KOCA HÜSREV MEHMED PAŞA'NIN HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

Sümeya AKBAŞ

Yüksek Lisans Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Yakup KARATAŞ

AĞRI – 2025

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SÜMEYA AKBAŞ

KOCA HÜSREV MEHMED PAŞA'NIN HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Yakup KARATAŞ
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murathan KEHA
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin PULAT

TEZ YÖNETİCİSİ

PROF. DR. YAKUP KARATAŞ

AĞRI – 2025

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği doğrultusunda, **"KOCA HÜSREV MEHMED PAŞA'NIN HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU"** başlıklı tezim, tamamen şahsıma ait bir çalışma olup, eserde kullanılan tüm alıntılar için gerekli kaynak göstergeleri yapılmıştır. Bu bağlamda, tezimin hem basılı hem de elektronik kopyalarının, belirtilen koşullar çerçevesinde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına onay verdiğimi taahhüt ederim.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri uyarınca, gereken işlemlerin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Sümeya Akbaş

2025

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI LİSANSÜSTÜ

EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Yakup KARATAŞ danışmanlığında, Sümeya AKBAŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 05/09/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yakınçağ Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Yakup KARATAŞ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Yakup KARATAŞ İmza……

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murathan KEHA İmza……

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin PULAT İmza…….

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun …../…../2025 tarih ve …./…… nolu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet TEYFUR

Enstitü Müdürü

3% Genel Benzerlik

Her veri tabanı için çakışan kaynaklar da dâhil tüm eşleşmelerin kombine toplamı.

Rapordan Filtrelenen

- Bibliyografya
- Alıntılanan Metin
- Atıf Yapılan Metin
- Küçük Eşleşmeler (8 sözcükten az)

Ön Sıradaki Kaynaklar

2% İnternet kaynakları
1% Yayınlar
1% Gönderilen çalışmalar (Öğrenci Makaleleri)

Bütünlük Bayrakları

İnceleme için 0 Bütünlük Bayrağı

Herhangi bir şüpheli metin manipülasyonu belirlenmedi.

Sistemimizin algoritmaları bir belgede, onu normal bir gönderiden ayırabilecek her türlü tutarsızlığı derinlemesine inceler. Tuhaf bir şey fark edersek incelemeniz için bayrak ekleriz.

Bir Bayrak mutlaka bir sorun olduğunu göstermez. Ancak daha fazla inceleme için dikkatinizi vermenizi öneririz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İİİ**

ABSTRACT ..... **İv**

ÖN SÖZ ..... **V**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **Vİİİ**

GİRİŞ **1**

1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi 1

2. Araştırmanın Kaynakları **2**

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ ZİHNİYETİN DÖNÜŞÜMÜ **3**

1. Sultan III. Selim Dönemi **5**

2. Sultan II. Mahmud Dönemi **7**

2.1. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu 8

2.2. Orduda Emeklilik İşlemleri 11

2.3. Orduda Kılık – Kıyafet Düzeni 12

2.4. Ordunun Gelir Kaynakları 13

2.5. Orduda Yabancı Danışmanlar 15

3. Askeri Tarih Literatürüne Dair Kısa Bir Değerlendirme **16**

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSREV PAŞA: HAYATI, EĞİTİMİ, İDARİ GÖREVLERİ VE ESERLERİ **23**

1. Koca Hüsrev Mehmed Paşa **23**

1.1. Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın Yeni Ta'lîm Düzeni 29

2. Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer Adlı Eser **31**

2.1. Eserin Fiziki Özellikleri 31

2.2. Eserin Dil ve Anlatım Özellikleri 32

2.3. Eserin Muhtevası 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU **35**

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME **204**

KAYNAKÇA **206**

EKLER **211**

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOCA HÜSREV MEHMED PAŞA'NIN HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

Sümeya AKBAŞ

Tez danışmanı: Prof. Dr. Yakup KARATAŞ

2025, 234 sayfa

Osmanlı Devleti'nin klasik düzeni, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşanan siyasi, ekonomik ve askeri krizlerin etkisiyle çözülmeye başlamış, bu da köklü reformları kaçınılmaz hale getirmiştir. Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde başlatılan yenilik hareketleri, özellikle ordunun modernleşmesine odaklanmıştır. Bu bağlamda, Koca Mehmed Hüsrev Paşa tarafından kaleme alınan *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer* adlı eser dönemin askeri yapısını anlamak için kritik bir kaynak niteliği taşır. Eserde, Osmanlı ordusunun teşkilatlanması, savaş stratejileri, rütbeler arası ilişkiler, talim yöntemleri ve lojistik gibi alanlarda ayrıntılı bilgiler yer almakta, modern bir orduya geçişin temelleri aktarılmaktadır. Koca Mehmed Hüsrev Paşa, Abaza kökenli bir devlet adamı olarak sadece askerî alanlarda değil, reformların şekillenmesinde de önemli rol oynamıştır. Sultan II. Mahmud'un Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunu kurma sürecinde aktif bir liderlik sergilemiş ve seraskerlik gibi üst düzey görevlerde bulunarak Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasına katkı sağlamıştır. Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde askeri reformların yalnızca bir teknik dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal ve kurumsal bir değişim süreci olduğunu göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Bu nedenle, eseri ve reformlardaki liderliği, Osmanlı askeri tarihine ışık tutan önemli bir perspektif sunmaktadır.

2025, 234 sayfa

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud, Koca Mehmed Hüsrev Paşa, Askeriyye, Islahat.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS
A TRANSCRIPTION OF KOCA HÜSREV MEHMED PASHA'S WORK ENTITLED HIDMET-i ASKER DER- ZEMÂN-I SEFER
Sümeya AKBAS
Advısor: Prof. Dr. Yakup KARATAŞ
2025, 234 pages

The traditional socio-economic structure of the Ottoman Empire began to deteriorate in the 17th and 18th centuries due to internal and external crises, making comprehensive reforms inevitable. The reform movements initiated during the reigns of Selim III and Mahmud II focused particularly on the modernization of the military. In this context, the work *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer* written by Koca Mehmed Hüsrev Pasha serves as a critical source for understanding the military structure of the period. The text provides detailed insights into the organization of the Ottoman army, war strategies, relationships between ranks, training methods, and logistics laying the foundation for the transition to a modern military system. Mehmed Hüsrev Pasha, of Abkhazian origin, played a significant role not only in military matters but also in shaping reforms. He exhibited active leadership during the establishment of the Asakir-i Mansure-i Muhammediye army under Mahmud II and held prominent positions such as the Serasker (Commander-in-Chief), contributing to the restructuring of the Ottoman military.

2025, 234 pages

Keywords: Ottoman Empire, Sultan III. Selim, Sultan II. Mahmud, Koca Hüsrev Mehmed Pasha, Military, Reform,

ÖN SÖZ

XVII. yüzyılın sonundan itibaren ve XVIII. ve XIX. yüzyıllar, Osmanlı İmparatorluğu için köklü değişimlerin yaşandığı, savaşların ve reformların iç içe geçtiği dönemler olarak öne çıkmaktadır. Bu süreç, yalnızca uluslararası unsurlarla mücadele etmekle değil, aynı zamanda içe dönük yenilik taleplerinin de yoğun olduğu bir zaman dilimidir. Yapılacak ıslahatlar, padişahların ve devlet adamlarının, istek ve iradelerine göre şekillenmiş, bu yüzden bazen hız kazanmış, bazen ise duraklamıştır. XIX. yüzyıl, özellikle askeri açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nun en sıkıntılı yıllarını yaşadığı bir dönemdir. Savaşların başarısızlıkla sonuçlanması, Sultan III. Selim'in askeri yapıyı yeniden düzenlemesini zorunlu kılmış ve bu doğrultuda "Nizâm-ı Cedîd" adıyla askerî reformları da içine alan kapsamlı bir ıslahat projesi yürürlüğe konmuştur. Nizâm-ı Cedid genelde yapılacak tüm reformları, özelde ise sadece orduyu toparlamaya yönelik bir uygulamalar bütünüydü. Bu reformlar, Osmanlı ordusunda yeni talim usulleri, farklı kıyafetler ve icraatlar gibi birçok değişikliği kapsamış, ancak Yeniçeri Ocağı'nın bu yeniliklere karşı gösterdiği tepki ve ardından gelen isyanlar, Sultan III. Selim'in tahttan indirilmesine yol açmış ve reform süreci sekteye uğramıştır. Bu dönemdeki askerî reformların devamı niteliğinde olan Sultan II. Mahmud dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme yolunda önemli adımlar attığı bir dönemdir. Sultan II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla modern bir ordu kurmuş eğitim, disiplin, teknoloji açılarından Osmanlı ordusunu yeniden yapılandırmıştır. Bu adım, ordunun gücünü artırmayı ve askerî kapasiteyi çağın gereklerine uygun hale getirmeyi hedeflemiştir.

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun kurulmasının ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern ordu yapısına geçiş süreci hız kazanmıştır. Bu dönüşümde, yayımlanan kanunnameler ve talimnamelerle ordu yapısının çağın gereklerine uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, yabancı

subaylardan da alınan destek, Osmanlı ordusunun modernleşme sürecindeki önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

Ayrıca, yeni kurulan orduya dair yazılmış kitaplar ve risâleler, dönemin askerî düzene dair somut ve ayrıntılı bilgiler sunarak, bu geçiş sürecinin anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Bu eserler, Osmanlı ordusunun yapısal değişimlerini ve uygulamaya konan yenilikleri ayrıntısıyla ele almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askerî ve idari reformculardan önemli isimlerinden biri olan Koca Mehmed Hüsrev Paşa, özellikle askerî hizmetler konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Onun, bu gayretini çeşitli boyutlarıyla ele alan Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer adlı eseri, Osmanlı ordusunun savaş zamanlarındaki iç hizmetlerini ve düzenlemelerini anlatan önemli bir kaynaktır. Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Koleksiyonu'nda 806 ve 815 numaralı nüshalarıyla yer almaktadır. İlk basımı 1838 yılında İstanbul'da, Darü't-Tıbaâtü'l-Âmire matbaasında gerçekleştirilmiştir. Bu eser, dönemin askerî yapısının nasıl organize edildiğini, hizmetlerin nasıl yönetildiğini ve savaş hazırlıklarının nasıl yapıldığını göstererek Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî yapısına dair önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu çalışmanın her aşamasında engin bilgi birikimi, tecrübesi ve rehberliğiyle bana yol gösteren, çalışmam konusunda bana kaynak önerilerinde bulunan ve konuyla alakalı kitaplarını benimle paylaşan, defalarca yanına gitmeme rağmen beni sabırla dinleyip hatalarımı bana gösteren ve kıymetli katkılarıyla tezime yön veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Yakup KARATAŞ'a en içten şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, kitap önerileri ve akademik bilgisiyle beni her zaman aydınlatan, çalışmama değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Galip ÇAĞ hocama da teşekkür ederim. Görüş ve önerileriyle bana yol gösteren değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin PULAT ve Doç. Dr. Murathan KEHA'ya şükran borç bilirim.

Tez süreci boyunca manevi desteklerini ve dualarını hiçbir zaman eksik etmeyen, her koşulda yanımda olan aileme; özellikle de desteği, ilgisi ve sabrıyla bana güç veren ablam Mihriban AKBAŞ'a en derin teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu süreçte, bilgi ve deneyimini paylaşarak bana destek olan yüksek lisans arkadaşım Gülistan SİNCAR'a gönülden teşekkür ederim. Tezimin ilerleyen aşamalarında moral ve motivasyon sağlayarak yanımda bulunan ve hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen sevgili eşime de minnettarım.

Son olarak bu çalışma kapsamında sırasında Beyazıd Yazma Eserler Kütüphanesi ile yapılan yazışmalar ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kaynaklarından sağlanan bilgilerden yararlanılmıştır. İlgili kurumların personellerine teşekkürlerimi sunarım.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BOA	:Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Ed	**:** Editör
ET	**:** Erişim Tarihi
CTAD	**:** Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çev	**:** Çeviren
TDV	**:** Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	**:** Türk Tarih Kurumu
Haz.	**:** Hazırlayan
Sad	**:** Sadeleştiren
S	**:** Sayı
s	**:** Sayfa sayısı
IRCICA	**:** İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

XVII. yüzyılın başlarında belirginleşmeye başlayan ve XVIII. yüzyıl boyunca devam eden siyasi, ekonomik ve askerî krizler Osmanlı Devleti'nin düzenini derinden sarsmış; bu durum, özellikle askerî alanda olmak üzere her alanda köklü reformları zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda en kapsamlı reform hareketleri Sultan III. Selim döneminde Nizâm-ı Cedid ordusunun kurulmasıyla başlamış, ancak geleneksel güç odakları bu yenilik hareketinin uzun soluklu olmasına izin vermemiştir. Sultan II. Mahmud dönemine gelindiğinde ise bu dönemde reformların önündeki bir engel olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte ordu yapısı değişime uğramış ve modernleşme süreci hız kazanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın ilgasının ardından önce Sekban-ı Cedid ve Eşkinci Ocağı gibi geçici askeri teşkilatlar kurulmuş, 1826 yılında ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun oluşturulmasıyla daha kalıcı ve kapsamlı bir askerî reform süreci başlatılmıştır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu reform sürecinde Koca Mehmed Hüsrev Paşa tarafından kaleme alınan *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer* adlı eserin transkripsiyonunu yapmaktır. Eserde yer alan teşkilatlanma biçimi, savaş stratejileri, hiyerarşi, talim yöntemleri ve lojistik uygulamalar ayrıntılı biçimde ele alınarak dönemin askerî düzeni incelenmiştir.

Bu tez çalışmasında nitel veri araştırması yöntemi kullanılarak bilgi ve belgeler toplanmıştır. Bu çerçevede, dönemle ilgili bibliyografik veriler, nizamnameler incelenerek bir temel oluşturulmuştur. Konunun anlaşılması açısından öncelikle YÖKTez'de Yüksek Lisans / Doktora Tezleri incelenmiştir. Daha sonra kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri, sempozyum bildirileri gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu süreç içerisinde elde edilen veriler toparlanıp düzenli bir içerik sunulmaya çalışılmıştır.

Elde edilen kaynaklar doğrultusunda Koca Hüsrev Mehmed Paşa ve kaleme aldığı Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer adlı eseriyle ilgili bir inceleme-değerlendirme yapılmıştır. Eserde geçen bazı kelimelerin anlamlarını

öğrenmek için Kamûs-ı Türkî, Kubbealtı Lugatı sözlüklerinden ayrıca yararlanılmıştır. Toplanan veriler neticesinde konu üzerinde özgün bir analiz sunulmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışmanın temel konusunu teşkil eden Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın kaleme aldığı Hidmet-i Asker der-Zemânı Sefer adlı eser, dönemin askerî yapısını anlatan önemli bir kaynaktır. Araştırma sürecinde, konuya dair çeşitli akademik çalışmalar incelenmiş ve önemli kaynaklara başvurulmuştur. Bu kapsamda, Yüksel Çelik'in *"Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa (II. Mahmud Devrinin Perde Arkası)"* adlı eseri, Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.[1] Ahmet Yaramış'ın *"II. Mahmud Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye (1826-1839)"* başlıklı doktora tezi de konuya ışık tutan önemli akademik çalışmalardan biridir.[2] Ayrıca, Ahmed Cevad Paşa tarafından kaleme alınan *"Târih-i Asker-i Osmânî"* adlı eser de Osmanlı askerî teşkilatına dair değerli bilgiler içermektedir. Konuyla alakalı olarak ikinci cildin dördüncü kitabında Âsâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin ihdası, asker kışlalarının oluşturulması ve seraskerlik teşkilatı, Mansûre ordusunda asker sayısının arttırılması anlatılmaktadır.[3]

Çalışmada, doktora ve yüksek lisans tezleri başta olmak üzere, kitaplar, makaleler, dergiler, ansiklopedi maddeleri ve sempozyum bildirileri, yabancı kaynaklar gibi akademik kaynaklardan faydalanılmıştır. Ayrıca, arşiv belgeleri incelenerek Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kanunnâmesi'ne de değinilmiştir. Araştırmanın bilimsel niteliğini artırmak adına kaynak çeşitliliğine özellikle önem verilmiştir.

---

[1] Yüksel Çelik, ***"Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa (II. Mahmud Devrinin Perde Arkası"***, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

[2] Ahmet Yaramış, ***"II. Mahmut Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, 1826-1839"***, Ankara Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002,

[3] Ahmet Cevad Paşa, ***"Târih-i Asker-i Osmânî"***, c. II, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara, 2021.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ ZİHNİYETİN DÖNÜŞÜMÜ

Osmanlı Devleti, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi askeri temeller üzerine inşa edilmiş ve bu yapısı sayesinde genişlemiş bir imparatorluktu. Devlet, kuruluşundan itibaren yönünü batıya çevirmiş ve sürekli savaşlar ile fetihler sonucunda yaklaşık altı yüzyıl boyunca hüküm süren bir cihan imparatorluğu haline gelmiştir. Osmanlı ordusu, devletin kuruluşundan çöküşüne kadar imparatorluğun temel unsurlarından biri olmuş ve zaman zaman padişahların tahttan indirilmesi ve yerine geçecek padişahın belirlenmesinde aktif rol oynamıştır.[4] XVII. yüzyıl sonu itibarıyla Osmanlı ordusunda sipahiye dayalı sistem yerini giderek piyade ağırlıklı ve paralı askerlerden oluşan bir yapıya bırakmaya başlamıştır. Böylece savaş için gerekli asker ve kaynakların temini kolaylaşmış, ancak bu durum reaya üzerindeki vergi yükünü de arttırmıştır. XVIII. yüzyılda ordunun temelini, asker toplama sorumluluğunu üstlenen kişi ve gruplar aracılığıyla sağlanan paralı askerler oluşturmuştur; aynı dönemde Rumeli'de ticari tarım güçlenirken Anadolu ayanlığı merkezi otorite için vergi ve asker temininde önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, merkezi yönetimin reform ihtiyacını doğurmuştur.[5]

Yenileme girişimleri, özellikle merkezde Yeniçeri Ocağı tarafından muhalefetle karşılanmıştır. Ancak, ordunun Avrupa tarzında eğitim ve teşkilatlanma düzeyinin, merkez dışındaki diğer askeri güçlere de yaygınlaştırılması gerekliliği açıkça görülmektedir. Özellikle teknik hizmetlerde görev alan sınıfların eğitimi, hayati bir önem taşımaktadır. Disiplin ve talim, ocakların insan yapısı ve ekonomik dayanıklılığındaki değişikliklerle birlikte zayıflamış; zamanla hem çağdaş eğitim yöntemlerini benimsemekte hem de kadim usullerle yapılan eğitimlere yönelmekte isteksizlik gözlenmiştir.

[4] Ali Rıza Şimşek, Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü, Sakarya Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mayıs 2006, s. 8.

[5] Fatih Yeşil, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Mart 2016, s. 5-6.

Bu konudaki yetersizlikler, son büyük Rus ve Avusturya savaşlarında farklı yönlerden yeterince ifade edilmiştir.[6]

Sultan III. Selim döneminde, padişahın onayıyla hazırlanan layihalar doğrultusunda ordu komutanlarının büyük bir kısmı değiştirilmiş, komuta zinciri yeniden düzenlenmiş ve yeniçeri ocağına dışarıdan atamalar yapılmıştır. Askerî reformların önemli bir ayağı olarak tımarlar denetimden geçirilmiş, verimsiz olanlar tasfiye edilmiştir. Sultan III. Selim, Avrupa tarzında eğitilmiş bir ordu kurulması ve yeni bir donanmanın inşasını başarıyla yürütmüş; ordunun ve donanmanın yüksek masraflarını karşılamak için müstakil bir defterdarlık ve fon oluşturmuştur. Mevcut mühendishanenin (Bahr-i Hümayun) geliştirilmesi, Humbaracı ve Lağımcı ocaklarının Hasköy'de kurulması ve bu ocakların efradına Kara Harp Okulu benzeri eğitim verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Levent ve Üsküdar'da büyük kışlalar inşa edilmiş; yeni askeri teşkilat için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde benzer yapılar kurulmuştur. Tophanenin tamamen elden geçirilmesi, gelişmiş teknik donanıma sahip bir baruthanenin açılması ve tersanelerin ıslahı, Avrupa modelleriyle boy ölçebilecek seviyede teknik altyapının oluşturulması, donanmanın yenilenmesi ve askerî reformların ağırlıklı olarak uygulanması, Sultan III. Selim'in yenileşme hareketlerinin askerî boyutunu somut olarak ortaya koymuştur.[7]

Batı dillerinin öğrenilmesiyle yeni çıkan düşünce tarzları, yeni açılan askeri ocaklar ve okullarda eğitim gören genç Osmanlılara aktarılmaya başlanınca, klasik Osmanlı eğitim sisteminin sınırlayıcı yapısı kırılmış ve gençler Batı medeniyetine dair yeni bir ufuk kazanmıştır. Bu eğitim her ne kadar teknik ve askeri alanlarla sınırlı olsa da Osmanlı gençleri Avrupa'nın düşünce sistemini ve eserlerini daha önceki nesillerin yapamadığı ölçüde kavrayabilmişti.

---

[6] Kemal Beydilli, Küçük Kaynarca'dan Tanzimâta Islâhât Düşünceleri, İlmi Araştırmalar 8, İstanbul, 1999, s. 27.

[7] Kemal Beydilli, III. Selim Aydınlanmış Hükümdar, (ed.), Seyfi Kenan, Nizâm-ı Kâdîm'den Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim Dönemi, Türkiye Diyanet Vakfı, İSAM, İstanbul, Aralık 2010, s. 39.

Bu aktarımın en önemli aracıları, İmparatorluğa Batı'nın fikirlerini ve modern silahlarını getiren Avrupalı teknik uzmanlardı. Osmanlı tarihinde farklı dönemlerde Avrupa'dan gelen uzmanlar bulunmaktaydı. Müslüman olan bu kişiler, Osmanlılara ağır topların, tüfeklerin ve barutun kullanımını öğreterek Avrupa ve Asya'da önemli zaferler kazanmalarında katkı sağlamışlardı. Ancak uzun süren iç çözülmenin getirdiği askeri mağlubiyetler, XVIII. yüzyılda bu tür danışmanların sayısının hızla artmasına yol açmıştır. Kont de Bonneval ve Baron de Tott bunların en dikkat çeken isimleridir. Bununla birlikte, özellikle Sultan I. Abdülhamid'in son yıllarından itibaren ve Sultan III. Selim döneminde, askeri teknisyenler ve eğitimciler Osmanlı askeri yapısı üzerinde daha belirgin ve kalıcı etkiler yaratabilmiştir. Artık bu dönemde, Osmanlı hükümetinin talebiyle gruplar halinde gelen uzmanlar, çeşitli alanlarda danışmanlık ve eğitim hizmeti vermeye başlamıştır.[8]

1. Sultan III. Selim Dönemi

Sultan III. Selim, yaşadığı dönemde artan askeri yenilgilerin ve Batılı büyük güçlerin etkisiyle tersane ve fabrikaların kurulmasına öncülük etmiş ve bir takım askeri ıslahatlar bu dönemde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.[9]
XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda askerî, idarî ve malî sistemlerin verimliliğinde ciddi bir düşüş yaşandığı tespit edilmiş, yenilenme ihtiyacının merkezinde askeri teşkilat yer almıştır. 1791 yılında yaşanan Maçin Boykotu olayı[10], mevcut askerî düzenin yetersizliğini açıkça

[8] Stanford J. Shaw, Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu, Kapı Yayınları, Nisan 2008, s. 244-245.

[9] Esin Cantez, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma Hareketi ve Getirdikleri", Psikoloji Çalışmaları, Şubat, 2012, s. 47-48.

[10] *9 Temmuz 1791'deki Maçin bozgunu, 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nın son safhasında meydana gelmiş olup, Osmanlı ordusunun paniğe kapılarak dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak asıl önem taşıyan husus, bozgunun ardından ocak ağaları, vezirler ve sivil ricalin mazhar düzenleyerek mevcut askerle savaşın sürdürülemeyeceğini belirtmeleri ve III. Selim'in iradesine karşı çıkıp barış talebinde bulunmalarıdır. Bu gelişme, İstanbul'da meşveret toplantılarında tartışmalara yol açmış, suçlamalar özellikle yeniçeriler ve askerî zümreye yöneltilmiştir. Maçin olayı, III. Selim ve çevresindeki reformcu elit için Nizam-ı Cedid ıslahatlarını başlatmada önemli bir dayanak işlevi görmüştür.* Detayları için bkz. (Aysel Yıldız, Osmanlı Tarihinde Bir Ordu Boykotu: Maçin Bozgunu (1791) Akabinde Yaşanan Tartışmalar, Tarih ve Çoğrafya Araştırmaları Dergisi, Sy. 2, Aralık 2016)

ortaya koymuş ve Sultan III. Selim'in reform gündeminin kesinleşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.[11] Bu bağlamda Sultan III. Selim'in en dikkat çeken girişimlerinden biri 1792 yılında kurulan Nizâm-ı Cedîd ordusudur. Bu ordu, Avrupa tarzında eğitim almış, disiplinli ve düzenli maaşlı askerlerden oluşan yeni bir askeri yapıyı temsil etmekteydi. Bu ıslahat, devlete yapısal bir dönüşüm kazandırmayı ve devlet idaresini, kişilere bağımlı olmaksızın belirli ilkelere dayalı bir sisteme oturtmayı hedeflemiştir.[12]

Sultan III. Selim, Nizâm-ı Cedîd ordusunu başlangıçta bağımsız bir ocak olarak kurmayı planlamış, ancak yeniçerilerin tepkisini çekmemek için bu yeni askeri birlik Bostancı Ocağı'na bağlı bir birim olarak, "Bostancı Tüfengçisi" adıyla teşkil edilmiştir.[13]

Nizam-ı Cedid ordusunun masraflarını karşılamak amacıyla, İrâd-ı Cedîd Hazinesi ve Defterdarlığı, 1 Mart 1793 tarihinde kurulmuştur. Bu kurum, savaşların finansmanını sağlamak amacıyla oluşturulan yeni mali yapının temel unsurlarından biri olarak yapılandırılmıştır. Zaman içerisinde ekonomik sıkıntıların derinleşmesi ve bazı kesimlerin lüks ve israf içerisinde yaşamaya devam etmesi, tebâada bir hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Sonuç olarak Sultan III. Selim, etrafında güçlü bir ıslahat kadrosu oluşturamaması ve destekçilerini kaybetmesi nedeniyle, 29 Mayıs 1807 tarihinde gerçekleşen Kabakçı Mustafa İsyanı sonucunda tahttan çekilmek zorunda kalmış ve ardından tahta geçen Sultan II. Mahmud, ıslahat sürecini daha belirgin şekilde devam ettirmeye çalışmıştır.[14]

---

[11] Selman Akay, "III. Selim Döneminde Nizam Kavramının Dönüşümü", TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Nisan, 2024, s. 23-24.

[12] Ahmet Öğreten, "Nizâm-ı Cedîde Dâir Askeri Lâyihalar", Ankara; TTK, S; 9, 2014, s. 53-54.

[13] Abdülkadir Özcan, "Bostancı", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 6, İstanbul 1992, s. 238-240.

[14] Uğur Ünal, "İdari ve Sosyal Alanlarda Nizâm-ı Cedid Çabaları", Ankara Üniversitesi, OTAM, S; 14, C; 14, Haziran, 2003, s. 289.

2. Sultan II. Mahmud Dönemi

Sultan II. Mahmud dönemi, yeniçeri isyanları, merkezi idarenin zayıflamasına yol açan zorba idareciler ve ayanların denetim altına alınması, Sırp ve Yunan milliyetçi hareketleri, İran ve Rusya ile yapılan savaşlar ile özellikle Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı gibi önemli gelişmelerle şekillenmiştir. Tüm bu sorunlar arasında, devletin yeniden yapılanması için hayati önem taşıyan köklü ıslahatların sürdürülmesi, Sultan II. Mahmud'un saltanatının belirleyici özelliği olmuştur. Sultan II. Mahmud, tahta çıkışını borçlu olduğu Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrazamlığa atayarak yeni yönetimi oluşturmuş; kısa sürede eski idareyi tasfiye ederek Sultan III. Selim döneminde başlatılan reform faaliyetlerini devam ettirme iradesini açıkça ortaya koymuştur.[15]

Sultan II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı 1826 yılında kaldırarak, yerine Hz. Peygamber'in ismine ithafen "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye" adlı yeni düzenli bir ordu kurmuştur. Nizâm-ı Cedid döneminde olduğu gibi eski ve yeni yapıları birlikte sürdürme zorunluluğu bu süreçte ortadan kalkmıştır.[16] Bu dönemde "Sekbân-ı Cedid" ve "Eşkinci" adı verilen ocaklar kurulmuştur.[17] Askerler, daha önce Nizâm-ı Cedid birliklerinin konuşlandığı Levent Kışlası'na yerleştirilmiş talim yapmışlardır ancak bu ocakların ömrü uzun süreli olmamıştır ve Sultan II. Mahmud kaldırmıştır.[18]

---

[15] Özgür Sadık Karataş, "Sultan II. Mahmûd'un Modernleşme Politikası Dâhilinde Yeniçeri Teşkilâtı ve Teşkilâtın Mûsiki Unsurları", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (3), s, 941.

[16] Suna Yıldırım Deveci, "II. Mahmud Döneminde Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler", İstanbul Topkapı Üniversitesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2023, s, 58-59.

[17] Mahmud Şevket, "Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti", (Çev.) (Nurettin Türsan & Semiha Türsan), Ankara Basımevi, 1983, s, 78.

[18] Rüveyda Nida Yıldırım, "II. Mahmut Dönemi Islahat Hareketleri-Reformlar Döneminde II. Mahmut", Fırat Üniversitesi, SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2006.

2.1 Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından, Sultan II. Mahmud, 16 Haziran 1826 tarihinde Sultan Ahmed Camii'nde devletin ileri gelenleriyle bir Meşveret Meclisi toplamıştır. Toplantıda, devletin korunması ve güvenliğinin sağlanması amacıyla modern bir ordu kurma kararı alınmıştır. 17 Haziran'da yayımlanan bir fermanla, Avrupa devletlerinin askeri düzenleri örnek alınacak şekilde, "*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye*" adıyla yeni bir ordunun teşkil edileceği ilan edilmiştir. Yeni ordunun başına serasker unvânıyla Ağa Hüseyin Paşa atanırken, nazırlık görevine Hacı İbrahim Saib Efendi getirilmiştir. Ayrıca, Hacı Osman Ağa "başbinbaşı" unvânıyla oluşturulacak düzenlemelerin başına atanmış; tertip kumandanlıklarına ise Eşkinci Ocağı zâbitlerinden Davut ve İbrahim Ağalar, binbaşı rütbesiyle tayin edilmiştir. Yeni ordu için asker alımları hızla başlamış ve kuruluşunun üçüncü gününde bir tertip[19] oluşturacak kadar asker toplanmıştır. 20 Haziran 1826 tarihinde Sultan II. Mahmud, yeni ordunun askerlerini, Mısır tarzı fes ve kıyafetlerle, tabanca ve kılıçla donanmış bir şekilde sarayında kabul etmiştir.[20]

Sultan II. Mahmud, tamamen talîmli, disiplinli ve padişaha bağlı bir ordu düzeni oluşturmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda, görev ve yetki bakımından Seraskerlik makamı kurulmuştur. Zamanla bu makam, Osmanlı kara ordusunun komutanlığı ile iç güvenliği sağlayan teşkilatın idaresini de kapsaya geniş bir yapıya dönüşmüştür. Mansûre teşkilatı, kuruluş yapısı itibariyle Yeniçeri Ocağı'ndan tamamen farklı bir anlayışla düzenlenmiş olup, dönemin modern askeri yapılarıyla uyumlu, çağdaş bir ordu modeli olarak tasarlanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın aksine, Mansûre ordusu disiplinli, itaatkâr, talimli; dış savunmada etkin ve iç güvenliği sağlamada yetkin bir yapıdadır. Ordunun kuruluş sürecinde, hoca atamaları ve talim düzenlemeleri gibi konular öncelikli meseleler olarak ele alınmış, ancak bu düzenlemeler kısa sürede

[19] ***Tertip (sıra, düzen);*** Osmanlı askeri terminolojisinde *"bir tertip"* yaklaşık 500 kişiden oluşan küçük birlik anlamında kullanılmıştır.

[20] Ahmet Yaramış, "II. Mahmut Döneminde Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye, 1826-1839", Ankara Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002, s. 31.

çözülememiştir. Ayrıca, yeni ordunun teşkilatlanmasında yalnızca Nizâm-ı Cedid kanunnamesi esas alınmamış; asker alım süreciyle birlikte yaşanan üniforma eksikliği nedeniyle başlarına beyaz yemeni takan Mansûre askerlerinin birlik ve kıyafet düzeni, Nizâm-ı Cedid modeli esas alınarak yeniden düzenlenmiş ve orduya entegre edilmiştir.[21]

Askerler, henüz üniformaları bulunmaksızın, tüfenkli ve süngülü bir şekilde nizami yürüyüş ve talim çalışmalarına başlamışlardır. Üniforma eksikliği nedeniyle sivil halktan ayırt edilebilmeleri amacıyla başlarına beyaz mendil bağlamaları emredilmiştir. Başbinbaşı Osman Ağa'nın öncülüğünde yürütülen bu talim süreciyle birlikte, orduya katılan yeni askerlerle haziran ayı sonunda toplam asker sayısı beş bine ulaşmıştır. Sultan II. Mahmud, 29 Haziran 1826 tarihinde askerleri saraya çağırarak atış talimlerini izlemiş ve memnuniyetini dile getirmiştir. Bu süreçte, asker alımları ve talim çalışmaları eş zamanlı olarak yürütülmüş; ordunun işleyişine dair bir kanunname taslağı ise nazır ve serasker tarafından hazırlanarak Sultan II. Mahmud'un da katıldığı Meşveret Meclisi'nde müzakere edilmiştir. Son hali verilen bu taslak, 7 Temmuz 1826 tarihinde Sultan II. Mahmud tarafından onaylanarak Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kanunnamesi olarak yürürlüğe konmuştur.[22] Kanunname, Temmuz 1826 tarihinde hazırlanmıştır.[23] 4 varaktan oluşan bu belgede; ocağın istihdam politikası, düzeni, asker sayısı ve yönetim esasları detaylı bir şekilde belirlenmiştir.[24]

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye asker alımı, ilk olarak İstanbul'da başlatılmıştır. Halkın orduya katılma konusundaki yoğun ilgisi, kısa süre içinde asker sayısının hızla artmasını sağlamış ve yalnızca iki hafta

[21] Gözde Kalaycı, "Osmanlı Kara Ordusunda Küçük Zabitliğin Gelişim Süreci ile Ordu, Disiplin ve İtaat Algısındaki Rolü (1826-1914)", (Yayımlanmış Doktora Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE, Çankırı, 2024, s. 76-77.

[22] Yaramış, "II. Mahmut Döneminde Asakir-i Mansure-i Muhammediye, 1826-1839", s. 32-33.

[23] Kanunname için bkz. "Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, (BOA), Hatt-ı Hümâyun, (HAT), K. 1438, G. 59106."

[24] Hamza Keleş, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kanunnamesi", Kastamonu Eğitim Dergisi, Mart 2006, C. 14, No: 1, s. 227-229.

içerisinde beş bin kişiye ulaşmıştır. Kasım ayı sonunda tertip sayısı yediye, yıl sonunda ise sekize yükselmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, kanunnamede öngörüldüğü üzere sekiz tertipten oluşan, 12.000 kişilik bir ordu oluşturulmuştur. Bu hızlı büyümede, halkın gönüllü katılımı önemli rol oynamıştır. Ayrıca, maaşların yüksekliği, kadroların boşluğu ve askerî kıyafetlerin cazibesi gibi unsurlar da katılımın artmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Ağa Hüseyin, İzzet Mehmed ve Papuççu Ahmed Paşa gibi bazı devlet adamları, kendi maiyetlerindeki askerleri yeni orduya dâhil ederek, ordunun kurulmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır.[25] Yeni ordunun temelini, eski düzen askerlerinden talim görmüş olanlar ile tecrübeli subaylar oluşturmuştur.[26]

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun tüm subaylarını Avrupa'dan temin etmek mümkün olamayacağından, askerlik alanındaki yeni düzenin sağlam temeller üzerine oturtulabilmesi için yüksek seviyeli bir harp okulu ve tıp okulu kurulması uygun görülmüştür. Ayrıca, harp sanatını öğrenmeleri amacıyla öğrenciler Avrupa'ya gönderilmiştir. Sultan II. Mahmud Mekteb-i Harbiye adıyla bir harp okulu kurmuştur. Harbiye okulunda öğretmen olarak El-hac Hafız İshak Efendi görevlendirilmiştir. Fransızca bilen İshak Efendi, tercüme edilecek kitapları büyük bir özenle inceleyerek bu alanda önemli katkılar sağlamıştır.[27] Mansûre ordusu, kısa sürede Osmanlı İmparatorluğu'nun asıl gücü haline gelmiştir.[28]

[25] Yaramış, "II. Mahmut Döneminde Asakir-i Mansure-i Muhammediye, 1826-1839", s. 39.

[26] Karal, "Osmanlı Tarihi (V. Cilt) Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)", s. 151.

[27] Karal, "Osmanlı Tarihi (V.Cilt) Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)", s. 159-260.

[28] Hami Özdemir, "İkinci Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Ordusunda Yenileşme Hamleleri", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi, SBE, Samsun, 2019, s. 17.

2.2 Orduda Emeklilik İşlemleri

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu, geleneksel emeklilik sistemine yenilikler eklemiş ve 7 Temmuz 1826 tarihli Asâkir-i Mansûre Kanunnâmesi'nde zabitlerin emeklilik işlemleriyle ilgili düzenlemeler yapmıştır. Emeklilik talebinde bulunan zabit veya nefer, önce Bâb-ı Seraskerî'ye başvurur; ardından Serasker Paşa ve Nazırın ortak kararı ile kişinin hastalık ya da yaralanma durumunun değerlendirilmesi için Hekimbaşı'na sevk edilirdi. Hekimbaşının sağlık raporu, Bâb-ı Âli'ye iletilir ve sadrazamın onayına sunularak, onay alındığı takdirde ilgili kişinin emeklilik süreci tamamlanır ve kendisine "tekaütlük beratı" verilirdi. Bu süreçte en üst düzey devlet yetkililerinin ortak karar alması, devletin emeklilik konusuna atfettiği önemi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.[29]

Ahmed Cevad Paşa, *Târîh-i Askerî-i Osmânî* adlı eserinde neferlerin tekaüdlük işlemlerinin savaş ve barış zamanında ayrı ayrı olarak düzenlendiğini şöyle açıklamaktadır:

> *"Barış zamanında hizmet etmiş olup yaşlanarak çalışamayacak duruma gelen ya da savaş sırasında yaralanan askerler, aldıkları ulûfenin yarısı oranında emekli maaşıyla mükâfatlandırılmaktaydı. Görevini yerine getiremeyecek derecede yaralanan veya hastalananlara ise daha yüksek miktarda maaş bağlanabilmekteydi. Emeklilik sürecinin yürütülmesinde Hekimbaşı, askerin durumunu muayene ederek bir rapor hazırlamakta; bu rapor Sadrazam aracılığıyla Divan'a sunulmaktaydı. Divan tarafından uygun görülmesi hâlinde emeklilik onaylanmakta ve kişiye maaş tahsis edilmekteydi"*[30] Kanunnamenin ilgili kısmı detaylı olarak

[29] Mehmet Salih Erkek, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusunda Emeklilik ve Emeklilik Uygulamaları", CTAD, Yıl 19, S. 37 (Bahar 2023), s. 428-430.

[30] Ahmed Cevad Paşa, "Târîh-i Askerî-i Osmânî", s. 80.

incelendiği zaman bu tekaütlük işleminin başlangıcından sonuna kadar yer aldığı görülür.[31]

2.3 Orduda Kılık – Kıyafet Düzeni

Yapılan reformlar çerçevesinde, askerlerin günlük eğitimlerinden kıyafet düzenlerine kadar birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Üniformalar batı tarzında setre ve pantolon olarak belirlenmiş, Türk ordusundaki askerî rütbe ve sınıflar, üniformalarda yer alacak işaretlerle belirtilmesine karar verilmiştir. Sultan Abdülmecid (1839-1861), Sultan Abdülaziz (1861-1876) ve Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) dönemlerinde, bu üniforma ve rütbe işaretlerine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Askerî kıyafetlerin üretimi ise dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmiştir. Üniformalarda, rütbe işaretleri; apoletler, yaka ve kol işaretleri, yâver kordonları ile göğüs süslemeleri gibi unsurlar kullanılmış; madalya şeritleri, kemerler, kılıç püsküllleri ve çeşitli boyutlarda düğmeler de üniformaların önemli aksesuarları arasında yer almıştır.[32]

Nefer ve subaylara Nizâm-ı Cedîd ordusunun kıyafetine benzer üniformalar tahsis edilmiştir. Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın göreve başlamasından kısa bir süre sonra, 7 Temmuz 1826 tarihli ilk kanunname ile kıyafetlerde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenlemelerle, askerler için cepken, entari ve sıkma yerine setre, nimten ve elifi kullanılması öngörülmüştür. Binbaşı ve üzeri rütbeli subaylar için ise kruvaze tarzında, altışar düğmeli ve bele oturan ceketler verilmiş, bu ceketlerin üzerine kemer takılması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, omuzlara püsküllü ve tabla biçiminde apoletler eklenmiştir. Kolağası, yüzbaşı ve mülazımlar için dik yakalı, önü düğmeli ve yüksek yaka ile tasarlanmış nimtenler belirlenmiş,

[31] Erkek, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusunda Emeklilik ve Emeklilik Uygulamaları", s. 429-430.

[32] Hafsa Boynukalın, "Osmanlı Askeri Teşkilatı Üniformalarının Tezyinatı ve Mâliyeti Üzerine Bir İnceleme", Arış, Haziran 2020, S. 16, s. 57.

yakaların altına deri boyun bağı takılması ve üstlerine harvani adı verilen pelerin giyilmesi kararlaştırılmıştır.[33]

Mansûre askerlerine mevsime uygun olarak kışlık ve yazlık olmak üzere iki farklı türde üniforma verilmiştir. Kışlık üniformalar çuka, aba ve şayaktan; yazlık üniformalar ise bezden yapılmıştır. Temmuz 1831 itibariyle, Mansûre subaylarının da Hassa subaylarıyla aynı standartta üniforma giymesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde, Ramazan Bayramı'nda Ahi Çelebi şayağından nimten ve elifi, Balıkesir abasından ta'lîm abası, birer çift gömlek ve eşi ile kışlık üniforma; Kurban Bayramı'nda ise beyaz kirpastan nimten, elifi ve yelekten oluşan yazlık üniforma verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca, eski tip serhadlik ayakkabılar yerine kalavra (galavra) adı verilen yeni ayakkabılar kullanılmaya başlanmış ve subaylar için kırmızı, neferler için ise siyah renk tercih edilmiştir. Mansûre ordusuna katılan nefer sayısının artmasıyla birlikte, bir dikimhane kurulmuş ve burada ayakkabı, çizme ve çanta gibi ürünlerin üretimi gerçekleştirilmiştir.[34]

2.4 Ordunun Gelir Kaynakları

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun mali ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda Sultan II. Mahmud, devletin ileri gelenleriyle bir dizi toplantı yapmıştır. Bu toplantılar sonucunda, Mansûre kuvvetlerinin mali kaynakları olarak şu gelirler belirlenmiştir: Darphane hazinesince yönetilen mukataaların bir kısmı, gelirinin yıllık faizi 25.000 keseyi aşan miri mukataalar, devletin pamuk ve pamuklu ürünlerden elde ettiği gelirler, gayrimüslim tebâdan alınan cizye vergileri, alışveriş ve ticaret yapılan yerlerden toplanan vergiler, müsadere gelirleri, mukataaya dönüştürülen tımarların gelirleri ve bazı sancak gelirleri. Bu gelirlerin denetimi ve tahsisi konusunda başdefterdar sorumlu tutulmuştur. 1827 yılında, ordunun mali yönetimi Mansûre-i Muhammediyye Defterdarlığı'na devredilmiş ve bu kurum

[33] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 310.

[34] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 311-313.

mevcut kaynakları yönetmenin yanı sıra, yeni kurulan ordunun ihtiyacını karşılamak amacıyla ek gelir kaynakları bulmakla da görevlendirilmiştir. Ancak bu defterdarlığın görev süresi sadece bir hafta sürmüş ve yerine 6 Şubat 1827 tarihinde Mukataat Nezareti kurulmuştur. Bu kurumun başına ise Mehmet Esad Efendi atanmıştır.[35]

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Asâkir-i Mansûre ordusundaki asker sayısının artması, hazineye ek bir yük getirmiştir. Bunun üzerine, 1829 yılında Masarifiyat Nezareti kurulmuş ve başına İbrahim Saib Efendi atanmıştır. Masarifiyat Nezareti, ordunun mali yönetimini düzenlemek ve askeri harcamaları denetlemekle görevlendirilmiştir. Ancak bu kurum, 1839 yılında askeri harcamalarla ilgili yapılan yeni düzenlemelerle faaliyetlerini sonlandırmıştır. Sultan II. Mahmud, ordunun mali ihtiyaçlarını karşılamak için iltizam sistemine el koymuş ve bu gelirlerle 1826 yılında "*Mansûre Hazinesi*" adıyla bir kurum oluşturulmuştur. Mansûre Hazinesi, ordu harcamalarını yönetmek ve gelir kaynakları arasında mukataa gelirleri, savaş vergileri, Yeniçeri Ocağı'ndan müsadere edilen mallar ve tımar gelirleri yer almıştır.[36] Bu gelişmeyle birlikte Hazîne-i Âmire'nin işlevi etkisizleşmiş ve 1835 yılında Darphane-i Âmire'ye dahil edilmiştir. Maliye Nezareti'nin kurulmasından sonra, Hazîne-i Âmire, Darphane-i Âmire'den ayrılarak Mansûre Hazinesi'ne katılmıştır. Artık Hazîne-i Âmire ve Mansûre Hazinesi'nin hesapları ayrılmadan, her iki hazine de Maliye Nazır'ına bağlı olarak yönetilmeye başlanmıştır.[37]

[35] Fatih Ünsal, "Modernleşme Dönemi Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri (1826-1876) (Teşkilâtı-Gelişimi)", Kırıkkale Üniveritesi, SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2007, s. 84-85.

[36] Ünsal, "Modernleşme Dönemi Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri (1826-1876) (Teşkilâtı-Gelişimi)", s. 85-86.

[37] Yakup Akkuş, "Osmanlı Taşra Maliyesinde Reform: Merkez – Taşra Arasındaki İdari – Mali İlişkiler ve Vilayet Bütçeleri (1864-1913)", İstanbul Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2011, s. 165.

2.5 Orduda Yabancı Danışmanlar

Osmanlı subaylarının kişisel tercihlerine göre, bazı yabancı danışmanlar Osmanlı topraklarına gelmiştir. Hassa Muhafızları Komutanı Ahmet Fevzi Paşa, özel bir görevle gittiği St. Petersburg'dan dönüşünde Rus subaylarını beraberinde getirmiştir. Rakibi Serasker Koca Mehmed Hüsrev Paşa ise Mansûre Piyade Birliği'nde eğitim vermek üzere Rus Teğmen Cavaloff'u görevlendirmiştir. Bu süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarına birçok devlet katkı sağlamayı teklif etmiştir. Örneğin, 1835 yılında İngiltere, askeri eğitim ve malzeme desteğinde bulunmuş, 1836'da İngiliz mühendisler ve subaylar, Osmanlı istihkamlarını yeniden inşa etmek ve düzenlemek amacıyla Osmanlı topraklarına gelmiştir. Ancak Sultan II. Mahmud, Batılı devletlerin yardımlarına karşı temkinli bir yaklaşım sergilemiş ve daha tarafsız bir güç olarak değerlendirdiği Prusya'dan yardım almaya yönelmiştir. 1833-1839 yılları arasında çeşitli Prusya heyetleri Osmanlı ordusuna danışmanlık yapmış ve bu heyetler, diğer yabancı gruplara kıyasla daha fazla ilgi görerek büyük saygı kazanmıştır. Prusya subayları arasında en yeteneklisi olarak öne çıkan Helmuth von Moltke, daha sonra Avrupa'nın önde gelen askeri liderlerinden biri olmuştur. Moltke ve diğer Prusya danışmanları, teknik meseleler üzerine yoğunlaşarak Osmanlı sınır bölgelerinin haritalarını hazırlamış, istihkamlar için öneriler sunmuş, fabrikaların modernizasyonunu sağlamış ve Osmanlı piyade ile süvari birliklerinde örnek taburlar kurmuşlardır. Ayrıca Osmanlı askerlerine ve subaylarına dönemin en ileri silahlarını ve askeri taktiklerini öğretmişlerdir.[38]

1827 yılının başlarında İtalyan uzmanlar, Osmanlı ordusunda göreve başlamıştır. Bunlardan ilki, süvari subayı Giovanni Timoteo Calosso'dur. Calosso, Osmanlı süvarilerinin biniş tekniklerini ve eyer kullanımını modernleştirerek dikkatleri üzerine çekmiştir. Osmanlı ordusunda piyade eğitmeni olarak görev yapan Cenevizli Grasso ve Vincenzo Riva, Konya

[38] Stanford J. Shaw & Ezel Kural Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye: Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975"", (Çev.) Mehmet Harmancı, C. II, E Yayınları, 1982, s. 75.

istihkamlarının güçlendirilmesinde rol alan Luigi Calligaris, 1828'de Mızıka-yı Hümayun'un başına getirilen Donizetti Paşa ve son olarak Kont Bagliacca, bu dönemde Osmanlı hizmetine giren önemli İtalyan askeri figürler arasında yer almıştır. Osmanlı ordusunda istihdam edilen yabancı personelin büyük çoğunluğu astsubay rütbesinde bulunmaktaydı. Bunlar arasında, piyade baş talîmcisi olarak görev yapan Gaillard dikkat çekmektedir. Ayrıca, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı paşalarına danışmanlık yapan Prusyalı yarbaylar Von Canitz ve Dallawitz ile Asâkir-i Mansûre ordusunda eğitimci olarak hizmet vermesi önerilen Fransız General Kont Hûlot, bu dönemde görev yapmış diğer üst düzey subaylar arasında yer almıştır. Bu süreç, Osmanlı ordusunun modernleşme çabalarının bir parçası olarak, farklı uluslardan askeri uzmanların bilgi ve deneyimlerinin Osmanlı askeri sistemine entegre edildiği önemli bir dönemdir.[39]

3. Askeri Tarih Literatürüne Dair Kısa Bir Değerlendirme

Sultan II. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti, çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. İran ve Rusya ile süregelen savaşlar, Vahhabi isyanları, İstanbul'da Yeniçerilerin sebep olduğu karışıklıklar, ayanlarla yapılan Sened-i İttifak, Rumeli ve Anadolu'daki ıslahat karşıtı ayanların direnişleri, Boğdan, Eflak, Sırbistan, Yanya, Mora, Akka, Bağdat, Şam, Mısır ve Halep'teki ayaklanmalar gibi birçok mesele devleti ciddi şekilde uğraştırmıştır. Tüm bu gelişmeler, Sultan II. Mahmud'u devlet yapısında değişim ve dönüşüm politikaları geliştirmeye sevk etmiştir.[40]

Yenileşme çağında yapılan ıslahatları desteklemek üzere pek çok müellifin eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Burada, askeri sahada yazılan bazı eserlere odaklanılacaktır. Dolayısıyla askeri reformlar yapılırken bir yandan bu reformlara sunulan enformasyon desteği ortaya konacaktır. 1826-

[39] Gültekin Yıldız (Ed.), "Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918", Timaş Yayınları, İstanbul; 2017, s. 86.

[40] Tuğba Karagöz, "Batı Dışı Toplumlarda Modernleşme: II. Mahmut ve I. Petro Dönemlerinin Kıyaslaması", Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, Ocak: 2021, s. 54.

1850 yılları arasında kaleme alınan askerî kitaplar ve risaleler, Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme ve askerî reform süreçlerine ışık tutan önemli belgeler arasında yer almaktadır. Özellikle Sultan II. Mahmud dönemi (1808-1839) reform hareketleri bağlamında değerlendirildiğinde, bu eserler, Osmanlı askerî teşkilatının Batılı yöntemler doğrultusunda yeniden yapılandırılma çabalarının bir yansımasıdır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının (Vâkâ-i Hayriye) ardından, Osmanlı ordusunun modernizasyonu öncelikli bir hedef haline gelmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan risaleler ve askerî metinler, ordu teşkilatına ilişkin yeni düzenlemeler, eğitim süreçleri ve stratejik planlamalar hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu eserler, Avrupa ordularının organizasyon yapıları, harp teknikleri ve eğitim modellerinden etkilenmiş, bu modellerin Osmanlı askerî sistemine uyarlanması sürecinde önemli bir referans kaynağı olmuştur. Osmanlı geleneğinde merkezi yönetimin mevcut durumunu ve icraatlarını tenkit ve tahlil eden, yöneticilere yol gösteren ve yeni fikirler ortaya koyan metinler literatürde siyasetname/nasihatname/ıslahat layihaları olarak adlandırılır. Bu konular üzerinden yazılan risaleler de bu guruba dahildir. Batı usulü ıslahatların dinen ve aklen meşru ve gerekli olduğunu kanıtlarıyla birlikte ortaya koyan metinler hacim ve muhteva bakımından Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) kaleme alınmıştır.[41]

Dönemin askerî literatürü, genellikle piyade ve topçu birliklerinin eğitimi, harp stratejileri, disiplin kuralları ve modern silahların kullanımına yönelik teknik bilgiler içermektedir. Bu metinler, Osmanlı ordusunun Batılı standartlara uyum sağlama çabalarını desteklemiş ve Tanzimat dönemi reformlarının askerî altyapısını hazırlayan entelektüel bir zemin oluşturmuştur. Bu kaynakların incelenmesi, dönemin askeri reformlarına dair bir bakış açısı geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve yeni ordunun teşkili sürecinde, bazı müellifler tarafından çeşitli

[41] Mahmut Dilbaz, "Askeri Modernleşmenin Dini Müdafaası Es'ad Efendi'nin Şerhli Es-Sa'yü'l-Mahmûd Tercümesi Metin ve Tahlil", Dergâh Yayınları, Mart; 2014, İstanbul, s. 10-11.

eserler ve risaleler kaleme alınmıştır. Aşağıda, bu süreçte yazılmış eserler, müellifleri ve bu eserlerin muhtevalarına dair bilgiler sunulmaktadır.

- ***Başhoca İshak /*** "***Rekzi ve Nasbu'l-Hıyâm"*** adlı risale harp tekniği ile ilgilidir ve 1826 yılında Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın talimatıyla tercüme edilmiştir.[42]

- ***Mehmed*** **Nazîf'in** / ***"Emâre-i Zafer"*** adlı manzum eseri, yeniçeriliğin kaldırılmasını konu almaktadır.[43]

- ***Ebû Abdullah Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed b. Hüseyin el-Cezâirî el-Hanefî el-Eserî*** olan ***İbnü'l-'Annâbî'****nin* kaleme aldığı ***"es-Sa'yü'l-Mahmûd fî Nizâmi'l-Cünûd"*** Sultan II. Mahmud döneminde kurulan yeni ordunun ve askerlikle ilgili yapılması gereken ıslahatların, hadisler ve ayetler temelinde ele alındığı görülmektedir.[44]

- ***Keçecizâde İzzet Molla,*** / "***Islâh-ı Nizâm-ı Devlete Dâir Risâle***, içeriği incelendiğinde, diğer konuların yanı sıra Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu'na yönelik uygulanması önerilen icraatlar ve çözüm önerilerinin de ele alındığı görülmektedir.[45]

- ***"Ta'lim-nâme-i Piyâdegân"*** adlı eser ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa'ya*** aittir. Ateş yöntemleri, bir zabitin sahip olması gereken temel özellikler,

[42] Ekmeleddin İhsanoğlu, "Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Başhocası İshak Efendi. Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Arşiv Belgelerine Dayalı Bir Değerlendirme Denemesi", TTK Belleten, C. 53, S. 207-208, 1989, s. 740-755.

[43] Osman Aydın, "Mehmed Nazif'in Divanı'nın Tahlili", Ege Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir; 2022, s. 13-14.

[44] Dilbaz, "Askeri Modernleşmenin Dini Müdafaası Es'ad Efendi'nin Şerhli Es-Sa'yü'l-Mahmûd Tercümesi Metin ve Tahlil", s. 14.

[45] Hakan Aydın, "Keçecizâde İzzet Molla'nın Islah-ı Nizam-ı Devlete Dair Risalesi'ndeki Tekliflerin Osmanlı Modernleşmesine Yansımaları", Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sivas; 2022, s. 51-54

asker eğitimi (nefer ta'lîmi), bölük ateşi, silah kullanımı, alay talimi gibi konuları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.[46]

- ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa / "Alay Talimi'dir***." genel kuralları, kol ve saf düzenleri, bu düzenlerin birbirine dönüşümü, savaş kuralları, yürüyüş, kale ve geçitlerle ilgili bilgiler içermektedir.[47]

- ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa /*** "***Müzekkere-i Zâbitân"***, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin ve Redif Asâkir-i Mansûre'nin kanunnamesi ve iç yönetmeliği olarak hazırlanmıştır.[48]

- ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa /*** "***Ta'lim-i Asâkir-i Piyâdegân ma'a Topçiyân"*** Sultan II. Mahmud'un emriyle tercüme ettirilen bu eser, beş bölüm halinde düzenlenmiş ve piyade ile topçuların eğitimine dair bilgiler içermektedir.[49]

- ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa / "Hidmet-i Asker Der-Zemân-ı Sefer"*** Eser, 233 sayfa ve üç tablodan oluşmaktadır. Eserin muhtevasında savaşta saf düzeni, ordunun tertibi ve aksamı, iç hizmetler, sınıfların taksimi, alt ve üst rütbeler ve bunlar arasındaki ilişkiler ayrıca sorumluluklarının niteliği, ateş talimi ile ilgili ayrıntılar, talimlerin icra şekli, bekçilerin görevleri, karakollar, nakliyat ve iaşe gibi askeriyeyle ilgili konular ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.[50]

- ***Koca Hüsrev Mehmed Paşa /*** "***Nuhbetü'l-Ta'lim"*** Eserin ilk on iki sayfasında, talimin genel kuralları ele alınmaktadır.[51] Herhangi bir savaş

---

[46] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", (Ed.) Ekmeleddin İhsanoğlu (İstanbul: IRCICA, 2004) Cilt I., s. 91.

[47] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", Cilt I., s. 88.

[48] Şerif Çetin, "II. Mahmud Dönemi Askerî Eserler: Hüsrev Paşa'nın Müzekkere-i Zâbitân Adlı Eseri ve Tahlili", Milli Savunma Üniversitesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Temmuz; 2020, s. 20-29.

[49] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", Cilt I., s. 90.

[50] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 330.

[51] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", Cilt I. s. 90.

esnasında bir tabura sağ, sol veya arkadan gizlice yaklaşacak düşmanla savaşabilme, kol yanaştırıp, istikamet değiştirebilme, düşmana karşı tabur ve alayların dağılmadan dayanabilmelerini sağlayacak esasların tespitini konu almaktadır.[52]

- ***Bursa Gazidergahı Şeyhi Gazzizâde Abdüllatif Efendi*** / **"*Mezâyâ-yı Tâ'lim u Tâ'âllüm-i Fenn-i Harbe Dâ'ir Risale"*** Asâkir-i Mansûre'nin ilk talim günü Gazzizâde tarafından yapılan konuşmanın yazıya geçirilmiş hali anlatılmaktadır. Bu eser, bürokrasi ve ulema dışında bir tarikat şeyhinin kaleminden çıkması nedeniyle dikkate değer bir metindir.[53]

- Asıl adı Ayıntablı Seyyid Hasan olan ***Aynî***, Yeniçeriliğin kaldırılmasına ilişkin mesnevi türünde kaleme aldığı **"*Nusretnâme*"** adında bir eseri bulunmaktadır. Nüsha 431 beyitten ibarettir.[54]

- **Ali Şükri b. Muhammed el-Birgivi** / **"*Risaletü'l-Adliyye Fî'l-Âsâkiri'l-Mânsureti'l- Muhammediyye"*** Eserin içeriği incelendiğinde Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra kurulan Avrupai tarzdaki modern orduyu dini metinlerle yazdığı görülür.

- ***Mehmed Esad'*** / **"*Lağımcı Manevrası"*** Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin manevra talimlerine uygun olarak, lağımcı ve baltacı alaylarının neferlerine yönelik talimlerin, askerlerin anlayabileceği bir şekilde tercüme edilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

- ***Osman Kâmil*** / **"*Askerî Istılahât"*** adlı eser tespit edilmiştir. Bu risale, kırk üç askeri terimin tanımını içeren küçük çaplı bir eserdir.[55] Müellif,

---

[52] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 330.

[53] Dilbaz, "Askeri Modernleşmenin Dini Müdafaası Es'ad Efendi'nin Şerhli Es-Sa'yü'l-Mahmûd Tercümesi Metin ve Tahlil", s.12.

[54] İsmail Ünver, "AYNÎ, Ayıntablı", TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 4, İstanbul 1991, s. 270-271.

[55] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", Cilt 1, s. 124.

Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın subaylarından biri olması hasebiyle eser, askeri terminoloji için önemli bir yere sahiptir.

- ***Ferhad Paşa***, Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın kölesidir. Müellife ait **"*Askerî Muhtıra"*** adlı eser, komutanlarda bulunması gereken özellikler, askerlere yönelik davranış biçimleri ve emir verme yöntemleri gibi askerî konular eserin temel muhtevasını oluşturmaktadır.[56]

- **Seyyid Mehmed Nâili Efendi / "*Mir'âtü'n-Nizâm Fi Devleti'l-Fihâm"*** adlı eser Sultan II. Mahmud'a ithaf edilmiştir. Eser, farklı konuları ele almakla birlikte, önemli kısmı askerlikle ilgili olan bölümdür. Dolayısıyla eserde yer alan '*Asker Tertibi Lüzumu ve Keyfiyeti*' başlıklı bölüm dikkat çekmektedir.[57]

İlerleyen dönemde askeri teşkilata dair çalışmaların sürdüğü ve bu sahadaki literatürün genişlediği anlaşılmaktadır. Askeri yönetimin modernleşmesi, yeni birimlerin ortaya çıkması ve zamanın ihtiyaçlarına göre yeni yaklaşımların belirmesi bu eserlerin kaleme alınma sebebini oluşturmuş olmalıdır. Sultan II. Abdülhamid döneminde kaleme alınan bazı eserlere de aşağıda yer verilecektir.

- ***Kabaağaçlı-zâde Ahmed Cevad Paşa*** / **"*Târih-i Askerî-i Osmânî"*** adlı eser, Konuyla alakalı olarak ikinci cildin dördüncü kitabında Âsâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin ihdası, asker kışlalarının oluşturulması ve seraskerlik teşkilatı, Mansûre ordusunda asker sayısının arttırılması anlatılmaktadır.[58]

---

[56] "Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi", Cilt I, s. 107.

[57] Halil İbrahim Bahadır, "Seyyid Mehmed Nâili Efendi'nin Miratü'n-Nizâm Fi Devleti'l-Fiham Adlı Eseri (Tahlil ve Metin)", Marmara Üniversitesi, TAE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2024, s. 54-64.

[58] Ahmet Hilmi Çoban, "Ahmed Cevad Paşa'nın Târih-i Asker-i Osmanî (Kitab-ı Rabi) Adlı Eserin Transkripsiyonlu Metni", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, SBE, Eylül; 2009, s. 16-17.

- ***Mahmut Şevket Paşa / "Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi"*** adlı eser, Avrupa tarzında gerçekleştirilen düzenlemeler kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve bu düzenlemeler Mansûre Ordusu başlığı altında detaylandırılmıştır.[59]

- ***Ferik Ahmed Muhtar Paşa***, / "***Disiplin Yahud İnzibât-ı Askerî"*** Askerlik ve askerî disiplinle ilgili ayrıntılı açıklamalara yer veren bu eser, günümüze yalnızca yazma halinde ulaşmış olup, tek nüshası ve Ahmed Muhtar Paşa'nın kendi el yazması, Askerî Müze Kütüphanesi arşivinde bulunmaktadır. Eser, üç ana bölümden oluşmakta olup, bu bölümler farklı fasıl, bâb ve hatmeler ile yapılandırılmıştır. Ahmed Muhtar Paşa'nın Disiplin yahut İnzibâ-ı Askerî adlı eseri, Osmanlı askerî geleneğinin disiplin anlayışını detaylı şekilde ele alması bakımından oldukça önemlidir. Eserde, askerlikte düzenin ve itaatin önemi, subay ile er arasındaki ilişkiler, disiplinin ordunun etkinliği üzerindeki etkileri gibi konuların işlendiği bilinmektedir. Ayrıca, dönemin askerî yapısına ve sorunlarına dair birinci elden bir kaynak olması nedeniyle Osmanlı askerlik tarihi araştırmaları açısından önemli bir yere sahiptir.[60]

[59] Yılmaz Faraşoğlu, "Mahmud Şevket Paşa'nın Gözüyle Osmanlı'da Askeri Kıyafetler", Sabahattin Zaim Üniversitesi, SBE, 3. Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi Tam Metin Kitabı, (15-18 Kasım 2018), Mardin-TÜRKİYE).

[60] Sümeyye Yakşi, "Ahmet Muhtar Paşa'nın Disiplin Yahud İnzibât-ı Askeri Adlı Eserine Göre Osmanlı Kara Ordusunda Disiplin", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Milli Savunma Ünversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul; 2022, s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

KOCA MEHMED HÜSREV PAŞA: HAYATI, EĞİTİMİ, İDARİ GÖREVLERİ VE ESERLERİ

1. Koca Mehmed Hüsrev Paşa

Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın biyografik bilgilerine dair temel kayıtlar, Mehmet Süreyya'nın "Sicill-i Osmanî" adlı eserinde ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Osmanlı Sadrazamları" olmak üzere tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Bu eserlerde Paşa daha çok "Koca" ve "Vüzera" unvânlarıyla öne çıkmaktadır. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak aynı dönemlerde yaşayan ve kendisiyle sıkça görüşen İngiliz Amiral Adolphus Slade (Müşavir Paşa), Paşa'nın bu tarihte 71 yaşında olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgiye dayanarak Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın 1756 yılında doğduğu söylenebilir.[61]

Koca Mehmed Hüsrev Paşa aslen Abaza kökenli olup (ancak bazı kaynaklarda Gürcü asıllı olduğuna dair ifadelere de rastlanmaktadır)[62] küçük yaşlarda İstanbul'a getirilmiştir ve ardından Enderun Mektebi'nde eğitim almaya başlayarak birtakım görevlere getirilmiştir.[63]

Prusyalı Mareşal Helmuth Von Moltke, Osmanlı ordusunda danışmanlık görevinde bulunduğu sırada, Koca Mehmed Hüsrev Paşa'yı şu şekilde anlatmaktadır:

"*Mehmed Hüsrev Paşa, padişahtan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda en yetkili ve nüfuz sahibi şahsiyet olarak öne çıkmaktadır. Fiziksel görünümü oldukça sıra dışı ve dikkat çekicidir. Yaklaşık seksen yaşında olmasına rağmen canlılığını, hareketliliğini ve değişken karakterini korumaktadır. Süt beyazı sakalı, kıpkırmızı yüzü, iri ve gaga biçimindeki burnu ile dikkat çeken yüz*

[61] Yüksel Çelik, "Şeyhü'l Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa; II. Mahmud Devrinin Perde Arkası", Ankara, TTK, 2013, s. 6

[62] Çeşitli rivayet ve kaynakların değerlendirmesi için bkz. Çelik, a.g.e, s. 6.

[63] Ali Fuad Türkgeldi, "Maruf Simalar", (Haz.) Selçuk Akşin Somel & Mehmet Kalpaklı, TTK, Ankara; 2013, s, 5.

hatlarına sahiptir. Küçük fakat parlak gözleri, genel fizyonomisinin çarpıcı unsurlarındandır. Başında kulaklarına kadar çektiği kırmızı fes ise görünümünü estetik açıdan daha iyi hale getirmekten uzaktır. İri bir başa, kısa ve çarpık bacaklara sahip olan bodur ve geniş bir vücudu ile uyumlu bir yapıdadır. Kıyafeti, üzerinde herhangi bir alamet taşımayan uzun bir ceket, geniş pantolon ve meşin çoraplardan oluşmaktadır. Geleneksel Türk kıyafetlerini bırakıp daha sade ve rahatsız Avrupa tarzı üniformaları tercih eden Hüsrev Paşa, bu yönüyle reformların en önemli savunucularındandır."[64]

Kendisiyle aynı dönemde yaşayan İngiliz Amiral Slade de eserinde onun hakkında şu değerlendirmelere yer vermektedir:

"*Biz eski bir saray talim meydanında bulunurken, sarayın bir penceresinde ufak tefek, çirkin yapılı, kırmızı yüzlü, uzun beyaz sakallı bir adam dikkatimi çekti. Çubuğunu içerek meydandaki talimi seyreden bu adam, Serasker Hüsrev Paşa idi. Paşa, bizim Frenk (Avrupalı) olduğumuzu fark edince bir subay göndererek bizi kendi bulunduğu tasarrufun gölgesine davet etti. Sonraları Hüsrev Paşa'yı daha yakından tanıma fırsatları buldum. Hüsrev, şarkta sıkça görülen talimcilerin tipik bir örneğiydi. Aslen Gürcü olan Paşa, bugün en yüksek idari mevkilerden birinde bulunmasına rağmen, bir zamanlar İstanbul'da esir pazarında köle olarak satılmıştı. Hüsrev, dirayeti ve uyum sağlama becerisiyle, padişahın dikkatini çekmiş, özellikle Sultan III. Selim'in teveccühünü kazanmıştı. Bu ilgi onun yetişkinlik dönemine kadar devam etti."*[65]

Koca Hüsrev Mehmed Paşa, Enderun Mektebi'nde Çavuşbaşı Said Efendi'nin hizmetinde göreve başlamış, sonrasında ise hazine odasında görev yapan önemli ağaların himayesi altına girmiştir. Paşa ıslahatçı devlet adamları arasında sayılarak Sultan III. Selim'in desteğini kazanmıştır. Bu destek, Koca

[64] Helmuth Von Moltke, "Moltke'nin Türkiye Mektupları", (Çev.) Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1969, s. 32-33.

[65] Adolphus Slade, "Sir Adolphus Slade'nin (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi", (Çev.) Ali Rıza Seyfioğlu, İstanbul, 1945, s. 19.

Hüsrev Mehmed Paşa'nın önce vezirlik ve ardından Mısır Valiliği görevlerine hızlıca yükselmesini sağlamıştır.[66] XVII. yüzyıl sonlarına kadar Mısır, valiler ile ocak ağalarının bitmeyen nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur. Kölemen beylerinin de dahil olduğu bu mücadeleler eyaleti kaosa sürüklemiş ve sonuçta kölemenler galip çıkarak, merkez üzerindeki etkilerini giderek artırmıştır. Bu durumdan halkın şikayetleri de çoğalmaya başlamıştı. Ayrıca Fransa'nın müdahalesiyle Osmanlı Devleti, eyaletin tamamen elden çıkma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve bu sebeple çeşitli tedbirler almaya yönelmiştir.[67] Ayrıca Mısır, Koca Hüsrev Mehmed Paşa için her zaman stratejik öneme sahip bir bölge olmuştur. Askerî ve siyasi hayatı boyunca Mısır ile ilgilenmiş, hatta bu bölgeye olan bağlılığı bazı zamanlar devlet içerisinde yükselmesine ve bazı zamanlar ise azline sebep olmuştur. 1801 yılı mart ayında Osmanlı Devleti, Mısır'da 16.000 kişilik bir kuvvetle Fransızlara karşı kara çıkarması yaparken, bu kuvvetin içinde Paşa da yer almıştır. Mısır'da Fransızları yenmede önemli roller üstlenen Paşa'ya gösterdiği başarılarından ötürü İzmit Sancağı tevcih edilerek vezirlik rütbesi verilmiştir. [68]

Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın Fransızlara karşı gösterdiği başarılar ve sahip olduğu liderlik vasıfları, onu Mısır'da yeni bir yönetimin tesisi için uygun bir aday haline getirmiştir. Nihayetinde Osmanlı yönetimi, 16 Eylül 1801 tarihinde Paşa'yı Mısır valiliğine atayarak bölgedeki otoritesini yeniden tesis etmeyi amaçlamıştır.[69] Mısır'daki görevi süresince Koca Hüsrev Mehmed Paşa, bazı idari zorluklarla karşılaşmıştır. Yeniçerilerden bir kısmı Paşa'yı desteklerken, diğer kısmı onun valiliğine karşı çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri Kavalalı Mehmed Ali Paşa komutasındaki Arnavut askerleri ve Arnavut Tahir Paşa adlı kimselerdi.[70]

---

[66]Çetin, "II. Mahmud Dönemi Askerî Eserler: Hüsrev Paşa'nın Müzekkere-i Zâbitân Adlı Eseri ve Tahlili", s. 1.

[67] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 11

[68] Çetin, II. Mahmud Dönemi Askerî Eserler: Hüsrev Paşa'nın Müzekkere-i Zâbitân Adlı Eseri ve Tahlili", s. 1.

[69] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 22.

[70] Ahmed Muhammed Salem, "Mısır Uleması 1798-1848", İstanbul Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul 1996, s. 198-199.

Koca Hüsrev Mehmed Paşa, Mısır'da aynı zamanda kölemenlerle mücadele ederken, bir yandan da yeni ordu düzeni olan Nizâm-ı Cedid ile ilgilenmiştir. Fransızların ilerleyişi karşısında Osmanlı Devleti, İngiltere ile iş birliği yapmaya yönelmiştir. İngilizlerin askeri nizamları ve harp sanatına olan hakimiyetleri Paşa'yı etkilemiş, Rumeli'den Mısır'a getirilen başıbozuk askerler ise Paşa'ya hiç güven vermemiştir. Koca Hüsrev Mehmed Paşa, Nizâm-ı Cedid askerlerine güvenerek başıbozuk askerlere karşı mücadele etmelerini istemiş, ancak sonuç alamamıştır. Tahir Paşa'nın sert saldırıları üzerine Paşa, Dimyat Kalesi'ne çekilmiştir. O dönemde Hicaz'a gitmekle görevlendirilen yeniçerilerden savunma tedbirleri almasını istemiş, ancak bu önlemler de başarısız olmuştur. Sonuç olarak, Tahir Paşa Mısır'a vali olarak atanmış ve Paşa'nın bir yıl, üç ay ve yirmi bir gün süren valiliği son bulmuştur.[71]

Mısır valiliğine tayin edildiğinden beri Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın Mısır halkıyla iyi ilişkiler içerisinde olduğunu söylemek zordur. Kendisi başından beri halkın saygısını kazanmak için uğraştığını belirtiyorsa da çağdaşı Mısırlı Müverrih Ceberti'nin Onun, "*kan dökücü, zalim bir vali"* şeklindeki sözleri düşündürücüdür. Yine Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın iç çukadarı Arif Ağa'nın vahim durumdaki halka hoşgörülü davranarak kendi yanına çekmek için valinin hiç çaba sarf etmediği şeklindeki sözleri de Ceberti'nin söylediği sözleri doğrular niteliktedir. Paşa da valilikten azledildikten sonra merkeze gönderdiği tahriratta askerlerin ve ahalinin kendisinden nefret etmeye başladığını ifade etmiştir.[72]

Koca Hüsrev Mehmed Paşa çeşitli vilayetlerde valilik görevinde bulunmuştur. Mora isyanı sırasında Kaptan-ı Deryalık görevine getirilmiştir. Yeniçeri Ocağı kaldırılmasından sonra kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun seraskerliği görevine önce Ağa Hüseyin Paşa, daha sonra ise Paşa tayin edilmiştir. Bu görevde uzun süre kalarak birçok önemli

[71] Halil İnalcık, "Hüsrev Paşa, Koca", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 19, İstanbul 1999.

[72] BOA, HAT, nr. 1988 -A; 1988, aktaran: Yüksel Çelik, "Koca Hüsrev Paşa", s. 42.

icraatta bulunmuştur.[73] Kaptan-ı Derya olarak görev yaptığı sırada, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığını öğrendiğinde, maiyetindeki bayrak askerlerini kabiliyetlerine göre ayırmıştır. Sardunyalı Fransız Galliard'ın (daha sonra Muallim Hurşid adıyla anılacaktır) komutasında, bu askerleri Avrupa usulüne göre talim ettirmeye başlamıştır. Avrupa tarzı askeri talim yöntemlerine Paşa yabancı değildi. Daha önce Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın mühürdarlığını yapan Koca Hüsrev Mehmed Paşa, Hüseyin Paşa'nın donanmayı modernize etme çabalarına bizzat tanıklık etmiş ve bu süreçte aktif rol üstlenmiştir. Ayrıca, Fransızlarla mücadele ederek onların Mısır'dan çıkarılmalarını sağlamış ve bu başarısının ardından Mısır valiliğine atanmıştır. Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın bu tecrübeleri, Avrupa'nın askeri eğitim ve sistemini öğrenmesine vesile olmuş; böylece çağdaş Osmanlı devlet adamları arasında ayrıcalıklı bir konum kazanmasını sağlamıştır. Sultan II. Mahmud, Paşa tarafından yürütülen askerî talim faaliyetlerinden haberdar olunca, bu eğitimleri yerinde görmek amacıyla Tersane Bahçesi'ne gitmiştir.

Koca Mehmed Hüsrev Paşa, bu yeni talim usullerini başarıyla uyguladıktan sonra, sadrazam Mehmed Selim Paşa aracılığıyla Sultan II. Mahmud'a, "*her devlette bu talimin cari olduğunu*" belirtmiştir. 9 Şubat 1827 tarihinde Paşa, Kaptan-ı Deryalık görevinden alınmış ve seraskerlik görevine atanmak üzere hazırlıklara başlanmıştır. Seraskerlik meselesi uzun süre görüşüldükten sonra, Sadrazam Mehmed Selim Paşa tarafından Sultan II. Mahmud'un huzuruna çıkarılmış ve Hüsrev Paşa'nın askerî reformlara olan ilgisi, yeteneği ve vicdanî kişiliği dolayısıyla bu göreve en uygun kişi olduğu ifade edilmiştir.

Bu gelişmelerin ardından, 1 Mayıs 1827 tarihinde Hüsrev Paşa, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye seraskerliğine atanmıştır. 8 Mayıs 1827

[73] Hamit Sarı, "Kölelikten Zirveye Hüsrev Mehmed Paşa (1756-1855) ve Tanzimat Hakkındaki Görüşleri", s. 3

tarihinde ise Bâb-ı Âli'de düzenlenen resmi bir merasimle kendisine seraskerlik[74] kaftanı giydirilmiştir.[75]

- ***Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer,*** Koca Mehmed Hüsrev Paşa tarafından kaleme alınmış ve tezin temel konusunu oluşturmaktadır. Eser, 233 sayfa ve üç tablodan meydana gelmektedir. Başlıca konuları; savaş sırasında safların düzeni, ordunun tertibi ve aksamı, askerî lojistik hizmetler, sınıfların taksimi, talimlerin icra şekli, alt üst rütbeler, iaşe, bekçilerin görev alanları ve askerî lojistik gibi konulardan oluşmaktadır.[76]
- ***Müzekkire-i Zâbitân,*** Konu olarak genel anlamda asker ve subayların uyması gereken kurallara, alt-üst rütbeler arasındaki sorumluluklara, din ve kanunlara uygunluk ilkesine, hiyerarşik yapıya, sağlık hizmetleriyle ilgili hususlara, odaların düzenine, vekâlet esaslarına, itaatin önemine ve esnafa olan borçların ödenmesine dair çeşitli konular ele alınmaktadır.[77]
- ***Nuhbetü't-Ta'lim,*** Kol yanaştırıp istikamet değiştirebilme, bilhassa bir savaş esnasında bir tabura sağ, sol veya arkadan gizlice yaklaşacak düşmanla savaşabilme gibi konular eserde detaylıca ele alınmıştır.[78]
- ***Alay Ta'limi,*** Eserde kol düzeni, saf düzeni, bu düzenlerin bir diğerine geçiş, savaş taktikleri ve yürüyüşleri, alay taliminin genel prensipleri,

[74] ***Serasker;*** Farsça ser (baş) ve Arapça asker kelimelerinden türeyip 'başkumandan' anlamına gelir. Selçuklular'da eyalet ve ordu kumandanlarını ifade ederken, Osmanlılarda özellikle 1826'dan sonra kara ordusunun en yüksek rütbeli kumandanı için kullanılmıştır. *Daha fazla bilgi için bkz.*: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDV İA), "Serasker", Yüksel Çelik, "Serasker", C. 39, 2009, s. 547-549.

[75] Yüksel Çelik, "Hüsrev Mehmet Paşa Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri (1756-1855)", İstanbul Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul; 2005, s. 294-299

[76] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 330

[77] Çetin, "II. Mahmud Dönemi Askerî Eserler: Hüsrev Paşa'nın Müzekkere-i Zâbitân Adlı Eseri ve Tahlili", s. 20-23

[78] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 330

alay talimini yaptıracak olan subayların gözetim açısından nasıl yerlerde durmaları gerektiği gibi konular ele alınmıştır.[79]

- ***Nefer Ta'limi*** Eser, üç bölüm ve on iki başlık olmak üzere oluşturulmuştur. Bölük talimi ve bunları icra edecek subayların görevleri, acemi erlerin talim esasları ve subaylara verilecek komutlar gibi konular eserin başlıca konularını oluşturmaktadır.[80]

1.1. Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nın Yeni Ta'lîm Düzeni

Koca Hüsrev Mehmed Paşa, Seraskerlik makamına geçmesinin ardından, yeni orduyu "Ta'lîm-i Hüsrevî" adı verilen yeni ta'lîm usulü ile eğitmeye başlamıştır. Paşa, askerî ta'lîm konusunda yeni düzenlemeler yaparken, yerli subayların orduya katılımını da teşvik etmek istemiştir. Bu bağlamda, Halil Rıfat Paşa'dan sonra, yeterliliğini ispatlayan diğer kölelerinden İskender Sadullah ve Hayrettin Ağa'nın mîr-alaylık rütbesine yükselmesini sağlamıştır.[81]

Yeni düzenlemeler doğrultusunda, tertip terimi yerine "tabur", sâf yerine "bölük" terimleri kullanılmaya başlanmıştır. Her alayın üç taburdan, her taburun ise sekiz bölükten oluşması kararlaştırılmıştır. Bu sekiz taburdan ikisi nöbetleşe olarak Seraskerlik binasını koruyacak ve İstanbul'un güvenliğini sağlayacak, kalan altı tabur ise Davutpaşa'da inşa edilen kışla ile yeniden tamir ettirilen Selimiye ve Rami kışlalarında talim faaliyetleri yürütecektir. Ayrıca, yeni düzenlemeler kapsamında başbinbaşlık makamı kaldırılmış; alayı "mîr-alay", taburu "binbaşı", bölüğü ise "yüzbaşı" kumanda edecek şekilde bir yapı oluşturulmuştur. Alayların teşkil edilmesinin ardından, 1827 sonbaharından itibaren orduda alay talimi yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte süvari taburlarından da alaylar teşkil edilmiştir. Ordunun yapısında, her birliğin piyade unsurlarının yanı sıra topçu, arabacı ve cebeci gibi teknik sınıfları da bünyesine katılmıştır. Böylelikle, askerî teşkilatta ocak sisteminin tasfiyesiyle

[79] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 331.

[80] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 332.

[81] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 284-289.

piyade sınıfı diğer teknik sınıflarla kaynaştırılarak tam teşekküllü birlikler oluşturulmuştur.[82]

Yeni ordunun komuta terimlerinin Fransız etkisiyle değişimi, Koca Hüsrev Mehmed Paşa zamanında başlamıştır. 1830 sonrası talimlerde, emir ve komuta terimlerinin Fransız telaffuzuyla kullanıldığı, dönemin Avrupalı gözlemcileri tarafından kaydedilmiştir. Yeni askeri düzen çerçevesinde, sipah ve silahtar gibi geleneksel birimler kaldırılmıştır. Karadeniz Boğazı kalelerindeki yamak askerlerden 300-400 kişi "muallem asker" olarak kaydedilmiş, geri kalanlar memleketlerine gönderilmiştir. Bostaniyân-ı Hassa teşkilatı ilga edilerek Edirne Sarayı'ndaki benzer düzenlemeler sona erdirilmiştir. Bu yerlerin güvenliği yeni askeri teşkilata devredilmiştir. Yeniçeri dönemine ait tabirler terk edilerek, "bayrak" yerine "sancak" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Kalyoncu çavuşların uygunsuz davranışları Vaka-ı Hayriye döneminde giderilmiş, ancak çavuş unvânının korunması eski alışkanlıkların devam etmesine yol açabileceği gerekçesiyle, çavuşluk kaldırılmıştır. Tulumbacı teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve bir müdürün idaresine verilmiştir. Cebeci Ocağı kaldırılmış, Mehterhane lağvedilmiş ve yerine Hayamiyye Nazırlığı kurulmuştur. Tophane teşkilatı yeniden düzenlenmiştir. Askerlere fes giydirilmesi, Paşa'nın Seraskerlik Dairesi'nde görev yapan bir alayda fes kullanılmasıyla başlamış, padişahın bu uygulamayı beğenmesi üzerine tüm askerlerin fes giymesi kararlaştırılmıştır. Mızıkacıların kıyafet düzenlemeleri de Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın öncülüğünde gerçekleştirilmiş, padişahın beğenisi üzerine beyaz şukkalarla süslenmiş kıyafetler tercih edilmiştir. Eski dönemde vezirler ve şehir zâbitlerinin maiyetinde görev yapan tüfekçi, hayta, sekban, deli ve iç ağaları gibi unsurlar da nizama tabi tutulmuş, güvenilir olanlar asker olarak kaydedilmiştir.[83]

1827 yılında, askerî eğitimin her bölgede standart bir şekilde icra edilmesini sağlamak amacıyla Seraskerlik tarafından İtalyanca'dan bir eşkâl

[82] Çelik, Koca Hüsrev Paşa, s. 284-291.

[83] Baykara, "Osmanlı Reformunun İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve İlk Tatbikat", s. 8-9.

risâlesi tercüme edilmiştir. Padişah Sultan II. Mahmud'un onayıyla, bu risale ilk etapta Matbaa-i Amire'de bin adet basılmış ve tüm askerî birliklere dağıtılmıştır. Piyade eğitiminde Fransız Mars komutu ile yürüyüşlere başlanmış, ayrıca Fransızcadan "aide de camp" (yâver-i harb), "eddökan" ve "kumandan" gibi terimler Türk askerî terminolojisine dâhil edilmiştir. Bu süreçte, Türk usulü eyerler yerine Avrupa tarzı eyerlerin kullanımı da benimsenmiştir.[84]

2. Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer Adlı Eser

2.1. Eserin Fiziki Özellikleri

Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer adlı eser incelendiğinde, eserin yirmi bend ve iki yüz yirmi iki maddeden oluştuğu görülmektedir. Çalışma, eserin (1263) 1846-1847 tarihli nüshasına dayanmaktadır. Nüshanın tarihi, eserin yazıldığı dönemin siyasi ve askerî gelişmeleriyle doğrudan ilişkilendirilmesine imkân tanımaktadır. Söz konusu eser, Milli Kütüphanede **EHT 1973 A 682**[85] numarasıyla, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde **D. No: 0112331**[86] numarasıyla, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde **D. No: A000152**[87] numarasıyla ve Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi'nde **D. No: BM4840**[88] yer numarasıyla yer almaktadır. Araştırmalar neticesinde eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi'nde 1254 (1838) tarihli ilk nüshası mevcuttur.

---

[84] Yüksel Çelik, "Asâkir-i Mansûre Ordu'sunda Talim Sisteminin Değişmesi ve Avrupalı Uzmanların Rolü (1826-1839)", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 19, İstanbul 2008, s. 99-100.

[85] https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=1090702&MatTip=2640

[86] https://bilgimerkezi.atauni.edu.tr/yordam/?p=1&q=h%C3%BCsrev+pa%C5%9Fa&alan=qYazarlar_txt&demirbas=0112331

[87] https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=484514&materialType=NE&query=Osmanl%C4%B1+%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu__Tarih%2C+aske

[88] https://portal.yek.gov.tr/works/detail/578196 (Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi'nde çeviri eserin 1838 tarihli ilk nüshası mevcuttur.)

Eserin basım tarihi (H. 1254) 1838 yılıdır. Kitabın boyutu 18x13 (13,5x8.5) cm'dir. Osmanlı Devleti'nin resmi matbaası olan Darü't-Tıbaati'l-Âmire'de (Matbaa-i Âmire) İstanbul'da yayımlanmıştır. 233 sayfa olan eser, üç levha (görsel tablo veya çizim) içermektedir.

2.2. Eserin Dil ve Anlatım Özellikleri

Eserin ilk sayfasında Arahpça, Osmanlı Türkçesi ve Farsça kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, metnin başlangıçta okunmasını güçleştirse de, devam eden sayfalarda sade bir anlatım şeklinin benimsenmiş olması, anlamı daha kolay kavranabilir hâle getirmektedir. Ayrıca eserin son sayfasında yer alan, metni tanıtan pusula niteliğindeki kısa belge ise Rika hattı ile kaleme alınmıştır.

Üslup genel olarak, eserin yazıldığı dönemin dil ve anlatım özelliklerini yansıtır niteliktedir. Bentler ve maddeler incelendiğinde, eserde askerî terminolojinin oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, eser hem dilsel açıdan hem de içerik bakımından dönemin askerî yapısını açıklayıcı bir üslupla kaleme alınmıştır.

Eserin bütününe bakıldığında anlatımın, bendler ve her bendin altına sıralanan maddeler aracılığıyla sistemli bir şekilde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Her bend numaralandırılmış, ardından o bende ait madde (birinci bend / birinci madde gibi) verilerek altına gerekli bilgiler yazılmıştır.

2.3. Eserin Muhtevası

Eserin ana konusu askerî eğitimdir ve savaş zamanı askerlik hizmetleri hakkında bilgi vermektedir. Müellifi olan Koca Hüsrev Mehmed Paşa, dönemin önemli askerî ve idari şahsiyetlerinden biridir. Bu eser, Osmanlı askerî eğitim sistemi ve savaş düzenlemeleriyle ilgili önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Her bir maddenin üst kısmında, ordunun tertip ve düzenine ilişkin farklı başlıklar yer almakta, bu başlıkları takiben ilgili muhteva sunulmaktadır. Genel olarak, eserde iç hizmetler, ordunun düzeni, ast-üst rütbeler arasındaki ilişki ve sorumluluklar, ordunun yapısal unsurları, talimlerin icrası, sınıfların taksimi, lojistik ve iaşe, ateş talimi, nöbetçilerin görevleri, karakolların işleyişi ve savaşta saf düzeni gibi konular ele alınmaktadır.

Aşağıda eserin son kısmında yer alan küçük bir pusula benzeri kayıtta bu eserin Abdülmecid Hân'ın emriyle Koca Hüsrev Mehmed Paşa'ya yazdırıldığı ve askeri meseleleri çözümleme amacıyla kaleme alındığı belirtilmektedir:

"Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer, 222 madde, Devr-i Abdülmecid Hâni evahir-i cemâziu'l-ulâ 1263 tarihinde Dâr-ut-Tıbâ'at-il-Âmire'de tâb olunmuştur. Mukaddime: Hizmet-i lâzime-i seferiyyenin müstakillen kaleme alınarak telfik olunması Serasker Mehmed Hüsrev kollarına emr û ferman buyurularak imtisâlen'lil-emr tânzim ve huzur-ı feyz-mevfur-ı şehinşahilerine arz ve takdim kılındı."

Yine eserin son kısmında yer alan metinde eserin Mehmed Sa'id adlı şahıs tarafından basıldığı belirtilmiştir:

"Bimennihi Sübhânehû ve Te'âlâ işbu "Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer" nâm mecelle-yi mu'teberenin tâb' u temsîli Dâr-ut-Tıbâ'at-il-Âmire'de râtib-i merâtib-i lüyûs-il-İslâm, ve râsıd-i merâsıd-i sügûr-ı dâr-ül-îmân, es-sultân ibn-üs-sultân, (es-Sultân Abdülmecîd Hân), lâ-zâletâ sûd-i devletihi sâtıyetun alâ zübâb-id-deverân, hazretlerinin zamân-ı hirz-i emânlarında, lâhız-ı lihâz-ıl-âmâl ilâ sehâ'ib-i lütf-ı Rabbih-il-Hamîd, Mehmed Sa'îd'in ma'rifet ü nezaretiyle, bin iki yüz altmış üç senesi mâh-ı Cümâdel'ûlâ evâhirinde hitâm-pezîr oldu."

Eserin ilk sayfalarından içerikle ilgili bir örnek;

"Her bir ordunun esâs tertibi ferik usûlü üzere tahsis olunur. Birkaç ferikler bir serkerdenin ma'iyetinde cem' olunduklarında onlardan bir büyük ordu ya bir kolordu ya bir cenâh ya bir merkez veyahut bir ihtiyât tertib olunur. Fevkalâde keyfiyetlerden mâ'adâ bir kolordu ve mücerred birkaç feriklerin bir yerde birleşip ekalli bir sefer esnasında başkaca hareket eylemleri için tertib olunur. İşbu kolordu büyük ordunun dâire-i harekâtında bulunduğuna mebni onun serkerdesi dahi müfrez olduğu büyük ordunun seraskeri olan zâtın taht-ı emrinde bulunur.

Bir büyük orduda birkaç feriki birleştirip ya cenâh ya merkez ya ihtiyât veyahut başkaca bir kolordu tertib eylemek hususu serasker olan zâtın re'yine menût mevâdden olup müşârileyhin münâsib ve muktezi gördüğü vakte kadar birleşmiş bulunurlar."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİDMET-İ ASKER DER-ZEMÂN-I SEFER ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

Bi-ismi el-Nâsır el'Muîn

Elhamdullilahillezi hıfzu'l biladu'l-İslam bahri eseddi emanet-i bismillah _ ve nasru guzât'ul el-muvahiddin bi nusret ayeti nasru'n minallah _ fesübhânellezi eyyede Asâkir-i Mansûre-î Muhammediyye bi taallüm ve'l talim-i fi'lî zâlik elhamdullilah _ ve'l salat-u ve'l selam-u âli seyyidina ve senedena Muhammed ellezi emr-i bi'tesbih ve tahmid izâ câe nasrullah _ ve beşere-Allah teâlâ bi işareti ve yensurekeallah _ ve âli âlihi ve sahbihi ellezine kânû mensurine eynema tuveccihu ve mükerremîyn bi-kerameti radiyallah_ ba'de-zâ efhamd ismi hamd ismi hamdan bi tevfikallahi teâlâ sâye-i tûbâ vaye-i hazret-i şâhânede bidayet-i nizâm-ı istihsân -insicâmdan bû an-ı -sa'd- iktirâna değin asâkir-i nusret ma'ser-i cenab-ı cihandâri tâlim ve taallüm ederek tahsil-i fünûn-ı harbiyyede kesb-i

3. sayfa

Maharet ve ol'vecihle merâtib-i celile-i askeriyyeye iktisab-ı liyâkat etmiş ve etmekte olmuşlar ise de bi'l-îcâb seferber oldukları halde sunûf-ı askeriyyeden her bir sınıf bulundukları ordularda hizmetleri ne olduğunu dahi bilmek ve öğrenmek müstetbeat-ı fünûn-ı harbiyyeden olmakla müceddid-i din û devlet* müşeyyed-i erkân-ı saltanat* hurşid-i evc-i ma'delet* neyyir-i burc-ı azamet* halife-i resûlü's-sakaleyn* hâdimü'l -haremeynü'ş -şerifeyn* amirü'l – ibâd bi'l–cihad* âmirü'l – memalik-i ve'l-bilâd* hâmi-yi havza-yı İslam* nâsıb-i hiyâm-in-nasfet-i fi-l-leyâlî ve-l-eyyâm* râfi'-i livâ-i'il-feth-i ve-z-zafer* kâmi-i rü'ûs-il-buğât fi-l-hazar-i ve-s-sefer* kâsir-i nâkûs-il-bid'at-i ve-d-dalâle* nâşir-i ahkâm-ı şeriyye - bi'l-insâfi ve-adâle* pâdişah-ı dârâ dereyân şehenşâh-ı İskender-tüvân* sultân-ül-berreyen ve hâkân-ül-bahreyn* es-sultân-übn-üs-sultân, es-sultân-ül-ğâzi (Mahmûd-ı Adlî) Hân* ibn-üs-sultân-il-ğâzi Abdülhâmid Hân, edâm-ellâh-u Te'âlâ itnâb-ı haymet-i şevket-ih-i bi-

evtâd-el-hulûd-ı meşdûde ve zılâl-e re'fetihi alâ mefârikıl-enâmi memdûde* efendimiz hazretlerinin ta'rîften müstağni olduğu üzere bende-güsteri ve asker-perverîde ityân-i meydân-i himmet buyurdukları etvâr-ı gûnâgûn-ı eflâtûn-pesend, ve kirdâr-i semâhat-disâr-i hikmet-peyvend-i mülk-dârâneleri ta'dâddan bîrûn ve nev-be-nev ser-zede-yi zuhûr olan âsâr-i hikmet-şi'âr-i mülûkânelerinden rû-nüma olduğundan hidemât-i lâzime-yi seferiyye müstakillen kaleme alınarak telfîk olunmasını bu abd-i âciz ya'nî sâye-yi gerdûn-

4. sayfa

Pâye-i hilafet penahilerinde seraskerlik hizmet-i şeref-i gâyet-i celileleriyle müftehir Mehmed Hüsrev kollarına emr ve ferman buyurmalarıyla der-âkâb emr-i hümayun-ı itaat-i makrûn mülûkânelerine imtisâlen mevâdd-ı merkume keşide-i silk-i takrir û imla birle (Hidmet-i Asker der-Zemân-ı sefer) ismiyle tevsim ve huzûr-ı feyz-i mevfur-ı şehinşahilerine arz ve takdim kılınarak hizmet-i memuriyet ifâ olundu ve bihi nestâîn.

م

5. sayfa (BOŞ)

6. sayfa

Birinci Bend
(Ordunun Esas-ı Tertibi)
Birinci Madde

Her bir ordunun esas-ı tertibi ferik usûlü üzere tahsis olunur. Birkaç ferikler bir serkerdenin ma'iyetinde cem' olunduklarında onlardan bir büyük ordu ya bir kolordu ya bir cenâh ya bir merkez veyahut bir ihtiyât tertib olunur. Fevkalâde keyfiyetlerden mâ'adâ bir kolordu ve mücerred birkaç feriklerin bir yerde birleşip ekalli bir sefer esnasında başkaca hareket eylemleri için tertib olunur. İşbu kolordu büyük ordunun dâire-i harekâtında bulunduğuna mebni onun

serkerdesi dahi müfrez olduğu büyük ordunun seraskeri olan zâtın taht-ı emrinde bulunur.

Bir büyük orduda birkaç feriki birleştirip ya cenâh, ya merkez ya ihtiyât veyahut başkaca bir kolordu tertib eylemek hususu serasker olan zâtın re'yine menût mevâdden olup müşârileyhin münâsib ve muktezi gördüğü vakte kadar birleşmiş bulunurlar.

Bir ferik gerek piyâde ve gerek süvâri her hangisi olursa olsun iki veyahut üç livâdan ibaret olup memuriyetinin nev'ine göre işbu ferikte sunûf-ı mütenevvi'a-yı askeriyyenin her birinden bi'l–kıyas miktar-ı kâfi mevcut bulunur livâlar ekalli ikişer alaydan olarak birinci alaylar sağda ve ikinciler dahi solda olurlar.

7. sayfa

Ve eğer bir ferikte alayların adedi tek olursa onlardan birisi livâdan hariç addolunabilir.

Piyâde mümtâz veya avcı ve süvâri mızraklı yahut avcı bölüklerinin dâimâ müte'allik oldukları alaylarında derece-i lüzumları derkâr olmakla seraskerin emri vârid olmadıkça onları alaylardan ayırmak câ'iz olmayıp eğer behemehâl ayrılmaları lazım gelirse alayları saff-ı harb nizamında olmadıkları halde ve yalnız husûlu muddet-i-i kalîleye mütevakkıf olan bir hareketin vukuunda takdirinde teferrukları imkan kabul eder.

Hafif süvâri askerinin bir kısmı dâimâ ordunun yan taraflarına gönderilmek vesâir bu misillû hatt-ı harbden hariç olan hizmetlerde istihdâm olunmak üzere ihtiyâta alıkonulur.

Süvâri askerinden ibaret olan ferik yahut livâlar cenâhı veyahut feriki kumanda eden piyâde serkerdelerin ma'iyetlerine ta'yîn olunabilir.

İhtiyâta ta'yîn olunan süvâri askeri ordunun ihtiyâtına ta'yîn olunan piyâde askerine merbûttur.

Muharebenin suretine göre eğer ihtiyât süvârisinin azimetini veya ordusunu yahut konduğu mahallerini setr etmeye ihtiyaç vâki olursa işbu hizmet için kifâyet miktarı hafif piyâde askeri o süvâriye terfik olunur.

8. sayfa

Eğer bir muktezâ-yı vakt u hal lüzûm-ı icâb ederse livâlar hafif piyâde ve süvâri askerinden karışık olarak tertip olunabilir. Ve bu misillû livâlar mahsûsen ileri karakol hizmetine ta'yîn olunurlar.

İkinci Madde

(Büyük orduyu ve kolorduyu ve ordunun cenâhlarını ve merkezini ve feriki kimler kumanda eylediği beyânı)

Bir büyük orduyu ve kolorduyu serasker rütbesinde olan bir vezir veyahut serasker kaymakamlığı unvânıyla mu'anven olan vüzerâ-yı askeriyyeden bir zât kumanda eder.

Bir büyük ordunun sağ cenâhı, sol cenâhı, merkezi veyahut ihtiyâtı serasker olan zâtın binnefs kendi zîr-i kumandasında olmadığı halde onların her birini serasker kaymakamı rütbesinde olan bir vezir kumanda eder.

İki veyahut üç livâdan ibaret olan bir feriki kezâlik serasker kaymakamı olan bir vezir veyahut ferik rütbesinde olan bir mirmirân kumanda eder.

Bir büyük ordunun kumandasına me'mur olan zâta seraskerlik ve bir kolordunun kumandasına ta'yîn olunan zâta dahi falan kolordunun kumandarı unvânı verilip işbu unvân ve memuriyet canib-i cenâb-ı padişahiden kendilerine muvakkaten ihale ve tefviz olunur.

9. sayfa

Bir ordunun cenâhını ve merkezini ve ihtiyâtını kumanda eden vüzerâ-yı askeriyyenin intihâb ve ta'yîni serasker olan zâtın re'yine menûtur. İşbu zâtlar falan ordunun sağ cenâhı kumandarı ve sol cenâhı, kumandarı veya merkezi

kumandarı veyahut ihtiyâtı kumandarı unvânıyla mu'aven olup ancak ma'iyetlerinde bulunan feriklerin umur ve hususuna ve idâre-i dâhiliyesine müdahale etmeye kât'a istihkâkları olmayarak onların memuriyetleri fakat meydan ma'rekede o feriklere iktiza eden a'mâl ve harekâtı ettirmekten ibarettir.

Gerek bir büyük orduyu kumanda eden seraskerin ve gerek bir kolorduyu veya bir cenâhı ya merkezi yahut ihtiyâtı kumanda eden zâtların memuriyetleri münhal olundukda onlar dahi işbu memûriyet-i muvakkatelerine merbût olan unvân ve istihkâk ve ihtirâm-ı resmiyyeden sâkıt olurlar.

Üçüncü Madde
(Kumanda etmeye istihkâk ve salâhiyetin beyânı)

Kumandar unvânıyla pâyedâr olan bir zât fevt yahut avdet veya muvakkaten memuriyetinden münfek veyahut munfasıl oldukta o ordunun derununda mevcut en büyük rütbede olan serkerdelerden en eskisi onun yerine muvakkaten kumandar ta'yîn olunur.

Ordunun tertibine nazaran veyahut gerek seraskerin ve gerek kolorduyu ya cenâhı veya feriki kumanda eden zâtın tedabir-i

10. sayfa

İhtiyâtiyesine binâen piyâde askerinden ibaret olan bir kıt'â-yı müfrezeye süvâri askeri dahi terfik etmek lazım geldikte süvâriyi kumanda eden zâbit piyâde zâbitinin ma'iyetinde olup ancak eğer süvâri zâbitinin rütbesi diğerinden büyük olur ise o halde piyâde zâbitine süvâri zâbiti kumanda eder. Ve kezâlik süvâri askerine piyâde askeri dahi terfik etmek lazım gelip eğer piyâde askerini kumanda eden zâbitin rütbesi diğerinden dûn ise onun emri tahtında olur.

Dördüncü Madde

(Sunûf-ı askeriyye beyninde ri'âyeti lazım gelen sıranın ve nizâm saff-ı harbin beyânı)

Sınıf-ı mütenevvi'a-yı askeriyyenin sırası âtiyü'l-beyân vech üzere tertip ve tanzim olunmuştur.

Evvela hafif piyâde sâniyen piyâde, sâlisen hafif süvâriden ma'dûd avcı ve mızraklı süvâri, râbiân süvari topçu, hâmisen ağır süvâriden ibaret olan zırhlı ve karabinalı süvâri, sâdisen piyâde topçu, sâbien lağımcı ve baltacı ve köprücü ve yolları düzetici asâkirinden ma'dûd olan mühendis sınıfı saff-ı harb nizâmında sıra cihetiyle tertip ve tanzim olunup işbu ta'yîn olunan sıra muharebenin keyfiyet icabiyesine göre tebdil kabul edebilir. Saff-ı harb nizâmında bulunan ferikler sağdan sola

11. sayfa

Doğru birer rakamla zikir olunup birinci ve ikinci ve üçüncü ferik tesmiye olundukları misillû livâlar dahi feriklerde kezâlik birinci ve ikinci ve üçüncü livâ denilerek birer rakamla yâd olunur.

Harekât-ı askeriyye inhalarında her bir ferik ve her bir livâ dâimâ bizzat kumanda eden zâtın ismiyle iş'âr olunur.

Gerek livâlarda bulunan alayların ve gerek feriklerde olan livâların sırası kezâlik tebeddül edebilir. Şöyle ki; vüzerâ-yı askeriyyeden ferikleri kumanda eden zât bazı mühim sebeplere mebni onların sırasını tebdil etmeye muktedir olabilir. Farazâ bir ferik hayli vakit muharebeye ikdâm edip perişaniyete dûçâr olmuş veyahut süratli yürüyüşle gidilen bir uzun yolda kolun gerisini muhafaza eylemiş olduğundan o ferike bittabi za'f târi olmuş olmakla feriki kumanda eden zât hal ve keyfiyeti serasker olan zâta ifade ve inha birle zikr olunan ferik saff-ı harb nizâmında kendine tahsis olunmuş olan sırayı tutamaz olduğunu beyân eder. Vüzerâ-yı askeriyyeden olan kumandarlar ma'iyetlerinde bulunan livâları ve alayları ale'l-ıtlak hidemât-ı mütenevvi'ada yani karakol ve kıta-yı müfreze hizmetlerinde istihdâm edebilirler. Ol halde sıra ve kıdem cihetiyle

hâsıl olan tefevvuk iddiası külliyen sâkıt olub cümlesi ale’s-seviyye kumandarların karar vermiş oldukları re’y ve tedabir-i mutâba’at ederler.

12. sayfa

Bir livâ veya bir alay me’muren ferikinden ayrılıp ba’dehû yine avdet eylediğinde eğer bâlâdâ zikr olunan sebeplerden nâşi zedelenmiş ve za’fa dûçâr olmuş olmazsa ke’l evvel saff-ı harb nizâmında kendi sırasını ahz eder.

Beşinci Madde
(Vüzerâ-yı askeriyyenin nasb u ta’yîni keyfiyeti)

Her bir ordunun ibtida-i tertibinde ferikleri kumanda edecek olan vüzerâ-yı askeriyye cenâb-ı hazreti pâdişahiden nasb u tâ’yin olunmamış olduğu halde serasker olan zât onları nasb u ta’yîn etmeye muktedir olduğundan başka esnâ-yı muharebede vâki olan telefâtın veyahut hizmete lazım gelen hüsn-i idarenin icâbına göre iktiza eden tebeddülâtı icra etmekte serasker-i müşârun ileyhin istihkâkı derkârdır.

Altıncı Madde
(Neferât-ı askeriyye haklarında vüzerâ-yı askeriyyenin farîza-i zimmetleri ve imrâr-ı nazarları beyânı)

Feriklerin ve livâların kumandasına memur olan vüzerâ-yı askeriyye ma’iyetlerinde bulunan asâkirde usûl-ı nizâm ve intizâm ve itâ’at ve inkıyâd ve hüsn-i idare ve tâ’lim ve ta’allüm maddeleri lâyık-ı vecihle icra olunduğunu tahkik etmek farîza-i zimmetleridir. Serasker kaymakamı rütbesinde olan vezir zîr-i idaresine tefviz ve ihâle olunan asâkirin her bir hususunu tahkik etmek için münâsib gördüğü halde mecmû askerini bizzat bölükle kol olarak gözden geçirir.

13. sayfa

Ve mirlivâ me'mur'en livâsına vâsıl olduğu anda askerini bi'd–def'at gözden geçirdikten sonra sefere azimet veyahut muharebeye şürû edeceği vakit velhasıl hizmetin hüsn-i tervici icâb ettikçe livâsını gözden geçirmeye mecburdur.

Vüzerâ-yı askeriyye ma'iyetlerinde olan asâkirin silahlarını ve esvâb ve takımlarını ve süvârinin takımlarını tecessüs ve tahkik edip tamire muhtaç olan eşyanın tamirini tenbih ederler.

Kezâlik binek hayvanlarını ve eşya-yı cedideyi gözden geçirip depo tabir olunan emanet-gâhta kalmaya veyahut ordunun ağırlığıyla beraber yürümeye muhtaç olan nefarât ve hayvanatı ta'yîn ederler. Her bir mirlivâ askerini gözden geçirdiğinde serasker kaymakamına ifade edip ol dahi seraskere inha eder.

Yollarda giderken her bir mirlivâ ma'iyetinde olan alayların aded cihetiyle kuvvet-i hakikiyesini yoklama cetvellerinden tahkik eyledikten sonra iktiza-yı halde muharebeye çıkaracağı askerin miktarını muhakkakan bilmek için onları kendisi bizzat yoklayıp serasker kaymakamına ifade eder ve kezâlik alayın veyahut livânın ta'limleri için tertip ve ta'yîn veya tecviz etmiş olduğu mahall cemiyeti kaymakamı mumâ-ileyhe haber verip yirmi dört saatten ziyâde vakt için bir mahallden bir mahalle tebdil-i mevkibi etmek lazım geldikte bu bâbda dahi mûmâ-ileyhin re'y'ini taleb eder.

Yedinci Madde
(Erkân-ı ordunun tertîbi beyânı)

14. sayfa

Bir seraskerin zîr-i kumandasında olan orduda erkân-ı ordu reisliği hizmeti vüzerâ-yı askeriyyeden serasker kaymakamı rütbesinde olan bir zâta ihâle olunup bir mirlivâ veyahut erkân-ı ordu mîr-alayı rütbesinde olan diğer bir

zâbit dahi elin ma'iyeti olmak üzere ma'iyetine ta'yîn olunur. Eğer mârrü'z–zikr ordunun kumandası vüzerâ-yı askeriyyeden serasker kaymakamı rütbesinde olan bir zâta ihâle olunmuş olursa ona erkân-ı ordu reisi kezâlik bir serasker kaymakamı veyahut bir mirlivâ olup diğer bir mirlivâya erkân-ı ordu zâbitinden mîr-alaylık rütbesini kât' etmiş olan bir zâbit dahi ona mu'în ta'yîn olunur.

Bir kolorduda erkân-ı ordu reisi bervech-i balâ bir serasker kaymakamı veya bir mirlivâ olup bir ferikin erkân-ı ordu reisi dahi erkân-ı ordu zâbitinden mîr-alaylık veyahut mîr-alay kaymakamlığı rütbesinde bir zâbit ta'yîn olunur. Bir ordunun cenâhında ya merkezinde veyahut ihtiyâtında reis erkân-ı orduya lazım gelen hizmet ve memuriyet-i muvâkkaten tertip olunan evvel kısım askeriyi kumanda eden serasker kaymakamının ma'iyetinde bulunan erkân-ı ordu mîr-alayı veyahut bu hizmet için mahsusen ta'yîn olunan mirlivâ ifâ ve icra eder.

Sekizinci Madde
(Reis-i erkân-ı ordunun bi'l-icmâl memuriyet-i beyânı)

15. sayfa

Reis-i erkân-ı ordunun hizmet memuriyet-i evvela serasker tarafından kendi vasıtasıyla verilen umur-ı yerlerine isâle-i müsâra'at ve ebniyye-i hariciye inşâsı ve ordugâhlar ta'limini ve etrâf ve eknâf tecessüs ve istikşafı ve karakollar rü'yet ve tanzimi ve aksam-ı sâire-i hidemâtın cümlesi için bizzat kendisine hitap olan emirlerin icrasına bezl mahâsâl sa'y ve gayret etmek sâniyen hidmet-i müte'adidenin kema yenbâği icra olunduğundan seraskeri gereği gibi ve vakıf ve agah edebilmek için müte'adid mevkilerde ta'yîn olunmuş olan topçu ve mühendis zâbitanı ve asâkir müdürleri ile mükâtebe eylemek salisen etrafta olan kolordu'ların mevkilerini ve cem' umur ve hususlarını bilmek için onlar ile lâ yenkâtı haberleşmek, râbiân kolordu'ların ve karakolların mevki ve ahvallerinin sureti tertibini ve askerin azimet ve a'mâl

ve harekâtına dair inhaları vesâir iktiza eden kâffe-i ta'limâtı vermek maddelerinden ibarettir.

Dokuzuncu Madde
(Erkân-ı ordu zâbitanı beyânı)

Her bir ordunun ve ferikin erkân-ı ordusu tertibi için merâtib-i müte'nevviayı ihrâz etmiş olan erkân-ı ordu zâbitaları ta'yîn olunurlar. Orduların ibtida-i tertiblerinde işbu erkân-ı ordu zâbitleri bi'l-istiklal umur-ı askeriyyeye me'mur olan seraskerin intihâbıyla ta'yîn olunmamış oldukları halde büyük ordunun reis-i erkân-ı

16. sayfa

Ordusu onları bi'l-intihâb nasb u ta'yîn eder.

Beher ferikte erkân-ı ordu zâbitlerinden biri mükâtebe hususunun tanzimine mahsusen me'mur olup iktiza-yı halde diğer zâbitler dahi ona mu'âvenet ederler. Ancak onların bilfiil memuriyetleri etrâf ve eknâfı tecessüs ve istikşâf etmek ve ordu kurmak ve askeri kışlak yerlerine yerleştirmek ve ol hallerin muhafazasına lazım gelen istihkâmatı inşâ ettirmek ve zahire ta'yinatı hastahanelerin mesalihi mühimmesini tânzim eylemek hususlarından ibaret olmakla ekseri bu misillû cesim hizmetlerde istihdâm olunurlar.

Erkân-ı ordu zâbitlerından bir büyük zâbit seraskerin karargâhı olan mahallin tânzimine ve mahalli mezkûrda iktiza eden konakların tertibine mahsusen me'mur olduğundan kat-ı nazar haricde ve dahilde konulacak karakolların ve nöbetçilerin mahallerini ta'yîn birle mârrü'z-zikr karargâhın nizam ve intizâmı vikâyesi için lazım gelen memurlarla istişâre eder. Cenâhları ve ferikleri kumanda eden vüzerânın karargâhlarını dahi kezâlik bu husus için ta'yîn olunan erkân-ı ordu zâbitleri tertip ve tânzim ederler.

Onuncu Madde

(Erkân-ı ordu zâbitlerinin asker kumandasına istihkâkları beyânı)

Erkân-ı ordu zâbitlerinden beher rütbede olan zâbitler ileri karakollarda ve kıta-yı müfrezede vesâir hizmetlerde istihdâm olunup

17. sayfa

Hattâ evvel memûriyette bulunan asker zâbitleriyle hemrütbe oldukları halde askeri kumanda etmeye dahi istihkakları dekârdır. İşbu erkân-ı ordu zâbitlerinden biri asker sevkine veyahut etrâf ve eknâf tecessüs ve istikşâfına me'mur olup ancak birebir ta'yîn olunan askerin kumandası kendisine ihâle olunmamış olduğu halde asker-i mezkûru kumanda eden zâbit onun re'yine muvafakât etmeye mecbur olduğundan başka ona mu'âvenat veyahut mübâşeret eylediği me'mûryetin hıfz ve himayeti zımnında lâzım gelen tedâbirin istihsaline teşebbüs eder.

Mârrû'z-zikr erkân-ı ordu zâbitlerinden biri mevki-i askeriyede yahut asker sevkine dâir sâir bir nevi memuriyette bilfiil askerin kumandasına ta'yîn olunduğu takdirde evvel askerin idare ve nizâm ve intizâm dâhiliyesine müdahale etmeye kat-a muktedir olmayıp lakin erkân-ı ordunun bazı büyük zâbitleri ferik olan zâtın tavsiyesiyle alaylarda kendi rütbelerine âid olan memuriyeti muvâkkaten ifâ ve icra eylemek üzere serasker cenabından da'vet ve nasb olunabilirler.

On Birinci Madde

(Topçu ve mühendishanenin erkân-ı ordusu beyânı ve topçu ve mühendishanenin erkân-ı ordusu tertibi ve işbu iki sınıf askerinin hizmet ve memuriyetini ahvâli)

Bir ordu için lâzım gelen topçuların erkân-ı ordusu tertibi

18. sayfa

Vüzerâ-yı askeriyyeden topçu kumandarlığı unvânıyla mu'âven bir zâttan ve reisi erkân-ı ordu unvânıyla mirlivâ veyahut bir büyük zâbitten ve ihtiyât topları nâzırı unvânıyla diğer bir mirlivâ veyahut bir büyük zâbitten ve hizmetin iktizasına göre ta'yîn olunmuş olan bir miktar büyük ve küçük zâbitler vesâir lâzım gelen me'mûrlardan ibarettir.

Piyâde veyahut süvâri ferikinin beherinde topları kumanda etmek üzere topçu zâbitinden ekseri bir büyük zâbit me'mur olup onun ma'iyetine bir nefer yüzbaşı dahi ta'yîn olunur.

Eğer bir kolordu başkaca tertip olunup başlı başına hareket etmeye me'mur olur ise o orduya merbût olan topçuların erkân-ı ordusu bâlâda bast u beyân olunan usûl üzere tertip olunup fakat işbu kolordunun topçu kumandarı ve reisi erkân ordusu ve ihtiyât topları nâzırı rütbe yahut kıdem cihetiyle büyük ordunun topçu kumandarından ve reis-i erkân-ı ordusundan ve ihtiyât topları nâzırından dahi dûn olmak üzere ta'yîn olunurlar.

Ordularda olan topçu askerinin hizmet ve memuriyeti evvela mecmû' ta'biyelerin a'mâl ve inşâsından ve ale'l-umûm âlât-nâriyyeye lazım gelen kâffe-i hidemâtın ifâsından saniyen sefere lazım olan esliha ve mühimmat-ı harbiyeyi yetiştirmekten salisen nehirlerin geçitler için iktiza

19. sayfa

Eden feriklerin veyahut müteharrik köprülerin inşa ve ihzarından ibarettir.

Bir orduda olan mühendislerin erkân-ı ordusu vüzerâ-yı askeriyyeden mühendisan ordu kumandarlığı veyahut baş mühendislik unvânıyla pâyedâr olan bir zâttan ve reisi erkân-ı ordu makamında bir mirlivâ veyahut bir büyük zâbitten ve ihtiyât topları nezaretine me'mur bir büyük zâbitten velhasıl hizmetin iktizasına göre miktarı vafi büyük ve küçük zâbitlerden tertip olunur.

Beher piyâde ferikinde ekseri bir zâbit ekalli yüzbaşı rütbesinde olmak üzere baş mühendislik memuriyetiyle ta'yîn olunur.

Eğer bir kolordu başlı başına hareket etmek üzere tertip ve ta'yîn olunur ise ol kolorduya baş mühendislik memûriyetiyle büyük rütbede olan zâbitandan birisi ta'yîn olunup reisi erkân-ı ordu memuriyeti ve ihtiyât topları nezareti dahi yüzbaşı rütbesinde olan birer zâbite ihale olunur.

Ordularda mühendisan zümresinin hizmet ve memuriyetleri istihkâmat-ı cesmiyeye ve kalelerin muhafaza veyahut muhasaralarına dair ebniyyenin inşâsından ve işbu ebniyyenin a'mâline muvafık ve mahsus olan mevkiin tecessüsünden kât-ı nazar mitres ve palanka ve serköprü ve metrisli ordu tuğyan eden enhârın tesdidi için bendler vesâir bu makûle istihkâmat-ı hafiyyeye mütedâir askerin veyahut feriklerin münâsip

20. sayfa

Gördükleri enbiyyeyi inşâ ettirmekten ve asker mü'rûr-ı a'mâl ve hareketi suhûleti için geçit açmak ve müceddeden yol yapmak veyahut açılmış yolları tesviye etmek ve sabit ve kâvi köprü kurmak veya hasbe'l icab evvel geçidi ve yolu ve köprüyü hedm eylemek hâsılı bu misillû lüzumu derkâr olan hizmetlerin icrasına mübâşeret etmekten ibarettir.

Topçu ve mühendishanenin beher rütbede olan zâbitleri asker ma'iyetine me'muren bir semte gönderilmiş oldukları halde müstahdim oldukları büyük ordunun ya kolordunun veyahut ferikin erkân-ı ordusuna merbûtturlar.

Mârrü'z-zikr topçu ve mühandishanenin kumandarları memuriyetleriden dolayı kendilerine verile-gelen emirleri ya bilvâsıta ma'iyetinde bulundukları seraskerden veyahut reis-i erkân-ı ordu olan zâtın vâsıtasıyla ahz edip kendi büyük zâbitleri tarafından kendilerine verilmiş olan emirleri dahi onlara ifade inha ederler. Eğer kalelerde ya düşmandan alınmış veyahut ordu tarafından nasb u ta'yîn olunmuş bazı mevaki-i askeriyede temellül-ı müstahfız askeri ta'yîn etmek lâzım gelir ise o mahallerde topçu ve mühendisan kumandarları

kendi hizmet ve me'muryetlerini tıpkı derun-ı memalik-i mâhrusada kâ'in kalelerde icra edegeldikleri usûl-ı vech üzere ifâ ederler.

21. sayfa

Topçu ve mühendisan zâbitleri kendilerinde mâhfuz bulunan zahire defterlerini ve inşâ ettirdikleri veyahut ettirecekleri ebniyyenin resimlerini seraskere ya ma'iyetinde bulundukları vezir yahut müte'allik oldukları erkân-ı ordunun reisine takdim etmeye me'zun olup âher bir ferde göstermeleri külliyen memnûdur.

On İkinci Madde
(Ordunun defterdarlığı memuriyet-i bir ordunun idaresi ahvâli)

Müte'addid ordular bir kumandarın ma'iyetinde cem' oldukları halde mesalih-i cesimiye-i askeriyyenin tânzim ve tervic için evvella büyük orduya muvakkat unvânıyla bir defterdar-ı evvel nasb u ta'yîn olunur. Ve kezâlik her bir ordu ve kolorduya birer defterdar-ı sâni ta'yîn olunup onlar dahi muvakkaten falan ordunun veyahut falan kolordunun defterdar-ı sâni unvânıyla pâye-dâr olurlar. Ve bundan başka beher ferikte bir müdür bulunmak lâzım gelip maslahatının cesametine göre ma'iyetine bir mu'în dahi ta'yîn olunduğu misillû her bir livâ ya kıta-yı müfreze ile beraber bir müdür veyahut bir mu'în dahi bulunmak iktiza-yı hâldir.

İdare-i umur-ı askeriyyeyi lâyık-ı vechle tânzim etmek ve serasker vesâir vüzerânın karargâhları olan mahallerin ve ihtiyâtların hizmetlerini görmek ve bazı memuriyet zımnında iktiza eden mahallere mübâşir gönderilmek için defterdar-ı evvel ve sânilerin ma'iyetlerine me'murlar ta'yîn olunduklarından kât'-ı nazar idare-i askeriyenin umur-ı cesimiyesine dâir

22. sayfa

Hidemât-ı müte'nevvianın icrasına dest-res olabilmek için aded ve miktarı ordunun ya kolordunun kuvvetine kıyasen ve bulundukları memleketin

ahvaline nuzerâ tahsis olunmak üzere o me'murların ma'iyetlerine miktar-ı vafi müstahdem ve neferât dahi ta'yîn ve tahsis olunurlar.

On Üçüncü Madde
(Defterdarlar kimlerle mükâtebe etmeye mecbur oldukları beyânı)

Defterdarlar ve müdürler memuriyetlerine dâir inhalarını yalnız müte'allik oldukları büyük ordunun ya kolordunun ya ferikin veyahut livânın kumandarına yahut erkân-ı ordu reisine takdim ederler.

On Dördüncü Madde
(İnha-yı yevmiye takdimi beyânı)

Defterdarlar ve müdürler zahire ambarlarının ve hastahanelerin mâhal ta'yîn ve tertiplerine ta'yinat ve tevzi'âtın vesâir hidemât müte'nevviânın lâyık-ı vechle icra olunması için lâzım gelen tedbirlere ve ambarların ahvaline ve mevcut bulunan veyahut tedarik-i celbi tertip olunan ecnas-ı zahireye dâir inhalarını ve müdürler bu bâbda defterdarlar taraflarından kendilerine vürud etmiş olan emirleri ve ta'yinatın cinsini veyahut miktarını tebdil etmek üzere vâki olan mes'ûlâtını ma'iyetlerinde bulundukları vüzerâ-yı askeriyyeye takdim ederler.

On Beşinci Madde
(Tekalif-i örfiyye tarhı ahvâli)

23. sayfa

Ordunun havâic-i zaruriye ve levâzım-ı mühimmesi icâb eylediği halde serasker olan zât zabt ve teshir etmiş olduğu düşman memleketi üzerine ya nakd-ı rüsum örfiyye tarh veyahut aynen ecnas-ı zahire tevzî etmeye me'zûniyeti der-kâr olup müşârun-ileyhin emri vârid oldukça vüzerâ-yı sâ'ireden hiçbiri bu makûle ve bir zahireyi tarh tevziye muktedir olamaz.

Gerek memalik-i mahrûsa ve gerek müttefik veyahut bi'taraf olan devletlerin memâliki üzerine nakd-ı rüsûm örfiyye tarh etmek hususu hiçbir vechle tecviz olunmaz.

Tarh olunan vergilerin suret-i tevzi tahsili ve mahall-i sarf ve isti'mâli hususları için defterdar-ı evvel tarafından başkaca defterler tertip ve tânzim ve seraskere takdim olunur.

On Altıncı Madde
(Defterdarlık memuriyetinin şümuliyet mahsûsası beyânı)

Ordunun idaresine dâ'ir hizmet lâzım-ı müte'nevvianın tertip ve icrası ve alayların ve kıta-yı müfrezelerin idare ve muhasebelerine müte'dâir defterlerin rü'yet ve nezâreti ve masârifatın suret-i tanzimi gerek asâkirin gerek ihâta eylediği memalikten tahsil olunmuş ve gerek düşmandan alınmış olan nükud ve ecnas-ı zahire ve eşya-yı sâ'irenin tevzi ve itlâfına dâ'ir tutulan defterlerin tecessüs ve tenkihi velhâsıl ordunun idaresine müte'dâir kaffe-i umur ve hususun tanzimi defterdarların

24. sayfa

Memuriyet mahsuslarından ve farîza-i zimmetlerinden ma'dûddur.

On Yedinci Madde
(Seraskerin ve defterdarın mes'ûliyeti beyânı)

A'mâl ve harekât-ı askeriyyenin tertip ve tânzimi ve asâkire lâzım gelen zahire mühimmâtın it'â ve tevzî'anın hüküm ve tezbihi serasker olan zâtın hassâ-i memuriyetinden mâ'dûd ve mes'ûliyetine râci' olduğu misillû o zahire ve mühimmatın tedarik ve celbi tertibi ulûfe ve tâ'yinatın hakkaniyyet üzere tevzi' olunduğunun tahkikatı defterdar olan zâtın mes'ûliyetine muhavveldir.

On Sekizinci Madde
(Emr-i çavuşların ve zâbitler hizmetinde bulunan neferâtın vech-i istihdâmları beyânı)

Her seferin ibtida-i ve vukuunda cem' vüzerâ-yı askeriyye ve erkân-ı ordu reisleri ma'iyetlerinde istihdâm olunacak süvâri emir bölükleri ta'yîn olunmak lâzım gelmekle seferber olan askerden hariç olmak üzere bu hizmetin icrası-için mahsûsen başkaca askeri ta'yîn olunmuş bulunur. Yoksa bu me'mur yine birkaç süvâri alayları ta'yîn eylemek lazım gelir. Her nasıl olur ise onların adet ve miktarı ve muddet-i hizmetleri serasker olan zâtın ve kolorduları kumanda eden vezirlerin taraflarından ta'yîn ve tahsis olunur. Ve eğer bir ferikte süvâri askeri bulunmaz ise serasker olan zât orduda bulunan hafif süvâri alaylarından intihâb birle ol ferikte emir

25. sayfa

Taşımak hizmetinde istihdâm olunacak süvâri alaylarını ta'yîn eyledikten sonra bu hususu emirnameler vasıtasıyla neşr ve ilân eder ve vakt ve halin icâbına göre o alayları tebdil ve yerlerine diğerlerini ta'yîn edebilir.

Emr-i çavuşluk hizmetinde bulunan asker esnâ-yı râh'da vüzerâ-yı askeriyyenin ardı sıra yürüyüp hem emir dağıtmak memuriyetini icra ve hem o vezirlere muvâfakat hizmetlerini if'â ederler. Ve eğer bunlar vüzerâ-yı askeriyyeye veyahut erkân-ı ordu reislerine ta'kib etmezler ise mücerred feriklerin veyahut livâların ilerisinden yürürler.

Seraskerin ve kolorduları kumanda eden vezirlerin karargâhları eğer mustashibleri olan ordularından uzak olmayıp iktiza eden emirleri piyâde emr-i çavuşlar vasıtalarıyla gönderecek kadar yakın olur ise ve eğer o vezirlerin ma'iyetlerinde emir dağıtmaya ta'yîn olunan süvâri askerinin miktarı vafi olmaz ise işbu hizmetin icrası için piyâde neferâtından münasip gördükleri miktarı dahi tertip ve ta'yîn ederler.

Emr-i çavuşların ib'âs ve irsaline me'mur olan sağ kol veyahut sol kolağası yola çıktıkları saati mübeyyin ellerine birer pusula verip tebdil olunan emr-i çavuşların yerlerine dahi erkân-ı ordu zâbitlerinden bu hizmete me'mur olan zâbit tarafından icra-yı hizmet etmiş olduklarını mü'şâr birer pusula verilir.

26. sayfa

On Dokuzuncu Madde
(Zâbitler hizmetinde bulunan neferâtın keyfiyeti)

Mîr-alaylar ve kaymakamlar kendi konaklarında neferât-ı askeriyyeden intihâbları üzere her biri ikişer nefer vesâir zâbitler dahi birer nefer istihdâm etmeye me'zûnlar olup işbu neferât hizmet ve angaryadan muâf ve müsellim iseler dahi alayın azimeti ve tâ'limi veyahut muharebesi esnasında yine kendi sıralarını ahz ederler. Gerek alayın erkân-ı ordusunu tertip eden ve gerek hastahanelerin üzerine me'mur olan zâbitlere verilen neferâtı eğer mîr-alay bizzat tahsis etmiş olmaz ise o zâbitler kendileri alayın neferâtı beyninde intihâb edip diğer zâbitler dahi her biri kendi zîr-i kumandasında olan neferât askeriyyeden birer nefer ahz edebilir. Zâbitler kendi bârgirlerini askeriyyenin ellerine verip taşıtmaya hiçbir vechle muktedir olamayıp işbu usûl ve kâ'ide istisna kabul etmeyerek ale's-seviyye cümlenin ininde mer'i tutulmak lâzım geldiğinden nâşi vüzerâ-yı askeriyye dahi cüzi bir vakit için ve yalnız hizmetkârsız kalmış ve bu takarrüble bizârure usûl nizâma mugayir harekete mecbur olmuş oldukları tahakkuk eylediği halde neferâta bârgir taşıtmaya muktedir olabilirler.

Süvâri askerinde bilistisnâ bârgir taşıtmaya me'zûniyeti olan neferât ekseri binek hayvanı olmayan neferâtın beyninden intihâb ve ahz

27. sayfa

Olunduğu misillû piyâde askerinde dahi yalnız hidemât-ı askeriyyeye yaramayan neferât beyninde bazıları bu hizmette istihdâm olunurlar. Ve onlar fakat zâbitana müte'allik olan bârgirlere süvâr olabilirler.

Yirminci Madde
(Depo tabir olunan emanet-gâhların mahalli beyânı)

Depo tabiriyle piyâde ve süvâri alaylarına mahsus olan emanet-gâhların mahallini sıkça sıkça tebdil etmeye mecburiyet hâsıl olmamak için o emanet-gâhları mu'asker olan mahalleden haylice uzak mesafede kâ'in kalelerde ta'yîn eylemek ve bir livâya hatta bir ferike merbut olan alayların emanet-gâhların cümlesini bir mahallede cem' etmek veyahut ekalli mümkün olduğu mertebelerine yakın mevkilerde tutmak muktezâ-yı haldendir.

Yirmi Birinci Madde
(Büyük emanet-gâhların nezâreti beyânı)

Birkaç alayın emanet-gâhlarından ibaret olan büyük emanet-gâhların nezâreti vüzerâ-yı askeriyyeden bizzat uhdesine ihale ve tefviz olunup müşârun-ileyh nezâretine me'mur olduğu emanet-gâhların merkezi olan mahalde ikâmet eder.

Mârrüz-zikr emanet-gâhtan seferber olan bir ferike gönderilecek kıta-yı müfrezeleri eğer mümkün olur ise def'aten cümlesini ilzâm etmek lâzım gelmekle nazır olan zât o kıt'aları eğer piyâde ise tabur ve alay ve eğer süvâri ise

28. sayfa

Bölük veyahut alay olmak üzere tertip ve irsâl eder.

Yirmi İkinci Madde
(Ordu emanet-gâhları ahvâli)

Orduda olan emanet-gâhlar ferik usûlünce ve beher sınıf-ı askeriyyenin başka başka olmak üzere tertip ve tânzim olunup onların kumanda ve idaresi dahi mecruh olan yahut yorgunluk hasebiyle hizmete yaramayan zâbitlere ihale olunur. Hastahaneler ve bimârhaneler eğer mümkün olur ise işbu emanet-gâhlarda derc olunmak lazım gelip mârrü'z-zikr emanet-gâhlarda kuvvet-i askeriyye tekessür buldukta-onları vüzerâ-yı askeriyyeden bir zâtın nezaretine ihâle birle ma'iyetine müdürler ve veznedarlar dahi ta'yîn olunurlar. Zikri mesbûk emanet-gâhlar büyük emanet-gâhlardan orduya irsâl ve i'zâm olunan

kıta-yı müfrezelerin ârâm-gâhı ve mahall-i ictimaı mesâbesinde olmakla zikr olunan kıta-yı müfrezelerin mürûrlarında emanet-gâhta mevcut ve âmâde bulunan güzide neferât o kıta-yı müfrezeye teslim olunup bil-mukabele kıta-yı müfrezede hizmete yaramayan neferât emanet-gâhta alıkonulur.

İkinci Bend

Yirmi üçüncü Madde

(Hengâm-ı seferde hidemât-ı dâhiliyyenin esâs-ı beyânı)

Asâkirin hidemât-ı dâhiliyesine dâir usûl ve nizâm işbu kanunnamede te'sis ve te'kid olunan usûle muvafık olup mugâyir

29. sayfa

Olmadığı halde düstûrü'l amel ve mer'i tutulur.

Her bir zâbit bazı vukuât-ı mühimmeye dâir inhası vâki' oldukta der-âkâb ma-fevkinde olan zâbite varıp takdim etmeye mecburdur.

Mîr-alaylar ve kıta-yı müfrezelerde bulunan zâbitler taraflarından kendi mîrlivâlarına takdimi lazım gelen inhalar ne-vechle tertip ve hangi maddeyi şâmil olacağı mûmâ-ileyh mîrlivâlar taraflarından kendilerine iş'âr olunur.

Yirmi Dördüncü Madde

(Hafta hizmeti beyânı)

Hengâm-ı muharebede hafta hizmetinde olan yüzbaşının memuriyeti ta'yinat tevziinden ibaret olup hatta bu hizmetten dolayı tevzî yüzbaşısı unvânıyla tesmiye olunur. Ve hidemât-ı dahiliyyeye dâir nizâm ve intizâmın vikâyesi mezkûr yüzbaşının memuriyet-iye mâ'lumesinden mâ'dûd ise de işbu memuriyeti nizâm karakoluna ta'yîn olunan yüzbaşı icra eder.

Hafta hizmetinde olan zâbitler izin ve ruhsatları olmadıkça ve yerlerine âherleri nasb u ta'yîn olunmadıkça hiçbirisi ordudan münfekk olamaz.

Ordunun mevkii cihetiyle eğer hafta hizmeti pek zahmetli ve meşakkatli olur ise mîr-alay mirlivânın izin ve re'yiyle yüzbaşına iâne olmak üzere gündüz hizmetini tebdil veyahut hizmet-i mezkûrenin

30. sayfa

Suhuleti için ma'iyetine diğer bir muin dahi ta'yîn ve terfik eder.

Yirmi Beşinci Madde
(Hidmetlerin vakt ve saati ta'yinatı)

Bir ordunun kumandasına me'mur olan zât uykudan uyandıracak ve çorba yenilecek vakti ve inhaların ve yoklamaların ve karakol değiştirmenin ve bârgir hizmetlerinin ve tevzilerin tahâret ve nezafetine dâir angaryaların vakt ve saatlerini ta'yîn eder.
İşbu memuriyet her bir kolorduyu ve dışarı karakolları ve başlı başına olan ve düşmana yakın bulunan kıta-yı müfrezeyi kumanda eden zâtın tarafından dahi aynıyla icra olunur.

Uykudan uyandırmak işareti evvela birinci hattın sağ başına konmuş olan alayın nizâm karakolundaki trampetten başlanıp ba'dehu diğer trampeteler dahi aynı işareti tekrar ederler.

Tahâret ve nezâfet angaryası nezareti daima nizâm karakolunda olan mülâzım-ı evvelin uhdesine ihale olunmuş olup hafta hidmetinde olan onbaşılar angaryada olan neferata bütün ordunun sokaklarını süpürdükten sonra tüfenkliklerin hizasından kırk hatve ileri doğru ordunun önünde olan meydanı dahi süpürürler. Karakol değiştirmek cemiyetinde olan çavuşlar içeri ve dışarı karakollara ta'yîn olunacak onbaşıları ve neferâtı ordunun ilerisinde olan meydanda birleştirip

31. sayfa

Hafta nöbetinde olan mülâzımlara yokladırlar. Ve mezkûr mülâzımlar her şeyden ziyade onların silahlarına ve mühimmatlarına mâhsusen dikkat ederler. Ve nizâm yüzbaşısı dahi onların yoklamalarına nezaret eder.

Karakol değiştirmek için yoklama olur iken nöbete girecek olan karakollar alayın ortasında birleşip içeriye dağılacak olan karakollar tüfenkliklerin hizasından yirmi beş hatve açıkta ve dışarıya dağılacak karakollar dahi on iki hatve onların gerisinde dururlar. Ve hafta nöbetinde olan binbaşı vesâir zâbitler behemahal mevcut bulunup onları yokladıktan-sonra karakolda bulunan en eski yüzbaşı karakola kumanda ve delâlet eder.

Yatsı işareti uykudan uyandırmak işareti misillû kezâlik birinci hattın sağ başında olan alayın trampetelerinden başlanır. Her gün mû'tad üzere üç defa yoklama hizmeti icra olunmak lazım gelmekle beri uykudan uyandıktan yarım ve diğeri öğle vaktinde ve üçüncüsü dahi yatsıdan yarım saat sonra icra olunarak işbu yoklamaların icrası için bölükler ordunun önünde olan meydanda cem' olurlar.

Akşam ve sabah yoklamalarında neferât-ı askeriyye silahsız ve çantasız olup ancak öğle yoklamasında cümlesi mücerred silahlarıyla

32. sayfa

Ve çantaları arkalarında olmalıdır. Ve kezâlik sabah ve akşam yoklamalarında yalnız hafta hizmetinde olan zâbitler mevcut bulunmaya mecbur olup ancak öğle yoklamasında bilcümle zâbitler mevcut bulunmalıdır.

Hafta hizmetinde bulunan mülazımlar sabah ve öğle yoklamalarını nizâm karakoluna me'mur olan yüzbaşıya şifahen takrir ve tefhim edip akşam yoklamasını tahriren takdim ederler.

Sabah yoklamasından-sonra küçük zâbitler ve neferât-ı askeriyye tüfeklerini tüfeklikten alıp temiz pak sildikten sonra der-âkâb yine yerlerine korlar. Ve hafta nöbetinde olan mülâzımlar bu hizmetin icrasına nezaret ederler.

Öğle yoklaması resminde hafta hizmetinde olan binbaşı sıraları geri açtırıp her bir yüzbaşıya kendi bölüğünü gözden geçirtir ve eğer tüfenklerin içinde bazı tamire muhtaç tüfenkler bulunur ise mezkûr yüzbaşılar derhal kendi binbaşlarına tahriren takrir edip binbaşı dahi mârrü'z-zikr takriri der-âkâb mîr-alaya takdim eder ve baş çavuşlar devriyesi gün için lazım gelen hizmetleri tembih ederler.

Akşam yoklamasında hafta hizmetinde olan mülâzımlar ve çavuşlar cem' tüfeklikleri gözden geçirip eğer havanın bozukluğunu fehim ederler ise hafta nöbetinde olan binbaşının izin ve tembihiyle

33. sayfa

Tüfenkleri çadırlara veya kulübelere alırlar.

Süvâriyede olan bârgirlerin tımarları yoklaması ekseriyâ sabah yeminden bir saat sonra ordunun büyük sokaklarında icra olunur. Öğle vaktinden sonra icra olunan yoklamada mecmu neferât-ı askeriyye müsellâh olup zâbitlerin cümlesi dahi mevcut bulunurlar. Asker çadır altında bulunduğu halde süvâri mirlivâsı eğer iktiza eder ise tımar yoklamasını günde iki defa icra ettirir.

Yirmi Altıncı Madde
(Matbah tertipleri beyanı)

Her bir onbaşı kendi yemeğini pişirir ve eğer bölükte neferâtın miktarı az olur ise o halde matbahların adedini dahi tenzil etmek lazım gelip ancak yine bir matbahda daima on iki veyahut on altı neferin gıdasına vefa edecek kadar tâam pişirilir. Ve eğer bölük konaklara kondurulmuş olur ise aşçılık hizmetinde bulunan neferâtın cümlesi mümkün olduğu halde bir mahallede cem' edip her bir onbaşı takımının yemeği bir mahallde pişirilir ve eğer aşçıların başka başka su taşımaları memnu olur ise hafta hizmetinde olan çavuşlar aşçıları cem' edip cümlesini birden nizâm üzere suya götürürler.

Yirmi Yedinci Madde
(Küçük zâbitlerin karargâhları beyânı)

Eğer alay birkaç kısma münkasım olur ise mîr-alay seraskerin

34. sayfa

Re'y ve tembihi üzere ya kuvvet veya mevki' veyahut icra edecek a'mâl ve harekâtı cihetiyle alayın mültezem olan kısmında bulunup mîr-alay kaymakamı dahi eğer kendisine âher vechle bir emir verilmemiş ise daima mîr-alayın bulunduğu kısmımdan sonra alayın kısm diğerinde bulunur. Ve binbaşılar kezâlik taburlarının herhangi kısmında bulunmaları lâzım gelir ise o kısımda kâ'im olup süvâri binbaşıları dahi bölüklerinin mîr-alay tarafından ta'yîn olunan kısmında mevcut bulunurlar.

Yirmi Sekizinci Madde
(Alay emini ve esvâb ve silah emini ve amelelerin ahvâli)

Alay eminin memuriyet-i alayın defterlerini tertip ve tânzim ve bazı senedât ve evrak şer'iyeyi tahrir ettirse ki nezaret etmek ve cânib-i miriden gerek nakden ve gerek aynen verilen meblağ ve eşyaya dâir lazım gelen muhasebeleri rü'yet eylemek maddelerinden ibaret olup işbu memuriyet-i seferber olan müfrez taburlara bu husus için mahsusça ta'yîn olunan yüzbaşı ifâ eder.

Silah emini olan mülâzım esvâb emanetine dahi me'mur olup süvâride işbu iki memuriyet-i sancâkdâr icra edebilir.

Tüfenkçi ve sarraç ve terzi ve çizmeci esnafından birer nefer üstâd ya seferber olan taburlara veyahut süvâri bölüklerinde mevcut bulunmak lazım gelip mârrü'z-zikr tabur veyahut süvari bölüklerinde neferât-ı askeriyeden miktar-ı vafi amele bulunduğu halde iktiza eden miktar

35. sayfa

Amele sıradan hariç bulunan neferâttan ahz olunarak ol üstadların ma'iyetlerine ta'yîn olunurlar. Ve tüfenkçi üstadı silahların tamirinden maâdâ

matbah malzemelerinin i'mârına dahi me'mur olduğundan bu hizmet için kendisine mu'în olmak üzere beher taburdan bir nefer ta'yîn olunur.

Yirmi Dokuzuncu Madde
(Silahların ve mühimmatın muhafazası beyânı)

Silah ve mühimmatın idare ve muhafazası daima yüzbaşıların dikkat-i mahsusalarını icâb eder keyfiyyeten olmakla isti'mâline lazım gelen kâlliye açacak iğne ve burgu sökecek mengene ve kurşun sargılı ekalli iki adet taş ve bu misillû lüzum-ı der-kâr olan sâ'ir nesnelerin her bir neferde bulunmasına yüzbaşılar be-gâyet dikkat etmelidir. Ve süvâri yüzbaşları bunlardan maâdâ eyerler ve takımlarının ve bârgir nallarının mükemmel olduğunu dahi tecessüs ve tâhkik etmeye mecburdurlar. Hastahaneye gönderilen neferâtın fişenkleri alınıp fişenkleri olmayan neferâta verilir. Ve fişenksiz bulunan kurşunlar düşürülüp cümlesi mühimmat-ı harbiyeye teslim olunur ve dolu bulunan tüfenkleri boşaltmak icâb ettikte mücerred harbi burgusuyla kurşunu çıkarmak lazım gelip ancak bu vechle çıkarılması mümkün olmadığı halde öğle vaktinin yoklaması icrasında dolu olan tüfenkleri ordunun önünde olan meydana çıkarıp hafta nöbetinde bulunan mülâzımın gözü önünde boşaltmalıdır.

Otuzuncu Madde
(Mühimmat matlub beyânı)

36. sayfa

Matlub mühimmat lazım geldikte mîr-alaylar mirlivâlarına inha ve ifade edip onlar dahi verilmesini münasip gördükleri halde erkân-ı ordu re'isine inha ederler. Ve reis mûmâ-ileyh dahi ferik olan zâttan bi'l-istizân mühimmatın verilmesi lazım geldiği takdirde bu bâbda ferik tarafından verilen emirleri mühimmat-ı harbiye kumandarına irsâl eder.

Otuz Birinci Madde
(Te'dibâtın icrası ahvâli)

Şedid göz hapsine vâz olunacak bir zâbitin kılıcı müte'allik olduğu alayın mîr-alayına teslim olunup kumandası olmayan zâbitin kılıcı dahi ferikte olan erkân-ı ordunun reisine ihale ve tefviz olunur.

Ordularda mahbuslar çadır altında veyahut kulübelerde tevkif olunup ancak töhmetleri divan-ı harbde fâsıl ve rü'yet olunacak müttehimler serasker karargâhında olan mahbese gönderilir.

Üçüncü Bend
Otuz İkinci Maddde
(Ordu ve konak ta'biri beyânı)

Asâkir çadır altında veya kulübelerde veyahut çadırsız ve kulübesiz açıkta oldukları halde ordu tâ'bir olunur.

Ve kışlıklarda olmayarak kasaba ve karyelerde emâkin ve mesâkinde

37. sayfa

Kondurulmuş oldukları takdirde konak tâ'bir olunur.

Otuz Üçüncü Madde
(Ordugâhın intihâbı ve resmi beyânı)

Serasker olan zât ordugâhın mevkini mümkün olduğu mertebe evvelce tasarlamak lâzım gelip mevkii mezkûrun intihâb ve resmini musammem olan merâmın istihsaline muvâfık olacak vechle ta'yîn eder. Faraza mârrü'z-zikr ordu askerin esnâ-yı râhda kâ'ide üzere kurulan ordusu misillû olur ise kurmaya me'mur olan zâbit mücerred askerin rahat ve emniyet ve huzuru ve muhâberât ve ihtilâtın sühuleti ve orman ve suların kurb ve civarını ve zahire ve alef ve samanın tedarik ve celbi maddelerini iltizâm birle hiçbir nev' suûbet vaki olmayacak vechle mevkini ta'yîn etmelidir. Ve mezkûr ordunun etrafı eğer metrisle mahdûd ve mevkii cihetiyle bir arazinin muhafazasına veya düşmanı ta'ciz ve tazyik veyahut mevcut ve muhât bulunan kuvvet-i askeriyyesinin miktarıyla düşmanı ya iğfâl veya ihâfe etmeye mahsus olur ise

öyle ordunun resim ve mevki' mücerred işbu musammem olan maksadın tahsiline muvâfık vechle ta'yîn olunur.

Otuz Dördüncü Madde
(Ordu kurmaya ta'yîn olunan me'murların içtimaı beyânı)

Serasker olan zât orduyu hazırlamak için iktiza eden me'murları evvelce gönderebildiği halde bu bâbda lazım gelen

38. sayfa

Tâ'limatı erkân-ı ordu reisine verip eğer orak mevsimi henüz hulûl etmemiş ise ekinlerin telef ve sarfından sıyâneti veyahut zahire ve alef ve saman tevzîî hususuna dâir iktiza eden tertipleri ta'yîn eder ve erkân-ı ordunun reisi her bir alaydan ordu kurmaya me'mur olan neferâtı alıp gönderdikte erkân-ı ordu zâbitlerinden bir büyük zâbiti dahi onlara delâlet etmek üzere terfik eder. Ve seraskerin ma'iyetinde eğer mühendisler dahi bulunur ise onların birini ordunun mevkiini tecessüs ve istikşâf birle haritasını çizmek ve metris ve tabya inşâ olunacak mahalleri ta'yîn etmek ve rişte-i muhâberatın muhafazası zımnında lazım gelen ibzâyeyi i'mâl ettirmek hususları için ol mühendisi zikr olunan erkân-ı ordu zâbitine terfiken irsâl eder.

Otuz Beşinci Madde
(Ordu kurmaya ta'yîn olan me'murların kimlerden ibaret olduğu beyânı)

Bir alayın çadırlarını kurmaya ta'yîn memurlar bir sağ kolağasından ve bir sol kolağasından ve her bir bölükten olmak üzere bir bölük emini ve onbaşı ve ikişer neferden ibarettir. Eğer bir taburu başkaca kondurmak lazım gelir ise o taburların sol kolağası çadırları kurmaya me'mur olmalara delâlet eder. Alayların cümlesi bir mahallde veyahut başka başka mahallelerde kondurulmak icâb eylediğini ve nizâm karakolları çadırları kurmaya me'mur olanlar ile beraber gitmek lazım gelip gelmediğini serasker olan zât ta'yîn eylediğinde

39. sayfa

Kat'ı nazar mârrü'z-zikr çadırları kuranların emniyeti ve bazı geçit ve karye veyahut sâ'ir bu misillû evvelce zabt ve teshiri elzem olan mahallerin ele götürülmesi için münasip görüldüğü halde onlar ile beraber birkaç tabur ya bölük veyahut süvâri bölükleri gönderebilir. Ordunun arabaları ve yedek bârgirleri hiçbir vechle çadırları kurmaya me'mur olanlarıyla beraber gönderilmek câiz değildir.

Otuz Altıncı Madde
(Ordu kurmaya me'mur olan sağ kolağasının fariza-i zimmeti keyfiyeti)

Çadırları kuranlara delalet eden sağ kolağası su alınacak ve hayvan sulayacak mahalleri ya bizzât veyahut diğer me'mur vasıtasıyla tecessüs edip gerek düşmana yakınlığından ve gerek âher bir nev' sebepten dolayı muhâtârâ lev olan mahallleri tahkik ve iş'âr eder. Ve eğer su almakta güçlük olup kolaylık için bazı yerlerini yaptırmak lazım gelirse nizâm karakolunda olan neferâtı veyahut ahaliyi işleterek zikr-i mesbuk güçlüğü teshil ve tesviye eder. Ve bundan mâ'adâ merkum sağ kolağası tüfenkçi ve sarraç üstatlarının işleyebilmeleri için orduya yakın mahallde onlara bir bâb mesken dahi tedarik eder. Ve eğer çadırları kurmaya me'mur olanlar askerden ileri gönderilmemiş olurlar ise sağ kolağalarından biri orduya vâsıl olduğu anda der-âkâb bâlâda ta'rif olunan hizmetlerin icrasına me'mur olur.

40. sayfa

Otuz Yedinci Madde
(Kılavuzlar ve bekçiler ta'yîni beyânı)

Çadır kuranların zâbtleri eğer iktiza eder ise ahaliden kılavuzlar alıp onları bölük eminleriyle veya onbaşılarla veyahut bir miktar neferât ile terfik ederek askerin istikbaline gönderirler. Ve mezkûr çadır kuranları veyahut ileri karakolu kumanda eden zâbit ordu-gâha yakın olan kulübelere ve meskenlere

veyahut ambarlara ve eğer suyun kılleti icâb eder ise kuyulara ve çeşmelere bekçiler ta'yîn edip alaylar ordugâha vâsıl oldukları anda o bekçiler değiştirilip yerlerine bu hizmete mahsus olan karakollara ta'yîn olunurlar.

Otuz Sekizinci Madde
(Asker çadırlara girmezden evvel verilen emrin mâzmunı beyânı)

Umumi cemiyetlerde vaki olduğu misillû asker ordugâha vâsıl oldukta piyâde askeri daima ordusunun ilerisinde olan meydanda cem' olup, süvâri askeri ise bilakis ordusunun gerisinde cem' olur. Vüzerâ-yı askeriyye askerin huzur ve rahatını iltizâm edip hususen uzun ve meşakkatli yollar yürümüş oldukları halde onları bir an akdem çadırlara kondurmaya müsâraat ederler.

Ve her bir livâyı kumanda eden mirlivâ ma'iyetinde olan mîr-alayların bi'l'-nefs kendilerine iktiza eden tenbîhâtı îrâd ettikten sonra onlar dahi büyük zâbitleri ve yüzbaşıları ve kolağalarını ve başçavuşlar

41. sayfa

Yüz başlarının verasetinde olmak üzere cümlesi cem' ile halka-bend edip içeri ve dışarı karakollara dağıtmak ve emr-i çavuşluk hizmetini icra etmek için beher alaydan verilecek neferâtın miktarını ve tevzî'atın ne'vini ve vakt ve saat ve mahallini angaryaya gönderilecek neferâtı ta'yîn ve rişte'i- muhaberatın te'sisi veyahut bazı mevkilerin etrafı metrisle ihatâsı için yapılacak mahalleri bir an akdem işletmeye başlanacağı ve askerin harekât ve azimetine dair tertipleri

Ve ordunun hizmet-i dahiliyye ve hariciyyesi ve hüsn-i nizâm ve intizâm vikâyesi-için lazım gelen emr ve tembihleri tefhim ve hafta nöbetinde olan sağ kol ve sol kolağaları mârrü'z-zikr hizmetlerin tertibine mübaşeret ederler. Ve yüzbaşılar emr ve tembihlerin mâzmûnını kendi bölüklerine âvâz-ı bülend ile nida ve ilan ettikten sonra bir eyüce akledebilmek için iktiza eden bazı ta'rifleri dahi izah ve ilave edip başçavuşlar der-âkâb hizmete gönderilecek neferâtı tertip ve ta'yîn ederler. Hafta nöbetinde bulunan büyük zâbit içeriye ve dışarıya

dağılacak karakolları cem' edip cümlesini bilteehhür ta'yîn olundukları mahallelere göndermeye müsâraat eder.

Otuz Dokuzuncu Madde
(Orduya konmak usûlü beyânı)

Bâlâdâ zikr u beyân olunan tertipler tekmil olduktan sonra her bir alayın

42. sayfa

Sancağı herhangi tabur ile götürülür ise o taburların ortasına nasb olunup bölükler tüfenklerini çatarlar ve beher bölükten ikişer nefer bir çavuşun nezaretiyle tüfenklikleri yapmaya ta'yîn olunup tekmil eylediklerinde evvel be evvel kendi tüfenklerini vâz' ederler.

Ve zahire ve hattab ve alef ve saman celbi angaryasına vesâir hizmetlerin icrasına ta'yîn olunan neferât tüfenkliklerin verasetinde cem' olurken hizmete sevk olunmayan neferât kulübelerin inşasına mübaşeret ederler. Ve eğer ordu düşmana yakın mesafede olursa bâlâda mezkûr hizmetlere gönderilmiş neferât avdet edinceye değin dışarıya dağılmış olan bilcümle karakollar silah üzerinde durup hatta eğer iktiza ederse o karakollara takviyet verilmek üzere beher bölükten bir miktar neferât dahi tertip ile onlara terfik olunur.

Süvâri askerinde sancağı muvakkaten alayın nizâm karakoluna tevdi eyledikten sonra her birtakım bârgirlerin bağlanacakları mahallden biraz geriye çekilip bervech-âti kırk ikinci maddede zikr ve beyân olunacak vechle bir sıra üzere durur ve neferât bârgirlerden indikleri halde bârgiri tutacak neferâtın miktarı ta'yin olunarak ol birleri tüfenklerini çattıktan sonra der-âkâb kazıklar çakıp köstekleri bağlarlar. Ve bârgirleri bağlayıp onlara dair iktiza eden hizmeti tekmil etmedikçe hiçbir nefer kulübe yapmaya meşgul olamaz. Ve kulübeleri yaptıkta her bir nefer tüfengini ya karabinasını veyahut mızrağını kulübenin yağmurdan

43. sayfa

Salim olan tarafına vâz' birle kılıcını ve bârgirlerin başlığını dahi ol hale ta'lik eder ve ba'dehû sancağı mîr-alayın kulübesine getirirler.

Kırkıncı Madde
(Bir ordunun resim ve tertibi için lazım gelen ma'lûmâtın beyânı)

Saff-ı harb nizâmında askerin başı ve yüzü ve yanı ve sağı ve solu ve dizisi ve sırası ta'bir olunduğu misillû bir orduya dahi kezâlik bu tabirât aynıyla ıtlâk olunur. Ve ordunun kâffe-i mesahâsı iki kademden ibaret olan bir hatve ile ölçülüp boyu dahi ekseri kondurulacak askerin yüzü kadar olur. Ve kulübelerin vüs'âtı i'mâl olunacak kerestenin nevine göre olursa da alel-umum büyük olmaları ez-her cihet müreccahtır. Zira kulübe büyük oldukça neferât ziyade rahat etmiş olur. Şöyle ki yirmi nefer için yapılan kulübelerin eni yedi ve boyu on hatve olup on altı nefer için yapılanların eni yedi ve boyu sekiz hatve ve sekiz nefer için yapılan kulübelerin eni dört ve boyu sekiz hatve olmak üzere inşa olunur. Ve süvâri askerinde her bir nefer eğer yeni dahi kulübesine almak lazım gelmekle o kulübelere konacak askerin miktarı piyâde askerinin miktarından az olmak iktiza eder. Mârrü'z-zikr kulübeler dizi ve sıra nizâmı üzere tertip olunup ancak sıraların adet ve miktarı piyâde veyahut süvâri bölüklerinin kuvvet-i askeriyyesine ve kulübelerin vüs'âtine göre ta'yîn olunur.

44. sayfa

Kırk Birinci Madde
(Piyâde ordusu beyânı)

Piyâde askerinde her bölük kulübeleri iki dizi üzere tanzîm olunarak araları büyük bir sokak ile ayrılmış olmakla işbu sokağın eni hatt-ı harbin yüzü ihâta eylediği mesafenin uzunluğuna kıyasla ta'yîn olunur ise de yine beş kademden az olmak câiz değildir. Ve bir bölükten öbür bölüğe kadar aralarında olan mesafe iki kadem yani bir hatve eninde geçip bir sokaktan ibaret olup taburun sağ başında ve sol başında olan birer sıra kulübeler ayrıca yapılırlar. Ve

taburların arasında olan mesafe saff-ı harb nizâmında gibi yirmi dört hatve bırakılır. Ve eğer kulübeler yirmi veyahut on altı nefer sığacak kadar büyük eylemek lazım gelirse onların enli yüzünü ordunun derinliğine doğru tertip edip kapıları dahi ensiz yüzüne yapılarak ordunun ilerisinde olan meydana doğru açılır ve o halde her bir sıranın arasına beş hatve eninde sokak bırakılır. **(** *sâhife-i eşkâl 1 şekil 1* **)** ve piyâde ordusunun derinliğini mümkün mertebe az bırakmaya cehd etmek lazım gelmekle eğer kulübeler sekiz nefer için yapılmış olursa enli yüzleri ordunun boyuna mütevâzi olmak üzere inşa olunup kapıları büyük sokağa açılır ve ol halde her bir sıranın arasına üç hatve eninde sokak bırakılmak kifayet eder. ***(*** *sâhife-i eşkâl 2 şekil 1* ***)*** ve her bir

45. sayfa

Bölüğün iki adet tüfenklikleri olarak birinci sıra kulübelerinden on beş hatve ileride bölüğün ortasına doğru yapılıp aralarda lazım gelen mesafe bölüğün yüzüne göre ta'yîn olunur. Ve her bir süvâri bölüğünün dört adet tüfenklikleri olmakla her biri birer dizi kulübenin ilerisine yapılır. Ve alayın sancağı tüfenklikler ile bir hizada nasb olunur ve ordunun gereği sırası kulübelerinden yirmi hatve mesafe geride matbah kulübeleri ve onların yirmi hatve gerisinde küçük erkân-ı ordu ve alayın ileri kulübeleri ve onlardan yirmi hatve geride bölük zâbitlerinin kulübeleri vel'hasıl onlardan yirmi hatve geride dahi erkân-ı ordunun kulübeleri tertip ve inşâ olunur. Ve her bir bölüğün zâbitleri kendi bölüklerinin ortası gerisinde bulunmak lazım gelmekle yüzbaşının kulübesi bölüğünün sağ tarafında ve mülâzım-ı evvel ile mülâzım-ı sâni dahi ikisi bir kulübede olmak üzere bölüğün sol tarafında yapılır ve her binbaşının kulübesi ekseri dördüncü bölüğün ardında yapılıp sağ kolağasının kulübesi ikinci bölüğün ve cerrah başının kulübesi dahi yedinci bölüğün ardınca tertip olunur. Mîr-alayın ve kaymakamının kulübeleri alayın ortası gerisinde yapılmak lazım gelip ancak taburların arasında olan mesafeyi daima ordunun derinliğince boydan boya hali bırakmak iktiza etmekle mumâ-ileyh zâbitlerin kulübeleri o meydanı kapatmak üzere inşâ olunur. Ve alayın

46. sayfa

Hazinedarı ve sancaktarının kulübeleri dahi mîr-alayın kulübesine yakın olarak bir hizada yapılır ve her bir alayın nizâm karakolu küçük erkân-ı ordunun kulübeleriyle bir hizada olmakla eğer alay üç taburdan ibaret olur ise nizâm karakolunun kulübesi ikinci taburun ortası gerisinde ve eğer iki taburdan ibaret olur ise ikinci taburun sağ başı gerisinde ta'yîn olunur. İşbu nizâm karakolunun kulübesi bir gölgelikten ibaret olup o gölgeliğin üzeri ve uç tarafı örtülmüş olarak fakat ordunun ilerisinde meydana nazar olan tarafı açık ve uzunluğu üç taburdan ibaret olan bir alay için otuz hatve olmak üzere inşâ olunur. Ve işbu büyük gölgeliğin sağ yanı ittisalinde diğer bir küçük gölgelik dahi karakol hizmetinde olan zâbitler için yapılır ve nizâm karakolunun tüfenkliği gölgeliğin sol tarafı ilerisinde i'mâl olup onun dört hatve gerisinde dahi dışarı karakolunun tüfenkliği inşâ olunur. Ordu karakolunun mevkii tüfenkliklerin hizasından iki yüz hatve ileride alayın ortası karşısında kâ'in olup onun kulübesi dahi bervech-i bi'l-inzâm karakolu için yapılan kulübe misilû bir gölgelikten ibaret olarak vüs'âti karakolluk kuvvet-i askeriyyesine göre inşâ olunur. Ve mahbusların kulübesi gölgelikten dört hatve geride yapılır. Ve eğer ordu iki hat üzere tanzîm olunmuş ve alay ikinci hata konmuş

47. sayfa

Alaylardan biri bulunmuş olur ise o halde onun karakolu dahi ileriye ta'yîn olunmayıp büyük zâbitlerin kulübelerinden iki yüz hatve geride vâz olunur.

Erkân-ı ordu zâbitlerinin ve arabaların bârgirleri erkân-ı ordunun kulübelerinden yirmi beş hatve geride yapılır ve eğer alay ikinci hatta konmuş olur ise onun karakolu dahi ileriye ta'yîn olunmayıp bervech-i bâlâ büyük zâbitlerin kulübelerinden iki yüz hatve geride vâz olunur.

Erkân-ı ordu zâbitlerinin ve arabalarının bârgirleri erkân-ı ordunun kulübelerinden yirmi beş hatve geride bağlanılır. Ve arabaları dahi bârgirlerin hizasına cem' edip onların ittisalinde silah emini ve amele üstatları ve ameleler ve arabacı neferatının kulübeleri inşâ olunur. Askerin memşâleri her bir

taburun ortası ilerisinde yüz elli hatve mesafede ve zâbitlerin memşâleri dahi kulübelerin yüz hatve gerisinde yapılıp yapraklı dallar ile örtülür.

On altışar nefer için yapılan kulübeler ile tertip olunan orduda her bir taburun yüzü iki yüz otuz sekiz hatveden veyahut beher tabur sekiz yüz kırk neferden ibaret farz olunmuş olup ancak büyük sokakların eni beş hatveye kadar indirmek taburun yüzünü yüz altmış altı hatveye kadar tenzil etmek mümkün olabilir ve eğer bir taburdan ibaret olan ordunun yüzünü ziyade tenzil etmek lazım

48. sayfa

Gelir ise her bir bölük için yalnız bir dizi kulübe tahsis ederek ve bir fırka itibar olunan iki bölüğün arasına büyük bir sokak ve her bir fırkanın arasına küçük sokak bırakarak ordunun yüzünü küçültmek imkân kabul eder.

Sekizer nefer için yapılan kulübelerden tertip olunan orduda kulübelerin enli yüzü ordunun o sokağına mütevâzi olmak üzere yapılmış olduğundan her bir taburun yüzü kezâlik iki yüz otuz sekiz hatve farz olunmuştur. Ancak büyük sokakların eni beşer hatveye kadar tenzil ederek ordunun yüzünü yüz seksen iki hatveye kadar indirmek mümkün olabilir. Eğer yüz seksen iki hatveden noksan olması matlub olunur ise ol halde her bir bölüğe kezâlik yalnız birer dizi kulübe tahsis edip fırka itibar olunup iki bölük arasına fakat birer büyük sokak bırakarak taburluk ordunun yüzünü tenzil etmeye müyesser olunabilir.

Düşmanın hücumu vukuunda toplar piyâde askerinden muhafaza olunamayan ve bahusus ordunun muhafazası için askerin harekâtına mümâşât etmek için daima müte'allık ve merbut oldukları askerin kurbinde vâz olunur. Ve ordunun derûnunda bazı muktezi muhallileri beklemek için lazım gelen nöbetçileri ekseri topçu neferatından ta'yîn olunur. Kifâyet etmediği halde onlara piyâde neferatı dahi terfik olunur.

Kırk İkinci Madde
(Süvâri ordusu beyânı)

49. sayfa

Süvâri askerinde beher takıma birer dizi olmak üzere bir bölüğe iki dizi kulübe ta'yîn olunur. Ve işbu kulübelerin vüs'ati her ne kadar olursa olsun her birinin enli yüzü ordunun boyuna mütevâzi olmak üzere yapılıp kapıları dahi sol taraflarında ki sokağa açılır ve beher takımın bârgirleri bir sıra üzere dizilip yüzleri kulübelerin kapılarına doğru ve çevrilmiş olarak üç veyahut altı hatve mesafede yere çakılmış kâvi sekelere bağlı pay-bendlerle bağlanır. Ve beher dizi kulübenin arasında olan mesafeyi şöyle bir bırakmalıdır ki alay takım yâr müsâg ettiği halde kolun her bir takımı kendi bârgirlerini bağlayacak mahallin hizasında bulunmuş ola

(*Sâhife-i eşgâl 3 şekil 1***)**

Ve takımların arasında olan işbu mesafenin her biri birer doğru sokak ittihâz olunur.

Ve beher bölüğün ikinci sokağı bölükler saff-ı harb nizâmında olduklarında bölük arasında bırakılan mesafe ittihâz olduğundan işbu sokak birinci sokaktan ziyade enli olup daima ordunun derinliğince boydan boya hali bırakılmak lazım gelir.

İkinci sıranın bârgirleri her biri kendi dizi başının solunda ve mülâzım-ı evvel ve mülâzım-ı sânilerin bârgirleri takımların sağında o birinci yüzbaşının bârgirleri birinci takımı sağında ve yüzbaşı vekilinin

50. sayfa

Bârgiri dahi ikinci takımın sağında bağlanır. Her bârgirin ihatâ ettiği meydan iki buçuk hatve yani beş kadem olmakla bir sıra üzere bağlanılacak bârgirlerin adet ve miktarından ordunun derinliği ve kulübelerin sıraları arasında lazım gelen mesafe ta'yîn ve tahdîd olunur. Ve alef veyahut saman dahi sıraların arasında olan yerde vâz olunur. Ve matbahlar beher dizi kulübelerin yirmi hatve ilerisine yapılır.

Bölüklerin küçük zâbitler birinci sıra kulübelerinde karar ederler. Ve küçük erkân-ı ordunun ve amelelerin ve arabacıların ve alay kilerinin ve cameşuyaların kulübeleri ordunun en gerisindeki sıraya nasb olunup nizâm karakolun gölgeliği dahi o sırada alayın ortasına doğru yapılır ve karakolda olan neferât tüfenklerini gölgeliğe dayarlar.

Zâbitlerin kulübeleri asker kulübelerinin dizisi uzunluğunca ordunun gerisinde iki sıra üzere yapılıp enli yüzleri ordunun derinliğine mütevâzi olmak üzere tertip ve bin başların ve erkân-ı ordu zâbitlerinin kulübeleri dahi otuz hatve geride inşâ olunur. Yüz başların kulübeleri bölüklerinin sağ başı ve mülâzım-ı evvel ve sânîlerin kulübeleri sol başı ardınca inşâ olunup bin başların kulübeleri dahi zîr-i kumandalarında olan bölüklerden birisinin gerisinde yapılır. Mîr-alayın kulübesi alayın ortası gerisinde

51. sayfa

Ve mîr-alay kaymakamının kulübesi onun sağında ve sol kol ağlarının kulübesi dahi cümlesi bir yerde olmak üzere mîr-alayın solunda ve alay hazinedarıyla sancaktar kezâlik bir yerde olarak onların kulübesi dahi sol başta olan bölüklerin birisi ardında inşâ olunur.

Erkân-ı ordu zâbitlerinin bârgirleri kendi kulübelerinin ittisalinde bölüklerin bârgirleriyle bir hizada bağlanılır.

Ve hasta arabalarının bârgirleri dahi alayın sağında veyahut solunda veyahut bir dizi üzere bağlanılıp onları haydeyân neferâtının kulübeleri bir dizide yapılır. Nalbant başı ve ma'iyetinde olan nalbantlar cümlesi bir yerde olmak üzere onların kulübesi küçük erkân-ı ordunun kulübeleri sırasında inşâ olunur.

Demir ocağı arabaları vesâir arabalar hasta arabalarının ardınca cem ve ta'biye olunur. Arabaların ve satıcıların bârgirleri bir veyahut iki sıra üzere dizilmiş olarak erkân-ı ordu kulübelerinin açığında ordunun sol başında veyahut sağ başında olan bölüğün kulübeleri hizasında bağlanılır.

Ordunun karakolunun mevkii piyâde ordunun karakolu misillû birinci sıra kulübelerinden iki yüz hatve ileri mesafede alayın ortası karşısında kâ'in olup onun bârgirleri dahi bir yahut iki sıra üzere dizili bağlanır.

52. sayfa

Asâkirin memşâleri birinci sıra kulübelerden yüz elli hatve ileride ve zâbitlerin memşâleri dahi erkân-ı ordunun kulübelerinden yüz hatve geride yapraklı dallar ile örtülmek üzere yapılır.

İşbu süvâri ordusunda beher kulübe on altı nefer için ve alay altı bölükten ve beher bölük altmış dört diziden ve bütün alayın yüzü bölüklerin arasında olan beş kıt'a mesafe-i hâlliyeyi beraber sayarak altı yüz doksan altı hatveden ibaret farz olunmuş olmakla eğer alayın miktarı az olur ise sokakların enini azaltarak alayın yüzünü küçültmek mümkün olabilir.

(*Sâhife-i eşkâl 4 şekil 1***)**

Kırk Üçüncü Madde
(Evlerde konmak sureti beyânı)

Zâbitandan ferd-i vahid livanın ihattâ ettiği mesafede kâ'in evlerde binnefs iskân yahut eşya ve arabasını vâz etmeye hiçbir vechle me'zûn olmayıp eğer o haneler külliyen hali bulunsa bile yine mir livâ bu hususu ferik olan zâta ifade birle ruhsatını tahsil edip ona göre mahsus izin vermedikçe evvel hanelere iskân etmek bi'l-külliye memnûdur.

Kırk Dördüncü Madde
(Muhâberatın ta'yîni beyânı)

Serasker olan zât emr-i muharebenin lüzumu ta'yîni mess ettiği

53. sayfa

Halde mîr-alayları kendi kaymakamlarıyla ve birer sağ kolağasıyla bi'l-ittifâk gönderip zeminin keyfiyetini tecessüs ve istikşâf ettirdikten sonra müşârûn-

ileyh her bir alayın hissesine isâbet eden işinin miktarını ta'yîn eder. Ve eğer alaylarda bu hizmet için iktiza eden aletler mevcut bulunmaz ise mühimmat-ı harbiyeden veyahut ihtiyât topçuhanesinden kendilerine verilir.

Kırk Beşinci Madde
(Askeri çadırsız açıkta kondurmak tertibi beyânı)

Çadırsız açıkta kondurulacak ordunun zemini bi'l-tercih temellükten sâlim olarak kurak ve oldukça mâhfuz ve zahire ve alef ve samanın celb ve nakline sehil ve yakın ve bir mevki olmak üzere intihâb ve tahsis olunur.

Bir süvâri alayını açıkta kondurmak lazım geldikte mîr-alay askerin emniyeti için lazım gelen esbâb-ı ihtiyatiyeyi iltizâm eyledikten sonra zeminin hâl ve keyfiyeti müsait olduğu mertebe ordusunu zîrde târif olunacak nizâm üzere tertip eder.

Saff-ı harb üzere olan alay konacağı mahallin ardınca durmuş farz olunmakla mîr-alay onu takım yarım sağ kumandasıyla kol nizâmına idhâl eyledikde her bir takımın bârgirleri bir sıra üzere dizili olarak bâlâdâ zikr tarif olunan vech üzere bağlanır ve bütün gece eyerleri sırtlarında olarak hazır ve amade tutulur.

54. sayfa

Ve neferât-ı askeriye tüfenklerini veyahut mızraklarını bârgirlerin beher sırası ardınca çatıp kılıçlarını dahi bârgirlerin başlıklarıyla beraber çatılmış olan tüfenklere veyahut mızraklara ta'lîk ederler. Ve alef yahut samanı bârgirlerin beher sırası uzunluğunca sağ tarafına vâz edip beher takımdan ikişer nefer ahır karakolu hizmetiyle bârgirleri beklerler.

Her bir takımın ilerisinde bârgirler sırasının soluna doğru yirmi hatve mesafede ateş yakılıp neferât-ı askeriyye o ateşin etrafına cem' olur. Hatta eğer mümkün olur ise bir gölgelik dahi yapılabilir. Ol halde her bir nefer silahını ve bârgirinin başlığını o gölgeliğe ta'lîk eder.

Zâbitlere mahsus olan ateşler ve gölgelikler alef konulan mahallden ekalli otuz hatve geride yapılır. Bölüklerin arasında olan mesafe ordunun derinliğince boydan boya hali bırakılıp gölgeliklerin arasında olan mesafe dahi şöyle bırakılmalıdır ki bölükler hasbe'l icâb ordunun gerek ilerisinde ve gerek gerisinde saff-ı harb üzere duracakları mahale suhuletle gelebilir.

Bârgirleri tımar etmenin ve sulamanın vakti düşman ordusunun menziline göre ta'yîn olunur ve eğer bârgirlerin eyerlerini almaya me'zûn olur ise eyerler bârgirlerin ardınca yakın mahale vâz olunup mecmû

55. sayfa

Takımı daima derdest olmak için üzerine konulur.

Piyâde askeri çadırsız açıkta konmuş olduğu halde beher bölüğün ateşi tüfenkliklerin sırası ardınca yani kulübelerin yapılacağı mahallde yakılıp neferât-ı askeriyye o ateşin etrafına cem' olurlar ve eğer mümkün olursa gölgelikler yapılır ve eğer düşmanın bağtaten hamle ve hücumundan havf ve hazer olunur ise piyâde askeri sabaha karşı silah alıp hazır olduğu misillû etrâf ve eknâf tecessüs ve istikşaf ahvali için dağılan karakollar avdet edinceye değin süvâri askeri dahi bârgir üzerinde bulunur ve eğer silahları sokup temizlemek lazım gelir ise bölükler işbu hizmeti birbiri ardı sıra bi'l-münâvebe icra ederler.

Kırk Altıncı Madde
(Süvâri ve Piyâde Askerlerin Karyelere Kondurulması Ahvâli)

Bârgirlerin siyânet ve beslenmeleri be-gâyet mültezem bir madde olduğuna mebni düşmanın uzaklığı ve saff-ı harb nizâmında kendi mevkine vâsıl oluncaya değin lazım gelen vakit ve zamanın imtidâd müsaade ettikçe süvâri askerini karyelere kondurmak muktezâ-yı halden olmakla asâkir-i mezkûreyi ihâta edecek karyelerden aded-i keyfiyet halliyeye göre ta'yîn olunur.

Eğer konakların tertibi evvelce görülmemiş olursa her bir alaydan birer sağ kolağası varıp bölüklerin mevkini saff-ı harb nizâmınca

56. sayfa

Ta’yîn eyledikten sonra beher bölük emini kendi bölüğüne ta’yîn olunmuş olan konakları der-âkâb tahkik eder. İşbu konaklar için bi’l-tercih vüs’atli ahırları olan haneler ve hususen önünde vâsi meydanı olan çiftlikler tertip ve ta’yîn olunur. Mîr-alay alayını iktiza-yı halde tez elden toplayabilmek için ekseri konak yerinin dışarısında olmak üzere bir mahall-i içtima ta’yîn edip ol halin yolları kendi hakkında sehl-i mürûr olarak ondan diğer konakların üzerine amenna çekilmeye muvafık olup ancak mevkii cihetiyle düşman hakkında tekarrüb-i müşkil bir mahall olmalıdır. Hizmetlere ve tevzilere ve askerin hareket ve azimetine dair emirler verildiği anda sağ kolağası karakolları ta’yîn edip nizâm karakolu vesâtetiyle sancağı mîr-alayın konağına götürür ve hafta hizmetinde olan binbaşı dışarı karakolları ta’yîn edip onlara başkaca bir ahır dahi tahsis eder.

Mîr-alay kendi kaymakamı ile bilittifâk varıp büyük karakolları binnefs ta’yîn ettikten sonra mürtefi bir binanın yahut bir ağacın üzerine bir nöbetçi nefer bekletip düşmanın tekarrübünü bir tüfenk sesiyle haber vermek üzere ona tembih eder. Ve her tarafa karakollar ta’yîn olundukta birinci yüzbaşılar bölüklere delâlet edip inecekleri karakolların önüne götürürler. Ve eğer ihtiyata riayeti iktiza eder ise neferât-ı askeriyye ahurlarda yatıp borucular dahi başçavuşlar ile

57. sayfa

Beraber bir konakta yahut onlara pek yakın bir mahallede karar ederler.

Eğer askerin ta’yyînâtı kaide üzere tevzi olunmaz olur ise zâbitler kendi bölüklerinin iskânı için ta’yîn olunmuş olan hanelerden hasıl olan şeyleri müsâvât üzere tevzi ve taksim ederler. Ve neferât-ı askeriyye bârgirlerine derhal alaf yahut saman verirler. Ve bölükler konaklara dahil olduktan iki saat sonra bârgirlerini nizâm üzere ve birbiri ardı sıra söyleyip yemlerini dahi

asarlar ve eğer bârgirlerinin eyerlerini sırtlarından almaya izin yoksa fakat kolanlarını gevşedirler.

Alayın birkaç gün meks ve âramdan sonra mîr-alay neferât-ı askeriyyeyi daima hazır ve âmâde bulunmaya alıştırmak için kâ'in düşman hemen hücum edercesine işâret-i kâzibe ile iğfal edip eğer neferat hazırlanıp cem' olmakta teenni ve batâet üzere davranırlar ise onları te'dîben çadırsız açıkta kondurur. İşbu tertîbât piyâde asker konakları hakkında dahi ale'l-ıtlâk câri olup düşman kurbunda neferât-ı askeriyyeyi bir mahallde top tutmak için mümkün mertebe beher haneye bir bölük veyahut hiç olmazsa bir takım kondurmak ve her gün ale's-sabah şafak ağırırken mecmû bölükler müsellihâ yüklenmek lazım gelir.

Eğer konak yerinde piyâde askeriyle beraber süvâri askeri dahi bulunur ise o halin asayişi ve emniyeti vikâyesi gündüz esnasında

58. sayfa

Süvâri askerine ve gece vaktinde piyâde askerine ihâle olur.

Kırk Yedinci Madde
(Konaklar beyânı)

Asker düşman muvâcehesinde konaklara kondurulmuş olduğu halde o askeri ileri karakollar ile ve tabii veyahut musanna mânilerle muhafaza etmek lazımdır. Bir muharebeden sonra veyahut bir mütareke esnasında askeri kondurmak için tertip olunan konaklar mümkün olduğu mertebe bir hatt-ı muhafazanın gerisinde ve muharebe vukuunda askerin cem' olacağı mevkinin ilerisinde ta'yîn olunmak mukteza-yı usûl harbiyedendir.

Serasker olan zât her bir ferikin ihâta edeceği mahalli ta'yîn eylediği misillû ferik olan zât dahi beher livânın mir livâ zîr-i idaresinde bulunan alayların beher taburunun konacağı mevziyi tertip ve tahsis eder. Düşmanın tekarrübünde veyahut düşman tarafından hücum gösterişi anlaşıldıkta serasker müşârûn-ileyh zîr-i kumandasında olan alayların her birine tutacağı mevkii kemal dikkat ve ihtimam ile ta'yîn eder.

Kırk Sekizinci Madde
(Serasker karargâhı beyânı)

Seraskerin karargâhı zîr-i kumandasında olan ordunun ortasında ve mümkün olduğu mertebe her tarafın muharebesi eshel olan mahallde ta'yîn olunur. Eğer düşman muvacehesinde olarak askeri çadırsız açıkta kondurmak lazım gelir ise serasker

59. sayfa

Vesâir vüzerâ-yı askeriyye dahi asâkir ile beraber çadırsız açıkta konarlar.

Kırk Dokuzuncu Madde
(Ta'lîm beyânı)

Gerek ordularda ve gerek konaklarda asker birkaç gün meks ve arâm etmek lazım geldiği halde mîr-alaylar alaylarına nefer ve bölük ve tabur ta'lîmini ve süvâriye dahi büyük ta'lîmini icra ettirirler. Eğer ordu bir ferikten ibaret olursa ferik olan zâtın re'yi munzam oldukça alayları ve livâları cem' edip ta'lîme çıkarmak me'zûn değildir. Konak mahallerinde mir livâlar bervech-i balâ altıncı maddede zikr ve beyân olunan tertiplere muvafakat ederler ve kezâlik serasker olan zâtın ya cenâhı veyahut kolorduyu kumanda eden vezirin izin ve ruhsatı olmadıkça ateş ta'lîmi ve nişan atmak fenni icra olunamaz ve trampetelerin meşki hiçbir defa umum trampetesinden ve alayın hareketine mahsus olan makamdan başlanılmadığı misillû süvâri boruları ve meşki dahi bârgire binmek işaretinden başlanmak câiz değildir. Ve askerin teşvikini mucib olmamak için işbu trampete ve boru meşkinin vakt ve saati cümleye malum olmak için beher gün verilegelen inha-yı yevmiyede ta'yîn olunur.

Dördüncü Bend
Ellinci Madde
(Emirlerin ve kelam ma'hûd ve sırr-ı leylin bahsi)

60. sayfa

Kâ'ide üzere lisana veyahut bazı mühim maslahatlara dâir tahriren ve memhûren verilen emirler daima erkân-ı ordu zâbitlere veyahut emir çavuşlarıyla irsâl olunur. Tahriren ve memhûren olan emirler emr-i çavuşlarıyla gönderildiği halde zarfı üzerinde hangi mahallden ve saat kaçta gönderilmiş olduğu zikr ve beyân olunduğu misillû mezkûr çavuşun yedine verilen ve sol namede dahi hangi mahallde ve hangi saate vâsıl olduğu zikr ve işaret olunur. İşbu emirleri bir kâ'ide mektup tarzında yazılmak mümkün ise dahi mahz askeri emri sebkinde yazılmak ve askerce ifade olunmak ezher cihet ercahtır. Zikr olunan emirlerin gönderilen mahalle vusûl ve vech icrası merâtib-i askeriyye usûlüne ri'âyet olunmak yani seraskerden ferike ve ferikten mir livâya ve ondan mîr-alaya veyahut mîr-alaydan mir livâya ve mir livâdan ferike ve ondan seraskere gönderilmek lazım ise de fakat bazı mühim müsta'cel keyfiyetlerde işbu usûle ri'âyet olunamayıp ferik bizzat mîr-alaya emir göndermek vaki olunabilir. Farza mîr-alay mevkii cihetiyle mir livânın karargâhından ise ferikin karargâhına dahi yakın bulunup o alayın alelacele hareketi lazım geldikte ol halde ferik olan zât vakti zâyi etmemek için bi'l-nefs mîr-alaya emir göndermeye mecbur olup o dahi bir taraftan emri icra ve bir

61. sayfa

Taraftan dahi emir mezkûr ma'fevkinde olan mir livâya bilâ-teehhür inha ederler.

Alaylar için verilen emirler daima orduya gönderilip ondan mârrü'z-zikr alaya verilmek lazım gelmekle bir alayın mîr-alayı mevcut olmadığı halde kaymakamına ve ol dâhi hazır bulunmadığı takdirde mezkûr emirler hafta nöbetinde bulunan binbaşıya verilip ol dâhi der-âkâb icrasına lazım gelen tertiplere teşebbüs eder.

Bir yalnız tabur başkaca konmuş olduğu takdirde eğer binbaşı mevcut bulunmaz ise nizâm karakoluna me'mur olan yüzbaşı gelen emirleri alıp icrasına mübâşeret eder. Verilen emirlerin cümlesi birer rakam ile işaret olunup

ancak işbu rakamın sırası dahi iki olarak biri umumi emirlere ve evvel-biri hususi emirlere vâz olunur. Ordunun idaresine umur-ı askeriyeye veyahut askerin ihâta ettiği memlekete dâir serasker tarafından her ne kadar hüküm ve tertîbât kararlaştırılmış olur ise daima emir resminde ve unvânında tahrîr olunur.

Elli Birinci Madde
(Hususi emirlerin şümulu beyânı)

Hususi emirlerin mazmûn-ı yalnız icra olunacak hareketlere ve ta'yîn olunacak karakol mevkilerine ve sevk olunacak kıta-yı müfrezelere ve zâbitlerin zâtına ve top ve mühendis ve zahire hususlarına ve askerin iskân ettiği memâlike

62. sayfa

Ve'hasıl askere bildirilmesi lazım gelmeyen maddelere şâmildir.

Elli İkinci Madde
(Umumi emirlerin neşri beyânı)

Beher yevm verile gelen umumi emirlerin bi'l-lisan büyük ordudan ya cenâhtan ya merkezden ya ferikten ya livâdan veyahut alaydan verilmiş olduğu şerh olunduğundan ka't-ı nazar işbu emirler bâlâdâ zikr olunan hususu emirlerden fark ve temyiz olunmak için umumi emir tabiriyle tesmiye olunur. Ve umumi emirler fakat iktiza-yı halde verilip evvela ta'yinatın ve aylıkların tevzi olunacak mahall ve saati, saniyen yoklamalara ve hizmet-i sâ'ireye ta'yîn olunan vakit ve zamanı, salisen emr-i çavuşların miktar ve nevii değiştirilmelerine mahsus vakit ve saatin ta'yîni, râ'bian nizâm-ı dahiliyyeye ve zeminin keyfiyetine ve vakit ve hâllin icâbına göre tembih olunacak yasaklara dâir lazım gelen kanunların neşri, hâmisen takdimi lazım gelen defterler ve onların suretleri, sâdisen ordu umuruna dâir kararlaştırılmış olan tenbîhât ve te'kîdâtın ilanı, sâbi'an umumen veyahut müteferriden zâbitan ve neferata hitap olunacak ta'zîrât yahut tahsîn ve teltîfât vel'hasıl cem'i ordunun bilmesi lazım gelen kâffe-i hususanın tafsili zikr olunan umumi emirlerde derç

ve beyân olur. Umûmi emirler ya büyük ordunun seraskeri veya kolordunun yahut ordu cenâhı ve merkezinin veyahut her bir ferikin

63. sayfa

Beher livâ ve alayın kumandaları olan zatlar taraflarından zîr-i kumandalarında olan cemiyet-i askeriyyeye verilir. Erkân-ı ordu reisleri işbu emirlerin müsvvedesini kumandar olan zâta irâe birle re'y ve tasvibini tahsil eyledikten sonra mahalline göndermeye mübaşeret ederler. Seraskerin umumi emirleri büyük ordudan kolorduları ve ordunun cenâhlarını yahut merkezini kumanda eden vezirlere gönderildiği misillû kolorduyu, cenâhı yahut merkezi kumanda eden vezirlerin umumi emirleri dahi feriklere ve bir ferikinin umumi emirleri mir livâlara ve mir livâların bu gûne emirleri dahi taht-ı livâlarında olan alayların mîr-alaylarına gönderilir. Seraskerin karargâhında bulunan vüzerâ-yı askeriyyeye ve topları ve mühendisleri kumanda eden vezirlere ve ordu defterdarı ma'iyetinde bulunan memur ve müdürlere olan emirler mücerred erkân-ı ordu reisleri tarafından verilip bunlar ve mir livâların ma'iyetlerinde olan yaver-i harpler işbu emirleri sebt ü kâyd eylemek için mahsus cerideler tutmaya memurdurlar. Ve büyük ordunun erkân-ı ordu reisi olan zât işbu verilen umumi emirlerin suretini cerideden ihraç birle ayda bir defa kâffe-i mesalih-i harbiyenin idare ve tanzimine memur olan seraskere irsâl eder.

Elli Üçüncü Madde
(Sırr-ı leylin ne idiğü ve ne vechle isti'mâl olunduğu beyânı)

Bir ordunun gerek dahiline ve gerek haricine nasb u ta'yîn olunan

64. sayfa

Kollara ve karakollar istikşâfâtına memur olan zâbitler ve ileri karakollar ve kıta-yı müfrezeler birbirlerini tanıyıp düşmanın hilesinden sâlim bulunmaları için sırr-ı leyl tâbir olunan kelam ta'yîn olunmuş olup işbu kelam beher gün tebdil ve beher gün başka başka birileri mârrü'z-zikr kol ve karakol ve memurlara i'tâ olunur. Sırr-ı leyl iki nev olup biri kelam-ı emr ve diğeri kelam-

ı ictima denilir. Kelam-ı emirde mücerred bir büyük zâtın ya bir meşhur seraskerin veyahut meydan-ı ma'rekede şân-ı gâza ile şehit olmuş bir zât dilirin ismi yâd ve irâd olup kelam-ı ictima dahi ekseri bir meşhur cenk mahalli ya bir büyük şehir veyahut bir asker mertliği isminden ibarettir.

Serasker olan zât kelam-ı emr ve kelam-ı ictima için ya birkaç lügatlar def'aten yazdırıp etrafta olan kolordulara gönderir. Veyahut eğer münasip görürse bizzat kendisi her gün birer kelam ta'yîn eder. Erkân-ı ordu reisi işbu kelamı memhuren cenâhları ve merkezi ve ihtiyatı ve eğer başka bir kolordu olur ise onu kumanda eden vezirlere gönderip onlar dahi feriklere ve ferikler mir livâlara verirler. Erkân-ı ordu reisleri ol kelamı kezâlik topları ve mühendisleri kumanda eden zatlara ve ordu defterdarına vesâir iktiza eden memurlara gönderirler. Mir livâlar ma'iyetlerinde olan mîr-alaylara ve kıta-yı müfrezelerle bulunan zâbitlere beher yevm birer kelam ta'yîn etmek lazım gelmekle mezkûr kelamı akşamlamazdan karakollara yetiştire

65. sayfa

Bilmek için vaktiyle yetiştirir.

Bir kıta-yı müfreze be-gâyet uzak bulunduğundan tez elden haber alıp vermekte güçlük vaki olduğu halde ol kıt'ayı kumanda eden zâbit zîr-i idaresine havale kılınan askere her gün birer kelam ta'yîn eder. Askerin ikamet eylediği kaleler ordugâhtan uzak oldukları surette ol kalelere sırr-ı leyl yine aynı vechle verilir.

Elli Dördüncü Madde
(Sırr-ı leylin alaylara ve ileri karakollara ne vechle verildiği beyânı)

Cemi' alaylarda hafta nöbetinde olan sağ kolağası sırr-ı leyli büyük karakollara ve dışarı karakolları kumanda eden zâbitlere zîrde seksen dördüncü maddede zikr ve târif olunacak vech üzere mahsus bir nefer emr-i çavuş vasıtasıyla memhuren göndermeye memur olup ol karakolların zâbitleri dahi mezkûr kelamı şifahen ma'iyetlerinde olan küçük karakollara verirler. Yatsı

nöbetinden sonra hafta nöbetinde olan büyük zâbit nizâm karakolunda gece hizmetine ta'yîn olunan yüzbaşı mülazımlara ve sağ ve sol kolağalarına ve çavuşa ve nizâm karakoluna merbût olan küçük karakolların onbaşılarına sırr-ı leyli vermek lazım gelmekle işbu hizmet için cümlesi ordunun ilerisinde olan meydanda cem olup dış halkanın tertibi için iktiza eden miktar-ı vafi neferat nizâm karakolundan ta'yîn olunur.

66. sayfa

Ve hafta nöbetinde bulunan binbaşı o cemiyeti fırsat ittihâz ederek gece vaktinde ta'yîn olunacak kol ve karakollara ve nöbetçiler hizmetine dâir münasip gördüğü tenbîhâtı te'kid eder.

Elli Beşinci Madde
(Sırr-ı leylin zâyi olması beyânı)

Kelam-ı emr ve kelam-ı ictima isimleri zikir u kâyd olunan defter ez-kaza zâyi olduğu veyahut düşmanın eline geçtiği halde o kelamları der-âkâb değiştirmek için büyük reis erkân-ı olan zât lazım gelen ta'lîmatı iktiza eden memurlara vaktiyle verir. Ve böyle bir keyfiyette kumandar olan vezir der-âkâb seraskere ifade ve inha eylediğinden başka bir taraftan dahi yakında olan kıta-yı müfreze ve karakol zâbitlerini habîr ve âgah eder. Bir ileri karakolda sırr-ı leyl zâyi olduğu halde veyahut içlerinden neferin biri firar eyledikte sırr-ı leyli düşmana götürmüş ihtirâzıyla onu derhal tebdil etmeye mecburiyet hasıl olduğu surette o karakolun zâbiti diğer bir kelam ta'yîn etmeye müsâraat edip bir taraftan dahi yakında bulunan kıta-yı müfrezelere ve karakollara ve mâ-fevk'inde olan vüzerâ-yı askeriyyeye derhal haber gönderir.

Elli Altıncı Madde
(Memuriyete ta'yîn kılınan zâbitlerin keyfiyeti)

Bazı memuriyet-i mahsûsaya ve hatta uzakta bulunan kolordu

67. sayfa

Ve kıta-yı müfrezelere gönderilen zâbitler ezher cihet emniyet-i tammeye şâyeste olarak onları hâmil oldukları tahrîrâtın mefhûmuna vakıf ve agah eylemek üzere erbâb-ı sıdık ve istikametinde olmalıdırlar.

Düşman karakollarından hasr ve ihâta olunmuş olan bir memlekete memuriyetle gönderilen bir zâbit ma'iyetine ekalli iki nefer süvâri almak lazım gelmekle işbu süvâriler binicilik-i fenn ve usûlünü gereği gibi tahsil etmiş olan neferâtın beyninden intihâb olunur. Ve mezkûr zâbit kasaba ve karyelerden geçmeye ictinâb edip sapa yollardan ise caddeden geçmeyi tercih ve esnâ-yı rahda mümkün olduğu mertebe az anlatıp cüz'i istirahat için daima sapa ve siper yerleri intihâb etmelidir. Mahûf ve muhataralı görünen yollarda iki süvâriden birisini ileriye gönderip kendisine tevzi olunan tahrîrâtı iktiza-yı halde şâkk ve hark veyahut mahv ve zâyi ve hatta tamamıyla hazır ve âmâde olmalıdır. Ve kendi memuriyetine veyahut ordunun ahvaline dâir düşman tarafından vârid olabilen suâllere hüsnle ve ser-rişte vermeyecek vechle cevaplar vermek üzere daima tedarikte bulunup vukuu muhtemel olan tehdîdât ve tertîbâttan kât'an ihtirâz suretlerini göstermemelidir.

Beşinci Bend
Elli Yedinci Madde
(Hizmetlerin icrasında lazım gelen hüsn-i nizâmın bahsi)

68. sayfa

Feriklerde olan livaların ve livalarda olan alayların hizmetleri icrasında tutulan nizâm mücerred saff-ı harb nizâmında her birinin bulunduğu sıraya riayetle ta'yîn olunur. Hizmetlere ve kıta-yı müfrezelere dair verilen emirler re'sen mîrlivâlara gönderilip onlar dahi her bir alayın mevkine ve kuvvet-i askeriyyesine göre ta'yîn olunacak karakollarını ve o karakollara gönderilecek neferatın miktarını tahsis ederler.

Elli Sekizinci Madde
(Hizmetlerin sırası beyânı)

Hizmetler için üç sıra ta'yîn olunmuş olup birinci sıra evvela büyük karakolların vesâir dışarıya tayin olunan karakolların saniyen tanzim ve tekrîm zımnında vüzerâ-yı askeriyyeye terfik olunan karakolların, salisen ambarlara ve hastahanelere vesâir mahallere konulan nöbetçileri beraber sayarak içeriye ta'yîn olunan cem'i karakolların, râbi'an emr-i çavuşların, hâmisen nizâm karakolunun hizmetlerini şâmildir. İkinci sıra hizmetlerde evella a'mâl harbiyeden ma'dûd istihkâmat-ı hafifeye inşaya mübâderet etmek ve muhabere yolları açmak, sâniyen işbu a'mâl harbiyenin muhafazası için lazım gelen kıta-yı müfrezeleri ta'yîn etmek ve salisen müteaddid angaryaları muhafaza etmeye kıta-yı müfreze memur kılmak hususları derç olup evvela

69. sayfa

Ordunun içerisinde ve dışarısında ta'yîn olunan silahsız angaryaların icrası, sâniyen o angaryaların icrasına mübaşeret eden kıta-yı müfrezelerin memuriyeti üçüncü sıra hizmetinden âdd olunur. Süvâri nizâmâtında ahır karakolu dahi angaryaların cümlesinden akdem olmak üzere başkaca bir hizmet olup sıra usûlüne rabt olunmuştur. Birinci sıradan olan hidemât mütenevviaya ta'yîn olunan zâbitler ve küçük zâbitler ve neferat-ı askeriyye bâlâda zikr olunan nizâm üzere yürümek lazım gelmekle evvel be evvel gidenler büyük karakollarda ve ba'dehû gidenler ta'zîm karakollarında ve en sonra gidenler dahi nizâm karakollarında istihdam olunurlar. Ve ikinci sıra hizmetlerde dahi aynı usûle riayet olunarak ibtida gidenler a'mâl harbiyenin muhafazasına memur olup ba'dehû gidenler amele takımı ve en sonra gidenler dahi angaryaların muhafazasına tayin kılınırlar ve üçüncü sıra hizmetlerde kezâlik iptida gidenler ordunun haricinde diğerleri dahi dahlinde ta'yîn olunan angaryalara dağılırlar. İşbu üçüncü sıra hizmetine ta'yîn olunan zâbitlerin ekseriyesi hem rütbe olduğu halde içlerinde en eskisi angaryanın kesîrü'l-mikdâr olan kısmını kumanda eder.

Elli Dokuzuncu Madde
(Hizmetlerin vech-i ta'yîn ve tertibi beyânı)

İşbu üç sıra üzere tertip olunan hizmetlere lazım gelen

70. sayfa

Zâbitler kıdem usûlüne riayet tayin olunurlar.

Yüzbaşlar işbu hizmetleri beynlerinde bil-münavebe vech icra edip ancak tevzi'ât angaryalarından mâ'adâ diğer angaryaların cümlesinden onlar muaftırlar. Mülâzım-ı evvel ve sâniler kezâlik münavebe üzere istihdam olunup en eski mülâzım-ı evvel en evvel gidip ondan sonra en eski mülâzım-ı sâni takip eder. Ve diğerleri dahi bu kıyas üzere kıdem usûlüne riayetle beraber ardınca ta'yîn olunurlar. İşbu üç sıra hizmetlerin her birinde çavuşlar ve onbaşılar ve neferat-ı askeriyye ve trampeteler hidemât-ı dahiliye kanunnamesinde hüküm olunan nizâmât mucibince ta'yîn olunan birinci sıradan ma'dûd hizmetlerin cümlesine çantaları arkalarında olarak giydirilir. Ve eğer kendilerine âher vechle emr ve tenbih olunmuş olmaz ise ordudan taşra olan hizmetlere cümlesi silah ve palaska ve çantalarıyla ta'yîn olunurlar.

Süvâri nizâmâtı hükmünce her ne kadar hayvan ile görülecek hizmetler olur ise cümlesini askerin bârgirleri icra etmeye memurdurlar.

Altmışıncı Madde
(Nâ-mevcut veyahut hasta olan zâbitin keyfiyeti)

Hizmete ta'yîn olunan bir zâbit o hizmeti icra etmeye muktedir veyahut hizmete gidilecek vakit orduda mevcut olmadığı halde mezkûrun ardınca hizmete gidecek zâbitanın yerine ta'yîn

71. sayfa

Olunur. Ve dışarı gidecek karakollar orduya hudut ta'yîn olunan mahalli geçitleri veyahut eğer içeriye ta'yîn olacak karakol ise kendi karakolhanesine

vâsıl olduğu anda onunla gidemeyen zâbit artık ne onu kumanda eder ve ne ona merbût olamayıp illa kendi yerine giden zâbitin me'mûyriyetine ta'yîn olunur.

Hizmete ta'yîn olunan zâbit hastalığı hasebiyle memuriyetinin ifâsına'sına muktedir olamadığı surette onun sırası geçmiş ittihâz olunup işbu usûl ale's-seviyye küçük zâbitlerin neferat-ı askeriyyenin cümlesi haklarında dahi câridir.

Altmış Birinci Madde
(İcrâ olunmuş ittihâz olunan hizmetin beyânı)

Karakollar veyahut kıta-yı müfrezeler orduya veya konaklara ta'yîn olunan hududu geçtikleri ve eğer içeri karakolu ise kendi mahalline vâsıl olduğu ânda o karakollar birinci ve ikinci sıradan ma'dûd olan hizmetleri icra etmiş ittihâz olunur. Ve kezâlik angaryalara memur kılınan kıt'alar ordugâha ta'yîn olunmuş hududu geçtiklerinde ve eğer angaryalar ordunun dahilinde icra olunacak ise başlandığı ânda artık icra olunmuş ittihâz olunur.

Altmış İkinci Madde
(Hizmetin tekrar nöbeti beyânı)

72. sayfa

Birinci sıradan ma'dûd olan hizmetlere giden veyahut evvel be evvel gidecek olan her bir zâbit veya küçük zâbit veyahut nefer eğer yirmi dört saatten ziyade vakit için bir kıta-yı müfrezeyle gitmiş olmazsa birinci sıra hizmeti müddetinde kendisine ikinci ve üçüncü sıra hizmetlerden isabet eylediği halde birinci sıra hizmeti akabinde ikinci veyahut üçüncü sıra hizmetlerine ta'yîn olunabilir.

Altmış Üçüncü Madde
(Süvâride yayan görülen hizmetin beyânı)

Süvâri askeri beyninde piyâde kalmış olan yahut bârgiri hazır ve âmade bulunmayan neferat biltercih yayan hizmetlerde istihdam olunup eğer bunların miktarı vafi olmaz ise ol halde bârgiri olan neferattan dahi o hizmetlere ta'yîn

olunurlar. Onbaşılardan veyahut neferattan her biri yayan hizmetlere ta'yîn olunduğu halde o hizmete konmazdan evvel hafta nöbetinde olan çavuşun mevcut olmadığı surette kendi takımının çavuşu muvâcehesinde bârgirinin takımı ve heybesini teslim eder. Ve iktiza-yı halde alay bağteten hazırlanıp gitmek lazım gelirse yayan hizmette olan neferin bârgiri ta'yîn kılınan mahalle götürülmesine takım çavuşu mukayyet olur.

Altmış Dördüncü Madde
(Taburu kumanda eden yüzbaşının beyânı)

Taburu muvakkaten kumanda eden yüzbaşı işbu memuriyeti mümted oldukça diğer

73. sayfa

Hizmetlerin cümlesinden muaf olmakla o aralıkta kendisine herhangi hizmetin sırası isabet ederse etsin hiçbirinde istihdam olunmaz.

Altmış Beşinci Madde
(Mümtâz ve avcı ve mızraklı bölüklerin hizmeti beyânı)

Mümtâz ve avcı neferatı birinci ya ikinci sırada ma'dûd olan hizmetlerde tüfenkçiyân misillû aynı kıyas üzere istihdâm olunup onlar ekseri ve mümkün ü mertebe kumandası mümtâz zâbitleri ve küçük zâbitlerine mahsus ve muhavvel olan karakollara ta'yîn olunurlar. Gerek ta'zim karakolu ve gerek büyük karakollara ve biltercih bilcümle dışarı karakollarına işbu mümtâz ve avcı neferatı ta'yîn olunmak lazım gelmekle bir karakol yalnız bunlara ihale eylemek üzere miktarı vafi olmadığı halde çend nefer tüfenkçi neferatı dahi onlara terfik olunur. İkinci sıradan ma'dûd olan hizmetlerin nev'ine göre işbu hizmetler eğer yirmi dört saatten ziyade vakit için ordudan hariç mahallde icra olunmak lazım gelir ise seraskerin bu babda başkaca emri olmadıkça o makule hizmetlere mümtâz ve avcı neferatı ta'yîn olunmaz. Mümtâz ve avcı neferatı kendi bölüklerine lazım gelen angarya hizmetlerinden maâda diğer angaryalara karışmayıp hatta nizâm karakoluna bile nadiren ta'yîn olunurlar. Mümtâz ve

avcı bölüklerinde olan çavuşların ve onbaşıların ve trampetelerin hizmetleri aynı tüfenkçi bölüklerinin usûlü üzere sırasınca defterle icra olunur ise bunlar için

74. sayfa

Başkaca bir defter tutulup ol vechle ta'yîn olunur.

Altmış Altıncı Madde

(Mümtâz ve avcı bölüklerinde zâbitlerin ve küçük zâbitlerin yerlerine diğerlerin ta'yîni beyânı)

Bir mümtâz bölüğünün yüzbaşısı taburun kumanda ordusuna memur iken o aralıkta bölüğü taburdan ifrâz ile bir semte ta'yîn olunur ise kendisi bölüğüyle gitmeyip ol halde mîr-alay tüfenkçi yüzbaşılarından birisini onun yerine muvvakaten o kıta-yı müfrezeye ta'yîn eder. İşte bu memuriyet her halde alayda mevcut bulunan zâbitlerin miktarına ve mümtâz bölüğünün ta'yîn olunduğu hizmetin lüzum ve ehemmiyetine göre tahsis olunur. Ve kıta-yı müfrezede bulunan mümtâz bölüğün yüzbaşısı eskiliği hasebiyle taburu muvvakatten kumanda etmeye davet olundukta eğer birkaç günlük mesafe uzak mahallede değil ise o yüzbaşı bölüğünü terk edip mîr-alay onun yerine diğerini nasb ve ta'yîn eder. Ve kezâlik mümtâz ve avcı bölüklerinin azimeti hengâmında nâ'mevcut olan zâbitlerin ve küçük zâbitlerin ve onbaşıların yerine mîr-alay eğer münasip görür ise başkalarını ta'yîn edip asıl zâbitler avdet edinceye değin bunlar bilvekâle o bölüklere merbût kılınırlar.

Altmış Yedinci Madde

(Büyük zâbitlerin hizmeti beyânı)

Eğer karakolların ve kıta-yı müfrezelerin ehemmiyeti icâb eder ise alayların

75. sayfa

Büyük zâbitleri dahi birinci ve ikinci sıralardan ma'dûd olan hizmetlerde isthidâm olunabilen ol halde ferikin erkan-ı ordu reisi mirlivânın bir nefer

yaver-i harbiyle beraber o zâbitler için mahsus bir kıt'ada defter tutup eskiliklerine riâyetle onları sırasıyla ta'yîn eder.

Altıncı Bend

(Nizâm karakolu ve ordu karakolu ve dışarı karakolu bahsi)

Altmış Sekizinci Madde

(Nizâm ordu karakollarının tertibi beyânı)

Beher alayda her gün birer nizâm karakolu ta'yîn olunup işbu karakolun tertibi iki çavuş ve dört onbaşı ve iki trampete ve mevkiin ve vakt ve halin icâbına göre iktiza eden nöbetçileri ve kolları ta'yîn etmeye kifayet miktarı neferattan ibaret olarak bunlar cem'i bölüklerden ve eğer mümkün olur ise beher bölükten müsavat üzere âhz olunur. Bir alayda olan nizâm karakolunun kumandası bir yüzbaşıya ihale olunup ma'iyetine bir mülâzım-ı evvel ve bir mülâzım-ı sâni ta'yîn olduğundan başka hafta nöbetinde bulunan yüzbaşı dahi o karakola nezaret eder ve işbu karakolun hizmet ve memuriyeti mücerred alayda nizâm ve intizâmın aksamını layıkıyla icra ettirmekten ibarettir. Bir çavuş ve iki onbaşı bir trampete ve nöbete ta'yîn olunacak miktar vafi neferat nizâm karakolundan ifrâz olunup ordu karakolu tertibi için ta'yîn olunmak lazım gelmekle işbu neferat

76. sayfa

Mümkün-i mertebe cemi' bölüklerden ale's-seviyye âhz olunurlar. Eğer tabur kıta-yı müfrezede bulunur ise onun nizâm karakolu iki çavuş ve üç onbaşı ve iki trampete ve iktiza eden miktar neferattan ibaret olarak bunların kumandası bir mülâzım-ı evvel veyahut bir mülâzım-ı sani'ye ihale olunduktan sonra bunlardan bir çavuş ve bir onbaşıyla on iki nefer ve bir trampete ayrılıp ordu karakoluna ta'yîn olunurlar. Ve işbu taburdan bir yüzbaşı dahi yoklamalara ve bir alayın nizâm karakoluna ta'yîn olunan zâbitin memuriyeti misillû kâffe-î umur ve hususa nezaret etmek üzere ta'yîn olunup o yüzbaşının hizmeti bervech-i bâlâ ikinci sıra hizmetlerinden âdd olunur.

Bir süvâri alayın nizâm karakolu neferatın miktarı cihetiyle aynı bir piyâde taburun nizâm karakolu gibi olup hafta hizmetinde bulunan sağ kolağasının zîr-i kumandasına ihale olunur. Ancak eğer ehemmiyeti sebebiyle mîr-alay münasip görürse mezkûr karakolun kumandasını bir yüzbaşıya ihale edip o yüzbaşı dahi hafta hizmetinde bulunan büyük zâbitin ma'iyetide olur. Ve ol halde sağ kolağası yalnız yoklamalar ve bârgir hizmetleri memuriyetiyle kalır ve işbu nizâm karakoluna biltercih yayan neferattan ta'yîn olunup ancak ordu karakoluna daima cümlesi atlı olmak üzere ta'yîn olunurlar.

Altmış Dokuzuncu Madde
(Ahır karakolu hizmeti)

77. sayfa

Beher süvâri bölüğünde bir nefer onbaşı ahır karakoluna nezaret etmek üzere ta'yîn olunup onun hizmeti yatsı vaktinden başlanıp sabah aynı vakitte tekmîl olur ve ahur karakoluna ta'yîn olunan neferatın miktarı iki saatte bir değiştirmeye vafi olacak kadar tertip olunur ve nezaretlerine memur olan mezkûr onbaşı onları peyderpey kulübelerinde yoklamaya mübaşeret eder ve yatsı nöbeti çalındıktan sonra gece vaktinde boşanmış olan bârgirleri tutabilmek için o onbaşı ordunun sokaklarına ip gerip kapatır.

Yetmişinci Madde
(Nizâm karakoluna memur olan zâbitin fariza-i zimmeti beyânı)

Nizâm karakoluna memur olan yüzbaşı ordunun nizâm ve intizâmından ve temiz ve pak tutulmasından mesûldür. Ve nizâm karakolunda olan trampeteler vasıtasıyla iktiza eden nöbetleri ve işaretleri vurdurur ve bölüklerde icra olunan akşam yoklamasının pusulalarını alıp umumi yoklama cetvelini tertip ve mîr-alaya takdim eyledikten sonra hafta nöbetinde olan sol kolağasının vüs'atiyle mîr-alay kaymakamına ve hafta hizmetinde bulunan binbaşıya dahi şifahen takrir ettirir. Nizâm karakolunun ve ordu karakolunun bulundukları mevkiye gerek müsellah asker yaklaşacağı halde ve gerek bütün alayda umumi bu

kaleme resmi icra olunduğu takdirde cümlesi sâir karakollar misillû ta'zimen silah alırlar.

Yetmiş Birinci Madde
(Nöbetçilerin ve onlara verilen tenbîhâtın bahsi)

78. sayfa

İki taburdan ibaret olan bir alayın nizâm karakolundan yalnız on nefer nöbetçileri ordu karakolu için dağıtmak lazım gelmekle onlardan bir nefer nöbetçi silahların ilerisine ve bir nefer mîr-alayın kulübesi kapısına ve üç nefer ordunun ilerisinde olan meydanın boyunca nasb olunup onlardan biri sancağın yanına ve üç nefer nöbetçi büyük zâbitlerin kulübelerinin elli hatve gerisine ve bir nefer dahi alayın iki yanına yani yanındaki alay ile aralarında olan mesafeye ta'yîn olunurlar.

Eğer alay hatt-ı harbin sağ başında veyahut sol başında olur ise bir tarafı açık bulunduğundan ol tarafa iki nöbetçi nasb olunur. Eğer alay üç taburdan ibaret olursa ordunun ilerisinde olan meydanın bu beynine büyük zâbitlerin kulübelerinin ardına ikişer nefer ziyade olarak beşer nöbetçi ta'yîn olunup taburlar dört olduğu halde nöbetçilerin miktarı dahi o kıyas üzere arttırılır. Nizâm karakolundan ta'yîn olunagelen nöbetçi neferata kâide üzere verilen umumi tenbîhâtından maâda onlara işbu zîr'de beyan olunacak tenbîhât-ı mahusa dahi verilmek lazım gelir. Sancağın yanına ta'yîn olunan nöbetçiye şöyle tembih olunur ki bir kıta-yı müfreze mevcut olmadıkça sancağı yerinden oynatmaya müsaade etmeye ve sancaktar veyahut nizâm karakolundaki çavuş

79. sayfa

Yanı sıra iki müsellâh nefer ile gelmedikçe bunlardan maâda sâir kimesneye sancağa el vurdurmaya mîr-alayın kapısına nasb olunan nöbetçiye şu vechle sipariş olunur ki gerek gece ve gerek gündüz vaktinde ordunun dahilinde ve haricinde vuku bulan her nev' fevkalelade hareketi der-âkâb mîr-alaya haber vere. Ve alayın ilerisine ve gerisine ve iki yanlarına konulan nöbetçilere şöyle

emir olunur ki neferattan birinin elinde bir bârgir yahut bir tüfenk olup yanı sıra bir çavuş veyahut bir onbaşı olmadıkça o neferi ordudan dışarıya salıvermeye ve gece vaktinde küçük zâbitlerden ve neferattan biri ordudan dışarı çıkmak istedikte def-û tab hacetinden maâda gayrı hiçbir nev' bahane ile bırakmayalar. Ve gündüz vaktinde ordunun etrafında dolaşan şüpheli kimesneleri ve gece vaktinde her kim olursa olsun sâir alayların neferatından bile olsa ferd-i vahidi ordunun içerisine salıvermeye.

Bervech-i bâlâ nöbetçi neferatın alıkoydurdukları kimesneler doğru nizâm karakolu yüzbaşısına götürülüp ol dahi iktiza eden sualleri ettikten sonra eğer lazım gelir ise onları hafta hizmetinde olan binbaşıya gönderir.

Yetmiş İkinci Madde
(Nizâm karakolunun tafsîli beyanı)

Yatsı nöbetinde yüzbaşı nizâm karakolunu yoklatıp tüfenklerin

80. sayfa

Halini ve dolu olduklarını tahkik etmek için onları bizzat gözden geçirip yoklar. Ve o esnada mülâzım-ı evvel dahi varıp ordu karakolunda yoklama hizmetini aynı usûl üzere icra eder. Ve nizâm karakolunda olan çavuş iki müsellâh nefer ile beraber varıp sancağı düşürdükten sonra tüfenkliklerin biraz ardınca mahsus sancak için çakılan kazıkların üzerine yatırır. Ve akşam yoklamasından sonra mezkûr çavuş ordunun çarşısına çıkıp dükkanlarda kalmış olan küçük zâbitleri ve neferatı yerlerine gönderir. Ve matbahlara varıp ateşlerin sönmüş olduğunu tahkik eder.

Hafta hizmetinde bulunan binbaşı gerek nizâm karakolunun gece vaktinde teyakkuz ve intibah üzere bulunduğunu sıkça sıkça bizzat tahkîk edip işbu iki karakolların zâbit ve küçük zâbitlerinden kol dolaşacak olanları ta'yîn eder.

Ve zâbitler münasip ve muktezi gördükçe defaâtle kol çıkardıktan sonra kendileri dahi bizzat sıkça sıkça dolaşıp nöbetçi neferleri yoklarlar.

Akşam yoklamasından sonra gerek çarşı dükkanlarında bulunan neferat ve gerek ol dükkanların sahipleri ordu karakoluna gönderilip işbu dükkancılar ahkam-ı nizamiyeye muhalif harekette bulunmuş olduklarına mebni şedîd te'dîb olunurlar.

Uykundan uyandırmak işaretinde nizâm karakolu silah alıp

81. sayfa

Yüzbaşı onları yokladıktan sonra mülâzım-ı evvel dahi varıp ordu karakolunu yoklar. Ve çavuş varıp sancağı kendi yerine nasb eder. Ve nizâm karakolunun yüzbaşısı inhasını tahrir edip ordu karakolunun inhasını dahi içine derc ederek hafta hizmetinde bulunan binbaşıya gönderir.

Yetmiş Üçüncü Madde
(Ordu karakolunun hizmeti beyânı)

Ordu karakolu mücerred nizâm karakoluna memur yüzbaşının ma'iyetinde olarak işbu karakolun neferatı hiçbir nev' bahane ile yerlerinden devr olunmaz hatta çorbaları dahi bulundukları mahalle götürülür. İki taburdan ibaret olan bir alayda ordu karakolundan dört nefer nöbetçi dahi âhz olunup gündüz vakti karakolhanenin birkaç hatve ilerisine yani bir alayın sağ başına ve biri sol başına ve diğeri ortasına doğru dördüncüsü dahi tüfenklerin önüne ta'yîn olunur eğer alay üç taburdan ibaret olur ise ol halde işbu ileriye nasb olunan nöbetçilerin miktarı dahi artırılarak beş nefere iblâğ olunup bunların hizmetleri ordunun ilerisince mümkün olduğu kadar uzaktan görüp haber vermekten ibaret olduğundan öyle bir mürtefi' mevki'e vâz olunmalıdırlar ki ondan çok uzak görmeye muktedir olabilirler. İşbu nöbetçilere verilen tenbîhât şunlardır ki küçük zâbitlerden ve neferattan hiçbir kimseyi

82. sayfa

Ordunun etrafında tehdit olunan sınırdan dışarı geçmeye salıvermeyeler ve dışarıdan orduya doğru asker doğrulup geldiğini gördüklerinde der-âkâb

karakol zâbitine haber vireler ve ordunun içerisine girmek sevdasında olan kimesneleri alıkoyalar ve ordu karakolu çavuşu işbu alıkonulan şüpheli kimesneleri nizâm karakolu zâbitine gönderir ve her ne vakt dışarıdan müsellâh asker orduya yaklaştığını görür ise der-âkâb ol zâbite haber yetiştirir. Tüfenklerin ilerisine ta'yîn olunan nöbetçi nefer mahbusları gözü önünden ayırmayarak onlara nezaret eder. Hatta yeni sıra müsellâh bir nefer katmadıkça onlardan hiçbirisini dahi memşaye salıvermez ve yatsı nöbetinde ordu karakolu silah alıp onbaşı gece için alayın ilerisine ta'yîn olunacak nöbetçilerin miktarını artırarak iki nefer dahi ziyade nasb ve ta'yîn eder ve eğer hizmetin icâb ve iktizasına göre gece vakti bir kimesneyi ordudan dışarı göndermek lazım gelirse nizâm karakolu yüzbaşısı o kimesneyi ordu karakolu çavuşuna gönderip ol dahi nöbetçilerin hattını geçirmek üzere yeni sıra onbaşı terfik eder. Ve uykudan uyanmak nöbetinde ordu karakolu kezâlik silah alıp onbaşı alayın ilerisine ziyade olarak ta'yîn eylediği iki nefer nöbetçileri geriye alır ve nizâm karakolunda mülâzım-ı evvel sabahleyin ordu karakolunu yoklamaya geldikte işbu karakola

83. sayfa

Memıur olan çavuş geceleyin zuhura gelen vukû'atı mülâzıma inha eder.

Müfrez bulunan bir taburda kezâlik bervech-i bâlâ ordunun ilerisince mümkün olduğu kadar uzak görüp haber vermek üzere ordu karakolundan üç nefer nöbetçi ta'yîn olunup bunların ikisi taburun ve birisi dahi tüfenklerin ilerisine nasb olunur. Ancak gece vakti için ziyade nefer ta'yîn etmek îcâb etmez. İkinci hatve bulunan alaylarda ordu karakolundan dağılan nöbetçilere verilen tembihler aynı büyük zâbitlerin kulübelerinin ardınca nasb olunan nöbetçilere verilen tembihat gibi olur.

Yetmiş Dördüncü Madde
(Müfrez olan küçük karakolların beyânı)

Eğer gece vaktinde nöbetçilerin zincirini iki kat etmek üzere aralarına küçük karakollar ta'yîniyle ordunun yüzünü kapatmak muktezî olur ise işbu

karakolların nezareti nizâm karakoluna memur olan yüzbaşıya ihâle olunmakla ol yüzbaşı onların hizmetini ordu karakolunun hizmetine rabt ederek sıkça sıkça kollar gönderip yoklatır.

Yetmiş Beşinci Madde
(Yola seyir ve azimet hali)

Alay hareket edeceği halde nizâm karakolunda olan neferat kendi bölüklerine dağılıp ancak ordu karakoluna haliyle

84. sayfa

Kalır. Süvâri askerinde hazırlanmak borusu çalındıkda alay hazırlanıncaya kadar nizâm karakolu zâbiti karakolda bulunan neferatı bârgirlerini eyerleyip hazırlanmak için o nısf miktarını ve onlar hazırlandıktan sonra ardı sıra diğer nısfını dahi gönderip bilcümle alay cem' olundukta her bir nefer kendi bölüğüne dahil olur. Eğer ordu kurmak için ta'yîn kılınan memurlar alaydan ileri gidip yeni nizâm karakoluna yeni ordu karakolu dahi o memurlar ile beraber gitmiş olurlar ise nizâm karakolu ordugâha vâsıl oldukta alay için ta'yîn olunan zeminin ortası ilerisince otuz hatve mesafede durup saff-ı harb üzere tabur eder ve ordu tanzimine memur olan zâbit nizâm karakolu yüzbaşısından her kaç nefer karakol ve nöbetçi talep eder ise bilteehhür ta'yîn edip ordu karakolunu dahi der-âkâb mahalline nasb eder.

Yetmiş Altıncı Madde
(Te'dîben haps olunmuş kimselerin beyânı)

Eski ordu karakolu esnâ-yı râhda süngüleri takılmış olarak kendi alayı ile beraber birinci ve ikinci taburların arasında yürür ve mahpus olan kimesneler ol karakolun iki sırası arasında gidip hatta eğer şedid tedibe müstahak müttehemler olur ise onlar bağlı götürülerek mahsusça muhafaza olunabilmek için ardları sıra bir onbaşı

85. sayfa

Dahi takip eder. Ve ordugâha vasıl oldukta eski karakolun çavuşu mahpusları yeni karakolun çavuşuna teslim ettikten sonra eski karakolun neferatı bölüklerine çekilirler.

Yetmiş Yedinci Madde
(Ve dışarıya ta'yîn olunan karakolun memuriyeti beyânı)

Ve dışarı karakolun tertibi birinci sıradan ma'dûd hizmete evvel be evvel gidecek olan zâbitlerin ve küçük zâbitlerin ve neferatın cemiyetinden ibaret olup yirmi dört saat zarfında fevkâlade vukûat için ta'yîn olunagelen kıta-yı müfrezeler ve karakollar işbu dışarı karakolundan ihraç olunduğundan beher yevm nizâm karakolunun neferatı ta'yîn olunduğu âkâbinde dışarı karakolu neferatı dahi ta'yîn olunur. İşbu dışarı karakolunun hizmeti bir kıta-yı müfreze ya bir karakola gitmiş veyahut geceyi açıkta geçirmiş olanların haklarında birinci sıra hizmetinden âdd olunur. Dışarı karakolunun zâbitleri ve küçük zâbitlerin ve neferatı daima kendileri giyinmiş ve bârgileri eyerlenmiş ve çantaları arkalarına alınacak vechle tanzim olunmuş olarak hazır ve amâde bulunmalıdırlar. Kıta-yı müfrezeler ve müte'addid karakollar için dışarı karakolundan ta'yîn olunan zâbitler ve küçük zâbitler ve neferat daima evvel be evvel hizmete gidecek olanlardan intihâb olunup neferat-ı askeriyye mümkün olduğu mertebe beher bölükten miktarı mütesâvi olmak üzere

86. sayfa

Âhz olunurlar. Yatsı nöbetinden evvel dışarı karakoluna giden zâbitlerin ve küçük zâbitlerin ve neferatın yerlerine başkaları ta'yîn olunup ancak yatsı nöbetinden sonra gidenler artık değişilmeyerek bu bâbda mahsusça bir emir verilmiş olunmazsa yerlerine başkaları gönderilemez.

Yetmiş Sekizinci Madde
(Dışarı karakolunun tertibi beyânı)

Bir alayın dışarı karakolu tertibi için beher taburundan iki çavuş ve dört onbaşı ve bir trampete ve kırk nefer âhz olunup işbu karakolun kumandası bir yüzbaşıya ihâle olunur. Eğer alay iki taburdan ibaret olursa yüzbaşının ma'iyetine bir mülâzım-ı evvel yahut bir mülâzım-ı sâni dahi ta'yîn olup ancak eğer alay üç taburdan ibaret olur ise ol halde yüzbaşının ma'ityetine iki mülâzım-ı evvel yahut iki mülâzım-ı sâni tahsîs olunur.

Bir yalnız tabur kıta-yı müfrezede bulunduğu halde onun dışarı karakolu bir mülâzım-ı evvelin veyahut bir mülâzım-ı sâninin zîr-i kumandasına ihâle olunur.

Bir süvâri alayının dışarı karakolu için beher bölükten otuz nefer alınarak bunların kumandası kezâlik bir yüzbaşıya ihâle olunduktan sonra ma'iyerine iki mülâzım-ı evvel veyahut iki mülâzım-ı sâni ve dört çavuş ve sekiz onbaşı ve iki boru dahi ta'yîn olunur.

87. sayfa

Bir alay birkaç kısma münkasım olduğu halde beher kısımdan ta'yîn olunacak dışarı karakolunun tertibi icra edeceği hizmete kıyasla olur. Ve müfrez bulunun bir süvâri bölüğünde dışarı karakolun idare ve kumandası bir mülâzım-ı evvel veyahut bir mülâzım-ı sâni'ye havale olunur.

Yetmiş Dokuzuncu Madde
(Dışarı karakolun cem'iyeti beyânı)

Hafta hizmetinde bulunan sol kolağası tebdîl karakol resminde kâ'ide üzere karakolları cem' ettiği esnada dışarı karakolunu dahi cem' edip iki veyaut üç takıma münkasım olmak üzere nizâm karakolunun on iki hatve gerisinde tanzim eder. Ve dışarı karakolunu gözden geçirmek adet olmadığından işbu resim sâir ta'yîn olunan karakollarda icra olunduktan sonra dışarı karakolunu kumanda eden yüzbaşı ona delalet ederek nizâm karakolunun sol tarafına götürüp tüfenklerini kendilerine mahsus olan tüfenkliğe vâz'ettirir. İşbu

tüfenkelerin gözetilmesi nizâm karakolunun tüfenklerini bekleyen nöbetçi nefere emaneten ihale olunur.

Vüzerâ-yı askeriyyeden biri ya mîr-alay veyahut hafta nöbetinde bulunan büyük zâbit eğer dışarı karakolunu gözden geçirmek murat eder ise fakat ol halde işbu karakol silah alıp nizâm karakolunun sol tarafında tabur eder ve hafta nöbetinde bulunan binbaşı

88. sayfa

Dışarı karakolunu günde birkaç defa yoklatır. İşbu karakolu yoklamak için cem'etmek lazım geldikçe nizâm karakolundaki terempete bir uzun saçma ve âkâbinde darp vurur. Eğer borular ile cem'etmek lazım gelirse kâ'ide üzere çalınan yoklanma işareti birbiri ardı sıra iki defa çalındıkta dışarı karakolunun yoklanmasına işaret olunmuştur. İşbu karakolu gerek yokladıkta ve gerek gözden geçirdikte eğer piyâde ise neferatın çantaları arkalarında olmak ve eğer süvâri ise bârgirden inip piyâde bulunmak kâ'idedendir.

Yatsı nöbetinde dışarı karakolu birleşip yüzbaşı onu yokladıktan sonra binnefs kendisi dahi silahlarını gözden geçirir. Ve işbu karakolda bulunan mülâzımlar ve küçük zâbitler ve neferat geceleri kendilerine tahsis olunan kulübelerde yatarlar ise de esvâblarını çıkarmazlar. Ve hatta gece vaktinde fevkâlâde bir keyfiyetin zuhûr u icabından nâşi dışarı karakolunun cümlesi veyahut bir kısmı bir semte gönderilmek için işbu karakolu cem'etmek lazım geldikte hafta hizmetinde bulunan sağ kol ve sol kolağaları mezkûr karakolun zâbitlerine haber verip onlar dahi terempete çaldırmayarak ve ortalığı velveleye vermeyerek hemen küçük zâbitleri ve neferatı uyandırırlar. Bunun için gerek zâbitler ve gerek küçük zâbitler uyandıracakları kimesnelerin kulübelerini ol vechle bilmelidirler.

89. sayfa

Süvârinin dışarı karakolu gece vaktinde cem' olmak lazım geldikte cümlesi bârgirlerine süvâr olarak ol vechle cem' olurlar.

Her ne vakit alaylar gözden geçirmek resmi için ve ta'lîm ve azimet veyahut cenk etmek için birleşip silah almak lazım gelirse dışarı karakolları kendi bölüklerine çekilirler.

Sekseninci Madde

(Dışarı karakolunun açıkta gecelemesi beyânı)

Süvârinin dışarı karakolu geceyi açıkta geçirmeye mecbur oldukta mîr-alay onun mahallini ta'yîn edip öğle keyfiyette bârgirleri eyerli ve yüklü ve kendileri hazır ve mühheya bulunmak üzere gece geçirirler ve geceyi geçirecekleri mahall eğer ordudan uzak veyahut düşmana yakın bir semtte olur ise yalnız ol halde perakende ta'yîn olunmayıp cümlesi cem' ve ol vechle ta'yîn olunurlar.

Yedinci Bend

Seksen Birinci Madde

(Büyük karakolların ve ondan ifrâz olunan küçük karakolların bahsi)

Büyük karakollar daima bir ordunun veyahut bir konak mahallinde ilerisine ta'yîn olunup düşmanın terrâkübünde onu muhafaza etmeye memur olurlar. Ve işbu büyük karakolların miktarı kuvvet ve mevkii mîrlivâlar

90. sayfa

Tarafından ta'yîn olunduğu misillû bir kıta-yı müfezede dahi evvel kıtâ'yı kumanda eden zâbit tarafından ta'yîn olunur.

Süvârinin büyük karakolları mümkün olduğu mertebe piyâdenin büyük karakollarıyla birleşmiş olmalıdır ki piyâde karakolları istinâd etmek ve süvâri karakolları dahi ileri nöbetçi dağılmak üzere birbirlerine iâne edebilirler eğer muharebenin ve bulundukları memleketin hal ve keyfiyeti müsaade veyahut süvârinin zaâfı icâb eder ise gerek bir yerde hizmet görmek ve gerek düşmandan sürat üzere haber alabilmek için piyâdenin büyük karakollarına süvâri neferatı ta'yîn etmeye iktifâ olunabilir.

Bir piyâde veyahut süvâri alay için hatta bir taburu için varınca ta'yîn olunan büyük karakolun kumandası ekseri bir yüzbaşıya ihale olunup onun ma'iyetine ta'yîn olunan mülâzımların ve küçük zâbitlerin ve onbaşıların ve neferat-ı askeriyyenin adet ve miktarı mücerred işbu karakolun vech-i memuriyetine ve alayın kuvveti askeriyyesine ve beher nöbeti dörder nefer yorulmayarak idare etmek lazım gelmekle ol usûle göre ta'yîn olunur.

Ordunun bulunduğu zeminin keyfiyetine arız ve âmik etrafıyla vakıf ve agah olmak ve asâkir-i muhalifin hangi kısım askeriyeden ve ne miktardan ibaret olduğunu gereği gibi tecessüs ve tahkik etmek ve düşmanın niyet ve meramına dair sahih haber almak velhasıl âhal-yi memkleketin mizaç

91. sayfa

Ve isti'dâdından istidlâl olunan muameleye göre davranmak muktezayı maslahattan olmakla işbu tahsil olunan malumatlar her ne vechle icâb eder ise ona göre büyük karakolların miktar-ı kuvvetini hatta ta'yîn olunmuş olduktan sonra bile ya azaltmak veyahut artırmak lazım gelir.

Seksen İkinci Madde
(Büyük karakolların hizmetine nezâret edenlerin beyânı)

Feriklerin ve mîrlivâların ve beher kıta-yı müfrezeyi kumanda eden zâbitin büyük karakollar üzerine bilfil nezaretleri ale's-sevviye cârî olduğundan başka her bir alayda büyük karakolun mevki-i intihabı ve hizmetlerinin tertip ve tanzimi mahsusen mîr-alaya ve kaymakamına ve bunlar mevcut olmadıkları halde bir binbaşıya ihâle olunup eğer iktiza eder ise sağ kolağaları dahi ona iânet ederler. Ve kezâlik gerek müfrez bulunan bir piyâde taburunda veyahut süvâri bölüğünde ve gerek her sâir kıta-yı müfrezede büyük karakolların intihâb ve ta'yîni ve hizmetlerinin vech-i tanzimi o kıt'ayı kumanda eden zâbitin ve sağ kolağasının ağayı merkûm mevcut olmadığı halde onun hizmetlerini icra eden zâbitin orada ve memuriyetine muhavveldir.

Kumandar olan zâbitin gerek piyâde gerek süvâri zâbitlerinin suret-i hizmetlerini vakt ü halin keyfiyetine göre tertip ve ta'yîn edip onlar dahi bu babda vech-i iktizasıyla kendisine iânet ederler.

92. sayfa

Eğer büyük karakolların kesret miktarı ve hizmetlerinin ehemmiyeti icâb eder ise veyahut mezkûr karakollar aksam-ı mütenevvia'yı askeriyyeden ibaret olur ise ol halde livâda bulunan zâbitlerden biri o büyük karakolların kumandasına nasb olunup karar edeceği mahall-i dahi serasker tarafından ta'yîn olunur.

Ferik olan zât erkân-ı ordu zâbitleri muavenâtıyla büyük karakolların mevkilerine ve hizmetlerine alelumum nezaret etmeye mem'ur olup ancak hidemât-ı hariciyyenin nizâm ve intizâm üzerine icrası ve taksîrât vâki olduğu halde lazım gelen misillûyü her bir livâya râci olmakla erkân-ı ordu zâbitlerinin memuriyeti yalnız ferik olan zât'a ifade ve inha etmeye münhâsır olup bunlar fakat bazı mühim keyfiyet zuhûrunda velev etrafından büyük karakollara ta'yîn olunmuş olan büyük zâbit mevcut olmadığı takdirde iktiza eden emirleri verebilirler.

Seksen Üçüncü Madde
(Büyük karakolların cem'iyet ve azîmeti beyânı)

Büyük karakollar kaide üzere sâir karakollar ile beraber değişilir. Ancak mirlivâ veyahut müfrez olan her bir kıt'a'yı kumanda eden zâbit eğer sabaha yakın karakollara iki kat kuvvet vermeyi elzem ve enseb görürse ale's-seher büyük karakolları değiştrebilir. Ol'misillû keyfiyette mârrü'z-zikr büyük karakollar şamatasız cem' ve mahall-i

93. sayfa

Memuriyetlerine azîmet edip esnâ-yı hareketlerinde gittikleri mahallin etraf ve eknâfını gereği gibi tecessüs ve istikşâf ederler.

Ve herhangi gün bir mahalle müceddeden bir karakol ta'yîn etmek lazım gelir ise ve bazı ağır keyfiyetler icâb eder ise işbu hazm ve ihtiyâta riâyet olunmalıdır. Ve çünkü karakollara iki kat takviyet verilmekte mücerred hem alayların kuvvetine noksan gelir ve hem neferat-ı askeriyye yorulur. Onun için işbu tertip nadiren icra olunur. Hatta eğer azimet tedariki görülmekte ise veyahut muharebeye mübaşeret olunacak ise bu tertibin icrası kat'â tecviz olunmaz.

Büyük karakolların mevkiini tecessüs ve intihâb etmek için vüzarâ-yı askeriyyeden olan zât sağ kolağalarının refekatıyla bizzât varıp zeminini keyfiyetini istikşâf ettikten sonra eğer mîr-alay kaymakamı işbu memuriyet-i ehemmiyeyi vezir ile beraber binnefs ifâ edememiş olursa büyük karakolları evvelki defa ya mîr-alay veyahut kaymakamı evvel sağ kolağalarının delaletiyle götürüp mahall memuriyetine nasb eder.

Bir büyük karakolun mevkii ta'yîn olundukta kumandarı olan zâbit karakola kılavuzluk etmek üzere her kaç defa lazım gelir ise o karakolun neferatından birisini hafta hizmetinde olan sağ kolağasına gönderir.

Bir karakolda olan zâbit karakolu değişmek için kendi

94. sayfa

Yerine gelen zâbitin rütbesi kendi rütbesinden dûn ve neferatının miktarı az olsa bile değişilmekde tereddüt edemeyip ancak eğer gelen karakol kendi alayından ya livâsından olmaz ise ve eğer bu babda kendisine bir haber verilmiş veyahut tahriren emir ve arz olmuş bulunmazsa ol halde karakolu değiştirmeyi tecviz etmediğinden başka eğer gelen asker mutlaka kendisine na'malum ise mafevkinde olan zâbitten doğru doğruya emir ve arz olmadıkça bulunduğu mevkiye yaklaştırmaya dahi müsaade etmez.

Seksen Dördüncü Madde

(Büyük karakolların mahall ve mevkii beyânı)

Büyük karakolların mevkii eğer mahsus gözetecek veyahut muhafaza edecek bir boğaz olmaz ise ekser zamanında ve vakt ü halin ve zeminin müsaadesi oldukça gözetecekleri arazinin merkezinde bazı mahfuz mahallde ve hatta düşman ol mevkii uzaktan görebilir ise dahi dûnunda bulunan kuvveti askeriyyeyi tenbihleyip istihrâc edebilmek için mümkün mertebe mürtefi bir semte ta'yîn olunmak lazım gelir. Büyük karakolların düşman tarafından zapt ve teshiri ihtirazına mebni arkalarını ormana dayamaktan begâyet sakınmalıdır. İşbu karakollar düşmana pek yakın mahallde veyahut muvâcehesinde nasb olundukları halde ihtiyata riayeten onların varasınca gece için diğer bir mahall dahi ta'yîn olunup

95. sayfa

Fakat akşam olunca ol halde asker vâz'olunur. Ormanlığı ve nehirleri çok bir arazide yahut dağıstanda ve bâhusus ahalisi düşmana mail olan bir beldede büyük karakolları daima ordulara yahut konak yerlerine yakın tutmak lazım gelip eğer bunları uzaklatmak iktiza eder ise ol halde aralarına diğer karakollar dahi ta'yin etmek muktezayı haldendir. Büyük karakolların ta'yîninden asıl meram ileride olan düşmanı gözetmek ve kendi beynlerinde lazım gelen irtibat ve muharebatı vikaye etmek ve ihtibar olunan hatt-ı muharebe gerek doğru ve gerek eğri olsun onun yan taraflarını muhafaza eylemek ve kendi yolları üzerinde kâ'in dere yahut orman ağızlarını velhasıl geri çekilmeleri icâb eder ise geçecekleri köprüleri ve dar geçitleri bağlanmak hususlarından ibaret olmakla işbu büyük karakolların ordudan uzaklığına kıyasla ara yerlerde ta'yîn olunacak karakollar istinâd için mi yahut gözetmek için mi ta'yîn olunmak icap eder. Her ne vechle olursa ordudan verilecek askerin miktarı dahi ona göre tahsis olunur. Büyük karakolların etrafı nadiren ve hatta serasker tarafından emr olunmadıkça hiçbir defa metris ile ihâta olunmak caiz olunmayıp ancak ovada bulunup düşman süvârisi hücmundan ihtirâzı olan büyük karakolların

etrafını şarampol ile bamdur şeklinde hendek kazarak veyahut kesilmiş ağaçlar yığarak ol vechle kapatmak mümkün olabilir.

96. sayfa

Ferik olan zât eğer münasip görürse işbu büyük karakolların mevkii'ni tahkik ve verilen tembihatı tashih ettiğinden maâda o livâların aralarını birbiriyle rabt etmek veyahut açık kalan yan taraflarını kapatmak için lüzumlu görünen mahallerde diğer karakollar dahi nasb ve ta'yîn ettirir.

Seksen Beşinci Madde
(Küçük karakolların bahsi)

Gerek bir büyük karakola ta'yîn olunan zâbitin ve gerek vüzerâ-yı askeriyye ve mîr-alaylar ve kaymakamlarının akdem ihtimâm ve dikkatleri mücerred karakol ta'yîn olunduğu anda derhal düşmanın ahvalinden istihbâr edip ba'dehu bulunduğu mevkii ve etrafında kâ'in yolları ve dar boğazları ve derbendleri ve köprüleri ve nehir geçitlerinden düşmanın geçebileceğine semt bulunan veyahut üzerine varılmak için geçmesi mümkün olan geçidi gereği gibi tecessüs ve tahkik etmeye mahsus ve münhasır olur.

İleri karakol veyahut küçük karakolların kuvvet-i askeriyyesi ve mahall ve mevkii gerek gece gerek gündüz vaktinde dağılacak nöbetçilerin miktarı mücerred etraf ve eknâfdan celb olunan tecessüsât ve tahkikâta göre ta'yîn olunup bunların kumanda ve idaresi mevkilerinin ehemmiyetine nazaran mülazımlara ya çavuşlara veyahut onbaşılara ihale olunur ve süvârinin ileri karakolları ve vakt ü halin icâbına göre her dört saatte veyahut her sekiz

97. sayfa

Sekiz saatte bir defa değiştirebilecek vech üzere ta'yîn olunur.

Vüzerâ-yı askeriyye ve büyük zâbitler büyük karakolların zâbitlerine veregeldikleri talimat misillû her bir büyük karakolun zâbiti dahi küçük karakolların zâbitlerine mevkilerinin muktezasınca lazım gelen nezaret ve

hizmete dair ve bulundukları mevkii hasb el'icâb muhafaza etmeye veyahut geriye çekilmekle mecburiyet hasıl oldukta ne vechle hareket edeceklerine müte'dair mufasaal talimat verir. Büyük karakolun zâbiti eğer mühim ve muktezi görürse küçük karakolların mevkini tebdil etmeye muktedirdir.

Eğer küçük karakolların mevkini geceleri tebdil etmek lazım gelir ise büyük karakol kendi geceleyeceği mevkiye çekilmedikçe bunlar kendi gündüzlük mevkini terk edip gecelik mevkilerine gelmezler. Ve bunu dahi karanlık bastıktan sonra ne hareket ettikleri düşmana ser-rişte vermeksizin bir zâbitin delalet ne nezaretiyle şamatasızca ve kemal-i sürat ile icra ederler.

Müfrez bulunan kıt'alarda ka'ide üzere ta'yîn olunagelen küçük karakollardan maâda bazı zeki ve dirayetli neferinden ibaret diğer küçük karakollar dahi gece vaktinde mümkün olduğu mertebe uzak gönderilip eğer düşman tarafından mevkinin üzerine hücum etmek

98. sayfa

Ya etrafını kuşatmak veyahut geri çekilecek yolları kesmek kastıyla bir nev hareket vâki olursa bunlar düşmanın gelebileceği yolların üzerine kadar ilerleyip mevki tutarlar. Ve işbu karakollar biltercih birbirine mütelâki olan yolların üzerine çıkıp ateş yakarak bir mahallde gizlenip durdukları yerlerini sıkça sıkça tebdil ederler. Ve bunlar birbirleriyle kat-â merbût değildirler. İşbu küçük karakollar kendilerine ta'rif olunmuş olan işaret vasıtasıyla düşmanın takribini haber verirler. Ve evvelce tecessüs ve tashih ettikleri yollardan yürüyerek kendilerine ta'yîn olunmuş olan mahallelere çekilip ondan gündüz vaktinde büyük karakola avdet ederler.

Seksen Altıncı Madde

(Büyük karakollara verilen sırr-ı leyl ve kelam-ı ictimanın beyânı)

Beher büyük karakolun zâbiti her gün akşamüzeri bir onbaşı yahut bir eski nefer hafta hizmetinde olan sağ kolağasına gönderip o gün verilecek sırr-ı leyl

ve ictima kelamını hâvî tezkireyi âhz ettikten sonra kendisi dahi gece olmazdan evvel ileride olan küçük karakollara gönderir.

Seksen Yedinci Madde
(Tenbîhâtın beyânı)

Her bir büyük karakola esbâb ta'yînine dair mahsusça verilen

99. sayfa

Bazı tenbîhâttan maâda cümlesine aleliştirâk ver vakt verilegelen tembihler bunlardır. Yani düşmanın azimetînden ve cemîî hareketlerden ihtirâz eyledikleri yahut dayanabilecekleri hücumlardan der-âkâb etrafında olan karakollara valiye ve seraskere haber verirler.

Büyük karakolun yanından geçen ve ba husus taşradan gelen kimesneleri taharri ve tecessüs edip elinde ismi ma'lûm bir memurdan yol tezkiresi olmayan kimesneleri ve ileri karakolları geçmek sevdasında olan neferat ve satıcı ve hizmetkarları alıkoyalar. Velhâsıl orduya gelen her bir köylüyü bazı me'kulata dair şeyler satmak için olsa bile eğer bu bâbda aher-i vechle hareket etmek üzere emr verilmiş olmaz ise o köylüyü mücerred kumandar olan zâtın huzuruna kadar gönderirler.

Dışarı karakolların her biri gece vaktinde kol gelir ise ve karakola her kim yaklaşır ise silah almak lazım gelmekle tüfenkliklerin ilerisinde bekleyen nöbetçi nefere bu bâbda iktiza eden tembihler verilmiştir.

İleri karakollar eğer düşman muvâcehesinde bulunurlar ise yani düşmanın görmesi muhâtarasından sâlim değiller ise onlar resm-i tanzim veyahut yoklamalar için silah almazlar.

Askeriyeden olan vezirler ve ferikin erkân-ı ordu reisi olan

100. sayfa

Zât ve mîr-alay ve kaymakamı ve alayın hafta hizmetinde olan büyük zâbiti işbu karakolların kumandarlarına iktiza eden tembihleri verip bunlar dahi o tenbîhâtı ordunun veyahut ferikin erkân-ı ordu zâtları ve kendi alaylarının sağ kolağaları taraflarından matlub olduğu halde ifade etmeye mecbur olduklarından maâda kendilerinin celb etmiş olabildikleri malûmatı dahi zâm ve ilâve ederler.

Büyük karakollar ekseri erkân-ı ordu tarafından bazı yüksek mahallere konulan işaretlerin muhafazası ve nezaretine dahi memur olmalarıyla bu bâbda kendilerine verilen tenbîhât-ı mahsûsa mucibince hareket eder.

Seksen Sekizinci Madde
(Piyâde ve süvâri nöbetçilerin beyânı)

Piyâde ve süvâri nöbetçilerinin akdem memuriyetleri düşmanı gözetmek ve cem'i hareketlerini haber vermek maddesinden ibaret olmakla bunlar beynlerinde birbirlerine ve karakollarıyla lazım gelen ihtilât ve irtibatlarının dallarının zincirlerini kesmeyerek uzaktan görünebilecek mürtefi' mahallere ta'yîn olunurlar. İşbu nöbetçiler mümkün olduğu mertebe düşmana gözükmek için fakat başları açıkta kalmak üzere bir duvar ya bir ağaç veyahut bir yükserek yeri vesâir bu misillû hâil olan nesneleri kendilerine siper alırlar düşmanı görüp kendisi gözükmemenin kaidesi her ne kadar cisim ise de pek uzak görmenin

101. sayfa

Kâ'idesi behemahal gözükmek kâ'idesine müreccah olsa gerektir. Nöbetçileri bazı mahfuz mahale yani düşmanın bir takrîb gizlenip onları âhz ve girift etmeye fırsatyâb olabileceği yerlere pek yakın ta'yîn etmek câiz değildir. Bir nöbetçi nefer her halde ateş etmeye hazır ve mühheya bulunmalıdır. Ve süvâri nöbetçinin karabinâsı yahut peştevi daima elinde olmalıdır. Ancak sahte korku ile karakolu velveleye vermek için piyâde yahut süvâri nöbetçi nefer düşmanı iyice görüp fark ve temyiz etmedikçe ateş atmaz. Hatta ol halde kendi

tarafından her türlü muhâfaza beyhude olur ise dahi yine sürat üzere ateş edip hemen haber vermekten hali olmamalıdır. Zira karakolun selameti buna tevakkuf edebilir. Her bir nöbetçi nefer düşman tarafına geçen kimesnenin üzerine behemahal ateş etmeye me'zûndur. Eğer bir nöbetçiyi haber yetiştirebilmeyecek mesafede ta'yîn etmeye mecburiyet hâsıl olur ise karakol zâbiti dört nefer ile bir onbaşı ifrâz edip ol hale gönderir. Ve ol halde dahi neferin biri karakol bekleyip gözetirken diğeri haber götürebilmek için nöbetçilerin miktarını iki kat ederek ol vechle ta'yîn etmek ve işbu tertiplerden maâda gündüz vaktinde beynlerinde evvelce ahd ve ittifâk olunan bazı işaretler ferzân bir beyaz yağlık ya bir küçük bayrak veyahut başından yüksek sair türlü alametlerin her biri birer manayı mahsusayı hâvi olarak ol misillû işaretler vasıtalarıyla düşmanın

102. sayfa

Ahvalini haber vermek mümkün olabilir. Süvâri nöbetçiler işbu niyete mebni yani düşmandan istihbar etmek sadedi ile bir miktar araziyi dâiren mâdâr veyahut tulen ve arzen dolaşabilirler. Nöbetçiler gece vaktinde yukarıdan gelen kimesneleri bir iyice fark ve temyiz edebilmek için biltercih alçak yerlere ta'yîn olunurlar.

Kolların hizmetini ta'yîn etmek ve gece vaktinde neferatın ziyadesini ayakta tutmak için nöbetçileri her saat değiştirmek lazım gelir. İşbu nöbetçiler düşman tarafından bağteten âhz ve girift olunmak muhatarasından salim bulunmak için kelam-ı içtima yerine veyahut kelam-ı içtima haber almazdan evvel beynlerinde bazı işaretler istimâl etseler ekseri fâideden hali olmamakla öyle keyfiyetlere gerek duran ve gezen karakollar ve gerek kollar ya ellerini çarpmak veya silahlarının bir taraflarına örerek şamata etmek veyahut mukavele olunan sâir her bir işareti icra eylemek lazım gelir.

Nöbette bulunan bir nefer gece vaktinde bir kimesnenin yaklaştığını işttikte der-âkâb tüfengini kurup (önde dur) deyû nidâ eder. İkinci defa çağırmasında dahi o kimesne durmaz ise üzerine ateş eder ancak eğer durur ise (kimdir o) deyû suâl eder ve (kavildir) deyû cevap verildikte tekrar (kelam-ı içtimaiyye

küll) deyû çağırır eğer kendisine cevap verilmez ise veyahut ahd ve muhkavele olunan işareti haber vermez ise ve eğer kolun zâbiti yalnızca ilerleyip sırr-ı leyli

103. sayfa

Söylemez ise ol halde nöbetçi nefer ateş edip karakola doğru çekilir. Eğer mezkûr nöbetçi tüfenkliklerin ilerisinde bulunup (kimdir o) suâline cevap olur ise (tüfenk al) deyû çağırdıkta bütün karakol der-âkâb saff-ı harb nizâmı üzere durup kim olduğunu anlamak için onbaşı yalnızca ileri gider.

Eğer nöbetçilerin mevkini düşmana bildirmek matlub ise (kimdir o) suâlinin yerine bazı işaretler istimâl olunabilir. Ol halde nöbetçiler evvel be öbür işaret edip ahd ve mukavele olunduğu vechle kendilerine yine bi'l-işâre cevap verilir.

Eğer neferât-ı askeriyye cenk etmeye alışmış olmazsa veyahut düşmanın hafif piyâdesinin miktar ve cinsi icap eder ise nöbetçiler ikişer ta'yîn olunabilirler hatta bazı defa manzar-i afakta birer miktar mesafeyi beynlerinde taksim edebilmek ya müstâ'cel bir haber yetiştirmek veyahut bir kimesneyi alıkomak lazım gelirse nöbetçileri ikişer ta'yîn etmek iktiza etmekle ol halde karakolların zincirine kıta-yı halel gelmeyerek birisi mahall memuriyetinde sebat üzere dururken diğeri bâlâdâ zikr olunan hizmeti icra eder. İşbu ihtiyât husus ile ormanlığı ve nehirleri çok olan ve zemini düz olmayan bir arazide ve düşmanın hücumuna müsaade ve muvaffak olan karanlık ve fırtınalı gecelerde be'gayet lazımeli olur. Ve bu nöbetçilerin biri etrafını gözetmekte iken diğeri nehrin kenarlarının ve zeminin eğri

104. sayfa

Büğrü yerlerini ve yolların çukurlarını gezip dolaştığından bunlara gezer karakol tesmiye olunur.

Büyük karakolların kumandarları sıkça sıkça nöbetçileri dolaşıp münasib vechle bazılarını müceddeden ta'yîn ve bazılarının mevkini tebdil eder ve verilen tembihleri kendilerine tekrar söyletip ne keyfiyete ve hangi işarette çekilmeleri lazım geldiğini bir iyice aklederler. Ve eğer düşman onların üzerine

hücum edip ardları sıra kovarlar ise doğru doğruya çekilmeyip ziyade vakt kazanmak üzere düşmanı uzaktan dolaştırıp eğlendirmek için müdevver yürüyüşle çekilmelerini te'kid ü tenbih eder.

Seksen Dokuzuncu Madde
(Büyük karakolların gece vakti lazım gelen teyakkuzları beyânı)

Büyük karakollar müte'alik oldukları askeri düşmanın bağteten hücumundan ve gece baskınından muhafaza etmeye memur ve mahsus olmakla neferatın nısfı tüfenkleri yanlarında olarak rahatlanırken diğer nısfı müsellahan beklerler. Ve süvârinin büyük karakollarında neferât bârgirlerin başlıklarını çıkarmayarak dizginlerini kollarına takip kat'a uyamazlar. Süvârinin büyük korkuları düşman tarafından takribi müşkil olan bir mevkiye ta'yîn olundukları halde serasker olan zât bârgirlerin yalnız bir kısım cüzinin başlıklarını aldırıp gece vaktinde yem vermelerine ruhsat verebilir. Başlıkları alınmış olan

105. sayfa

Bârgirlerin neferatı bârgirlerini kaçırmamak için kât ender kât dikkat ve nezaret ederler.

Sabaha bir saat kalarak piyâdenin büyük karakolları silah alıp süvârinin büyük karakolları dahi bârgirlere süvâr olurlar ve ileri karakollarda neferatın bir kısmı bütün gece silah altında veyahut bârgir üzerinde bulunurlar

Doksanıncı Madde
(Kolların bahsi)

Bir büyük karakolun kumandarı kolun miktarını ve saatlerini ve dolaşacak yerleri ma'iyetinde bulunan askerin kuvvetine hazm ve ihtiyâtı artıracak keyfiyetlerin ihtiyacına göre ta'yîn ve tahsis eder ise de işbu ve hazm ve ihtiyatı artırmak ihtiyacı mücerred bir karakola varıp üzerine hücum etmek hususunda vaki olabilen suûbet veyahut suhuletten ve düşmana pek yakın ya uzak bulunmasından ve ihale-i beldenin kendi hakkında zuhura gelen

muamelesinden ve kendisini cesur veyahut mühterez edebilen sair her nev'hal ve keyfiyeten neşat eder.

Bir büyük karakolun kumandarı gece kollarına delalet edecek zâbitler ile beraber bil-ittifâk varıp kolların dolaşacakları yolları binnefs tecessüs ve istîkşâf eder.

Kollar dâima yavaş yavaş ve ihtiyata riâyetle ve şamatasız yürürler.

106. sayfa

Ve etrafına kulak vermek için sıkça sıkça durup geşt ü güzar ettikleri zemini gereği gibi dikkat ile tecessüs ederler.

Karakolların ve nöbetçilerin teyakkuz ve intibâh üzere olmalarını tahkik etmeye memur olan kolların zâbitleri ve küçük zâbitleri yanları sıra daima iki üç nefer dahi alıp adeta kollar misillû yavaş yavaş ve ihtiyata riayetle yürüyerek karakollara ait olan her bir hususa dikkat eder.

İşbu kollar dolaşmalarını sabaha yakın dahi ziyâde sıklaştırıp ancak gezmelerini yalnız karakolun etrafına hazır etmeyerek mümkün olan ihtiyatı elden bırakmayıp çukur yolları ve cem' olmaya muvaffak olan inişli ve yokuşlu yerleri teftiş ederler.

Bu esnada kendi kuvvetlerinden bâlâ-ter bir kuvvet ile kavgaya tutuşmamak ve ordularını kuşatmak muhatarasında bulunmak için her ne lazım gelirse icrasında ihmâl ve müsâmaha etmezler.

Eğer düşman bunların üzerine hücum eder ise yahut yolda düşmana rast gelirse hemen üzerine ateş edip alıkoymanın çaresine bakarlar. İşbu kollar dolaşmakta iken cem' karakollarda piyâdesi silah üzerinde ve süvârisi dahi bârgir üzerinde bulunurlar.

Süvârinin kolları uzak gidip dolaştıkları araziyi dikkatle arayıp taramak lazım gelmekle avdetlerinde piyâde karakolların emniyeti içi

107. sayfa

Gördükleri ve işittikleri ahvali onlara haber verirler.

Gerek piyâdenin ve gerek süvârinin sabah kolları gündüz vaktinde avdet eylemleriyle bunlar avdet ettikten sonra gece nöbetçileri değiştirilip karakollar dahi kendi gündüzlük mevkilerini âhz ederler.

Eğer düşmanın süvâri nöbetçilerine gözükmeyerek pek yakın varmaya kadar zeminin müsaadesi olur ise ve bazı esbâb mahsusaya mebni eğer kollar ileri karakolların zincirini tecviz etmek üzere emir almış olurlar ise bu maddeden dolayı cemi küçük karakolları ve nöbetçileri vakıf ve agah etmek lazım geldiğinden başka bir nev' sehv ve galat vâki olmamak için süratle hazım ve ihtiyata riâyet ederler. Kolların zâbitleri avdet eylediklerinde dolaştıkları zeminin ahval ve keyfiyetini ve düşman karakollarının derece-i teyakkuz ve intibahlarını elhâsıl görüp işittikleri hususu cümlesini büyük karakolun zâbitine ifade ve inha edip olduğu takririni hafta hizmetinde bulunan büyük zâbitine gönderir.

Doksan Birinci Madde
(Karakolları tebdil etmeye kâdir olanların beyânı)

Yalnız vüzerâ-yı askeriyye ve erkân-ı ordu reisleri karakolların zincirini ileri geçebilirler ve iktiza-yı halde onları tebdil ya ta'yîn veyahut aher-i vechle istihdâm etmeye muktedir olurlar.

108. sayfa

Doksan İkinci Madde
(Ateşlerin beyânı)

Büyük karakolların mevkii bir duvar ya bir tepe veya orman veyahut bu misillû bazı siper olacak mahallerin ardında ta'yîn olunamayıp meydanda ta'yîn etmeye mecburiyet hasıl olduğu halde ateşlerin düşmana doğru nazâr olan tarafını setr etmelidir. Eğer bunun dahi çaresi bulunmazsa mahsus çukurlar

kazıp içinde ateş yakarlar. Ve bundan maâda gezen nöbetçilerin cabecâ açıkta ve hatta iktiza-yı halde halkın memerri olup kapanması münasip görülmeyen bazı geçitlerin üzerinde dahi ateş yakarlar.

El-hasıl eğer küçük karakolların düşman hücumuna ser-rişte vermekte bir nev' ihtirazları olur ise ateş yakmaları bi'l-küliyye memnû eder. Düşmanı iğfâl etmek veyahut bağteten hücumundan sakınmak niyetiyle ba'zan ateşi der-âkâb söndürmek mümkün olagelmekle buna mahsus olarak mümkün ise bir miktar sulu çamur dâima hazır ve amâde bulunsa fena olmaz.

Doksan Üçüncü Madde
(Sulamaya götürülen bârgirlerin beyânı)

Bârgirleri sabah ve akşam sulamak lazım gelmekle karakolların sabahleyin gündüzlük mevkine ve akşamleyin gecelik mevkine gelmezden evvel günde iki defa bârgirlerin sulanacak vakti ta'yîn olunmuş olup bâ'zen havanın şiddet-i harekâtı esnasında bârgirler

109. sayfa

Gündüz vakti dahi birbiri ardı sıra suya götürülür. Ve eğer sulamak için başlıklarını çıkarmazlar ise fakat suluklarını ve bileklerini gevşetirler. Ve büyük karakolun bârgirlerinden bir kısmını sulamaya götürürken kısm diğerin üzerine neferat binip hazır ve müheyya dururlar. Ve büyük karakol bârgirlerden indikte kumandar olan zâbit yem vermelerini emir ve tenbîh eder. Ancak bu dahi birbiri ardı sıra şöyle ki bir miktarı yem yerken bir mikar aher hazır ve amâde bulunalar. Ve küçük karakollar büyük karakola advet eyledikten sonra bârgirlerini sularlar.

Doksan Dördüncü Madde
(Karakollara bazı ecnebi asker ve düşman tarafından elçi vürudı beyânı)

Eğer gece vaktinde karakola birtakım asker gelip habersizce orduya girmek meramında olursa karakolun zâbiti kendisine ma'lum kimesne olmadıkça yahud ye'dinde muharrer bir emri bulunmadıkça onu askeriyle içeri girmeye

hiçbir bahane ile salıvermeyip ancak askeri karakola kat'a yaklaştırmayarak yalnız mezkûr zâbiti birkaç emin neferatın refakatiyle hafta nöbetinde olan büyük zâbite gönderdikten sonra etraf karakolların zâbitlerine dahi basiret üzere olmalarını haber verir.

Dışarıdan gelen borucular ve elçilik memuriyetiyle gelen kimseler

110. sayfa

Karakolun ilk zincirini ileri geçemezler ve içeri girmelerine ruhsat verildiği anda der-âkâb geldikleri taraftan ordularını kuşatıp iktiza-yı halde gözlerini dahi bağlarlar. Ve çavuşlardan biri işbu tertiplerin icrasına mübaşeret etmek ve bazı zârifâne cevaplarla tecessüs ahval zımnında onların hüviyetlerini iğfâl etmeye çalışmak ve nöbetçiler tarafından bunların hakklarında zuhuru muhtemel olan bazı na-mârzi keyfiyetin vukuuna mani olmak için o çavuş zikr-i mesbuk gelenlerin yanlarında kalır.
Ve bunların götürdükleri tahrirat der-âkâb mîrlivâya gönderilip büyük karakolun zâbiti o tahriratın âhz ve kabzını meşar yedinden bir kat sened vererek onları geriye iade eder. Ancak işbu elçilik memuriyetiyle gelen kimesnelerin bazı keyfiyetlerde farzân düşmandan ketm ve ihfâ olunması lazım gelen bazı ehmm malumatı tahsil etmiş yahud orduya vürudları bazı harekâtı askeriyyenin icrası hengâmına tasadduk etmiş olduğu halde muvakatten tevkifleri icâb eder.

Doksan Beşinci Madde
(Firarilerin ve şüpheli kimesnelerin beyânı)

İleri karakollarda firarilerin silahları alınıp öylece büyük karakolun zâbitine götürüldükte ol dahi karakolunun emniyetine dair iktiza eden su'alleri eder. Ve eğer firariler gece vaktinde gelirler ise ve miktarları çok olur ise ileri karakolun zâbiti onları

111. sayfa

Birer birer ve süratle ihtiyât üzere yaklaştırır.

Ve bunlar büyük karakolun zâbitine götürüldükte yahud mezkûr zâbit ileri karakola mahsus neferat gönderip onları celb ettikte karakoldan bir miktar mesafede onlara bir mahall ta'yîn edip sabaha kadar bekletir. Ve sabahleyin onları en yakın olan ordunun veyahud konağın kumandarına gönderip ol dâhi doğruca mirlivâya gönderir. Mîrlivâ iktiza eden su'alleri ettikten sonra onları ferik olan zâtın karargâhına irsâl eder. Geriye ta'yîn olunan karakollar ileri karakollar misillû ecanibten olan kimesnelerin cümlesini alıkorlar ve karakolun zâbiti şüphelu görünen kimesnelerin üzerini kendi muvâcehesinde aratırlar.

Doksan Altıncı Madde

(Düşmanın hücumu vukuunda büyük karakolun hareketi beyânı)

Düşman tarafından bir büyük karakolun üzerine hücum olundukta veyahut düşmanın hücum edeceğinden karakol ihtirazda bulundukta o karakolun zâbiti der-âkâb mirlivâya ve müte'âllık olduğu alaya keyfiyet hali musta'cell haber verir. Düşman büyük karakolun üzerine yürüdüğü anda eğer mâarü'z-zikr karakol pek kâvi değil ise ve eğer mukabeleye mübaşeretinden hakkında bir nev' muhatarayı müstevcib olmaz ise eğer karakolun etrafı mesdud ve mahdud değil ise veyahut muhafazası tenbîh

112. sayfa

Ve tevzi kılınmış bir geçidin üzerine ta'yîn olunmuş olmazsa o halde düşman ile kavgaya tutuşmak ca'iz olmayıp vaktiyle savuşmak kaydında olur. Ancak eğer bunların aksisi olursa yani kuvvetli ve mukabeleye muktedir bulunur ise o halde büyük karakol müteaddid mevkiler tutarak düşmanın ilerlemesini teehhür edecek hareketler icra ve ol vechle icab hale göre muvakkaten avcılara mahsus olan memuriyeti ifâ eder.

İşbu büyük karakol zeminin keyfiyetine veyahut cenkleştiği askerin cinsine göre yatıp veyahut dağınık olmak üzere cenkleşir. Velhasıl müte'allik olduğu alayın hizasına vasıl olduğu anda veyahut muhafaza ettiği zeminin üzerine

miktar-ı vafi asker yetiştirilmiş olduğu takdirde büyük karakol artık kendi alayına çekilir.

Doksan Yedinci Madde
(Etrafı metris ile mahdûd olan karakolların beyânı)

Bir ordunun ihtiyar eylediği sol muharebesi mücerred tahaffuzu olmadıkça onun karakolunu metris ile ihatâ etmek lazım gelmeyip ancak bazı zayıf tarafları kapatmak veya düşmana hiç göstermemek veyahut düşman gerek hücum eyledikte ve gerek kovaladıkta geçmeye mecbur olduğu bazı mevkileri o vechle tutmak velhasıl dağlar arasında cenk etmek ve bir geçidi kapatmak veyahut kış konaklarını muhafaza eylemek için karakollar ta'yîni lazım geldikte bunların etrafı behemahal metris ile

113. sayfa

İhata olunsa gerektir. Binaenaleyh her bir karakolun metris ile ihatası müteallik olduğu ordunun hareketine mevkuf ve serasker olan zâtın tesmimkerdesi olan makâsıd ve tabirine menût olur.

Metrisli olan her bir mahale top konulmak icâb eylediği halde o mahall-i mücerred karakol mevkii nazarıyla bakılıp muhafazası zımnında miktar-ı vâfi asker ve mahsus bir zâbit ta'yîn etmek iktiza eder ise de bütün ordu metrissiz açıkta olduğu halde serasker olan zâtın ya cenâhı kumanda eden vezirin veyahut ferikin emri olmadıkça bu makule mevki inşa olunmaz. Bir metrisli mevkinin ta'yîni tertip eden vezir emr-i muhafazaya dair iktiza eden mufassal tâlimatı ol mevkinin kumandarına verip ne dereceye kadar muhafazaya ikdam etmek ve hangi keyfiyette fariğ olmak lazım geldiğini ona tefhim birle hatt-ı muhafazayı tehdid eder.

Metrisle mahdûd bir mevkiye kumandar nâsb olunan zâbit mahall memuriyetinin haricini ve dahilini gereği gibi tecessüs ettikten sonra hizmetleri ve dolaşacak araziyi ma'iyetinde bulunan zâbitlere ve küçük zâbitlere tevcih

ve taksim eder. Ve bir ihtiyatı dahi ta'yîn edip vukuu muhtemel olan her hal ve keyfiyette ne vechle hareket edeceklerine dair lazım gelen talîmatı ve birer hatt-ı askerini düşman tarafından zuhur eden muhakkak hücuma daima hazır ve müheyya bulundurmak için gah-be-gah sahte hücum farz ederek onları

114. sayfa

Muhafazaya ikdam olunacak vechle tertip ve tanzim eder.

Puslu ve dumanlı havalarda dikkat ve basiretini ziyadesiyle arttırıp kolların saatlerini ve dolaştıkları istikameti tebdil eder.

Düşman tarafından bir maslahatla gelen kimesneleri ve firarileri ve biganeleri karakolun içine kabul etmeyip eğer sâlifü'z-zikr kimesnenin yakında geçmesi lazım gelir ise gözlerini bağlatıp ol vechle geçirdir.

Ve kendi yerine girecek karakolu ve sair her nev' askeri dışarıda tutup gereği gibi dikkatle taharri ve tecessüs etmedikçe içeriye girmelerini hiçbir vechle tecviz etmez.

Metrisli bir mevkiinin üzerine düşmanın hücmu vâki' oldukta ol'mevkiinin kumandarı olan zâbit hiçbir emri beklemeyerek yanlarında akd meşverete riayet etmeyerek hemen iktizası ve layıkı vech üzere hareket etmeye muktedirdir.

Kaffe-i mühimmat ve zahiresini istimâl veyahut askerinin kısm kesirini telef ettikten-sonra mezkûr zâbit artık emr-i muhafazanın imtidadı mümkün olmadığını görecek hemen toplarını çivileyip gecenin karanlığı iânesiyle veyahut düşman karakollarının arasından kuvveti bâzû ile kendisine yol açarak ol vechle orduya çekilmein çaresine bakar.

Metrisle ihâtâ olunmuş her bir mevkiide bulunan zâbit orduya avdet

115. sayfa

Ettikten sonra muhafazasına ve çekilmesine dair tebire-i zimmeti olacak esbabı irâd eder.

Ve serasker olan zât iktiza-yı halde onun irâd eylediği sebeplerin muhakemesi zımnında bir divan-ı harb tecessüs tertib eder.

Sekizinci Bend
Doksan Sekizinci Madde
(Kıtaat müfrezenin vech ictimaı beyânı)

Müte'adid alaylardan birer miktar asker alınarak başkaca bir kıt'a tertip etmek münasib görüldükte erkân-ı ordunun reisi evvel kıta'ları ya bizzat cem' edip veyahut ma'iyetinde bulunan zâbitler vasıtalarıyla cem' ettirip serasker tarafından verilen talimatı o kıt'anın kumandarı nasb olunan zâbite it'â eder.

İşbu kıtalar eğer beher livadan ahz olunmak üzere tertip olunur ise mir livâ onları cem' etmek için hafta nöbetinde bulunan büyük zâbitlerden birisini ta'yîn eder.

Doksan Dokuzuncu Madde
(Kıtaat müfrezenin tertbi beyânı)

Alaylardan alınan kıtâlar her ne kadar müteaddid taburların neferatından ibaret ise dahi yine onlar tabur ya bölük veya takım veyahut

116. sayfa

Süvâri bölüğü olmak üzere tertip ve tanzim olunurlar. İşbu kıt'aların âhzı için bir livânın alayları ve bir alayın taburları ve bir taburun bölükleri beyninde başkaca bir hizmet sırası ta'yîn olunmuştur.

Mümtaz ve avcı bölüklü ferik olan zâtın mahsus emri olmadıkça yirmi dört saatten ziyade vakit için tertip olunan bir kıta-yı müfrezeye ta'yîn olunmazlar. Ancak eğer bütün taburları ta'yîn olunur ise onlar dahi beraber giderler.

Bir kıta'-yı müfreze eğer bir alayın cemi bölüklerinden ahz olunmak üzere tertip olunması ferik olan zât münasip görüp tenbîh eder ise işbu hizmet için karakola gidecek olan aylık neferat ta'yîn olunub ol halde eğer kıta-yı müfreze gideceği mahallde yirmi dört saatten ziyade vakit için eğlenecek olur ise ve eğer bir bölükten iki zâbit veyahut iki küçük zâbit o kıt'a ile gitmek lazım gelirse ikisinden en aşağı rütbede olan ve eğer ikisi bir rütbede olursa yenisi bulunan zâbit yirmi dört saatlik bir karakolda istihdam olunup ondan sonra hizmete gidecek zâbitanın yerine ta'yîn olunur.

117. sayfa

Bir kıta-yı müfreze için tertip olunan zâbitler ve neferat diğer bir hizmete ta'yîn olundukları anda eğer bu memuriyetleri kıta-yı müfrezenin azimetinden akdem vuku bulursa hizmetleri tebdil olunup orduya avded edebilirler.

Bir binbaşı kendi taburunun nısfıyla veyahut nısfına mıkyas bir kıt'asıyla ve hattta eğer maslahatın ehemmiyeti binbaşının mevcudiyeti icâb eder ise kuvvet-i kalileden ibaret bir kıta ile dahi azimet edebilir. Ve kezâlik her bir rütbede olan zâbitler kaide üzere kendi kumanda edegeldikleri kıtadan dahi büyük veyahut dahi küçük bir kıta ile ta'yîn olunabilirler.

Mîr-alay bir kıta-yı müfrezeye memur olduğu halde sağ kolağalarından biri daima ona refakat ettiği misillû mîr-alay kaymakamıyla ve binbaşlar ile ve süvâri bin başlarıyla beraber dahi berri gider. Müteaddid alaylardan âhz ile tertip olunan bir kıta'nın kumandası eğer mümkün olursa o kıta'da bulunan zâbitlerin rütbesinden bâlâ-ter rütbede olan bir büyük zâbite ihale olunur.

Yüzüncü Madde

(Kıta-yı müfrezelerin ve onlara merbut olan zâbitlerin sırası beyânı)

Livâlarda olan alaylar ve feriklerde olan livâlar her ne'vechle kendi sıralarını hıfz ederler ise müfrez olan kıta'lar dahi beynlerinde aynı vechle sıralarına riayet ederler.

118. sayfa

Eğer bir kıta-yı müfrezenin tertibinde kumandarı henüz ta'yîn olunmamış olur ise en büyük rütbede olan zâbit ve cümlesi hem-rütbe oldukları halde kıdem cihetiyle en eskisi o kıta'ya kumanda eder ve işbu usûl gerek ovada ve gerek ormanlık mahallerde piyâde ile süvâriyeden ibaret olan cemi kıt'alarda câridir. Elhasl kumanda etmek istihkakı yalnız rütbe büyüklüğüne veyahut kıdem cihetine tevkif edip ancak bir kıta-yı müfrezeye merbut olan erkân-ı ordu ve zâbiti eğer kendi rütbesinden yukarı rütbede bir zâbit bulunmaz ise kendisi o kıta-yı kumanda etmeye istihkakı olur.

Müteaddid alaylardan tertip olunan bir kıtada eğer yalnız bir alaydan ibaret olan kısmın zâbite ihtiyacı olur ise onun kumandası başka alaydan bir zâbite ihale olunabilip ancak merkum zâbit eğer mümkün ise o alayın livasından olmak üzere ta'yîn olunur.

Yüz Birinci Madde

(Müteaddid kıt'aların birbirleriyle tesadüf-i beyânı)

Eğer birkaç müfreze kıtalar başka asker bulunmayan bir mahallede birbirlerine mülhak olup her ne kadar müddet ol halde birleşmiş olurlar ise cümlesi yalnız bir kıt'a gibi âdd olunduğundan beynlerinde kumanda hususu dahi bir usûl üzere tâzim olunur. Ancak bir kıta-yı müfrezenin zâbiti diğer kıta-yı müfreze zâbitinin ta'yîn olunduğu

119. sayfa

Memuriyetinin müdavemetine ve hâmil olduğu emirlerin icrasına mani olamaz.

Yüz İkinci Madde

(Piyâde ve süvâriden ibaret kıta-yı müfrezelerin azimetleri nizâmı)

Kıta-yı müfrezeler esnâ-yı azimetlerinde ber-verchi-âti on birinci bendde alayların azimeti için tarif ve tavsif olunacak aynı nizâm ve ihtiyâtlara riayet ederler.

Eğer kıta-yı müfreze piyâde ve süvâriden ibaret olur ise işbu iki kısım askeri birbirine muavenat edebilecek vechle tertip olunup gündüzleri ve ovalık yerlerde giderken ileri ve dümdâr karakollar ve iki yandan giden kıta'lar süvâri askerinden ta'yîn olunarak asıl büyük kolun başına dahi ekseri bunlar delalet eyledikleri misillû dağlık ve ormanlık olan arazide ve gece vaktinde geçilen yerlerde ileri ve dümdâr karakollar ve asıl kolun başına delalet edenler piyadeden ibaret olup ol halde ileride ve geride vukû muhtemel olan keyfiyeti tez elden haber vermek için ileri karakolun ilerisine ve dümdâr karakolun gerisine birer miktar süvari dahi ta'yîn olunur.

Bir kıta-yı müfreze zâbiti eğer gece için ta'yîn olunacak sırr-ı leyli vaktiyle almış olmazsa gece hizmeti için kendiliğinden askerine bir sırr-ı leyl ta'yîn etmeye muktedirdir.

Yüz Üçüncü Madde

120. sayfa

(Kıtaat müfreze zâbitlerinin iktidarları ve inha edecek ifadeleri beyânı)

Kıtaat müfreze zâbitleri mîr-alaylar misillû ma'iyetlerinde bulunan asâkirin nizâm ve intizâmları vikayesinde ve hizmetleri icrasında ayn-ı nüfuz ve iktidara hâiz olarak çavuşların ve onbaşıların rütbelerini tâ'lik birle bütün bütün sâkıt olunmaları hususunu mîr-alaya inha edip onun emri aveze hizmetinden târd etmeye muktedirler. Yollarda ve ordularda veyahut konak mahallerinde ma'iyetlerine ihale olunan askerin nizâm üzere davranmasından ve onları mevkinde kondurup lazım gelen emniyet ve etemmiyeti tahsil ettirmekten ve mübaşeret yahut mukavemet edecekleri cenklerin semere ve neticesinden mes'ûldürler. Ve hasbel-iktiza zeminin müsait olduğu keyfiyetten istifâde

ederek bulundukları mevkiin etrafını metrisle ihata etmeye me'zûn olup ancak kemal-i derece lüzum ve ihtiyacı mess etmedikçe mevkinin endamını bozmaktan mücânebet ederler.

Bir kıta-yı müfreze avdet eyledikte eğer o kişi bir ferikten ifraz olunmuş ise kumandarı olan zâbit ferik olan zâta ve eğer bir livadan ifraz olunmuş ise mîrlivâya ve eğer bir alaydan ayrılmış ise mîr-alaya ve taburdan müfrez olursa binbaşıya varıp memuriyetini ifâ etmiş olduğunu takrir eder. Elhasıl kıtaat müfrezenin zâbitleri herhalde ve keyfiyetle nizâm ve intizâm veyahut

121. sayfa

İdare-i askeriyyeye dair lazım gelen her bir hususu ma-fevklerinden olan zâbitlere ifade ve inha etmeye mecburdurlar.

Dokuzuncu Bend
(Tecessüsat ve istikşâfât bahsi)
Yüz Dördüncü Madde
(İstikşâfât tâbirinin tâ'rifi beyânı)

Mevkii askeri ittihâz olunacak münasip ve muvaffak bir yahut birkaç muhalliler bulup intihab veyahut tahkik etmek ve düşmanın ahval ve hareketinden haber almak veyahut muharebeye tahsis kılınan arazinin keyfiyetine vâkıf olmak hususlarına dair celb olunan ma'lumât ve bu misillû kaffe-i hareket-i askeriyeye mücerred istikşâfât tâbir olunmakla işbu istikşâfât üç nev olup bir istikşâfât yevmiye ve diğeri istikşâfât mahsusa ve üçüncsü dahi istikşâfât teâruzuna tâbir olunur.

İstikşâfât-ı yevmiye
Yüz Beşinci Madde
(İstikşâfât-ı yevmiyeden merâm ve mâksudun beyânı)

Orduların ve konakların ve ileri karakolların asayiş ve emniyeti için beher yevm etraf ve eknafı tecessüs ve taharri etmek muktezâ-yı usûl harbiyeden

olmakla işbu tecessüsten asıl meram eğer düşman ormanlık ve dağlık mahallelerden veyahut bağteten

122. sayfa

Hücumunu setr ya iâne etmeye muvaffak olan yerlerden istifade birle öyle yerlere pusu koymuş veyahut baskın askeri hazırlamış bulunur ise ve eğer düşmanın ileri karakolları arttırılmış ya mevkiileri tebdil olunmuş veya ileri yürütülmüş olur ise ve eğer ordusunda muharebeye yahut azimete dair tedarik ve hazırlamak görülmekte ise bu keyfiyetlerin cümlesini tashih ve tahkik etmekten ibarettir.

Yüz Altıncı Madde
(İstikşafat-ı yevmiye hizmetinin beher livada başka başka ta'yîn olunduğu beyânı)

İstikşâfât-ı yevmiye hizmeti her bir livâda başka başka icra olunmak lazım geldiğinden mir livâ o hizmeti her bir livânın karşısında olan düşmanın mevkiine ve zeminin keyfiyetine göre tertip eder ve bundan başka her gün büyük karakoları kumanda eden zâbitlerin emriyle o karakollardan birer miktar asker kol mesabesinde ta'yîn olunup pek uzatmayarak etraf ve eknâfı tecessüs ederler.

Tecessüs ve tahkik olunan her bir husus tahriren inha olunmak lazım gelip ancak pek sarih ve sahih ve müsbit ve vâzıh olmak üzere ifade olunmalıdır. Hatta bu hizmete memur olan zâbit gözüyle gördüğü âhval ile işitmiş olduğu keyfiyetin sıhhatini birbirinden mahsusen ayırır etmelidir.

Yüz Yedinci Madde

123. sayfa

(İstikşâfâta memur olanların tertibi beyânı)

İstikşâfât-ı yevmiyeye ta'yîn olanların miktarı az olarak memleketin keyfiyetine göre ya piyâde veyahut süvâriden ve hatta eğer mümkün ise iki kısım askeriden dahi ibaret olmak lazım gelir. Bunların miktar ve kuvveti ve dolaşacakları mahalleleri ve çıkacakları vakt ve saatleri mücerred zeminin keyfiyetine ve düşmanın mevkiine ve uzaklığına göre ta'yîn olunub ancak bunları ekseri pek dağınık gezdirmemeye ve daima muayyen bir saate çıkarmamaya ve her vakt yoldan dolaştırmamaya be-gayet dikkat olunur.

Düşman tarafından bir nev' hareket olup ve olmadığını tahkik etmek ve gafletiyle bazı yakın derelerde veyahut bazı ormanlıklarda bir takrib gizlenmiş olur ise vakt ve zamanıyla haber alınabilmek için bunlar akşamüzeri dolaşmaya ta'yîn olunabilirler.

Ovalık mahalleri tecessüs ve istikşâfât etmeye yalnız süvâri askeri memur olduğu misillû dağlık ve ormanlık yerlerin tecessüsü dahi piyâde askerine ihale olunmuş ise de bazı ehemm ve elzem haberleri yetiştirebilmek için işbu piyâdeye bazı süvâri dahi terfik olunur.

Dağlık ve ovalıkla karışık olan bazı arazinin tecessüs istikşâfı lazım geldikte ovada atlı vasıytasıyla piyâdenin

124. sayfa

Hareketini muhafaza ve dağlıkta dahi piyâdeye bir dar boğaz veyahut bir geçit tutturarak atlının çekilmesine muavvenet ettirebilmek için piyâde ve atlıyı bir yerde istihdâm etmek lazım gelir.

Yüz Sekizinci Madde
(İstikşâfât hizmetinde riayeti lazım gelen ihtiyatların beyânı)

Tecessüs ve istikşâf olan memur ve zâbitlerin zîr'de ta'rif ve beyân olunacak ihtiyatlara riayet eylemleri lazım gelir.

Şöyle ki mezkûr zâbitler celb ve tahsil edebildikleri havadisleri der-âkâb büyük karakollara ve ondan dahi orduya derhal yetiştirebilmek için yol üzerinde bazı

küçük karakollar veyahut emri çavuş takımlarını kademe nizâmı üzere tertip ve ta'yîn ederler.

İşbu istikşâfât memuriyeti aynı büyük karakoların memuriyeti gibi olup fakat gezici nev'inden yani biri sabit ve diğeri müteharrik olduğundan yalnız görmeye ve tecessüs etmeye münhasır olarak cenk etmeye mahsus olmadığına mebni bu memuriyete ta'yîn olunan zâbitler dahi daima hazm ve ihtiyat üzere gezip düşman ile dolaşmaktan ictinâb ederler ve bu sebep için adet ve miktar cihetiyle kendi kuvvetlerine göre bir ileri karakol tertip edip iki yüz hatve ileriden yürütülür.

Ve atlıların içinden bârgire binmeyi iyi bilen makule hizmetlere yarar

125. sayfa

Olan ve eğer mümkün olursa memleketin lisanına oldukça âşna bulunan bazı neferatı intihab edip ileri karakolun ilerisinden gitmek üzere ta'yîn ederler. Bunlar gündüz vaktinde geriden gelen kıta'larını gözlerinden ayırmazlar. Ve eğer bir yüksek tepeye çıkmaları lazım gelirse ikisini birden çıkıp biri koşarak çıkarken ol birisi yarı yolda durmalıdır ki eğer yukarı çıkan düşman tarafından âhz ve girift olunmak vafi olursa ol beri geriye haber verip kıtasını düşman baskınından muhafaza edebile. Sabah olmazdan evvel karakol ve mezkûr atlılar birbirlerine yaklaşıp yavaş yavaş ve sükut ile yürürler. Ve etrafına kulak vermek için sıkça sıkça dururlar. Ve tütün içmeyi mâni edip hatta çok kişneyen bârgirleri bile geriye bırakırlar.

Tecessüse memur zâbitler karyelere ve derelere ve ormanlara ve boğazlara evvelce atlılarını gönderip gereği gibi tashih ve tahkik etmedikçe kendileri ol hallere girmezler. Ve kendilerinin gittikleri yollara kavuşan ve onlara muvâzi olan yolara dikkat ederek yolların nereden gelip nereye çıktığını tashih ederler. Ve düşmana dair her bir hususu ahaliden suâl ve tahkik edip kendi gittikleri yoldan kimesneleri her kimler olur ise olsun geriye bıraktırırlar. Ve hatta bazı şüpheli görünenleri alıkoyarlar.

Etraf tecessüsüne memur olan zâbit zeminin medd-i bâsârından

126. sayfa

Her bir keyfiyeti anlayabilmek ve lâzımlı olan mevkiileri ve bâ-husus ordunun geri çekilmesi halinde işe yarayan mahalleri evvelce tanımak için gah-be-gah başını iki tarafa çevirip gereği gibi dikkat eder. Mezkûr zâbit mümkün olduğu mertebe çok yer gezip izini düşmana belli etmemek için orduya avdetinde ekseri gittiği yoldan dönmeyip başka yoldan avdet eder. Ve ol halde gittiği yolların üzerine ne emr-i çavuş takımı ve ne karakol bırakır.

Yüz Dokuzuncu Madde
(Tecessüs için gezerken düşmanın tesâdüf-i beyânı)

Tecessüs için gezerken yolda düşmana rast geldikte onun hareketini gözetip eğer mümkün ise gözükmeyerek ardı sıra gitmelidir. Ve mademki asıl meram düşmanın niyetini ve kuvvetini anlamaktan ibaret olur. Onun için kemal-i mecburiyet hasıl olmadıkça ve ağır târikle mâlumat tahsil olunamayıp mücerred bazı esir tutmaya sırf mukadderat etmek lazım gelmedikçe düşman ile dolaşmak hiçbir vechle câiz değildir. Hatta esir alacak yerde esir vermekten be-gâyet sakınmalıdır. Ancak eğer düşman süratle ordunun veyahut konak yerinin üzerine yürür ise ol halde tecessüse memur olan zâbit kendisini pek muhataraya koymayarak düşmanın yolunu kesebileceğini aklı keser ise hemen üzerine varıp vurmaya müteredditd olmamalıdır. Ve mezkûr zâbit orduya tez elden haber yetiştirebilmek için mahsus emr-i

127. sayfa

Çavuşlar intihâb ve irsâle müsâraat eyledikten mâada yol üzerinde kâ'in bazı kulübelere ya otlak örtülü değirmenlere ateş vererek yahut evvelce âhd ve mukavele olunan sâir bazı işaretleri göstererek düşmanın ilerlemekte ve kendinin geriye çekilmekte olduğunu haber vermelidir.

(İstikşâfat-ı mahsusa bahsi)

Yüz Onuncu Madde

(İstikşâfat-ı mahsusadan merâm ve mâksudun beyânı)

İstikşâfat-ı mahsusadan asıl merâm

Evla müteaddid kolları ve sâir aksam-ı mütennevia-ı askeriyyenin her birini yürütebilmek için yolları uzunluğunu ve ahvalini ve düzeltilecek mahallelerini ve zeminin kesimini ve mürur u sehl veyahut müşkül olan geçitleri tecessüs ve tahkik etmek.

Saniyen gerek vâki olan hücumlarda birbirlerini muhafaza etmek ve düşman tarafından mukâvemet veyahut tahatti zuhurunda dayanabilmek ve gerek geriye çekilmek lazım geldikte düşman korkusundan âri ve sâlim bulunmak için müteakiben tutulması lazım gelen mevkiileri vaktiyle intihab ve ta'yîn etmek.

Salisen düşmanın belli başlı veyahut etrafı metrisli olan karakollarının mevkiini ve içinde bulunan kuvvet-i askeriyyesini ve tutmuş olduğu mevkiilerin kesimini ve muhafaza zımnında ol mevkiilerde inşâ etmiş olduğu istihkamatı ve ol hallere yaklaşmanın çaresini veyahut

128. sayfa

Ne güçlükler olduğunu anlayıp vakıf ve agah olmak

Rabian el'hasl her bir mevkiide düşmanın kuvvet-i askeriyyesini mümkün olduğu mertebe tahmin edip harice çıkarmak hususlarından ibarettir.

Yüz On Birinci Madde

(Erkân-ı ordu zâbitlerinin istikşâfâtı mahsusaya memuriyetleri beyânı)

İşbu istikşâfâtı mahsusa erkân-ı ordu zâbitlerinin memuriyetinden madûd ve serasker olan zâtın ya kolorduyu veya cenahı veyahut feriki kumanda eden vezirin talimat-ı mahsusasına menut olmakla erkân-ı ordu zâbiti herhangi

livânın karakollarını ileri geçecek ise o livanın mir livâsına memuriyetini haber verir. Ve mumâileyh mir livâ dahi düşmanın ahvaline ve zeminin keyfiyetlerine dair kendinin başkaca celb ve tahsil etmiş olduğu malumatı ona iş'ar ve beyân eyledikten sonra onun ma'iyetine ta'yîn edeceği neferatı o semtlere nasb olunacak karakollara göndereceği neferatın beyninden intihap ve ta'yîn eder ki bekleyecekleri yerleri evvelce tanımış olurlar.

Düşmanın zîr-i zâbitinde olan bazı mevkiilerin ehemmiyeti cihetiyle eğer düşman karakollarını ol'mevkiilerden cebren tard edip zâbit ve teshiri lazım gelir ise erkân-ı ordu zâbiti serasker olan zât'tan bil-istizân müşarünileyhin re'yi

129. sayfa

munzâm olmadıkça hiçbir nev' harekete mübaşeret edemez.

(İstikşâfat teâruziye bahsi)

Yüz On İkinci Madde

(İstikşâfat teâruziyeden mer'am ve maksudun beyânı)

İstikşâfat teâruziyeden asıl maksut düşmanın mecmu mevkiine veyahut bazı muktezi mahallerine gereği gibi vakf ve agah olmak ve kuvveti askeriyyesini muhafazaya kıyâm etmek için malik olduğu mühimmat ve zahiresinin miktarını bilmek maddelerinden ibaret olup istikşâfât teâruzuna ekser zamanda ya hakiki hücumlara ve hatta cesim muharebelere bir mukaddime mesâbesinde olmak üzere yahut bir gösteriş niyetine mebni icra olunur. Elhasl her hal ve keyfiyette istikşâfât teâruziyenin neticesi düşman karakollarını geriye çektirmeye icbar edip hatta ba'zân bütün askerini meydana çıkarmaya mecbur etmek niyetiyle büyük ordusuyla cenke tutuşmaya dahi müntic olabilir.

Yüz On Üçüncü Madde

(İstikşâfat-ı teâruziye kimlerin tenbihiyle icra olunduğu beyânı)

İstikşâfat-ı teâruziye mücerred harekât ve tertibat-ı seferiyyeden madud olup ancak neticesi ekseri musammen olan sebep ta'yîni gibi çıkmayıp bazı semere-i ehemmeyi mucip olabildiğiden işbu memuriyet yalnız serasker olan zâtın tenbihiyle ta'yîn olursa da sâir vüzerâ-yı askeriyye dahi kendi başlı başlarına hareket eyledikleri

130. sayfa

Halde veyahut mes'uliyetlerinin ibzâline tereddütleri caiz olmayan bazı keyfiyet-i ehme vukuunda işbu memuriyetin ta'yînine me'zûn olabilirler.

Yüz On Dördüncü Madde
(İstikşâfata dair olan inhaların beyânı)

İstikşâfatta behrinin akabinde tahriren bir kıt'a takrir tertib ve takdim olunmak lazım gelmekle işbu takririn sebk ü ibâresi vâzıh ıslahat-ı muglakadan âri olarak muhakkak vesahih olmak üzere kâle alınır ve mekur takriri tertib eden zâbit kendi gözüyle görmüş olduğu hususatı başka ve mesmuâtıyla sıhhatini tahkik edebildiği rivayeti başka olmak üzere birbirinden fark ederek keyfiyetini mahsusça inhasında derc ve beyân eder.

İstikşâfat-ı mahsusa ve teâruziye için tertib olunan takdirden maâda arazinin keyfiyeti ve düşmanın tertibatını ve mevkii muhafaza ittihaz etmiş olduğu mahalleri göz tahsiniyle harita resminde çizilip mârrü'z-zikr takrir ile beraber takdim olunur.

Onuncu Bend
(Çapulcular bahsi)
Yüz On Beşinci Madde
(Çapulcular tertibi ve ta'yîn olunmalarının meramı beyânı)

Çapulcu askerinden ibaret olan kıtaların hareketleri mücerred ihtiyar olunan usûlu muharebenin nev'ine ve mahall -i marekenin keyfiyetine

131. sayfa

Mevkuf olup serasker olan zâtın tertîbât-ı seferiyyesine dahil olduklarından bunlar yalnız mumaileyh tarafından ta'yîn olunabilir.

Çapulcu kıtalarının tertip ve vukuatları icra edecekleri memuriyete ve tahammül edebilecekleri güçlük ve meşakkatlere ve dolaşacakları mesafeye ve vakt-i memuriyetlerinin ale'l-tahmin imtidadına göre olur. İşbu münferid ve müfrez kıtaları tertip ve ta'yîn etmekten asıl meram ordunun cenahlarını uzaktan gözetmek ve kafe-i hareketini muhafaza ve himayet etmek ve düşmanı aldatmak ve ihtilat ve muhaberatına rencide ve cefa ederek halel vermek ve ulaklarını ve tatarlarını ve derun-i memleket ile olan mekatibesini elh getirmek ve anbar mahzenlerini ya küliyyen tahrip veyahut tahriplerini ihafe eylemek ve bazı karakol mevkiilerini ve mühimmat ve zahire ve sâir ağırlık arabalarına vurup zabt etmek veyahut hiç olmazsa bunlar kıtaat müfreze ile muhafaza etmeye düşmanı icbar ederek onun hareket ve azimetini mümkün mertebe avk ve te'hire giriftâr eylemek hususlarından ibarettir.

İşbu müfrez kıtalar bir taraftan düşmanı bu vechle yorup hareketlerine sıklet ve eziyet etmekten hali olmaz iken taraf-ı âherden dahi dost memleketinde ahaliye itimat ve emniyet tahsil ettirecek ve düşman memleketinde ahaliye ihafe ve itiaada tutacak târiklerin

132. sayfa

Hiçbirini müsamaha etmezler.

Vakit ve hale göre gah temin ve gah bî-huzûr edecek bazı havadisler neşr edip ansızın memul olunmayan semtlerde gözletmelidirler. Şöyle ki kuvvetleri ne kadardır ve gaber muntazam asker müdür yoksa ileri karakol müdürüne ne olduklarını fark ve fehm etmeye hiçbir kimesne muktedir olmaya, bu makule hareketler yağma için vaki olan ufak tefek cenklerin mecmu hareketlerini şamil olduğundan bu memuriyette bulunanlar açıkgözlülük ve ağzı paklık ve keskinlik ve çapanlığa muhtaçtırlar.

Çapula ta'yîn olunan zâbit her nev muhataradan kurtulabilmek için gücü kuvveti yetişemeyecek, vaka ve hareketi hile veyahut cür'et ü cesâret ile idare etmeye mecbur olduğundan mezkûr zâbit ne yapacağını der-âkâb kararlaştırıp hız ve şiddet ile icra etmek için lazım gelen tecarib-i seferiyeye ve dirayet ve taammuk-ı akliyeye malik olmalıdır.

Çapula gönderilen kıtalar bazân aksam-ı mütenevviayı askeriyyeden ibaret olur ise dahi süvâri askeri süratli yürüyüşler ile pek uzak mahallelere çabucak varıp anda düşmanı basmaya ve ansızın üzerine hücum birle yine zararsızca geriye çekilmeye muktedir olduğundan bu makule hizmet biltahsis süvâriye âid olmuştur.

Yüz On Altıncı Madde

133. sayfa

(Çapula memur olan zâbitlerin ihtiyata riayetleri beyânı)

Çapula gönderilen zâbit ekseri gece vaktinde yola çıkıp gündüzen bazı mestur ve mahfuz mahallerde gizlenerek anlatır ve etrafına küçük karakollar ve nöbetçiler dağıtıp onları pek uzak yani kendi üzerine gelebilecek yol ağızlarına kadar gönderir ve mezkûr zâbit zîr-i kumandasına ihale olunan asker kemal-i nizâm ve intizâm üzere tutup, onların tavr u mesleğini mücerred ahalinin kulbunu celb edecek vechle uydurmaya sa'y ve gayret ederek ahaliyi kendisine dost ve gayretkeş edinmek için lazım gelen vesâilin hiçbirisinde ihmal ve müsamaha etmez. Gerek ahali ile gizlice haberleşerek ve gerek gizli memurlar göndererek bunların vasıtalarıyla tahsili lazım gelen malumatı celb ve istihsal etmekten hali olmaz

Çapula ta'yîn olunan mezkûr zâbit, kasaba ve karyelerden geçmeye ictinab edip ekseri çıkılması rahat ve kolay olan dolaşıklı dereler ve ormanlardan ve tenha çiftliklerden geçmeyi tercih eder.

Ve eğer meskûn yerlerden geçmeye mecbur olur ise evalla ortalığı gereği gibi tecessüs ve tahkik edip öyle geçer ve eğer karyelerden zahire ve alef ve şair almaya mecbur olur ise daima ma'iyetinde mevcut bulunan asker ve hayvanatın miktarından ziyade talep edip

134. sayfa

Mârrü'z-zikr zahireyi karyenin dışarısına götürmelerini tembih eder.

Ve eğer karyelerde meks ve ikamet etmeye mecbur olur ise etrafına casuslar gönderip hasbel iktiza vücuh-ı ahaliyi rehin tarikiyle alıkoyduğundan maâda ahalinin taşra ile haberleşmelerini mani etmek için iktizası vech üzere karakollar ta'yîn eder.

Mezkûr zâbit yakın mahallde bulunduğunu ve yahut hiç olmaz ise mevkii ve niyetini düşmandan gizlemek için lazım gelen ihtiyatlara riayet edip eğer uğraşmak icap eder ise bile kendisini tanıtmaya ve ma'iyetinde olan kıtasının kuvvetini tahmin ettirmeye vakit vermeksizin hemen kemal-i sürat ve şiddetle düşmanın üzerine hücum eder. Ancak neticesi müşkül görünen ve yahut maksut ve meramından kendisini devr etmeye mucib olabilen cenklere kıyam etmeyip ekseri ve ansızın yollanan istifhamatı tebdil eder çapula gönderilen bir zâbit bir pusu kurmaya memur olduğu halde ne tarafa gideceğini ve ne niyette olduğunu kemal-i dikkat ve ihtimamla ketm edip düşmanın kuvvetini ve kondukları, mahallerini ve karakolları mevkiilerini tahkik eder. Yağmurlu ve dumanlı ve pek sıcak havalar daima pusunun netice-i meramına müsait ve bunların istihsaline be-gayet muvaffak olduğundan kât-ı nazar, eğer düşman gereği gibi takayyüd ve basiret ile kendisini korumakta olmaz ise sabaha karşı pusu kurmak, evkat sâireden müreccahtır.

135. sayfa

Çapula gönderilen zâbit serasker tarafından kendisine verilen hafi emirleri ve memuriyetin maksut ve müddetini ve ordu ile mülakat edeceği müteaddid

mahalleri ma'iyetinde kendinden sonra bulunan zâbite, tefviz ve tevdi kılmak tedabir-i âkılânenin icabındandır.

Yüz On Yedinci Madde
(Kılavuzların ve casusların istihdamları beyânı)

Çapulcular ekser bâ kılavuzlar ve bazen dahi casuslar kullanmaya mecbur olurlar.

Ve kılavuzluk hizmeti için daima dirayetli kimesneler ve bilhassa, avcı ve çoban ve kömürcü ve oduncu ve kır bekçisi ve koruyucu ve sâir bu misillû yolları ve ormanları ve dere tepeleri gezmiş yürümüş iyi bilen adımları intihap ederler.

İşbu kimesnelerden bazılarını tutup başka başka teftiş ve tecessüs ettikten sonra takrirlerinin birbirine mutabık olup olmadığını tahkik etmek için onları yüzleştirmek, tedâbir-i mukaveledendir. Eğer yalnız bir kılavuz olup diğeri bulunmaz ise onu biltercih ileri karakol ile beraber yürütmek lazım ise de onun gözetilmesi için iki nefer memur ta'yîn kılınıp, mücerred onların arasından yürütülür ve iktiza-yı halde mezkûr kılavuzun hakkında unfen ve şiddetle muamele olunur. Gerek dide-bân ve satıcı makuleleri kimesneler mahsusen casusluk hizmetinde bulunmaya yarardırlar. Ve bazı kere dahi onları gözetmek üzere memleketin

136. sayfa

Lisanına aşina emin ve dirayetli bir kimesne onlara terfik olunabilir.

Yüz On Sekizinci Madde
(Ağırlık ve zahire arabalarını vurmak sureti beyânı)

Ağırlık arabalarını vurmak için biltercih ya aram yerinde iken veya konak mahalline azken veyahut hayvanları sulamaya götürülmüş iken vaktin fırsatını kollamalıdır. Ve keza mârrü'z-zikr arabalar bir dar yola girmiş iken veyahut bir yokuş çıkar iken onları vuracak be-gayet müsait vakittir. Ağırlık arabalarını

vurmaya memur olan bir kıta-yı müfreze mücerred süvâriden ibaret olmak lazım gelip ancak neticeyi galebeye mazhar olmak için onlara bir miktar piyâde dahi terfik olunsa faideden hali olmaz işbu memuriyette bulunan zâbitin evvel be evvel ihtimam ve takayyud-i mezkûr arabalara terfiken ta'yîn olunan askeri dağıtmaya menut olmakla ma'iyetinde bulunan kıtanın bir kısmı düşman askeriyle mukabele ederken, diğer kısmı arabaları işgal edip kısm âherini dahi ihtiyata alıkoymalıdır ve avcılarını yolun iki tarafına dağıtıp bârgirlerin koşumlarını kestirmeye cehd ettirmelidir. Ve geride bulunan arabaların ilerlemesine mani olunabilmek için ileride olan arabaları zabt edip yol üzerine aykırı vâz etmek lazımdır. Eğer arabalar konak yerinde konmuş olur ise bir taraftan süvâri askeri etrafını kuşatıp düşman askerini işgal ve ol halden

137. sayfa

Uzaklaştırmaya çalışırken taraf aherden piyâde askeri arabaların muhafazası için kalmış olan asker ile cenkleşip usûl ile arabaların altından geçerek ortalarına sokulmalıdır ve eğer süvâri askeri yalnız bulunup düşman dahi bozulmaya yüz tutarsa piyâdenin göreceği hizmeti icra etmek için bir miktar süvari bârgirlerden inip piyâde olurlar. İşbu arabaların miktarı külliyetli olursa muhafazasına memur olan askerin kuvvetini taksim ederek dağıtabilmek için mücerred var kuvveti onların merkezi üzerine sarf etmelidir. Ve eşya-yı mühimme ile mahmul olan arabaları vurmak için yine biltercih aynı usül istimâl olunub zâbitine muvaffak olduktan sonra işbu lüzumlu arabalara koşulmuş olan bârgirlerin miktarı artırılarak nakle yaramayan arabalar, ihrak bin-nâr olunur. Gerek üserânın ve gerek hamule hayvanatın nakli için ta'yîn ve terfik olunan askeri vurmaya yine aynı usûl istimâl olunur ise dahi vech mübaşereti eshel tarikle istihsal olunur.

Yüz On Dokuzuncu Madde
(Ahz-ı ganâim beyânı)

Çapulcuları ahz eylediği eşya-yı ganâim kendilerine ait olmakla mezkûr eşya filvaki düşmandan alınmış olduğu tahakkuk eder ise seraskerin emriyle

karargâhına götürülüp erkân-ı ordu reisi ve ordu defterdarı yahut müdürün ve eğer mümkün olursa çapul eden

138. sayfa

Kıt'anın zâbit ve küçük zâbitleri muvacehelerinde mârrü'z-zikr eşyanın bahâları takdir ve ol vecihle bey' ve füruhâtına mübâşeret olunduktan sonra eğer o kıt'a henüz taşrada bulunur ise eşya-yı ganâimden hasıl olan meblağ veznedar zâbitine gönderilip ol dahi iktizası vechle taksim eder.

Ve eğer eşya-yı ganime bir kaleye gönderilir ise işbu kalenin kumandarı reisi erkân-ı ordu olan zâtın birini tutup ona mahsus olan memuriyeti icra eder.

Silah ve mühimmat ve zahire eşya-yı miriyeden âdd olunmakla vechen min-el vücuh ya da fürûhat veyahut taksim olunamaz. Bu makule eşyayı düşmandan ahz edenler birer miktar atiye verilmek lazım gelmekle meblağ-ı mezkûrun miktarı serasker tarafından ta'yîn olunur. Eşya-yı ganâimden beş hissesi zâbitlere, dört hissesi yüz başlara ve üç hissesi mülâzım-ı evvel ve sânilere ve iki hissesi küçük zâbitlere ve bir hissesi dahi onbaşı ve neferata olmak üzere taksim olunduktan sonra eşya-yı mezkûrenin irsal ve fürûhatına memur olan zâbit, kendi rütbesine ait olan hisseden maâda altı hisse dahi zahmeti için alır.

Ve emvâl-i gânime içinde eğer ahaliyi beldeye müteallik bârgir veyahut sair eşya bulunur ise der-âkâb ashabına red olunur.

139. sayfa

İşbu tertibat müte'aidde müfrez bulunup eşya-yı gânime ahz eden beher kıtaya şamildir.

On Birinci Bend

(Yola meşi ve azmetin bahsi)

Yüz Yirminci Madde

(Tertibat-ı umumiyein beyânı)

Hareketin maksuduna ve zeminin keyfiyetine göre yola gitmek nizâmı ve yürüyecek kolların adedi ve beher kolu hangi sınıf-ı askeriyyeden tertip eylemek lazım geldiği ta'yîn olunur. Kolların adedini mümkün-ı mertebe değiştirmek lazım ise de adedini artırmak için pek zayıf kalmalarına be-gayet dikkat ve i'tina edip beynlerinde lazım gelen mesafe şöyle olmalıdır ki, mârrü'z-zikr kollar birbiriyle muhabere ve iktiza-yı halde birbirlerini muhafaza etmeye ve hasbe'l-îcâb suhuletiyle yine bir mahale cem' olmaya muktedir olabilirler.

Yüz Yirmi Birinci Madde

(İleri karakolun ve dümdâr karakolun beyânı)

İleri karakol ve dümdâr karakol ekseri asâkir hafifeden ibaret olarak onların kuvveti ve aksamı mütenevvia-ı askeriyyenin hangi kısmından tertip olunmak lazım geldiği zeminin keyfiyetine ve düşmanın mevkiine kıyasla bulundukları mevkiin iktizasına göre tanzim olunur. İşbu karakolların memuriyeti fakat müte'allik oldukları alayın hareketlerini setr etmeye ve serasker tarafından iktiza eden tertipler görünceye kadar düşmanı

140. sayfa

Alıkoymaya mahsusdur. İleri karakol daima kolun başında yürümeyip eğer asker yan tarafta yürür ise olduğu icra olunan hareketleri setr etmeye mahsus olan mevkiilerin zâbitine ta'yîn kılınır ve eğer lüzumu derkâr olur ise bazı baltacı bölükleri dahi mârrü'z-zikr ileri karakola terfik olunur.

Yüz Yirmi İkinci Madde

(Umum trampetesi işaretinin beyânı)

Düşman üzerine ficceten yürümek lazım geldikte piyade umum trampetesi ve süvâri de hayvana binmek borusu çalınıp işbu işarette gerek piyâde ve gerek süvari askeri der-âkâb ordugâhın veyahut konak mahallinin ilerisinde saff-ı harb üzere tabur eder. Ve top bölükleri merbut oldukları ferikler ile beraber hareket edip toplara dair olan diğer arabalar ve fişenk kapakları ve hasta

arabaları kolun ardı sıra yürürler ve sâir ağırlık arabaları dahi dümdar karakol ile birleşip beraberce giderler.

Yüz Yirmi Üçüncü Madde

(Azimet ve çalınan trampete ve boru işaretlerinin beyânı)

Ordunun azimeti lazım geldikte yola çıkmazdan bir saat evvel trampetelerle birinci hava çalınıp her bir alay yola çıkacağı ve kol nizâmına gireceği anda yoklama trampetesi çalınır.

Süvâride ata binmek borusundan bir saat evvel ekseri hazırlanmak

141. sayfa

İşareti çalınır. Bir alay yalnızca azimet etmek lazım geldiği halde bâlâdâ zikr olunan işaretlerin yerine alaya mahsus olan ariş havası çalınır.

Süvâri alayları kendi beynlerinde ber-vech-i mukavele bazı işaret-i mahsusa ta'yîn edip müteaddid olan işaretlere zamm u ilâ(v)e ederler. Ve birinci hava ile yoklama işareti beyninde, yani bir saat zarfında matbah takımını ve edevat-ı sâireyi toplatıp nakillerine memur olan zâbitlere tamamen teslim eylemek ve arabaları yükletip tahsis olunan mahalede yerleştirmek üzere göndermek hususlarına zâbitanlar dikkat ve ihtimam ederler ve askerin hareketinden düşmana ser-rişte verilmemek için matbah ateşlerini söndürüp kulübe ve saman misillû şeylere ateş vermekten sakınmalarına te'kid tenbih ederler ve süvâri zâbitleri baki kalan saman ve alefi toplatıp damda bağlatırlar ve azimet edecek günlerde eğer mümkün olur ise askerin çorbasını yola çıkmazdan evvel yedirirler.

Yüz Yirmi Dördünü Madde

(Süvârinin azimeti beyânı)

Süvâriye göre yürüyüşünü piyâdenin hatvesine ve kendisini bir tabur boğazı mürur eden kolların uzunluğuna uydurmak lüzumatını be-gâyet meşgul bir keyfiyet olduğundan düşmanın takribi icâb etmedikçe işbu iki kısım beraber

yürütülmez. Eğer süvâri askeri başlı başına olarak düşmandan uzak bulunur ise yürüyüşün usûlü kolun

142. sayfa

Başından gerisine kadar ber-siyâk üzere hıfz olunmak ve zeminin müsaaidesi oldukça leyyinin yürüyebilmek için her bir süvâri alayında ve mümkün mertebe her bir süvâri bölüğünde yürüyüşün usûl kolun başından ta'yîn olunur iş bu tertipler mücerred kıt'â menazili ta'cile bir vesile olduğundan süvari askeri her ne vakit gidileceği yolların keyfiyetini tecessüs birle bu usûle muvafakat edilebileceğini tahkik eder ise bârgirleri ziyade rahatlatırmak ve nâl ve sair noksan olan takımlarının ikmaline te'kid ve ihtimam edebilmek için bulundukları konaktan azimetlerini ta'cil etmemelidirler ve yola çıkacakları anda başlıklarını takıp hayvanları başlıklarıyla yakalamaktan sakınmalıdırlar

Yüz Yirmi Beşinci Madde
(Esnâ-yı rahda icra olunan yoklamaların beyânı)

Süvâride yüzbaşlar ve küçük zâbitler terkiplerin tanzimine bil-nefs dikkat ve nezaret ederler. Gerek piyâdede ve gerek süvâride büyük zâbitler ve yüzbaşlar esnâ-yı rahda yoklamalarını icra ederler evvel ki aramgahta ve sularında mârrü'z-zikr zâbitler nizâmsız konulmuş olan elbise ve takımları düzeltip bârgirlerin örtülerini yerli yerince yerleştirmeye ve kolanlarını çektirmeye ve bu misillû sâ'ir hizmetleri icra ettirmeye mukayed olurlar. Ve çantaları ve tertipleri sıkça sıkça yoklayıp yek-renklik usûlünden hariç olan eşyayı terk ederler.

Yüz Yirmi Altıncı Madde

143. sayfa

(İnhaların beyânı)

Askerin cemiyeti esnasında mîr-alaylar inhalarını mirlivâlarına şifahen takrir edip vukuu bulan tebeddülatı hâvi silah elinde mevcut bulunanların bi'l-icmâl

bir kıt'a cedvelini takdim ettikten sonra mirlivâlar dahi o inhaların aynını ferik olan, zâta takrir ederler.

Yüz Yirmi Yedinci Madde
(Mahall-i içtimanın ta'yîni beyânı)

Târik-i amm ve târik-i mahsus ve nasın âmed şüd'ine halel verebilen yerleri vesair bu misillû memerr olan mahalleri eğer mümkün ise mahall-i içtima ittihaz etmekten ictinab etmelidir. Ferik olan zatlar alayları karşılamak üzere erkân-ı ordu zâbitlerinden birini evvelce mahall-i içtima irsal ederler. Müfrez bulunan livalar veyahut alaylar mahall-i mezkûre kezâlik birer zâbit gönderiler. Piyâde ve askeri mahall-i içtima vasıl olduklarında eğer kendilerine ağır vechle emir ve tenbih olunmamış ise bunlar saf nizâmında kendi sıralarını ahz edip yanaşık kol nizâmında dururlar. Ve eğer toplar ve arabalar yol üzerinde kalırlar ise kolun iki yanlarından birisinde bir sıra üzere dizip kolun evveli bir yanı askerin mürur için hali bırakılır. Müteaddid alayların asâkiri bir yoldan gidecek oldukları halde rütbe cihetiyle en büyük rütbede ve eğer cümlesi hemrütbe bulunurlar ise kıdem cihetiyle en eski olan zâbit onların yola çıkacakları

144. sayfa

Saati ta'yîn etmek, hizmet mahsusasından olmakla her bir alayın memuriyetine dair aldığı emirlere göre onun azimetini ta'yîn etmekten ve bu babda vukuu muhtemel olan avk ve te'hirden zâbit mezkûr be-heme-hal me'sul olur.

Yüz Yirmi Sekizinci Madde
(Azimetin adem-i te'hiri beyânı)

Askerin azimetine dair verilen emirlerin icrasında kat'a te'hir caiz olmadığından, eğer bir ferik ya mîrlivâ veyahut diğer bir zâbit herhangi rütbede olur ise olsun askerin azimet edeceği vakit başucunda bulunmazsa onun alt yanında olan zâbit askeri bilte'hir yola çıkarmaya müs'arat eder.

Yüz Yirmi Dokuzuncu Madde

(Kolların başından delalet eden baltacılık ve şahıslık hizmetinde bulunanların beyânı)

Kolların yürüyüşünü te'hire sebep olan manileri tesviye etmek için mühendishane veyahut alaya merbut olan baltacılardan yol üzerinde ka'in manileri düzeltmeye mahsus olmak üzere ta'yîni mümkün olan miktar baltacıyân her bir kolun ilerisinde delalet ederler ve işbu baltacılara iktizayı halde muavenet eylemek üzere ahaliden ya piyâde askerinden lüzumu miktarı neferat dahi terfik olunur, iş baltacılarnın kıt'asını iki takıma

145. sayfa

Taksim edip birinci takım evvel be evvel tesadüf ettiği maninin tesviyesine meşgul iken ikinci takım diğer bir maninin tesadüfine değin ileriye doğru yürür ve mühendisan ve yahut erkân-ı ordu zâbitlerinden biri bunların işledikleri işleri tânzim etmek üzere ta'yîn olunur ve geride kalmış olan neferlere ve arabalara gidecekleri yolu göstermek için eğer çatal yolların ağızlarına erkân-ı ordu zâbitlerinden bir zâbit bırakılmamış olur ise kolun en gerisinde olan alayın sağ kol ağlarından biri işbu çatal yolların ağızlarına işaret olmak üzere bir ağaca saman yahut kesik dallar bağlatarak doğrulacakları yolu ta'yîn etmeye memur olur. Gece vaktinde yola giderken ve fena yollar geçerken dirayetli bölük eminlerinden veyahut onbaşılardan bazıları intihap olunup şahıslık hizmetine ta'yîn olunurlar. Ve işbu şahıslar mahall-i mezkûru mürur edinceye kadar taburdan tabura olmak üzere birbiri ardı sıra değişirler.

Yüz Otuzuncu Madde

(Esnâ-yı rahda lazım gelen nizâmın vika'yesi beyânı)

Yolda giderken tüfenk atmak ve tur ve ariş misillû kumandalar çıkarmak, bil-külliye, memnudur ve neferatın ayırmak ve kuyu başlarında yalnızca eğlenmelerine mümkün mertebe az ruhsat verildiğinden askerin azimetinden

evvel cümlesinin mataralarını doldurtmak lazım gelir ve askeri karyelerden geçirmekten ictinab etmek lazım ise de

146. sayfa

Behemehal karyeden geçmeye mecburiyet hasıl olduğu takdirde hiçbir nefer kendi sırasından çıkmamaya, zâbitler be-gâyet dikkat ederler. Ve dümdar karakolundan maâda kolun en gerideki alayından bir kıta dahi ifraz olunup ona lede'l-iktiza her bir alaydan bazı küçük zâbitler dahi ilave birle eğer serasker tarafından tensib olur ise geriye kalmış olanları toplamaya memur kılınır ve işbu kıta-yı askeriyye çukur yolları ve çiftlik ve karyeleri yoklayıp gerek yağma için dolaşan ve gerek icra-i töhmet üzerinde ahz olunan neferatı alıkoyarak müteallik oldukları alaylarının karakoluna teslim eder. Ve bârgirleri nallamak için geriye bırakmaktan ictinab edip nalsız olan bârgirlerin mümkünü mertebe cümlesini bir nalbantta toplayıp küçük zâbitlerden birinin nezaretine ihale olunmak üzere üzerlerine ta'yîn olunur. Gece vaktinde eğer karanlık veyahut yollarda güçlük sebebiyle yürümenin usûlüne halel gelmek vâki olursa işbu keyfiyeti haber vermek için her bir taburun ardınca sol kolağasının ma'iyetinde olmak üzere bir nefer trampete ta'yîn oldunduğu misillû her bir süvâri bölüğünün ardınca dahi bir boru bırakılır. Ve bu işaretler alayın gerisinden ilerisine kadar her bir taburda tekrar olunur.

Yüz Otuz Birinci Madde
(Esnâ-yı rahda cümlesini bir siyak üzere yürütmek usûlünün vikâyesi zımnında vüzerâ-yı askeriyyenin tekayyüdleri beyânı)

147. sayfa

Vüzerâ-yı askeriyye ve büyük zâbitler esnâ-yı rahda askerin meşi ve hareketi ta'yîn olunan nizâm üzere olduğunu ve beynlerinde lazım gelen mesafeyi hıfz etmekte olduklarını bilmek için sıkça sıkça durup tahkik ederler ve vakit be-vakit kolun gerisine zâbitler gönderip bunlar avdetlerinde her ne vechle takrir ederler ise vüzerâ-yı askeriyye dahi yürüyüşün usûlünü ol vechle tânzim ederler. Eğer serasker olan zât kolu süratli yürütmek murat eder ise işbu hareket

cemi bölüklerde defâten bir vakitte icra olunmak için mîr-alaylara evvelce haber gönderir hatta serasker müşarunileyh bu babda mahsus bir trampete işareti ta'yîn edip işbu işaret her bir taburda başka başka tekrar olunur. Bir cesim kolu bir dar geçitten geçirmek için ol kolun boyunu uzatmaya mecburiyet hasıl oldukta serasker olan zât mîr-alaylara haber verip onlar dahi geçide yaklaştıklarında taburları bütün bütün kol yanaştırırlar. Ve her bir bölük veyahut takım mümkün olduğu kadar yanaşıp birbiri ardı sıra geçide girer.

Kolun başında olan takım veyahut bölük geçidi geçtikten sonra yanaşık kolun sığmasına lazım gelen mesafeyi bırakacak meydan kadar ileri yürüdükde durup en gerideki takımlar geçitten çıktıkta onları eğlendirmeye mecbur etmemek için evvelki gibi yol kolu nizâmına girip o vechle süratli yürümek lazım gelir. Eğer düşmanın

148. sayfa

Uzaklığı müsaade eder ise taburlar geçidin gerisinde ve ilerisinde kol yanaştıktan sonra tüfenk çatarlar.

Bir köprünün veyahut bir dar boğazın geçidinde eğer askerin birbiri üzerine yakılmaklığı yahut nizâmsızlığı vukuundan ihtirâz olur ise serasker tarafından bir veyahut birkaç bölük ile bir erkân-ı ordu zâbiti ol hale ta'yîn olunup her bir livâ mürur ettikçe o bölükleri tebdil etmeye mecbur olur. Hareketin maksadı ve gidebilecek mahalin uzunluğu müsaade ettiği kadar esnâ-yı rahda sıkça sıkça arâmlar olunup iş bu aram olunan vakitten biltercih geçidi geçtikten sonra eğlenilen eyyamdan istifade olunarak askeri nizâma iddihal etmeye fırsatyâb olunur ve gerek esnâ-yı rahda ve gerek aramgâhlarda resmi selam ve ta'zim fakat serasker olan zâta icra olunur.

Yüz Otuz İkinci Madde
(Hastaların ve eyerli bârgirlerin ve arabaların keyfiyeti beyânı)

Hastalar daima arabalarıyla beraber nakil olunup zâbitlerin yedek bârgirleri dahi piyâde kalan kimesnelerin bârgirleriyle beraber alayların ardı sıra

götürülür. Serasker ve hasta bulunan vüzerâ-yı askeriyyenin arabalarından maâda diğer arabaların ve araba bârgirlerinin cümlesi arabacı başının ma'iyetinde olmak üzere hiçbir defa kollar ile beraber gitmezler. Eğer mühimmat ve hasta arabalarının kollar ile

149. sayfa

Beraber gitmelerini serasker olan zât, tensib ve tecviz eder ise bunların ne mahallde ve ne sırada yürüyeceklerini tertib ve ta'yîn eder.

Yüz Otuz Üçüncü Madde
(Müdeaddid asâkirin birbiriyle kavuşmaları yahut karşılaşmaları beyânı)

Bir yolun üzerinde kavuşan ferikler gerek birbirleriyle karşılaşmak ve gerek ikisi de bir istikamette yürümek üzere çatıştıklarında eğer bölük işbu iki kolları dahil ihatâ edecek kadar geniş olur ise her biri kendi sağına doğru istinad eder. Ancak eğer yolun eni mezkûr kolları ihata edemezse bu babda bir erkân-ı ordu zâbiti vasıtasıyla âher bir nev' muhalif emir yada tahriren veya şifahen tevarüd etmiş olmadığı surette saff-ı harb nizâmında birinci itibar olunan kol diğerlerine takdim etmek lazım gelmekle birinci kol geçinceye değin ol bir kollar hareketlerini tevkif edip ba'dehû sıraları geldikçe onlar dahi münavebet üzere birbiri ardı sıra azimet ederler işbu kaide-i mer'iyye müteaddid feriklere müteâlik olan piyâde ve süvâri livâları ve alayları ve müfrez kıtaları haklarında dahi ale's-seviyye cari olup hatta bir ferik veyahut bir liva esnâ-yı rahda bir alaya rast gelip o alay eğer saff-ı harb nizâmında sağ başı ihata eden ferikin veyahut livanın alaylarından biri ölmüş olur ise onun hakkında kezâlik resmi riayeti aynı vechle icra eder. Bir asker yürürken diğer bir asker onun yolunu kât etmek

150. sayfa

Hiçbir vechle ca'iz değildir. Bir asker diğer bir askeri durmuş buldukda eğer biri ol birine fâik ise tefevvuk olan ileri geçer. Hatta tefevvuk olmadığı halde

bile eğer duran asker yürüyen askerden evvel yola çıkmış istihkakını derhal iddia etmezse yürüyen asker yoluna müdavim olur.

İki bölük birleştiği yerde iki asker karşılaştıkları takdirde sonradan gelen asker herhangi sırada olursa olsun evvel gelen askerin mürurunu bekler. Bir askerin mürurunu yol vermek için bekleyen kollar evvel askerin müruru akabinde arabalarını durdurup kendileri o yola çıkarlar. Ve kezâlik kollar esnâ-yı rahda arabalara tesadüf eylendiklerinde eğer gayri vechle yollarına müdavemet edemez olurlar ise arabaları tevkif edip kendileri evvel geçerler.

Askerin azimetini tevkif eden vüzerâ-yı askeriyye ve büyük zâbitler bu babda istihkakları her ne kadar derkâr ise de maslahatın, ta'yîni ve hizmetin hüsn i nizâm ve tervici muktezasınca istihkaklarından sarf-ı nazar eylemleri lazım gelip gelmediğini kendileri dikkat ve ihtimam ile tecessüs ve tahkik edip tevkif edecekleri askerin büyük zâbitleriyle ledel el-istişare tarafına verilmiş olan emâvirin mazmununa muvafakatle kararlaştırmak ve usûl umumiye olmak üzere ordunun külliyetli menfaati istihsalinden maâda diğer hiçbir nev'

151. sayfa

Usûlüne mücerred ve teba'iyyet eylememek hususları umur-ı lazimelerindendir.

On İkinci Bend
(Muharebelerde lazım gelen icmâl tâlimin bahsi)
Yüz Otuz Dördüncü Madde
(Tertibat-ı umumiyenin beyânı)

Muharebenin kaideleri mücerred iki taraf asâkirinin cinsi ve miktarına ve muharebeye mübeşeret olunacak vakitte askerin heyet-i halliye ve isti'dad ve mahiyetlerine ve muharebenin nev'ine ve zeminin keyfiyetine ve zâbitanların ehliyet ve dirayetlerine ve el hasıl menvi-i zamir olan maddenin suretine göre olup guunagun tebeddülata tâbi olduğundan kuvvet-i askeriyye istimâl ve tanzim etmek usûlünü bir kaide-i mutlaka tahtına iddihal etmek mümkün

olmayıp, fakat usûl-ı mezkûreye esas olmak üzere bazı keyfiyetin bu mahalde tarifiyle iktifa olunur. Çarhaya ta'yîn olunan asker düşmanın ileri karakolları mevkii üzerine hücum edip, onların bütün bütün zâbitine veyahut ordusuyla olan ve ihtilat muharebatının inkıtâ'ına daima sa'y ve ikdam etmek lazım ise de destres olamadığı takdirde ekalli ilerleyerek müteallik olduğu askerin gerek ileri doğru azimetini setr yahut teshil edebilen kaffe-i mevkiileri ve gerek geri çekilme halinde zâbiti ehemm ve elzem olan köprü ve dar boğaz ve ormanlık ve mürtefi mahalleler ve ol misillû sâir mevzileri tutmaya cedd-i sa'y-ı mevfûr

152. sayfa

Etmek lazım gelir. Mârrü'z-zikr çarha askeri işbu meramın istihsaline muvaffak olduktan sonra düşmanı işgal ve müsabakat eylediği ordunun niyet ve azimetinde onu iğfal edebilmek için kendisini tehlikeye ilka etmeksizin bazı hücumlara ibtidar eder. Eğer düşman bir miktar askerini perde misillû ileriye çekmiş ve ol perdenin verâsında kendisini mestur ve hareketini hafi tutmuş olursa çarha askerinin kumandasına memur olan zâbit düşmanın hareketini ve bulunduğu mevkii tecessüs ve tahkik etmek niyetiyle mustashibi olan zâbitlerden bazı dirayetlilerini ledel el-intihab ma'iyetlerine bir miktar asker ta'yîn edip sağ ve sol taraflara doğru gönderir. Eğer işbu takrible tahsil merama muvafık olamazsa ekalli düşman ile cesim bir cenke tutuşmaksızın onu meydana çıkarmak hususuna destres olabilmek için lazım gelen vesailin mecmunu sarf eder. Mârrü'z-zikr çarha zâbiti hız ve marifetiyle bazı gösterişler ve ba-husus düşmanın ilerlemiş olan askerini asıl ordusu beyninde ihtilat ve irtibatı kat edecek yollar, hareketler ile onu ihafe eder. Ve imal ve harekâtını daima zeminin keyfiyetine tatbikan askerini kademe nizâmı üzere tanzim edip kâh hücümat-ı kazbeye ve kâh su-be-su şiddetle vuruşmaya mübâderet nihaye-i el emr-i memur olduğu çarha çekilmek merâm-ı asli olan fevaid-i âher vechle tahsil etmek adim'ül imkan olduğu ledel-l müşahade fakat ol halde

153. sayfa

Bir muharebe-i hakikiyeye mübâşeret edebilir. Eğer çarhacı geriye bir miktar asker bırakmış olur ise o asker yerine başka asker ta'yîn olunduğu anda onlar

gelip ke'l evvel çarha askeriyle birleşirler. Eğer mevkii tutulmuş ve çarha askeriyle asıl ordu bir birbirinden mürtefi mahaller veyahut dar boğazlar ile ayrılmış olduğundan beynlerinde lazım gelen rişte-i ihtilat ve irtibatın muhafazası için zâbiti iktiza etmiş olursa çarha askerinin kuvvetine halel getirilmeyerek asıl ordudan bir miktar asker ifraz birle ol muktezi mevkiilerin muhafazasına ta'yîn olunur ve düşmana oldukça yakın olup uğraşmak murat olundukta eğer seraskerin miktarı müsâade eder ise onları o emirde birkaç hat üzere tânzim etmek lazım gelip en çok iki hattan ziyade tertip olunamadığı surette birkaç tabur kol nizâmında olarak ikinci hattın cenâhları ardınca vaz olunur. İşbu hatlar zeminin keyfiyetine veyahut muharebenin tedâbîr-i musammemesine göre ya kol veyahut saff-ı harb nizâmı üzere tertip olunabilir. Ol halde çarha askerini dahi diğer asker ile birleştirip ya cenâha veyahut düşmanı kovalamak da memur olan neticeye medar ve ordunun geri çekilmesinde onu setr ve muhafazaya yarar olmak üzere bir muvafık mevkiine vâz etmelidir. Ihtiyât askeri daima geriye ve merkeze veyahut düşmanın herhangi tarafını ziyade tazyik etmek murat olunursa ol hallere yakın vâz' olunur. İşbu ihtiyat mümkün mertebe piyâde ve süvâri askerinden

154. sayfa

Tertip olunarak memuriyeti mücerred düşmanın inhizâmını tekmil veyahut müteallik olduğu ordunun geri çekilmesini teshil etmekten ibaret olmakla mezkûr ihtiyat mecmû asâkirin en güzidesinden intihab olunup, ehliyetli ve cesur bir zâbitan zîr-i kumandasına tefviz olunur. İşbu ihtiyâtı kumanda eden mezkûr zâbitin muttasıf olduğu hasâyis ehemmden biri keyfiyyet-i haliyyeye göre tez elden ne yapacağını derk edip onu derhal kararlaştırmak ve biltereddüd icrasına müsaraat etmek hususudur.

Süvâri askeri eğer hareket ve cenk etmeye zeminin mevzi müsait olursa kademe nizâmı üzere cenâhlara ve merkeze taksim olunur. Zira onun hizmet-i memuriyeti, gösteriş ve hücumdan ibaret olduğundan herhangi tarafı korkutabilir ve herhangi mahallde iş görebilirse o tarafa yakın bulunması lazım gelir. Süvârinin evsaf ve keyfiyeti mücerred mecmû hareketlerini şiddet ve

nizâm ve süratle icra etmek olmakla düşman cenâhlarının birisi üzerine hücum etmek ve bu husus için tertip ve tehiye olunan asker ile bil ittifak ardını kuşatmaya mümkün olduğu mertebe çalışmak ve yekpare hareketinden ve heyet-i mecmuasından memur olan kuvvetini kat'a zâyi etmemek için tamam hücum menziline geldikçe düşman üzerine dört nal yürümek ve düşmanın hücumunu durduğu yerde beklemeyip mukabele-i bilmisl olarak düşman hücum ederken kezâlik üzerine hücum ve iktiham

155. sayfa

Etmek veyahut eğer hücuma muktedir değil ise hüsn-i nizâmla geriye çekilmek vel'hasıl düşmanı kovalamakta zahmet çekmemek ve bir gune ukubet zuhurunda veyahut düşman ihtiyatının hücumları vukuunda mukavemete muktedir bulunmak için cemi bölüklerini birden cenke sokmayıp bir sülüsünü kol yahut kademe nizâmı üzere iki cenâhlarından birisinin hizasında tutmak ve işbu usûl süvâriyi iki hat üzere tertip etmekten mürecih olduğundan usûl mezkûreye daima riayet olunmak hususları süvâri askerine tevsiyye ve tenbîh olunur.

Topların ateşi iki vechle istimâl olunur yani usûl-ı tehâcümyede bir mahallin üzerine varıp vurmasını kararlaştırdıkta topların hizmeti düşman tabyalarının ateşini gürletmek ve usûl-i tedâfüide topların ateşini biltercih ilerleyen düşman askerinin üzerine doğrultmak lazım gelmekle işbu şıkkın ikisinde dahi topların ateşini bir mahalle gizleyip ziyadesiyle tesirli ve dehşetli kalmak için onları mümkün mertebe muharebenin en başlı mahallerine birleştirip cem' etmek muktezâ-yı usûl muharebedendir.

Gerek cenklerde ve gerek cesim hareketlerde daima düşmanı usûl tedafüiye hazır etmeye çalışmalıdır. Ancak böyle bir hareketin istihsaline metanet-i kalb ve emniyet-i tamme ile mübaşeret edebilmek için hem askerin kuvveti gerek miktar gerek keyfiyet cihetiyle düşmandan

156. sayfa

Kavi ve hem hareket olunacak zeminin keyfiyeti mevkii cihetiyle takribi sehl ve muharebeye müsait ve muvafık bir mahal olmak lazım gelir ve eğer usûl-ı tedaifüyi ihtiyar etmeye mecburiyet hasıl olur ise böyle bir halde bulunduğu mevkiinin faidesini zâyi etmeyerek usûl-ı tehacümyede derkâr olan tefavvuku tahsil etmek için meydan-ı muharebe ittihaz olunacak mahallin verasetinde mevkii tutup düşmanı tard etmedikçe ol hale kadar ilerlemek caiz değildir.

Muharebelerde daima ehemm ve netice bahş bir mevkii vardır ki mücerred ol mevkiinin zâbitiyle zaferyâb olunageldiği biltecrübe zuhura gelmiş keyfiyetten olduğundan külliyetli kuvvet ile ol mevkiinin üzerine hücum etmek için lazım gelen vesa'ilin tahsili mevadd-ı lazimedendir. İşbu meramın neticesine mazhar olmak için tertibat ve tedabir-i harbiyeyi hücumat-ı kâzibe ile setr ve ifâ etmek lazım gelmekle bir taraftan zabtı murat olmayan bazı mevkiilerin üzerine müteaddid kollar sevk bâ-dehu ondan kemal-i süratle asıl maksat hücum ve teshir olan mevkiin üzerine gelebilmek üzere onları tertip etmek ve bir taraftan dahi bir miktar asker bıraktırıp gerek bayır ve orman ve bu misillû sairelerin müsaadesi olan mevkilerin ardınca ve gerek hareket üzere olan yahut saff-ı harb kaidesince duran diğer askerin veresince düşmandan gizli olmak üzere tânzim ve tehiye kılmak velhasıl zabtı matlub ve menevi olmayan mahallerde mümkün olduğu kadar az asker ile

157. sayfa

Düşmanın kuvvet-i cesimiyyesini işgal etmeye mahsus olan vesaili istimâl eylemek hususlarıyla mârrü'z-zikr netice bahş olan mevkin zâbitine destres olunabilir. Gerek usûl-ı tedaüfiyede ve gerek usûl-ı tecvizde ehemm ve elzem bir mahall olduğu derkâr olmakla hız ve marifet ol hali der-âkâb intikal etmektedir ve mahall-i mezkûr mevkinin miftahı mesabesinde olduğundan düşman var kuvvetini ol mahale vereceği aşikar olarak daima onu o halde beklemedir. Ve mahall-i mezkûrun üzerine düşmanın hücumu tehlikeli olduğuna binaen emri muhafazası için iktiza eden kuvveti sarf etmelidir. Düşmanın menviyyât tedbiratından dolayı tahsil olunabilen malumat-ı

muhtemeleye mukabele-i tânzim olunan tertiplereden başka askerin cenâhlarını birer emin yere istinâd etmek lazım gelmekle eğer zeminde orman ve göl ve bu gune sair müsait yerler bulunmaz ise bunlara bedel olarak kıt-a nizâmı üzere birer miktar asker cenahları ardınca vâz etmelidir. Ancak düşmanı ol halde beklemekten ise bulunduğu mevkiden tard etmek müyesser olur ise ol halde derhal usûl-ı tecvizde ihtiyar etmelidir. İşbu usûl düşmanı şaşırmaya ve neferat-ı askeriyyeye emniyet-i kalb ve gayret vermeye ve ekseri asar galebenin istihsaline bir vesile-i müstahkile olur. Usûl-ı tecvizde ahz olunduğu anda der-âkâb yanaşık bir kolu iki cenahlardan birisinin üzerine veyahut düşmanın yan tarafı üstüne kemal-i süratle yürütmeye çalışmalıdır. İşbu yanaşık kolu birbiri ardı sıra kol tabur edip derhal

158. sayfa

Her bir taburu saff-ı harb üzere başka başka ileri yürütmelidir. Düşman ser'ian kademe nizâmı üzere şu vechle vurmalıdır ki tebdil hiza etmeye veyahut ihtiyatını ileri sürmeye vakti kalmasın. İşbu tertibleri cümlesinde ale'l-husus hücum etmek keyfiyetinde musammim olan niyet ve meramını düşmana mümkün olduğu mertebe gece bildirmek ve icrasını süratle kuvveden fille getürmek hususlarını kâ'ide-i usûliyye ve mutlakadan ittihâz etmelidir

Bir serasker etraf ile lazım gelen ihtilat ve irtibattan ve geri çekilecek yollarından tahsil emniyet etmedikçe hücum ve muharebeye cesareti bir vechle ca'iz olmadığından naşi mumaileyh aks-i kaziye zuhuruyla netice-i muharebeye muvaffak olamadığı halde ne vechle hareket etmek iktiza eylediğine dair tertibatını kable-l vukû tânzim ve tayin etmek maslahat memuresinden olmakla istibsarı mümkün olan keyfiyet mütenevviada ne vechle hareket edeceklerini ve müteakiban tutacakları mevkiler hangileri olduğunu ma'iyetinde bulunan vüzerâ-yı askeriyyeye ve mîr-alaylara iş'ar eder.

Kaldı ki serasker müşarunilyeh yevm-i muharebenin kaffe-i tafsilatını eğerçe zîr-i idaresinde olan mârrü'z-zikr vüzerâ-yı askeriyye ve büyük zâbitler ile alâ-kâdri-l imkan istişare etmiş ise de bunlar eğer keyfiyet-i muharebenin

icabından mecbur olurlar ise beynlerinde karâr-gîr olan iş bu tertibatından sarf-ı nazar ile ahz tertiplerin

159. sayfa

Mübaderatına muktedir olabilirler. Ancak herhalde ordunun ve yahut ferikin usûl-i umumiyesine ve yek cihet üzere hareketine muvafakatle kendileri dahi hareket ederler.

Bir ordunun cenahları ve merkezi ve ferikler livalar birbirlerinin ianesine yetişmek lazım gelir şöyle ki, vüzerâ-yı askeriyyeden biri âher bir mevkide düşmanın galebesini men etmeye veyahut diğer bir kol askerin imdadına yetişmeye muktedir iken icra etmeyip de bulunduğu mevkide düşman üzerine galebe etmiş olsa bile mumaileyhin ibrâz ettiği hizmet kat'ân medhasız olmayıp hatta bilakis hakkında zemm ü ta'rîzi müstelzim bir keyfiyet olur.

Galebe akabinde fakat asâkir-i hafife serî'an düşmanın ardı sıra takip edip asâkir-i saire tâ kolun derununa nizâm ve intizâm rabıta pezir olmadıkça yerlerinden deprenmezler hatta hüsn i nizâm te'sis olduktan sonra bile mârrü'z-zikr kollar bir mevkiiden öbür mevkiye konarak ve daima düşmanın hücumunu red ve def etmek derecesinde kâvi ve müheyya bulunarak o vechle ileri yürürler. Gerek serasker olan zât ve gerek cenahları ve merkezi ve ferikleri kumanda eden vezirler hegamı muharebede verile gelen inha ve takrirleri âhz etmek zımnında bulunacakları mahalleri her ne kadar mümkün olabilir ise kabl-el-muhârebe iş'ar ederler. Ve eğer mahallerini tebdil edecek olursa daima evvelce haber verirler ve hangi istikametlerini ahz etmiş olduklarını

160. sayfa

Bildirmek için terk ettikleri mahale birer zâbit bırakırlar.

Yüz Otuz Beşinci Madde
(Esnâ-yı cenkte zâbitlerin ve küçük zâbitlerin fariza-i zimmetleri beyânı)

Cenk arasında zâbitler ve küçük zâbitler müteahhiyiz oldukları zâbitlik nüfuz ve kudretiyle zîr-i kumandalarında olan tavaif-i askeriyyeyi kendi sıralarında tutmak ve iktiza-yı halde onları itaat ve inkıyada icbar etmek umur-ı lazimedendir. Cenkte maktul olanları saymak veyahut üzerlerini aramak için hiçbir neferin sıradan çıkmasını tecviz etmezler. Hatta bir ruhsat-ı mahsusa verilmedikçe mecruhların nakli için bile ferd-i vahidi salıvermezler. Akdem ihtiyaç ve lüzumiyet ve mukaddem fariza-i zimmet mücerred zafer ve galebenin tahsili hususundan ibaret olup mecruhlar haklarında lazım gelen ihtimam ve dikkat ancak galebe vukuu ile husula gelebildiğinden neticeyi muharebe kararlaşmadıkça mecruhların mahall-i âhere nakillerine bir vechle ruhsat verilmez. Esnâ-yı muharebede âhz olunan esirleri saymak caiz olmayıp her birinin rütbe ve kadrine göre hakkında merasim, hürmet ve riayet icra olunur. Ve şeccat şanını tekmil eden madde mahza ulüvvi cenâb olduğunu zâbitler daima neferât-ı askeriyyeye ihtar etmelidirler.

Yüz Otuz Altıncı Madde

(Müdürlerin fariza–i zimmetleri beyânı)

161. sayfa

Asker müdürleri, neferât-ı askeriyenin sıhhat-i bedeniyyeleri hizmetinde ve mecruhların i'ane ve neferler için lazım gelen vesailin istihsalinden mesuliyetleri iktiza eder. Gerek muharebeden evvel ve gerek muharebe esnasında mârrü'z-zikr müdürler, işbu ihtimamat ve takayyüdât-ı ehemme ve lüzumiye meşgul olarak vüzerâ-yı askeriyyeye takrir ederler. Vüzerâ-yı askeriyye ve erkân-ı ordu reisleri dahi müdürlerin ve hastaların üzerine memur olan zâbitlerin beyninde akdem ve gayretleriyle mümtaz olanları inhalarında zikr ederler.

Yüz Otuz Yedinci Madde

(Topçu zâbitlerinin vecibe-i zimmetleri beyânı)

Topçu zâbitleri ba'del harbe meydan-ı ma'rekede kalmış olan top ve silah ve zırh ve koşum ve eşya-yı sa'ireyi cem' etmek üzere memur gönderirler.

Yüz Otuz Sekizinci Madde

(Takrirlerin ve emirlerde ve havadisât-ı askeriyye evrakında zikri lazım gelen keyfiyetin beyânı)

Piyâde veyahut süvâri binbaşlarından başlayarak ta serasker olan zâta varınca her biri kendi be müte'allik olan keyfiyeti o günün takririnde derc eder. Askeriyeden biri esnâ-yı muharebede bir hüsnü sülukundan dolayı mücerred zikre müstahak ve mahsus olduğu enseb görüldükde şöyle ki ya bir sancak ya bir top almış veyahut vüzerâ-yı askeriyyeden veya büyük zâbitlerinden birisini düşman

162. sayfa

Elinden kurtarmış veyahut bu misillû diğer şeciane bir hizmet ibraz etmiş olduğundan onun hizmet makbule ve mebûresi müstakil bir takririn tahririne şayan olmuş olmakla takrir-i mezkûr ordudan verilegelen evâmir yevmiyede ve hareket askeriyyeye mütedair neşir olunagelen havadisât-ı evrakında zikr ve i'şar etmek lazım gelip gelmediği serasker olan zâtın re'y ve tenbihine menûttur. Herhâlde takrir-i mezkûr evâmir-i yevmiyede münderic olduğu surette havadisât-ı-i askeriyye evrakında dahi derci lazım gelir.

Zikr-i mesbûk hizmet şeciâne herhangi zâbitin zîr-i kumandasında bulunan neferden zuhur etmiş ve herhangi bir zâbitin gözü önünde vukuu bulmuş ise o zâbit askersiz bile olsa balâdâ zikri sebkat eden başkaca takriri tahrir ve imza temhir ettikten sonra mirlivâ ve serasker kaymakamı olan zât onu dikkatle tahkik ve tasdik ederler.

Mârrü'z-zikr vüzerâ-yı askeriyye takrir mezkûrun gerek ordunun evâmir-i yevmiyesinde ve havadisât-ı askeriyye evrakında zikri ve gerek ondan lazım gelecek mükafatın icrası fi'l-hakika erzân ve müstahik olduğunu beyân etmek üzere bu bâbdâ ârây-ı müsbitelerini derc ve tastir ederler. El-hasıl işbu havadisât-ı askeriyye evrakından bâlâdâ zikr olunan resimlerin cümlesini tekemmül edâ olunmadıkça yalnız bir adam için lazım gelen tahsinat ve medâyih-i mahsusa derc olunmaz.

163. sayfa

Beher yevm neşir olunagelen havadisât-ı askeriyye evrakı tez elden tertip ve tahrir ve irsal ve tesyir kılınmak iktiza etmekle iş bu evrakta fakat medâyih-i umumiye ve i'mal ve harekât-ı askeriyenin hikayesi derc ve tastir olunur.

On Üçüncü Bend
(Ağırlık arabalarının ve onlarla terfik olunan neferâtın ahvali)

Yüz Otuz Dokuzuncu Madde
(Ağırlık arabalarının hamuleleri maddesi ve onlara refakat eden neferatın vech tertib-i beyânı)

Ağırlık arabaları türlü türlü olup onların memuriyeti mühimmat-ı seferiyye ve nukud ve zahire ve elbise ve esliha ve hastahane vesair bu misillû eşyayı nakil etmekten ibarettir. İşbu arabalara terfik olunacak neferatın kuvvet ve tertibi hamulenin nev'ine ve ehemmiyetini vukuu muhtemel olan tehlikelere ve gidilecek yolların keyfine göre hesap ve ta'yîn olunur. Eğer mârrü'z-zikr arabaların hamulesi barut olur ise düşman tesadüfinden vukû muhtemel olan cenki arabalardan gereği gibi uzak mesafede edebilmek için onlara terfik olunacak neferatın miktarı çok olmak lazım gelir.

Ağırlık arabalarının muhafazasında süvâri askerinin i'anesi, uzaktan düşmanın ve yolların ahvalini haber vermek, hizmetinin nisbet-i lazimesine göre olmak, iktiza etmekle açık ve ovalık olan arazilere

164. sayfa

Süvârinin miktarı çok ve dağlık veyahut ormanlık olan memlekete az olmak üzere ta'yîn olunur.

İşbu arabaların her bir takımına mümkün olduğu mertebe baltacılar dahi ta'yîn etmek lazım gelmekle eğer tez elden mevcut baltacılar bulunmazsa ahâliyi memleketten miktar vâfi adamlar ahz ve yolların suûbetini teshil ve tesviyye

etmeye mahsus olan âlatlar ile techiz olunup beraberce gönderilir ve esnâ-yı rahda şikest olan arabaları tez elden tamir etmek için tekerlek ve dingil ve ok ve bu misillû arabaya mütealik ağaçlardan birer ikişer parça yedek olmak üzere daima beraber taşımalıdır. Vüzerâ-yı askeriyyeden biri her bâr işbu ağırlık arabalarını tertip ve tânzim edip ol'vechle yola çıkarmaya memur olmakla mumaileyh mârrü'z-zikr arabaların kumandasına ta'yîn olunan zâbite tahriren be-gayet mufassal ve musarrah olarak bir talimnâme verir.

Yüz Kırkıncı Madde

(Ağırlık arabalarını kumanda eden zâbitin iktidarı beyânı)

Arabaların mustahfızları olan askere kumanda eden zâbit müstashibi olan bilcümle aksam-ı askeriyenin ve araba nakline memur olanların üzerlerine nüfuz ve iktidarı caridir.

Eğer mârrü'z-zikr arabaların hamulesi mühimmat-ı seferiyyeden ibaret olur ise bunlar ile bir topçu zâbiti dahi terfik olunmak lazım gelmekle işbu zâbitin rütbesi eğer diğer zâbitin rütbesinden

165. sayfa

Balâ-ter veyahut onunla hemrütbe olur ise cümlesinin kumandası ona ihale olunur. Herhalde arabaların muhafazasına memur olan mezkûr zâbit yola çıkılacak vakit ve saatleri ta'yîn etmek ve arabaları kondurmak ve esnâ-yı rahda iktiza eden nizâm ve tertibi vik'âye eylemek ve vukuu muhtemel olan arızadan arabaları sıyâneten nöbetçi karakollar nasb etmek hususlarına dair topçu zâbiti tarafından sudûr eden mes'uline emr-i muhafazanın şurut-ı tecviz ettiği kadar müsaade eder.

Ve arabaların nakline memur olmayıp ancak beraberce azimet eden zâbitler ne rütbede olur ise olsunlar kumandaya memur olan zâbitin re'yi munazzım olmadıkça hiçbir hususa müdahale edemezler ve zâbit mezkûr hizmetin hüsn i nizâm ve tervici için gerek hem rütbe ve gerek kendisinden dûn rütbede olan cümle zâbit istihdam etmeye muktedirdir.

Yüz Kırk Birinci Madde

(Arabaların taksimi keyfiyeti)

Arabaların adeti çok olduğu halde onları birkaç kısma taksim etmek lazım gelmekle bunların nizâm ve tertibine hâlel gelmemek ve esnâ-yı rahda bir arabadan öbür arabaya kadar beynlerinde dört hatveden ziyade mesafe bıraktırmamak hususlarına dikkat ve itinâ olunmak için beher kısıma iktiza eden memurlar ta'yîn olunur. Eğer işbu arabalar ile ahali arabaları dahi bulunur ise

166. sayfa

Arabacılara mukayyed olmak için ara yerlerine birer ikişer nefer ta'yîn olunur.

Yolda giderken arabaların nizâmı şu vechle olur; evvel be evvel mühimmat-ı seferiyye arabaları ve onlardan sonra zahire arabaları ve bunların ardınca askerin eşyasıyla mahmul olan arabalar yürürler. zâbitlere müte'allik olan arabalar başkaca bir kısım olmak üzere yürüyüp bunların yolda nizâm ve tertipleri, müteallik oldukları zâbitlerin rütbelerine göre olur. Satıcıların ve sâir tüccarların arabaları en geriden giderler. İşbu tertipler herhalde düşmanın tasmimatından dolayı celb olunabilen muhtemelata göre icra olunup ordunun indinde muhafaza ve selameti akdem ve elzem olan arabaları daima muhatara ve tehlikeden sâlim bulunmaya mahsus olan nizâm üzere yürütülmelidir. Neferat-ı askeriyye çantalarını arabaya koymaya me'zûn değildirler.

Yüz Kırk İkinci Madde

(Evvelce tahsili lazım gelen tecessüsat ve malumatın beyânı)

Arabaların nizâm ve yürüyüşü düşmanın yakınlığına ve muhafazasına ta'yîn olunan askerin kısım ve kuvvetine ve yürüdükleri memleketin suret-i keyfiyetine ve yolların ahvaline göre tanzim olunmak lazım gelmekle bunların kumandasına memur olan zâbit işbu mevadd-ı müteneviaya dair iktiza eden malumatı ale't-tafsil celb ve tahsil ettikten sonra

167. sayfa

Karîn sıhaat olduğunu gereği gibi tahkik edebilmek için iktizası kadar uzak mahallere adamlar gönderip ol havalinin ahvalini hakikati üzere keşf ve tecessüs ettirir. Ve işbu mebusların takrirlerini alıp ona göre memurlar iktiza eden talimatı vermedikçe arabaları yola çıkarmaz. İşbu tertiplere ibtidar olundukta mezkûr zâbit akl ve dirayet ve hazm ve ihtiyatı her halde kendisine delîl-i kâvi ittihaz etmelidir.

Yüz Kırk Üçüncü Madde
(Yol ve muhafaza için lazım gelen tertiplerin beyânı)

Arabaların idaresine memur olan zâbit ileriye ve geriye daima birer karakol ve bazı mahallerine birer küçük kıt'a ta'yîn ettikten sonra askerin çoğunu kendisi bilistishab en ehemm ve elzem olan mevkide azimet eder. Bütün bütün açıklık ve ovalık olan mahallerde askerin ekseriyesi arabalar sırasının ortası hizasınca yolun iki tarafından yürüyüp sâir mahallerde ya ileridir veya geriden yani düşmanın hücumu herhangi taraftan melhuz ise o taraftan yürürler. İleri karakol yolda arabaların tevaffuki mucib olabilen manileri tensik ve tesviyye etmek için oldukça evvelce yola çıkıp köyleri ve dar boğazları taharri ve tecessüs ederek azimet eder. İşbu ileri karakol celb ettiği malumatı der-âkâb kumandar olan zâbite yetiştirip onun

168. sayfa

Emrini tahsil etmek için bazı atlı neferatı vasıtalarıyla haberleşir ve arabalar için arâm ve konak etmeye yarar olan yerleri iş bu karakol intihab ve ta'yîn eder.

Eğer kolun ilerisinde düşman korkusu olur ise ileri karakol düşmanın asker koyabileceği veyahut kapatabileceği, cem'i yolları ve dar boğazları ve mevkileri zabt ve teshir eder. Ve o keyfiyette askerin çoğu ileri karakola yakın olarak yürüyüp onun kalktığı mevkilere konar. Ve kolun başı ol hale vasıl

olmadıkça mârrü'z-zikr asker yola çıkmaz. Ve işbu askerin birer miktarı eğer iktiza eder ise mezkûr mahallere bırakılıp ancak arabalar ol hallere vâsıl oldukta onlara refakat eden askerden birer miktar diğerlerin yerine kalarak onlar peyderpey değişilirler. El hasıl mecmû arabalar geçmedikçe o mevkiler terk olunmaz. Hatta eğer kumandar olan zâbit münasip görür ise arabalar geçtikten sonra bile mezkûr askeri ol hallerde bir miktar dahi tevkif eder.

Eğer düşman korkusu kolun gerisinde olursa yine aynı hareketlere muvaffak olmak lazım gelip o halde dümdar karakol geride olan köprüleri hedm etmeye ve yolları bozmaya ve düşmana sed-râh olmak üzere mümkün mertebe maniler ihdas ederek ilerlemesini te'hir etmeye memur olur ve ileri karakol misillû bazı atlı neferatının amed şüdüyle arabalarla haberleşir. Eğer düşmanın korkusu yan taraflarından

169. sayfa

İşe ve hem zeminin keyfiyetine göre yolları kûç ve nehirler ile mahdûd olursa ve geçilecek birkaç dar boğazlar bulunur ise ol halde arabaların muhafazası dahi müşkilce olmak lazım geldiğinden öyle bir keyfiyete ileri ve dümdar karakollara az asker bırakılıp külliyetli kuvvet ile arabaların mürurunu muhafaza edebilen mevkileri evvelce zapt etmelidir ki kolun başı o mevkilerin hizasına gelmezden evvel ve kol bütün bütün geçtikten sonraya değin mezkûr mevkilere elde bulunup düşman tarafından bir nev rencideye duçar olmaya, eğer arabaların miktarı pek çok ve düşmanın kurbiyeti ve kuvveti sebebiyle gidilecek yollar muhatara olurlar ise arabaların mecmûnu tehlikeye ilka etmemek için bunları bazı kere bir kaç kısma taksim edip her bir kısmı başka başka ve aralarına fasıla vererek güç ve muhataralı yolların orta tarafında kavuşmak üzere yola çıkarmak lazım gelir. İşbu keyfiyete askerin kısım-ı azamı birinci takım arabalarla beraber yürüyüp zabt ettiği mevkileri avcılar ile ve lede'l el'iktiza bazı küçük karakollar ile setr ve hıfz eder ve arabaların mecmû geçmedikçe o mevkileri terk etmez. Ve eğer mârrü'z-zikr arabalar ile toplar dahi olur ise arabaların kumandarı olan zâbit zeminin keyfiyetine ve vakt ü halin icâbına göre onları tertip eder.

Yolu ta’cil ve muhafazası tehsîl etmek için yolların vüs’ati müsaade ettikçe arabaları iki sıra olmak üzere yürütmelidir.

170. sayfa

Eğer esnâ-yı rahda arabanın biri kırılır ise onu yol üzerinden çıkarıp tez elden tamir eyledikde arabaların ardınca yola koşmalıdır. Ancak eğer tamiri mümkün olmaz ise hamulesini yavaşlatıp diğer arabalara taksim ve bargirlerini iktiza-yı halde ianeye muhtaç olan arabalara takılmak üzere ta’yîn etmelidir.

Bahren ve nehren nakil olunan mühimmat-ı seferiyye ve zahire ve eşya-yı sâirenin muhafazası yine balâdâ zikr olunan aynı kaidelere riayetle tahsil olunup her bir kayığa birer küçük karakol ta’yîn olunduktan sonra askerin bakisi başkaca kayıklar ile ileriden yahut geriden azimet eder. Gerek kayıkların hizasınca giden atlılar ve gerek ileri ve dümdar karakollar bazı neferat vasıtasıyla kayıklar ile daima haberleşip onlara dair olan havadisi îsâl ederler. Eğer nehirler birbirlerine pek yakın iki dağın arasından cereyan ederler ise düşmanı tepelerde mevki tutup kayıklara, rencide ve hasarat etmekten men etmek için piyâde askeri kısım azâmı nehrin boyunca karadan yürür.

Yüz Kırk Dördüncü Madde
(Meks ve amrâm etmenin ve konumunun beyânı)

Bârgirleri nefeslendirmek ve geriye kalmış olan arabaların gelip kendi mesafelerine yanaşmalarına vakit vermek için her saatte birkaç dakika meks ve ârâm etmek lazım gelir.
Bir mahallde hayli vakit ârâm etmek pek nadir olur. Ve ol dahi eğer meks

171. sayfa

Olunacak mahall evvelce teftiş ve tecessüs olunmuş ve arabaların muhafazasına muvafık bir mevkii olduğu anlaşılmış ise ol halde ziyadece ârâm olunabilir. Etrafta kâ’in karyeleri ve düşmanın saklanabilecek mahalleri gereği

gibi keşf ettikten sonra bile yine bârgirlerin koşumlarını çıkarmayıp behemahal kâ'idei askeriyye üzere düşmandan saklanmalıdır. Geceleri dahi arabaların kondurulması şu vechle olur ki düşmanın aşikar hücumundan veyahut gizli baskınından kendilerini muhafaza etmeye hazır bulunalar. Hatta eğer gittikleri yerler düşman memleketi veyahut ahalinin adem-i muvafakatlarından dolayı uygunsuz mahaller olursa ol halde biltercih meskun ve kalabalıklı yerlerden uzak kondurmalıdır. Arabaları nizâm üzere kondurmak için onları dingil dingile ve okları bir istikamette olarak birkaç sıra üzere tanzim ve tensik edip bârgirlerin suhuletle dönmeleri için beher sıranın arasında oldukça vüs'atli sokak bırakılır. Eğer düşmanın hücumundan korkarlar ise arabaları kale şeklinde korup kondurmak lazım gelmekle ârd tekerlekleri dışarı çevrilmiş olarak tanzim edip bârgirler kalenin ortasına vâz olunur. Ve arabaların azimetinde her bir kısım ileri hareket etmiş olan kısmın ardınca hareket etmeye hazır olduğu halde bârgirlerin başlıkları takılır.

Yüz Kırk Beşinci Madde

(Arabaların emr-i muhafazası ahvali)

172. sayfa

Arabaların kumandasına memur olan zâbit düşmanın zuhurunu haber aldığı anda arabaların sırasını mümkün olduğu mertebe yanaştırıp kemal-i nizâm ve intizâm ile yoluna müdavemet eder. Cenk edecek vesilelerinden ekseri ictinab eder ise de eğer düşman bir dar boğazda veyahut yolun üzerine havale olan bir mevkide önüne çıkarsa artık ictinabı mümkün olmadığından hemen askeriyenin kısım azamını toplayıp düşmanın üzerine kemal-i şiddetle hücum etmekten gayri çaresi kalmaz ve eğer düşmanı geri edebilse bile arabalardan uzaklanmak ve düşmanın geri çekilmesi musenna olmak ihtimaliyle bir sarp yere düşmemek için ardı sıra kât'an takip etmez. Ve o aralıkta arabaları durdurmak lazım gelmekle mezkûr zâbit ol mevkii zabt etmedikçe onları yola çıkarmaz ve merkum zâbit düşmanın kuvveti kendi kuvvetinden ziyade olduğunu tahkik eyledikde arabaları göndermeye karar vermek lazım gelmekle onları yoldan çıkarıp bâlâdâ zikr ve beyân olunan nizâm üzere kale şeklinde

tertip ve tânzim eder. Ancak eğer yoldan çıkarmak mümkün olmazsa ve eğer arabalar yan yana olarak iki sıra üzere dizilmiş bulunmazlar ise mezkûr kumandar zâbit der-âkâb onları çift dizi olmak üzere yan yana getirip oklarını yolun iç tarafına çevirerek her bir arabayı ilerisinde olan arabanın üstüne mümkün olduğu kadar yanaştırdır. Ve yolları kapatmak için ileride ve geride bazı arabaları

173. sayfa

Yolun üzerine aykırı koydurur. Arabacılar bârgirlerini zapt etmek için piyade olarak bargirlerinin başları ucunda bulunurlar. Gerek mezkûr arabacılar ve gerek hizmetçi makulesi olanlar eğer firar etmek sadedinde olur ise bunların haklarında icâb eden muamelenin icrası büyük ve küçük zâbitlerin rey-i mutlakalarına muhavvel olur. Avcılar vasıtasıyla düşmanı mümkün olduğu mertebe arabalardan uzak tutmak lazım gelir ve eğer bunlara imdat ve takviyet verilmek iktiza eder ise kumandar olan zâbit bu hareketi kemal-i hazm ve ihtiyat üzere icra eder, zira düşmanın şiddet-i hücumu esnasında yanında ziyade kuvvet bulunmak için askerin mümkün mertebe çoğunluğu daima mahallde cem' edip top tutmak ehemm ve elzemdir.

Arabaların arasında ateş zuhur ettiği takdirde eğer bir mahallede konmuş bulunurlar ise ateş almış olan arabaları tez elden uzaklatmak lazım gelip ancak eğer yükü olmaz ise ekalli o mühimmat arabalarını ve ba'dehû rüzgar altında bulunanları der-âkâb uzağa çekmelidir. Veyahut yola yakın bazı hendek ve çukur mahaller ve bayır yerler olursa yanmakta olan arabaları o hale yuvarlayıp atmalıdır. Eğer muharebenin sureti ve zeminin keyfiyeti veyahut muhkem bir karakol mevkinin yakınlığı müsaade eder ise arabaların bir takımını o hale doğru geriye göndermeye çalışmalıdır.

174. sayfa

Kumandar olan zâbit bazı kere arabaların bir miktarını kurtarabilmek için bir takımını düşmana terk etmek lazım gelip öyle bir keyfiyete biltercih, meşrubat ve lüzumsuz eşya ile mahmul olan arabaları terk edip mühimmat arabalarını

yalnız sevk derecede mecburiyet hasıl olduğu halde feda etmeye karar verir. Hatta mezkûr kumandar kemal-i taannüd ile kendisini muhafaza edip ma'iyetinde bulunan askerinin kısım azamanı telef ettikten sonra artık mukavemete muktedir olamayacağını istihsas eyledikte ve hiçbir taraftan bir nev imdat zuhuru mamulünde olmadığı takdirde hemen arabalara ateş verip bârgirleri beraber götürerek kemal-i şiddet ve hararetle hücum ve iktiham ve düşman arasında kendisine bir ca-yı selamet açmağa say-ı beliğ ve ihtimam eder. Hasta ve mecruh arabalarının muhafazası yine aynı vechle olup ancak esnâ-yı muharebede âhz olunan esirin muhafazası ziyadesiyle meşgul olur. Eğer düşman ile cenkleşmek için durmaya mecburiyet hasıl olur ise esirleri tez elden yere yatırıp eğer kendilerine verilmedikçe kalkmaya cesaret ederler ise üzerlerine ateş olunur diye korkutmalıdır. Eğer buna hacet kalmayıp vaktin müsaadesi olursa onları çabuk yürütüp bir karyeye idhal ve bir vâsi' binâ altına kapatıp etrafını muhafaza ve yaklaşmasını mâni etmelidir.

175. sayfa

On Dördüncü Bend

(Tevziâtın bahsi)

Yüz Kırk Altıncı Madde

(Tertibat-ı umumiye'nin beyânı)

Vüzerâ-yı askeriyye ve büyük zâbitler ve müdürler ve memurin-i askeriye-i sa'ire mücerred neferatın ta'yinat yevmiyeleri hususuna dikkat ve ihtimam ile meşgul olmak lazım gelmekle bunun en ehûn tedariki târik ve celb olunabilen zehâiri vaktiyle hesap edip ona göre cümlesine ve tahmin olunan müddet ihtiyaca kifayet edecek vechle istimal etmelidir. Eğer zahire ambarları henüz tertip ve ta'yîn olunmamış olur ise mârrü'z-zikr müdürler memur oldukları kazalara varıp serasker olan zâtın re'yiyle o kazaların hakimi ve hükümete memur olan iş erleri ma'rifetleriyle iktiza eden ecnas-i zehâirin cem' ve iddiharına mübaşeret ederler. Lakin kemal-i süratle yola gidilecek veyahut muharebeye kıyam olunacak olduğundan nâşi tedarik-i zahire maddesinde lazım gelen ihtiyata riayet olunamamış olduğu takdirde askeri mümkün olduğu mertebe nizâm ve intizâm ve zâbitler delaletiyle zahire celbine gönderip gerek

düşmanın mecmûndan muhafaza ve himaye etmeye ve gerek o askeri hadd-i itidal ve hakkaniyette tutmaya muktedir olacak miktarı müsellah asker dahi onlar ile beraber terfik etmeleridir. Ve öyle bir keyfiyete karyeleri ve yolları ve ahali ile mültezim ambarların alayların ve piyâde ve süvâri bölüklerinin

176. sayfa

Beynlerinde nizâm üzere taksim etmelidir ki bu babda bir uygunsuzluk hasıl olmaya.

Yüz Kırk Yedinci Madde
(Esnâ-yı tevzîâda bir müdürün ve erkân-ı ordu zâbitlerinden birinin lüzum-ı vücudu beyânı)

Eğer ta'yinatın tevzîî birkaç ferikler için olursa verilecek ecnas-ı zehâirin vezn-u kemiyyetini tahkik ve alaylardan vafi olabilen şikayetleri ihkak-ı hakk etmek için bir müdür ve erkân-ı ordu zâbitlerinden bir büyük zâbit mahall tevzîâda bulunurlar. Ve eğer ta'yinatın tevzîî yalnız bir ferik için olursa buna kıyasla hazır bulunacak memurlar dahi aşağı rütbede olan müdürlerden ve erkân-ı ordu zâbitlerinden ibaret olur.

Eğer bir ferike verilecek lahm ta'yinatı için lazım gelen hayvanatın zebhi alaylar ihale olunursa kesilen hayvanların bağırsaklarını defn etmek için erkân-ı ordu reisi beher alayda nöbet ile bir angarya hizmeti ta'yîn eder ve eğer lahm ta'yîni yalnız bir alay için olursa işbu angaryayı hafta nöbetinde bulunan sağ kolağası icra eder.

Yüz Kırk Sekizinci Madde
(Ta'yinat âhzı için alaylarda lazım gelen nizâmın beyânı)

Karyelerde ve livalarda ve alaylarda ta'yinatın tevzîî bi'l-münavebe ya sağ yahut sol baştan başlanılır. Yani feriklerde olan livâlar ve livâlarda

177. sayfa

Olan alaylar ve piyâde ve yahut süvâri alaylarında olan taburlar veyahut bölükler saff-ı harb nizamınca her ne vechle tânzim olunmuş olurlar ise ta'yinatın tevzîî dahi o nizâm üzere icra olunur. Bir alayın evvel be evvel hizmete gitmeye sırası gelmiş olsa bile ta'yinat ahzına başlamış olan diğer bir alayı men edip kendisi ta'yîn almaya başlayamaz mücerred kendi sırasına beklemelidir.

Yüz Kırk Dokuzuncu Madde
(Ta'yinat tevzîne memur olan yüzbaşının keyfiyeti)

Her piyâde yahut süvâri alayında bir nefer yüzbaşı ta'yinat tevzîne memur olup işbu hizmet üçüncü sıra hizmetinden âdd olunur. Ve süvâri de bu hizmet için yüzbaşı vekillerinden birisi ta'yîn olunur. Eğer bir piyâde taburu yahut iki süvâri bölükleri müfrez bulunurlar ise tevziât hizmetine kezâlik bir yüzbaşı memur olur. Mezkûr ta'yinat yüzbaşısı hideamat-ı dahiliyeye dair kanunnamede münderic olan usûle muvafakatle memnuniyetini icra eder. Ve eğer zahirenin kemiyetinden veyahut vezninden dolayı merkûm yüzbaşının bir nev'şikayeti vafi olup tez elden ihkak-ı hak ettiremez olur ise ta'yinatın tevzîni te'hir ederek keyfiyet hali serasker olan zâta ve erkân-ı ordu reisine ve defterdara veyahut kazanın idaresine memur olan zâbitlere ifade ve inha eder. Ta'yinata verilecek lâhmı ısıcak iken tevzî ettirmemeye mârrü'z-zikr yüzbaşı be-gâyet

178. sayfa

Dikkat eder ancak eğer âher vechle mümkün olmayıp behemahal henüz zebh olunmuş ısıcak lâhm verilmek lazım gelirse hasıl olacak noksaniyete bedel olmak üzere kifayet lâhm müsait olursa neferatı gadirden siyânet-i ta'yinata birer miktar ziyade lâhm ilave olunur.

Ve ta’yinat tevzîî gerek ordu memurları ve gerek kaza zâbitleri taraflarından her kimlerin marifetleriyle olursa olsun ta’yinat bedeli verilmek bi’l-külliye memnudur. Ve mevcut olmayan bârgirlere yem ta’yîni verilmez.

Yüz Ellinci Madde
(Hastahanenin ziyaret ve teftişi beyânı)

Eğer ordugâha veyahut kışlığa yakın mahallde bir hastahane bulunur ise ta’yinat yüzbaşısı hastalara verilen me’kûlatın keyfiyetini tahkik ve onlardan vukûa gelen şikayeti istimâ’ etmek için o hastahaneye varıp teftiş ve tecessüs etmeye mecburdur. Eğer ta’yinat hizmeti zikr olunan yüzbaşının hastahaneye gitmesine mani olur ise onun yerine üçüncü sıra hizmetine evvel be evvel gidecek olan yüzbaşı ta’yîn olunur ve işbu yüzbaşı ta’yinat tevzî’ne ve bahasus hastahane ziyaretine dair inhasını hafta hizmetinde bulunan büyük zâbite takdim eder.

Yüz Elli Birinci Madde
(Zahireden hali olan ambarların keyfiyeti beyânı)

Ambarlar zahireden hâlli kalmış oldukları halde vüzerâ-yı askeriyye

179. sayfa

Karyerlerden celb ve tedarik olunacak ecnas-ı zehâiri cem’ etmek için erkân-ı ordudan veyahut her bir alaydan bazı zâbitler intihab birle müdürlerle beraber işbu hizmete ta’yîn edebilirler. Ta’yinat yüzbaşısı ve yevm memuriyetinde bulunan zâbitan-ı sâire angarya hizmetlere ta’yîn olunan neferata delalet ederek onları nizâm üzere ta’yinat ahzına götürürler. Ve kezâlik bazı keyfiyet haliyenin tesadüfinden nâşî eğer ta’yinata verilecek zehâir bir mahale cem’ ve idhâr olunmuş olduğundan varıp perakende mahallerden başka başka tedarik ve celb etmeye mecburiyet hasıl olur ise işbu angaryaya giden neferatı gözetmeye muhafaza etmeye memur olan müsellah askerin kumandasına ta’yinat yüzbaşısına ihale olunur.

Yüz Elli İkinci Madde

(Süvâriye husus ile mahsus olan tertibatın beyânı)

Yem ve alefin tedariki suhuleti için süvâriyi ekseri karyelere kondurmak lazım gelmekle vüzerâ-yı askeriyye süvârinin konacağı mahallerin taksimini tertip ve tanzim etmeye dikkat ve ihtimam ederler. Eğer birkaç gün kalınmak lazım gelir ise bir karyede kumanda eden her bir zâbit alef taksimi telef sarfından siyanetle nizâm ve idare ile icra olunmak mahv alefin kılleti derkâr olan bazı mahallerde konulmuş olan bârgirler diğer bârgirler misillû aynı kıyas üzere miktar ta'yîne hissedar olabilmek için ahaliyi cem' edip onların vasıtalarıyla alefi taksim ettirir. Eğer

180. sayfa

Süvâri açıkta konmuş olur ise veyahut karyeler olup ancak konmak murad olunmazsa vüzerâ-yı askeriyye ve alaylar büyük zâbitleri alefi toplayıp demed bağlayıp dışarıya getürmek hususunu vaktiyle ahaliye tenbîh etmeleriyle onlar dahi nizam üzere ta'yîn olunan mahale götürürler. Ve esnâ-yı rahda onların emniyetleri için lazım gelen ihtiyata riayet olunur.

İşbu ahali marifetiyle yem ve alef cem' ettirmek tertibi ordunun lüzumu için olan samanın tedarikinde dahi aynı vechle cari olup bir karyeye ta'yîn olunmuş olan her bir kumandar bu babda vüzerâ-yı askeriyye tarafından varid olan emirleri ve müdürlerin matlublarını icra etmeye memurdur. Ve askerin nafakasına dair sâir bir şey için yine aynı bu vechle hareket olunur.

Top-keşân bârgirler ve piyâde zâbitlerin bargirleri ta'yinatı için lazım gelen şiâr ve alefi verecek karyeleri vüzerâ-yı askeriyye bi'l-nefs tahsis ederler. Ve ol'karyelerde memur bulunan kumandarlar ta'yinatın itası için vüzerâ-yı askeriyyenin emrini gördüklerinde süvâri askerine verilegelen ta'yîne kıyasla der-âkâb vermeye mecburdurlar. Ta'yinat yüz başları alef ve saman angaryasına giden neferatın nizam üzere gidip gelmelerine be-gâyet dikkat edip yolda ayrılmak sevdasında olan hizmetkarları te'dîbât-ı şedîde ile terbiye ettirirler.

181. sayfa

Yüz Elli Üçüncü Madde

(Postahanelerin beyânı)

Postahanelerin zahire cihetiyle fevkalade tarh ve tevzî olunagelen tertibe kat'â dahil olmayıp ancak hane-i mezkûredir. Anbar olunmuş bulunan zahire eğer hane sahibine müte'allik olmayıp emanet-i vâz olunmuş olur ise ol halde zahire-i mezkûrenin isabet eden hissesi âhz olunur.

Yüz Elli Dördüncü Madde

(Vüzerâ-yı askeriyyenin konakları ahvali)

Vüzerâ-yı askeriyyenin iskan ettikleri konaklar zahire cihetiyle fevkalade tarh ve tevzî olunagelen tertipten muaf iseler de ordunun lüzumu için mukannen verilegelen mürettebatı vermekten muaf olamazlar.

Yüz Elli Beşinci Madde

(İstila olunmuş memlekette neferat ve zâbitanın her birine verilen şeylerin beyânı)

Orduda bulunan vüzerâ-yı askeriyye istila olunmuş memalike kondurulmuş asâkirin neferat ve zâbitanına tevzî ve taksim olunacak atiyye ve sâir intifaye dâir kaffe-i istid'âlerini padişah hazretlerinin iradesine ve bil-istiklâl serasker olan zâtın re'y ve tenbihine tevkif ederler.

Yüz Elli Altıncı Madde

(Seferberlik, vakt ü halinin keyfiyeti beyânı)

Bir alaya emirler verilip bir taraftan emanetgahını tertip ve öbür taraftan dahi seferber olacak taburlarını veyahut eğer süvâri ise

182. sayfa

Bölüklerini tânzim etmek ve azimete hazır ve amade bulunmak üzere tenbîh olundukta emr-i mezkûr zâbitan haklarında vakit seferde lazım gelen bârgirleri tedarik etmek mecburiyetini mutazammın âdd olunmakla eğer vech âherle aksi bir emir sudur etmiş olmaz ise o zâbitler iktiza eden bârgirleri mübayaa etmiş olduklarını müsbit müdürün imzasıyla bir kat'a tasdiknameyi meclis muhasebeye takdim edip ol vechle sefer hengâmında ele geldikleri şiâr ve alef ta'yinatını âhz edebilirler.

Yüz Elli Yedinci Madde

(Ta'yinat fiyatının keyfiyeti beyânı)

Bir ordu sefere azimet edecek olduğu halde bi'l-istiklal serasker olan zât o ordunun memuriyetine göre yani ihtiyar edeceği teheccüm veyahut tahaffuzu usûle ve işbu iki şıkta düçar olacağı ihtiyaç veyahut refâhiyete göre ta'yinatın fiyatı defterini dahi tertip eder. Serasker müşarunileyh mezkûr fiyat defterini vakt ve halin icabına göre ta'dil ve taklil edebilirse dahi zam ve ilâve edemez. Ancak eğer galebeler zuhuruyla ordu-yu mezkûr hudut memaliki tahatti ederek düşman arazisine geçmiş bulunursa ve zeminin lüzumu der-kâr olup ancak cenab-ı miriye dokunur ve masarıfı mucib olur bir keyfiyet olmazsa ol halde bir miktar arttırmaya muktedir olabilir.

183. sayfa

Yüz Elli Sekizinci Madde

(Hali hazırda iade ettirilmesi ahvali)

Vakti hazırda iade olunmuş olan süvâri askeri kışlaklarına dahil olduktan on beş gün sonraya ve zâbitleri dahil bir mâhe deyin vakt u sefer misillû şiâr ve alef ta'yinatını bi't-tamam âhz ederler. Ancak zâbitler bârgirlerini ol tarihten sonra tâ sefer vukuunda kendilerine tahsis olunacak miktara iblağ edinceye değin yalnız malik oldukları bârgirler için ta'yîn alırlar.

On Beşinci Bend

(Ordunun ardı sıra giden arabaların ve arabacı başların ve satıcıların ve çameşuyucuların vesâir tüccarların bahsi)

Yüz Elli Dokuzuncu Madde

(Arabaların envâ' ve adedinin beyânı)

Umur harbiye nezaretiyle bi'l-istiklâl serasker olan zât tevzî olunacak ta'yinatın defterini tertip ve tanzim eylediği vakitte her bir ordunun memuriyetine gideceği yerlerin keyfiyetine göre vüzerâ-yı askeriyyeye ve meratib-i mütenevviada bulunan zâbitlere ve ordu defterdarı hademesine ve alaylara ve hastahanelere memur olan zâbitlere ve hidemât müteaddidede müstahdem memurlara ve satıcılara ve çameşuyuculara ve ordunun ma'iyetinde gezen kimselere it'â olunacak arabaların envâ' ve adedini dahi ta'yîn eder. Ancak işbu tertibat yüz elli yedinci maddeye tatbikan bazı tadilatı kabul edilebilirler.

184. sayfa

Yüz Altmışıncı Madde

(Vüzerâ-yı askeriyyenin karargâhlarında memur arabacı başların beyânı)

Gerek serasker olan zâtın ve gerek ferikin karargâhına birer arabacı başı ta'yîn olunmak lazım gelmekle bunlar ordunun ardınca askersiz bulunan zâbitlerden bi'l-intihab nasb olunup serasker, ordugâhının arabacı başısı büyük zâbitlerden ve feriklerin ordugâhlarında memur arabacı başlar dahi yüzbaşı veyahut mülazımlardan olmak üzere ta'yîn olunurlar ve küçük zâbitlerin ve eğer mümkün olur ise jandarmaların beyninde bazı müsteidleri intihab olunup her bir arabacı başıya muin olmak üzere biri ta'yîn olunur. Büyük ordulara ve feriklere ta'yîn olunan arabacı başların memuriyeti, evvela ahmal ve eskalin nakline memur olan zâbitan saire ile bi'l ittifâk, arabaların ve gerek ordu hizmetkârlarının nizâm ve intizâmı, vikayesine mukayyed olmaktan ve saniyen erkân-ı ordu reisleri taraflarından kendilerine emir ve tenbîh olunduğu mahalle

arabaları getürmekten ibaret olup, bir yahut birkaç feriklerin ahmal ve eskali büyük ordunun ahmal ve eskali ile beraberce gitmek lazım gelir ise feriklerin arabacı başları büyük ordunun arabacı başısının ma'iyetinde olurlar ve eğer birkaç feriklerin arabaları beraber bir yerde yürümek lazım gelir ise rütbe cihetiyle en büyük

185. sayfa

Rütbede olan arabacı başı veyahut cümlesi hemrütbe oldukları halde kadem cihetiyle en eskisi cem'i arabaları kumanda eder.

Yüz Altmış Birinci Madde
(Alaylarda olan arabacı başların ahvali)

Alayların arabacı başları hidemât-ı dahiliyyeyi hâvi kanunnamede münderic olan kaide mucibince tahrirat postaları hizmetini icra etmeye ve nakil eşya hususunda lazım gelen kaffe-i vesâilin içtimayı ve istihsaline memur olmakla bârgirlerin ve alaya müteallik arabaların ve koşumların tanzim ve idaresi, onların nezaret-i mahsusasına muhavvildir. Ve mârrü'z-zikr arabacı başı gerek aram-gâhta ve gerek esnâ-yı rahda arabaların hüsn-i tertib ve nizâmını vikâye etmeye meşgul olup arabalar ile bulunan küçük zâbitler ve neferat ve satıcılar ve hizmetkarlar herhangi tarikte olurlar ise olsunlar mücerred mezkûr arabacı başının zîr-i kumandasında bulunurlar ve esnâ-yı rahda alayların arabacı başları ferikin arabacı başısının taht-ı emrinde olup ancak livalar başka başka azimet etmekte olurlar ise işbu livâlar arabacı başları beyninde en eskisi diğerlerini kumanda eder.

Yüz Altmış İkinci Madde
(Arabaların nizâmı beyânı)

Kanunnamenin tecviz kerdesi olan miktar arabadan maâda

186. sayfa

Orduda ziyade araba bulunmamak için vüzerâ-yı askeriyye ve müdürler vesair ordu hademelerine müteallik arabaların üzerlerinde ashabının isimleri işaret olunmuş olduğu misillü her bir alaya müteallik arabaların üzerlerine o alayın rakamı tahrir ve bazergan ve satıcı arabaları dahi belli olmak için birer yafte ta'lik olunur. Mecmû vüzerâ-yı askeriyyenin karargâhlarında işbu usûl ve nizâmın layıkıyla icra olunmuş olduğu jandarmaların kumandarı tahkik edip erkân-ı ordunun reisi araba istimaline me'zûn olan zâbitan ve ordu memurlarının bir kıt'a defterini gerek merkum kumandarına ve gerek arabacı başıya it'â etmek lazım gelir.

Yüz Altmış Üçüncü Madde
(Arabaların muhafazasına memur olan askerin beyânı)

Vüzerâ-yı askeriyyenin karargâhlarına müteâllik olan arabaların muhafazasına bir miktar asker ta'yîn olunmak lazım gelmekle işbu askerin kuvvet ve miktarı erkân-ı ordunun reisi tarafından ta'yîn olunur. Mir livâlara müteallik arabaların muhafazası ve hamulelerinin tahmil ve tahliyesi sıralara dahil olmayanlar ile hastalıktan kalkıp henüz silah tutmaya muktedir olmayan neferata havale olunduğu misillû süvâride dahi bârgiri olmayan piyâde kalmış olan neferata ihale olunur. Ve arabaların muhafazasına bir miktar asker ta'yîn olunduğu halde işbu askeri kumanda eden zâbit ber vech-i bala

187. sayfa

Arabaların muhafazası bahsinde bast ü beyân olunan usûl ve kâ'idelere riayet eder. Arabacı başlar dahi onun taht-ı emrinde bulunurlar ve jandarmalar arabaların muhafazasına memur olmayıp fakat atların nizâm ve intizâmına ta'yîn olunurlar.

Yüz Altmış Dördüncü Madde
(Esnâ-yı rahda arabaların nizâmı beyânı)

Büyük ordunun arabaları esnâ-yı rahda ber-vech-i ati beyân olunan nizâm üzere yürürler. Alay seraskerin ve bâ-dehu reis-i erkân-ı ordunun ve bunların ardınca serasker kaymakamlarının ardı sıra defterdarın sonra ordu hazinedârı ve veznedârının bâ-dehu mir livâların ardınca müdürlerin ve bunların ardı sıra erkân-ı orduya merbut olan mîr-alayların ve sonra ordu ma'iyetinde bulunan erkân-ı ordu zâbitlerinin ve bâ-dehu defterdar ma'iyetinde müstahdem memurların ve sonra tabip ve cerrah ve icracıların ve ardı sıra ordu tabhanesinin ve bunlardan sonra bazı ordu memurlarının ve sonra tahrirat postasının ve en geride dahi me'zûn olan tüccaran ve satıcıların arabaları nizâm üzere yürürler. Ve feriklerin ordugâhlarına müteâllik olan arabalar dahi yine bâlâdâ zikr olunan tertip ve nizâma kıyasla yürüyüp her livâ ve her bir alay saff-ı harb nizâmında her kaçıncı olursa onun arabaları dahi o nizâma riayetle yolda kendi sıralarınca yürürler.

188. sayfa

Yüz Altmış Beşinci Madde
(Arabaların içtima-yı ve azimeti beyânı)

Arabaların cem' ve yola çıkarılmaları-için iktiza eden emirler büyük ordunun ve feriklerin erkân-ı ordu reisleri taraflarından arabacı başlara verildiği misillû alayların arabacı başlarına dahi mîr-alaylar taraflarından verilir. Her bir ferikin arabaları, ekseri kendi ardı sıra yürüyüp livâların umumen cem' olunacakları mahallde cümlesi birleşirler. Ve eğer âher vechle olmak lazım gelirse feriklerin ve livâların ve alayların azimet ve hareketlerine dair verilen emirlere her birine müteallik olan arabalar askerin yürüyüşüne hâlel vermemek ve feriklerin arabalarıyla birleşmiş bulunmamak üzere tertip olunup işbu arabalar her kimin olursa olsun askerin ortasından gidip yürüyüşlerinin te'hirine ba'dü olmaları hiçbir vechile ca'iz değildir.

Yüz Altmış Altıncı Madde
(Arabaların birbirine tesadüfleri hali)

İki kol arabalar esnâ-yı rahda birbiriyle tesadüf oldukları halde bervech-i bâlâ yüz otuz üçüncü madde askerin tesadüfü için zikr ve beyân olunan kâ'ideye

riayetle beher kol arabalar müteallik oldukları livânın veyahut alayın saff-ı harbi nizâmında tuttuğu sıraya göre yek-diğerine takdim veyahut takip eder.

189. sayfa

Yüz Altmış Yedinci Madde

(Arabaların nizâm ve intizâmları beyânı)

Birkaç takım arabaların cemiyetini kumanda eden her bir arabacı başı onların nizâm-ı vikâyesi için gerek bir yerde olsun ve gerek ayrı ayrı olsun yürümelerine ve durmalarına dâ'ir münasib gördüğü tembihleri verir. Erkân-ı ordu reisleri büyük ordunun ve feriklerin arabacı başlarından beherinin ma'iyetinde bulunan birer nefer ma'iyetlerden maâda çend nefer jandarmalar dahi ta'yîn edip bunlar mârrü'z-zikr arabacı başlar ma'iyetlerinde olarak esnâ-yı rahda arabaların hüsn-i tertip ve nizâmı vikâyesi için istihdam olunurlar.

Gerek arabacı başlar ve gerek jandarmalar arabalarını layıkıyla suvarmayan bârgirlerine eziyet veren su içmek vesair bahane ile yoldan ayrılıp geriye kalmış olan hintocu ve hizmetkar ve arabacı ve seyisler haklarında vesail-i harbiyenin mecmuunu istimâl etmeye me'zûn ve muktedir olmalarıyla bunların beynlerinde darben karşı durmaya cesaret edenleri ve yağmacılığa dolaşanları veyahut muharebe arasında firar etmek sevda-yı hâmında olanları âhz edip divan harbin hükmüne teslim ederler.

190. sayfa

Yüz Altmış Sekizinci Madde

(Arabalara dâ'ir nezâretin beyânı)

Büyük orduyu yahut ferikleri kumanda eden vezirler vüzerâ-yı askeriyyenin ve erkân-ı ordu zâbitlerinin vezir kumandalarında bulunan alayların ve askere müteallik olan kimesnelerin kanunname hükmünce ta'yîn olunan miktardan ziyade araba ve bârgir kullanmamalarını müekkeden matlub etmeleriyle bu husus için onları mahsus sıkça sıkça yokladıktan sonra kendileri dahi bil-nefs yoklarlar. Ve süvâri neferatından hiç birisi elinde yedek bârgir taşımamak ve piyâde neferatından hiç birisi araba haydamağa kullanmamak ve süvâri neferatı bârgirden inip hiçbir bahane ile bârgirini zâbite verip bindirmemek hususlarına

vüzerâ-yı mumaileyh kemal dikkat ve itina eyledikleri misillû top yahut mühimmat arabalarının üzerine hizmetlerinden hariç eşya yükletmek ve ale'l-husus topçu neferatından ferd-i vahidi velev muvakkaten olsun yabancı araba haydamağa kullanmak yahut bârgirlerini hariçten arabaya koşmak hususlarını hiçbir vechle tecviz etmezler. Gerek serasker ve gerek ferikler karargâhlarının arabacı başları ve memur olan jandarma taifesi taht-ı idarelerinde olan arabaların adeti ve hamulelerinin nevii kanunnameye muvaffak olduğu tahkik ettikte istihkakları derkâr olup hatta muktezî bir vakitte me'zûn olmayan arabaları tevkif edip âhzını müşir bir kıtasına vererek bârgirlerini alıp top arabalarına

191. sayfa

Taktıktan sonra bu hususu erkân-ı ordu reisine inha ederler.

On Altıncı Bend
(Zapt ve rabt umumi ve jandarma taifesinin bahsi)
Yüz Altmış Dokuzuncu Madde
(Jandarmaların umumi medhalyetleri ve jandarma kumandarının ve ikincilerin beyânı)

Jandarma taifesinin ordularda istihdâm olundukları işler aynı umur-ı mülkiyede müstahdem bulundukları hizmetlere müşabih olmakla töhmetlere nezaret etmek ve hukuk davalarını zabt ile müddei-i umumi aleyhi ihzâr eylemek ve kabahatlileri arayıp bulup tevkif etmek ve hüsn-i nizâmın vikâyesine ve zabt ve rabt-ı dahiliye mukayyet olmak hususları onların memuriyetinden ve fariza-i zimmetlerinden maduttur. Bu jandarmalar ağırlık muhafazası ve emr-i çavuşluk hizmeti misillû memuriyetlere kât'an kullanılmayıp ancak lüzumiyet-i mutlaka vafi olduğu halde bunlar dahi askeri gibi ol makule işlerde istihdam olunurlar. Eğer jandarmalar bir maslahattan dolayı askeri zâbitlerinin iânesine muhtaç olurlar ise zâbitan ve küçük zâbitan askeriyye onların istidallerine müsaade etmeye mecburdurlar.

Yüz Yetmişinci Madde

(Jandarma kumandarının ve ikincilerin beyânı)

Büyük orduda jandarmaların üzerine memur olan kimesne

192. sayfa

Kumandar ve feriklerde onlara kumanda eden dahi ikinci tabirle tesmiye olunurlar.

Yüz Yetmiş Birinci Madde

(Jandarma kumandarının ve ikincilerin memuriyet-i mahsusaları beyânı)

Jandarma kumandarının memuriyeti büyük ordunun etrafında vuku bulan cürm ve töhmete dair hususları şamil olduğundan kat-ı nazar ahali-i memleket nehb ü garet veyahut sair her nev rencideden himâyet ve siyânet etmek kumandar merkumun fariza-i zimmeti olduğu misillû ikinciler dahi her biri müteallik olduğu ferikte kezâlik aynı memuriyeti icra eder. Orduda müstahdem askeriyeden olan her bir kimesne bir töhmetin vukuundan âgah oldukta varıp der-âkâb jandarma kumandarına veyahut ikinciye haber verip bu husus için kendisine varid olacak bil-cümle suallere hiçbir madde ketm etmeksizin kat'â cevap vermeye mecburdur. Jandarma kumandarı veyahut ikinci bir töhmetin vukuunu haber aldığı anda lazım gelen tecessüslere mübaderet etmek iktiza etmekle eğer müttehem olan kimesne töhmeti fiile götürdüğü halde tutulup ber muktezâ-yı kanunname-i ceza eziyet-i cismaniyyeye müstahak olmak tecviz olunur ise kumandar mersum yahut ikinci o anda mahalle varıp töhmetin ta'yîn ve ispatına delîl-i olacak evrakı ona götürdükten sonra tahkik ettiği şehadetlerin

193. sayfa

Ve tahsil edebildiği malumatın mazbatasını tertip ve tahrir ve töhmetleri müsbet olan kimesneleri arayıp bulup tevkif eyledikte onları müteallik oldukları ferikin kumandarı nezdine ihzâr eder.

Mârrü-z-zikr kumandarın veyahut ikincinin celbe muktedir olduğu cemi senedatı divan harbe memur olan mübaşirler talep ettiklerinde onları tahsil edip teslim ettikten kât-ı nazar şehadetleri dahi resmen talep olundukta beyne mesabesinde huzur-u divan harbe çekmeye mecburdur. Merkum kumandar yahut ikinci nezaret-i mahsusaya muhtaç olan mahalleri münasip gördükçe varıp sıkça sıkça yoklar ve dolaştığı mahallelerin keyfiyeti ma'iyetinde bulunduğu vezire aynıyla arz ve beyân eder.

Yüz Yetmiş İkinci Madde
(Jandarma kumandarına ve ikincilere mahsus olan tazim karakolunun beyânı)

Jandarma kumandarının sakin olduğu konağa bir ta'zim karakolu ta'yîn olunur. Gerek esnâ-yı rahda ve gerek dolaştığı vakitte bölüğe rapt olunmuş olan jandarmalardan ma'iyetine iki bölük ta'yîn olunup birer bölük dahi her bir ikinciye refakat eder.

Yüz Yetmiş Üçüncü Madde
(Askeriyeden gayrı olan kimesnelerin kifayeti beyânı)

194. sayfa

Ordu ile bulunup askeriyeden olmayan ve tüccar ve satıcı makulesinden olan kimesnelerin zapt ve rabtı husus ile jandarmaların memuriyetlerinden madud olduğuna, mebni vüzerâ-yı askeriyye ve sâir ordu memurları ma'iyetlerinde bulunan katip ve tercüman hademe-i sâirenin isim ve şöhretlerini ve maskat-ı res ve eşkallerini bir pusula edip jandarma kumandarına veyahut ferikte olan ikinciye irsal ederler. Ve esnaftan bazı kimesneler orduda herhangi sanatı işlemek murat ederler ise ruhsat tahsil ve izin tezkiresi ahz edebilmek için bunlar jandarma kumandarının defterine sebt u kayd bulunduktan sonra hüsn-i süluklarını ve kabiliyet nakdiyyelerini ispat ve işleyecekleri eşyanın nevini beyân etmeye mecburdurlar. Ve ordu içinde ruhsat tahsil etmeksizin iş işlemekte bulunurlar. İkincinin nezdine götürülüp o dahi onlardan müteaddit üzere elli kuruş cerime alıp eğer mezburlar bir suikastte mebni orduya girmiş

olmadıkları tebeyyün eder ise ziyade takdir olunmayarak yalnız miktar-ı mezkûr cerime ile ordudan tard ve tebid olunurlar. Ve ordu memurlarından kanunname mucibince kendilerine mahsus olan esvâbla olmayıp ekseri başka kıyafetle gezen kimesneleri jandarma kumandanları erkân-ı ordu reisine ifade ve iş'âr eder.

Yüz Yetmiş Dördüncü Madde

(Bâzergân ve satıcıların ahvali beyânı)

195. sayfa

Vüzerâ-yı askeriyye karargâhlarında olan satıcıların yedlerine erkân-ı ordu reisinin re'yiyle ikinciler tarafından birer tezkire verildiği misillû alaylarda olan satıcılar dahi meclis-i muhasebe tarafından tezkere alıp tezkereleri ferikte bulunan ikincilere imza ettirmeye mecburdurlar. Ve bundan başka mezkûr satıcılar teneke üzerinde bâzergân yahut satıcı diye yazdırılıp yedlerinde bulunan tezkere herhangi rakam ile deftere kayd u sebt olunmuş ise o rakam dahi işaret olunmuş olan yaftayı üzerlerinde görünecek bir yere takıp taşıdıklarından maâda kendi isimlerini ve yedlerine verilen tezkerenin rakamı ve müteallik oldukları alayın yahut karargâhın unvânını havi diğer bir kıt'a yafta dahi arabalarının üzerlerine asarlar.

Erkân-ı ordu reisleri ve mîr-alaylar ve jandarma zâbitleri daima satıcıların elinde bulunan ma'kulenin kemmiyyeti a'lâ ve miktarı kâfi ve bahası mutedil olmak hususlarına gereği gibi dikkat ve i'tina birle hatta mekulatın bahalarını mücerred bulundukları mahallin ve vakt ü halin icâb ve müsaidesine göre takdir ederler. Ve bâzergân ve satıcılarda satılması me'zûn olan eşyadan gayrı nesneyi men ve yasak etmek için onların arabalarını sıkça sıkça arayıp yoklarlar. Ve bin başlar sağ ve sol kol ağları alayın satıcıları

196. sayfa

Haklarında yalnız bu cihetle unf ile muamele etmeye mahsusen memurdurlar.

Yüz Yetmiş Beşinci Madde
(Hilaf-ı kanun hareket için lazım gelen te'dibât ve ceraimin beyânı)

Jandarma zâbitleri arşın ve terâzûları sıkça sıkça tecessüs ve tahkik edip kanuna muhalif olarak damgası olmayan zi'ra ve mizan ve kantarı zapt eder.

Jandarma kumandarı hilâf-ı kanun harekette bulunan bâzergân ve satıcıları kabahatlerine göre münasip görülen te'dibâtla terbiye eder. Farzan bazılarının elinden muvakkaten tezkirelerini alıp bir müddet onları satıcılıktan men eder. Ve eğer mütenebbih olmayıp tekrar bir kabahat işlerler ise onları artık ordudan tard ve te'bid etmek lazım gelip ancak herhalde geri vermeye mecbur oldukları meblağı eda ettirdikten veyahut halkı aldatmış oldukları için müstahak oldukları aher bir nev te'bid haklarında icra olunduktan sonra ordudan ihraç olunurlar.

Jandarma kumandarı ve ikinciler ordu ile beraber izinsiz gezen kimesneleri ve bâzergân ve satıcılardan damgasız kantar ve mizan ve zi'ra ile eşya satıcıları veyahut ordu nizâmlarına muhalif hareket edenleri tecrîme muktedir olup işbu ceraim herhalde yüz kuruşu

197. sayfa

Tecavüz etmeyerek ondan hasıl olan meblağı kumandar merkum ve reis-i erkân-ı ordunun re'y ve tenbîhiyle kendi hizmetine dair hususlara sarf eder.

Yüz Yetmiş Altıncı Madde
(Hizmetkarların keyfiyeti beyânı)

Zâbitlerin ve ordu memurlarının hizmetkârları kendi ağlarının ismiyle mumzâ ve hizmetlerinde bulunduklarını me'şur bir kıt'â tezkere almaya mecbur olmalarıyla onlar eğer asker zâbitleri hizmetinde bulunurlar ise müteallik oldukları alayın mîr-alayı ve eğer erkan-ı ordu veyahut ordu memurları hizmetlerinde iseler ikinci olan zâbit o tezkereyi kezâlik imzasıyla tasdik eder. Ve her ne-vakt mezkûr hizmetkarlardan tezkire sual olunur ise onu göstermeye

mecburdurlar. Ve onların izin tezkereleri yine aynı vechle olup elinde resmen izin tezkiresi olmadıkça orduda hizmetkar olmak bi'l-külliye memnudur. Ve esnâ-yı seferde bir hizmetkar ağasını terk edip ayrıldıkda o hizmetkar başı boş gezginci nazarıyla yakıldığından hâr'ında misillû tevkif olunur.

Yüz Yetmiş Yedinci Madde
(Mahpusların keyfiyeti beyânı)

Her bir ferik karargâhına ikincinin ihtimamıyla bir mahpus tedarik ve ta'yîn olunup mahpusun nezareti zikri masbûk karargâhı kumanda eden zâbitlerin ve ikincinin uhdelerine ihale olunur.

198. sayfa

Ve alaylardan gönderilen her bir rütbedeki zâbitler ve divan-ı harbin hükmüne mugayir kabahatle müttehem olunur ve serseri geşt-ü güzar edenler veya şüpheli olan yahut tevkifi lazım gelen kimesneler cümlesi o mahbese vâz' olunur.

Yüz Yetmiş Sekizinci Madde
(Tevkif olunan veyahut firar eden askerinin ahvali beyânı)

Jandarmalar tuttukları askerleri kabahatlerine göre ya divan harbe veyahut müteallik oldukları alaylara getirmek lazım gelmekle eğer kabahatleri divan-ı harbde fasıl ve rü'yet olunacak kadar cesim olursa o halde delîl-i kâvi olacak evrakı erkân-ı ordu reisine takdim eyleyip olduğu seraskerin emir ve ruhsatıyla iktiza edenlere ihbar eder. Gerek firarilerin ve gerek hapisten savaşanların eşkal ve heyetleri yirmi dört saat zarfında ferikte olan ikinciye gönderilip olduğu mezkûr firarilerin tevkiflerine lazım gelen vesile tespit eder.

Yüz Yetmiş Dokuzuncu Madde
(Jandarmaların esnâ-yı rahda memuriyetleri beyânı)

Jandarmalar yolda giderken kolların ardı sıra yürüyüp yağmacıları tevkif ve geride kalmış neferatı cem' ederler.

Ve ahmal ve eskâl arabalarının nizâm ve rütbesi şiddet üzere

199. sayfa

Vikâye etmek ve bazı kimesnelerin arabalarla ve hatta ordu ile beraber bulunmaları caiz olup olmadığı tahkik eylemek için işbu jandarmalardan bir kıt'â-yı müfreze arabalarla ta'yîn olunur.

Yüz Sekseninci Madde

(Ahali arabalarının keyfiyeti beyânı)

Zâbitlerden ve ordu memurundan ferd-i vahidin ruhsatı olmadıkça ahaliden araba ve bârgir talep etmeye me'zûn olamaz. Ve jandarmalar işbu arabacıların gerek bu babda ve gerek sair hususta vâki' olan şikayetlerini istimâ edip ihkâk-ı hak etmeye memurdurlar

Yüz Seksen Birinci Madde

(Sayd u şikar ve kumar oyunları beyânı)

Esnâ-yı seferde yani ordu halinde her bir rütbede olan askeriye sayd u şikar maddesi bi'l-külliye memnu olup kışlak yerlerinde zâbitler sayd etmek murat eylediklerinde o mahalleleri kumanda eden vezirin ruhsatı ve ashab-ı emlakın izni olmadıkça av etmeye muktedir olamaz.

Ve orduda kumar misillû bahis oyunları kezâlik külliyen memnu olmakla ikinciler ve jandarmaların sâir zâbitleri işbu yasağı gereği gibi tutturmaya mahsusen memurdurlar. Ve bu makule oyunlara müptela olan kimesneler şediden te'dib olundukları misillû kumarı oynatan kimesneler dahi askeriden olmadıkları halde ordudan

200. sayfa

Tard ve te'bid olunurlar.

Yüz Seksen İkinci Madde

(Esirlerin ahvali beyânı)

Cenkte tutulan esirlerin bârgirleri eğer top ve araba çekmeye yarar ve tuttukları alaylara muktezi iseler yine o alaylarda alıkonulup eğer muktezi değil ise erkân-ı ordu reisi olan zât onları işine yarayacak alaylara gönderir. Ve bârgirleri olmayan zâbitler rütbe cihetiyle en aşağılarından ve her bir rütbede kademleri ziyade olanlardan başlanarak cümlesi düşmandan âhz ve zapt olunan bârgirden beğendiklerini intihab edip almaya mezundurlar. Mir livâ olan zât işbu bârgirler taksiminde hazır bil-celis bulunarak beher bârgirlerin eşkal ve alâmetini hâvi tertib olunan defteri tahkik ve tasdîk eder. İşbu bârgirleri mubayya eden zâbitler veyahut kabul eden alaylar serasker tarafından ta'yîn ve tahsis olunan fiyat üzere semenini eda edip bundan hasıl olan meblağ mârrü'z-zikr bârgirleri tutmuş olan kimesnelere taksim olunur.

Yüz Seksen Üçüncü Madde

(Düşman firarilerinin keyfiyeti beyânı)

Düşman firarilerinin bârgirleri süvâri bölüklerin hizmetine yarar olduklarında o bârgirler serasker canibinden akdemce ta'yîn ve tahsis olunup bütün müddet seferde câri olan fiyat üzere

201. sayfa

Cenab-ı miriden mubayya olunur. Ferik olan zât baki kalan bârgirlerin füruhtları için ferike mu'tad üzere verilegelen emirnamede cümleye haber verdikten sonra onları bi'l-müzâyede füruht ettirir.

Düşman tarafından firar edip gelenler serasker ordusunun karargâhına gönderilmek lazım gelmekle onların silahları ferikin topçu kumandarına ve esya-yı saireleri dahi müdüre teslim olunur.

Yüz Seksen Dördüncü Madde

(Meçhul kimesnelere müteallik olan ve çalınan bârgirlerin keyfiyeti beyânı)

Meçhul kimesnelerin bârgirlerini satın almak bi'l-külliye memnudur. Ve sahipsiz bulunan bârgirler ikinciye götürülüp ol'dahi sahibi çıkıp bi'l-ispat talep eyledikte sahibine verir. Ancak sahibi çıkmayan bârgirler reis-i erkân-ı ordunun emriyle herhangi hizmete yarar ise yani bineğe mi topa mı arabaya mı her hangisine münasip görürler ise ona göre ta'yîn eder ve çalınmış olan bârgirlerin sahipleri hayvanlarını tanıyıp ispat eylediklerinde kendilerine red olunur.

Yüz Seksen Beşinci Madde

(Divan-ı harbin beyânı)

Ferik olan zâtlar her ne vakit akd-i meclis-i divanın lüzumunu derk ve istihsas ederlerse divan-ı harbi davet ve cem' etmeye me'zûndurlar.

Yüz Seksen Altıncı Madde

202. sayfa

(Takrîr ve inhaların beyânı)

İkinciler hizmetlerinin her bir hususuna dair jandarma kumandarına gönderdikleri inhalardan maâda husus-ı mezkûru ve bilhusus zapt ve rapta dair asker tarafından vürud etmiş olan emirleri beher gün ma'iyetlerinde bulundukları vezirlere dahi ifade ve takrir ederler. Ve hidemât-ı yevmiyeler için erkân-ı ordu reisleri taraflarından verilegelen umumi emirleri ahz edip mucibince icrasına mübaşeret etmiş olduklarını inha ederler. Bir liva müfrez bulunduğu takdirde o livada jandarmaları kumanda eden zâbit fariza-i memuriyetinden ma'dûd olan aynı hizmetleri ledel icra mîrlivâya ifade eder. Ve jandarma kumandarı serasker yahut büyük ordunun reis-i erkân-ı tarafından ahz etmiş olduğu emirlere kendi mütalaâ ve talimatlarını dahi zam ve ilave ederek onları ikincilere ve feriklere dağılmış olan jandarmaların sair zâbitlerine irsal edip onlar dahi bu taraftan icrasına mübaşeret öbür taraftan ferikin erkân-ı ordu reisine takrir ve ifadeye müsâraat etmeye mecburdurlar. Ve merkum jandarma kumandarı her bir hususu küll-i yevm serasker olan zâta takrir edip

müşarunileyhin emirlerini ahz ettikten kât-ı nazar hizmet ve memuriyetinin tefsilatına dair bir kıt'a umumi inha tertip edip her sekiz günde bir defa ve eğer iktiza eder ise dahi sıkça büyük ordunun reis-i erkân-ı vesasetiyle serasker olan zâta takdim eder.

203. sayfa

On Yedinci Bend

(Bekçilerin bahsi)

Yüz Seksen Yedinci Madde

(Bekçiyan bölüğünün tertibi beyânı)

Seferber olacak ordunun tertibi için asker cem' etmek lazım geldikte o ordunun kuvveti askeriyesine kıyasla bir bekçi bölüğü dahi tertip ve tânzim olunup işbu bölük mümkün mertebe tekaütlük istihkakına nail olmuş olan zâbit ve küçük zâbitlerin bölüklerinden ve piyâde jandarmalardan ibaret olarak vüzerâ-yı askeriyyenin karargâhlarına serasker olan zâtın münasib ve muktezi gördüğü vechle taksim ve ta'yîn olunur. Ancak eğer mârrü'-zikr bölüğün tertibine henüz destres olunamamış olursa bekçilik hizmetine bil'faza tercih ordu jandarmalarından ahz ve nasb olunurlar.

Yüz Seksen Sekizici Madde

(Muvakkaten ta'yîn olunan bekçilerin keyfiyeti beyânı)

Ferik ve mirlivâ olan zâtlar, hastahanelerin ve ebniye-i mirriyenin ve ta'lîmhanelerin ve hayrat ve evkâf ve imaret misillû mahallerin ve menzil ve postahanelerin ve diğer manilerin yakalanması için alaylardan bir miktar neferat intibab edip muvakkaten o mahallere ta'yîn etmeye müsâraat ederler ve kezâlik bi'l-me'muriye ordu hizmetinde bulunup hakkında hürmet ve riayeti lazım gelen bazı kimesnelere dahi mârrü'z-zikr muvakkaten intihab olunan

204. sayfa

Bekçilerden ta'yîn eylediklerinden sonra bu hususu büyük ordunun reisi erkânına ifade edip o dahi der-âkâb muvakkaten ta'yîn olunan bekçilerin yerine

asıl bekçilik hizmeti için tertip olunmuş neferattan nasb eder. Ve vüzerâ-yı askeriyye zîr-i kumandarında bulunan mahallerden maâda mahal-i âhere bekçiler nasb ve ta'yîn edemezler.

Yüz Seksen Dokuzuncu Madde
(Bekçilere verilen vezâifin beyânı)

Ferik olan zâtlar bekçilere ber muktezâ-yı vakt irâd eyledikleri hizmetlerine mükafat olarak taraflarından takdir ve tahsis olunan neblağ-ı vazifeyi ahz eylemelerini havi memur ve musaddak bir kat'a ruhsatname verip mucibince mezkûrlar dahi ahz eylediklerinden kât'el-nazar mû'tad olan ulufelerini kezâlik bi'l-tamam alırlar ve ihtiyaç ve mecburiyet hasıl olmadıkça onların ta'yînatı itâsında kat'an idare suretleri i'âre olunmaz.

Yüz Doksanıncı Madde
(Bekçilerin zapt ve raptı ve istihkakları ahvali beyânı)

Bekçiler ale'l-ıtlak jandarma kumandarının zîr-i zâbitinde olduklarından mezkûr jandarma zâbitlerine itaat ve inkıyad ederek hüsn-i nizâm ve intizâm umumiyenin ibka ve istimrarı hususunda onlarla beraber bi'l-ittifak çalışırlar. Ve bekçilerin bölüğünü tertip eden zâbitler ve küçük zâbitler, jandarma zâbitleri misillû aynı istihkak ve iktidara

205. sayfa

Hâiz olarak bunların takrirleri dahi makbul ve muteber tutulur.

Yüz Doksan Birinci Madde
(Ahâliyi memleketin iânâtı beyânı)

Bekçiler eğer iktiza eder ise kendilerine iane olunmak zımnında ahali-i memleketten olan kimesneleri istihdam edebilirler. Eğer ahali tarafından bekçilerin haklarında bir nev' taarruz ve taaddi vukua gelir ise hukuk-ı nasa mugayir olan keyfiyetten ahaliyi belde me'sul olmak lazım gelir.

Yüz Dosan İkinci Madde
(Bekçilerin yerine diğerlerinin muvakkaten ta'yîn olunmaları beyânı)

Asıl bekçilik hizmetine memur olanlar mevcut olmadıkları halde muvakkaten ta'yîn olunmuş olan bekçilerin yerlerine onlardan sonra ta'yîn olunacak alayların neferatından ahz olunup kezalik muvakkaten bekçilik hizmetine ta'yîn kılınırlar. Ve eğer memleket tahliye olunursa zikr olunan bekçiler dahi avdet ederler. Ancak eğer düşman askerinin vüruduna değin bekçilerin te'hiri emir ve tenbih olunur ise bunlar düşmanın vürudundan sonra kendilerini onları karakollara kadar getürmek için ol düşman askerini kumanda eden zâbite iltimas ederler

Yüz Doksan Üçüncü Madde
(Tahriran ta'yîn olunan bekçilerin ahvali beyânı)

Seraskerin ve reis-i erkân-ı ordunun ismiyle mümzâ ve büyük ordunun erkân-ı ordusu mühürüyle memhur bir kat'â muharrer ve yahut matbu

206. sayfa

Buyrulduğu ile ta'yîn kılınmış olan bekçiler bir muaskere vardıklarında nöbetçi nefere lazım gelen hürmet ve riayet bu makule bekçilerin haklarında dahi tamamen ve kamilen icra olunur ve bunların miktarı her kaç ise rakam ile terkim ve mahsusca bir deftere kayd u sebt olunur.

Yüz Doksan Dördüncü Madde
(Bekçilerin keyfiyeti bendi başkaca tâb olunup ordu emrine derc olunması beyânı)

İşbu bekçilerin keyfiyeti bendi bekçilik memuriyetinde istihdam olunan cümle kesâna neşr ve tevzi olunmak üzere başkaca evrak üzerine tâb ve temsil olduğundan maâda hulasa-yı mefhumu dahi esnâ-yı seferde çend ordu emrine derc tastir olunmak gerektir.

On Sekizinci Bend
(Muhasaraların bahsi)
Yüz Doksan Beşinci Madde
(Muhasaraların esas hizmeti beyânı)

İşbu bendde muhasara hizmeti iki ferik piyâde ile bir ferik veyahut bir livâ süvâriden ibaret farz olunan bir kolordu için tanzim ve tertip olunmuş olup ancak emr-i muhasara miktar mezkûrdan dahi noksan veyahut dahi ziyade asker ile mübaşeret olunmak lazım gelse bile işbu kuvvet-i askeriyye esas ittihâz olunarak buna kıyasla muhasara hizmeti icra olunabilir.

207. sayfa

Yüz Doksan Altıncı Madde
(Muhasara kumandasının keyfiyeti beyânı)

Bir mahallin muhasarası için birkaç feriklerin birleşmesiyle tertip olunan orduya kumanda eden vezir herhangi rütbede olursa olsun memuriyeti hasebiyle başlı başına hareket eden müstakil bir büyük ordunun kumandarına mümasil olup onu rütbe ve ruhsatıyla bes beraber olur.

Yüz Doksan Yedinci Madde
(Metrislere memur vezirlerin ve mir livâların ahvali beyânı)

Piyâde mirlivâları metris hizmetini beynlerinde bi'l-infak icra etmek lazım gelmekle zeminin mesafesine veyahut muteaddid mevkilerde başka başka icra olunacak hücumların adedine göre her gün bir veyahut birkaç mirlivâlar işbu hizmete ta'yîn olunurlar.

Ve kalenin içinden vafi olan hücumları men ve red etmek için metris boyunca karakollar ta'yîn etmek ve ameleleri siyanet ve yürüyüş vaktinde onları düşman mazarratından muhafaza ve himayet eylemek hususlarında muma ileyhim mîrlivâlar memur olup bu misillû hizmetlerin vech-i layıkı üzere te'diye ve tekmili ve metrislerin zabt ve rabt vikayesi ve emr-i muhafazanın kemal ve basiret üzere ihtimamı onların dikkat ve akdemlerine menut mevaddandır. Ve metrislere ta'yîn olunan vezirin ma'iyetine çend yen nefer erkân-ı

ordu zâbitleri dahi ta’yîn olunup bunlar vezir müşerunileyh emir ve tenbihlerini iktiza edenlere yetiştirmeye

208. sayfa

Ve müteferriât hizmetinden olan hususatı icra etmeye memur olarak bi’l-ittifak ifâsına mübadrat ederler.

Piyâde mîr-alayları metris hizmetine beynlerinde kezâlik bi’l-münâvebe çalışmak lazım gelmekle zeminin mesafesine ve müteaddid mevkilerde icra olunacak hücumların defaatine göre beher yevm biri veyahut birkaçı bu husus için ta’yîn olunurlar.

Ve her bir mîr-alay metrise memur olan vezir tarafından hücumu kendisine ihale olunan mevkin veya husus alayının bulunduğu mahalin boyunca vâz ve ta’yîn olunan karakolların hizmetlerine nezaret ve layıkıyla icra eylemlerine dikkat eder.

Muhasaraya mubaşeret eden vezir münasip ve muktezi gördüğü halde mîr-alayları mirlivâlar ile beraber mitres hizmetinde birbirlerine muavenet eylemek üzere istihdam edilebilir. Ol halde mârrü’z-zikr mîr-alaylar emirlerin isali ve hizmetin füruatı için ma’iyetlerinde bazı erkân-ı ordu zâbitleri dahi istihdam etmeye me’zûn olurlar

Yüz Doksan Sekizinci Madde

(Topçuların ve mühendislerin esas hizmetleri beyânı)

Baş mühendis muhasaraya memur seraskerin ta’lîmatı üzere muhasaranın resmini tersim ve vech-i şuruna dair layıhasını tertip ve terkim eder. Ancak eğer ondan evvel yazılmış olarak kendisine irâe olunur ise o halde iktizasına göre bazı mahallelerini tebeyyün ve mübaşeratı lazım

209. sayfa

Gelen tedbirleri etrafıyla tefhim eder resmi muhasara ve vech-i şürûnu evvelâ baş mühendis ile topçu kumandarı beynlerinde müzakere ve mübahase olduktan sonra bunlar ittifak veyahut ihtilaf re'ylerini kumandar olan vezire ifade ve takdim edip müşarunileyh dahi resmi mezkûru kabul ve eğer münasip görürse, bazı maddelerini ta'dîl birle o vechle karar verip icrasını emir ve tenbîh eder. Ve bazı vukuât zuhuruna mebni henüz kararlaştırılmış olan resmi tebdil ve tahvil etmeyi mecburiyet mes ederse ol halde yine aynı vechle hareket olunur metrislerde külli yevm iktiza edecek hizmetlerde ve tedabir-i külliyenin esbab icrasında dahi yine işbu kaideye riayet olunarak esbabı tertibat baş mühendis ve topçu kumandarı beynlerinde etrafıyla müzakere ve mübahase olunduktan sonra metrislere memur vezire arz ve ifade olunup müşarunileyh dahi bunların re'y müştereklerine veyahut her birinin başka mütalaasına göre karar verir ise de eğer te'hirinde bir nev mahzur görmezse kifayet hali muhasaraya memur olan seraskerin kararına talik edip müşarunileyhten istizana müterakkıb olur.

Yüz Doksan Dokuzuncu Madde
(Metris emini ta'yîn olunan zâbitin ahvali beyânı)

Muhasaraya memur olan serasker erkân-ı ordu veyahut piyâde zâbitanından bir nefer büyük zâbit intihab edip metris emini

210. sayfa

İsmiyle işbu memuriyete merbut olan hizmetleri icra etmek üzere nasb ve mezkûr zâbite muavenet etmek üzere ma'iyetine bir veya iki nefer, yüzbaşı veyahut mülâzım dahi ta'yîn eder. Mârrü'z-zikr bir metris emininden matlub olan hizmetler, karakolların ve amelelerin cem' ve ta'yînine dair kaffe-i hususata mübaşeret edip metrise memur vezirin emri üzere yürüyüşün vukû melhuz olan müteaddid mevkilere iktiza eden karakolları nasb ve mühendis ve topçu zâbitlerinin istidalleri üzere miktar-ı vafi ameleleri taksim etmek memuriyetinden ibaret olup hatta işbu karakolların ve amelelerin taksiminde

mezkûr metris emrini evvelce tedarik üzere bulunarak suûbete düçar olmamak için yirmi dört saat zarfında görülecek hizmetlerin bir kıt'a defterini beher yevm erkân-ı ordu reisinden ahz birle ol vechle hareket eder.

Ve onları memuriyetlerine gönderirken enseb vechle nizâm ve intizâm üzere gitmelerine şöyle bakmalıdır ki, karışıklık olmaksızın her bir kıt'ânın ta'yîn olunduğu mahalle usûlü müyesser olabile metrise memur baş mühendis ve topçu kumandarı iktiza eden ameleyi erkân-ı ordu reisi olan zattan talep etmek lazım gelmekle amelenin avk ve te'hiri hasebiyle işlerine halel gelmemek için onları daima evvelce celb ettiklerinden kât-ı nazar hak lüzumundan ziyade amele istemelidir ki bazı müsta'cel işlere koşulmak için bir miktar dahi

211. sayfa

Hazır buluna ve eğer ber mukteza-yı hal işbu ihtiyata alıkonulmuş olan amele dahi gayri kâfi olursa metrise memur vezir veyahut metris emini baş mühendis ve topçu kumandarının iltimaslarına mebni amelenin miktarını tekmil etmek için dışarı karakollardan bir miktar nefer verdirir. Metrisle memur olan vezir muayene zımnında ol hale geldikte metris emini askerin ahval haliyesine dair kafe-i malumat-ı lazimeyi takrir eylediğinden maâda vezir-i müşarunileyh metrisleri gezerken ol'dahi refakat edip muâhharen vukuu bulabilen tebdilat ve tertibata dair emirlerini ahz ve badehu mîr-alaylara veyahut binbaşılara tebliğ birle onların marifetiyle icrasına mübaderet eder. Mârrü'z-zikr metris emini mecruhların nakli için miktar vafi neferat ve arabalar daima hazır ve müheyya bulunmaya dikkat ve ihtimam edip hüsn-i nizâm ve rabıtanın vikayesine muktedir olmak için metris karakoluna memur olan askerden bir veyahut birkaç bölükler onun maiyet-i mahsusasına ta'yîn olunurlar.

İki Yüzüncü Madde
(Esnâ-yı muhasarada istihdam olunan piyâde asker hizmetinin umumi nizâmı kat'â tebdil olunmadığı beyânı)

Ferikler ve livâlar ve alaylar ve taburlar esnâ-yı muhasarada kendilerine mu'tâd olan saff-ı harb nizâmı üzere konulmuş olan hidemât-ı dahiliye ve hariciyelerini işbu kanunnamede bast ve beyân olunan

212. sayfa

Usûl üzere icra edip ancak muhasara hizmetleri başkaca bir usûl mahsusa üzere tânzim olunmuş olmakla usûl-ü mezkûre zikri-ati vech üzere tafsilen izah ve beyân olunur.

İki Yüz Birinci Madde
(Esnâ-yı muhasarada piyâde askerin hizmeti beyânı)

Muhasarlarda piyâde askerin hizmeti iki türlü olarak biri metris muhafazasından ve öbür metris işlerinden ibarettir

İki Yüz İkinci Madde
(Metris karakolları ve ameleleri beyânı)

Metris karakolu beher gün birer taburdan ta'yîn olunmak üzere değişilmek lazım gelmekle cemi alaylar işbu hizmeti ale'l-seviyye icra etmek ve metris hattını bir tarafı külliyyen tehî bulunmamak için eğer yalnız bir tabur karakola girmek iktiza eder ise işbu taburu beher livâ münavebe üzere ta'yîn eder. Ve eğer iki tabur ta'yîn etmek lazım gelirse her bir ferik kendi hissesine isabet eden taburu verip eğer üç tabur karakola çıkarmak lazım gelir ise bil-munavebe bir ferik iki tabur ve diğer ferik bir tabur ta'yîn ederler ve bir ferikten ta'yîn olunan taburların ikisi de bir livâdan ahz olunmamaya dikkat olunur ve beher alayda nöbet sırası birinci taburdan başlanır. Ve karakola ta'yîn olunacak asker metriste dahi kendi saff-ı harb nizâmlarına muvafakatle vâz ve nasb olunup şöyle ki sağda

213. sayfa

Olan alay veyahut kıta-yı müfrez metrisin sağ tarafı karakollarına ta'yîn olunduğu misillû solda bulunan dahi sol taraf karakollarına nasb olunur. Karakola girecek taburlara ilk akşamdan tenbîh olunup metris hizmetinde oldukça sâir hiçbir nev' hizmete müdahale etmezler.

Ve bir alayın yalnız bir taburu olup onu dahi metris karakolu hizmetine ta'yîn etmek lazım geldiği halde mezkûr tabur kendi ordusunun nizâm kakaolu için mâriz olup metris karakoluna çıkmaya müktedir olmayan neferatı ta'yîn eder ve metris amelelerinin hizmeti bölük bölük icra olunup ekseri bir iki saat sürer ve mezkûr hizmet şöyle tanzim olunmuştur ki cem' alaylar ale'l-seviyye ya bir yerde veyahut birbiri ardı sıra kendi hisselerine isabet eden miktar ameleyi verirler.

Ve metris hizmeti için her bir alaydan verilegelen amelenin kıt'âsı bir bölükten noksan olmak ca'iz olmadığından eğer amelenin miktarı bi'l-farz bir alaydan yalnız yarım bölük verilecek kadar olursa her bir alay yarımşar bölük vermekten ise iki alaydan biri bi'l-munavebe bir bölük vererek iktiza eden amelenin miktarını tekmil itâ eder ve eğer matlub olunan amelenin miktarı bir veyahut birkaç bölüklerin miktarıyla nispeti tamme kabul etmez ise yani kafi olmaz ise işbu amelelerin kıtası çend bin kıt'âattan ibaret en sonraki memur olan

214. sayfa

Bölükten sonra tayin olunacak bölükten ahz ve ikmâl olunur.

Ve metris hizmete tayin olunan amele bölükleri eğer mümkün olursa alaylarının saff-ı harb nizâmında tuttukları sıraya riayetle vâz olunurlar ve metris hizmetine ta'yîn olunan taburlar karakola girmezden yirmi dört saat veyahut ekalli on iki saate kadar amele vermez ve işbu taburun bölükleri metris hizmetine gitmeye sıraları gelmiş olsa bile yine eğer mümkün olursa yirmi dört saat veyahut on iki saat istirahat etmedikçe hiçbir nev' hizmete ta'yîn olunmazlar.

Ve metris hizmetinden gayri işler için matlub olunan ameleler mücerred metris hizmetinde istihdam olunmayan taburlardan ve bölüklerden ahz olunup bu makule işler ordu hizmetinin ikinci sırasından âdd olunurlar gerek metris karakolu için azimet eden birinci tabur ve gerek amelelik hizmetine ta'yîn olunan ilk bölükler sair hizmetlerde kullanılmayıp hemen metris emininin ilk haberinde cümleden evvel yürümeye hazır bulunmak için bunlar dışarı karakolu emniyetine ta'yîn olunurlar. Mümtaz ve avcı bölükleri metris karakolu hizmeti için kendi tabularıyla beraber azimet ederler ve mümtaz bölükleri ekseri ihtiyata kalıp avcı bölükleri ise biltercih ileri karakol hizmetinde ve metris avcısı mesabesinde istihdam olunurlar ve eğer iktiza eder ise işbu mümtaz ve avcı bölüklerine tüfenkçi neferatından ibaret bazı

215. sayfa

Bölükler veyahut takımlar dahi ilave olunur avcı bölükleri metris işlerinde tüfenkçi bölükleri ile besberaber çalışırlar. Ancak muhasarayı kumanda eden vezir bir muktezâ-yı vakt ve hal avcı bölüklerini diğer bir hizmet-i mahsusaya memur etmek lazım gelir ise ol halde onların yürüyecekleri nizâmı dahi ta'yîn eder

Ve piyâde alaylarına merbut olan topçuların neferatı ve mühimmatı ve muhasara topçuları misillû müddet-i muhasaranın isti'dâdı esnasında topçu kumandarının ma'iyetinde olurlar. Ve ameleye ücret verilmek lazım geldikte baş mühendisin ve topçu kumadarının takrir-i isti'dâlleri vech üzere ücret-i mezkûre muhasarayı kumanda eden vezir tarafında ta'yîn ve tahsis olunup metris mesahası hasebiyle te'diye olunur ve muhasaraya lazım gelen dimmet sepet ve çit ve kazık ve'sâir bu misillû mevad-ı lazime kumadar müşarun ileyh tarafından tertip olunduğu vech üzere muhasarada bulunan müteadid alaylardan birbirlerine nispetle itâ olunup eğer eşya-yı mezkûrenin ücreti verilmek icap eder ise kezâlik baş mühendisin ve topçu kumandarının takrirleri üzere her bir eşya-yı mezkûrenin semeni adet veyahut yevmiye hesabıyla olarak serasker olan zâtın tahsis ve takrir eylediği minval üzere tediye olunur

ve eğer topçu ve mühendisler lağm açmak ve bir mahalli haber etmek veyahut bina inşa eylemek için amele ve cerahor ianesine muhtaç olurlar ise piyâde askerinden

216. sayfa

Onlara muin verilip bunların ücretini asıl kendi amelelerine veregeldikleri ücret misillû edâ ederler

Ve metrisle giden karakolun ve amelelerin taburları terampetesiz ve mızıkasız olarak mahall-i ictimâ tahsis olunan meydanda cem' olurlar. Ve metris açacakları gün düşmanın dikkat ve basiretini mücib olabilecek vesilelere ser rişte vermemeye kemal derece itina ederler. Hatta muhasaranın kumandarı olan vezir bu gareze mebni karakol değişmenin mu'tâd olan saatlerini bile değiştirebilir gerek muhasara olunan düşmanın içerden hücumlarını def etmek ve gerek üzerine yürüyüş etmek için eğer bütün alayı heyet-i mecmuasıyla yürütmek lazım gelir ise ol halde sancakları dahi metris üzerine getirmek caiz olup öyle bir keyfiyette bile muhasarayı kumanda eden vezir tarafından resmen emir verilmedikçe mârrü'z-zikr sancaklar küşad olunmaz karakollar ve amele kıtaları kendi yerlerine gelecek neferata delalet etmek için metrisin inhasına bir nefer onbaşı gönderirler ve metrise inecek asker çıkarken sağ başı ileride bulunmak için daima sol başı ileride olarak yan tarafla yürümek lazım gelip ancak eğer metristen çıkacak mahalle sağ başı dahi yakın bulunursa ol halde sağ başı ileride ve silah indirmiş olarak metrise girer ve karakol taburları gerek ameleleri ve gerek tabiyeleri muhafaza etmek üzere vâz ve ta'yîn

217. sayfa

Olunup nöbetçi neferatı dahi düşmandan setr ve tahaffuz için toprakla dolu torbaları mazgal şeklinde birbiri üzerine dizerek metrisin bedeni ve dirsekleri üzerine vâz ve te'biye ederler. Hatta işbu nöbetçi neferatın durdukları mevkiler düşman tarafından besbelli anlaşılmamak için bu misillû tobraları lüzumundan ziyade yapıp metris boyunca dizilirler. Ve ameleleri düşmandan setr ve ihfa etmek için bazı kıta'at askeriyye metrisin ilerisine ta'yîn olunmak lazım

gelmekle bunlar zeminin keyfiyetine göre düşmanın gözü önünden mümkün mertebe savaşmak için ya oturmuş veyahut yatmış ve daima silahları ellerinde olarak beklerler. Ve nöbetçi neferler sıkça sıkça ve ba-husus gece vaktinde kaleden çıkan olursa anlayabilmek için kulaklarını yere beraber koyup atlı ve yahut yaya gelen olur ise ayakları patırtısından aks ve hissederler. Ve ameleleri sehivden ve tanımamaklıktan vikâye etmek için muhafazalarında olan askeri evvelce kendilerine gösterip gereği gibi bildirirler. Ve ameleler kılıç ve çantalarını orduda bırakıp fakat tüfenk ve palaskalarıyla metrise giderler. Ve işledikleri vakit silahlarını yanı başlarına korlar. Ve rahatlanacakları zaman veyahut yaralandıkları halde örtünmek için kaputlarını daima beraber taşırlar ve kıta-yı müfrezeler amelye iktiza eden suyu taşımak için mataralarını beraber alırlar.

Amelelerin ihtiyat neferatı daima metrisin emanetgâhında veyahut hizmet

218. sayfa

Yerine yakın olup kendilerine tahsis olunan sair her bir mahallde dururlar. Gerek karakollar ve gerek ameleler metrise gidecekleri esnada silah indirmiş olarak girip ancak eğer ameleler muhasara mühimmatı veyahut atlarıyla yüklü olurlarsa o halde tüfeklerini kayışlarından boyunlarına takarlar. metriste bulunan asker ta'zimen selam durmak resmini icra etmez, hatta muhasarayı kumanda eden vezir metrisi gezmek için ol hale geldikte karakol askeri kademenin ardınca rahat durmuş olarak dizilirler.

İki Yüz Üçüncü Madde
(Alât ve sepet ve malzeme-i sâirenin emanet-gâhları beyânı)

Her nev' muhasaraya lazım gelen gerek enkaz ve gerek alât ve malzeme-i sâirenin bir miktarı metris emanet-gâhında ve bir miktarı dahi metrisin intihasında veyahut hizmetin iktizasınca ta'yîn olunmuş olan her bir mahall âherde derdest olmak üzere tutulup bunlar mühendis ve topçu zâbitanından birer zâbitin nezareti tahtında vâz olunurlar. Ve bunların muhafazası için mahsus karakollar veyahut işbu iki kısım askerinin küçük zâbitlerinden

memurlar ta’yîn olunurlar ve eğer mârrü’-zikr karakolların veya küçük zâbitlerin miktarı kifayet etmezse ol halde baş mühendis ve topçu kumandarının iltimasları üzere piyâde çavuşlarından ehliyetlileri intihab olunup miktar kifayenin ikmâl-için ta’yîn olunurlar.

219. sayfa

Hizmette bulunan baş mühendis ve topçu kumandarı her ne vakit matlub ederler ise metriste işleyecek ameleler memuriyetlerine giderken muhasaraya dair enkaz ve alâtı beraber götürürler. Ve işbu tertip vukuu bulacağı halde metris emini evvelce haber almış bulunduğundan bu hususun icrasına ya bizzat veyahut bil-vâsıta nezâret ettirir.

İki Yüz Dördüncü Madde
(Mühimmat beyânı)

Metris hizmetinde bulunan neferatın palaskalarında daima neferata verilegelen adetleri muin fişenkler mevcut bulunmalıdır. Eğer hizmetin müddeti esnasında fişenklerini harç etmiş olurlar ise metris bin başlarının takriri ve metrisi kumanda eden vezirin re’y ve tensibi üzere onlara tekrar be tekrar başka fişenkler verilir.

İki Yüz Beşinci Madde
(Derun-ı kaleden düşmanın hücumu beyânı)

Derun-ı kaleden düşmanın hücumu vukû bulundukda karakol askeri gerek işlenilen metrislerin ilerisini ve gerek ta’biyeleri ve muhabere yollarını ve hücumun yanlarını muhafaza ve himayet etmek ve düşmanın hücumunu yan tarafından veyahut aykırılığına alabilmek için der-âkâb varıp metrisi kumanda eden vezirin tarafından kendilerine evvelce ta’yîn olunmuş olan ve muhafaza etmeye yakın bulunan mahalleleri ahz

220. sayfa

Ederler. Ve düşmanın üzerine tüfenk endâhtı için kademelere miktar-ı vafi asker dizdikten sonra eğer artmış asker var ise düşmanı karşılamak için

metrisin dış tarafında saff-ı harb üzere tabur edip durur ve ameleler gerek kendilerine emir varid olmuş ise yerlerinde sebat üzere durmak ve gerek iktiza-yı halde alet ve edevatlarını alıp geriye çekilmek için silah alırlar. Ve amele zâbit, muhabere yollarının hedm-için düşman tarafından bezl olunacak sa'y ve ikdamın def-u meni hususunda balâdâ zikr olunan hareketleri kemal-i sürat ve hüsn-i nizâm üzere icra ettirirler. Ve düşmanı tard ve te'bid etmek için mitresten dışarı çıkmış olan asker düşmanın ardı sıra kovalamaya düşmemelidir. Ve metrise memur olan vezir, muhasaraların geri çekilmesiyle kalenin toplarına meydan açılıp serbest atış etmeye vakit olmazdan evvel kendi askerini mahallelerine çekmeye be-gayet dikkat etmelidir. Ve düşmanın hücumu gailesi def olunduktan sonra ameleler kema hû el'sabık yine metrise götürülüp vakit fevt ve zayi olmaksızın ise başlatılır. Ve o aralıkta kıtaat müfrezenin zâbit ve küçük zâbitleri ma'iyetlerinde olan kendi neferlerini yoklarlar.

İki Yüz Altıncı Madde

(Süvâri hizmetinin ahvali beyânı)

Eğer muktezâ-yı vakt ve hal süvâri askerini piyâde olarak metris

221. sayfa

Hizmetine kullanmaya mecburiyet hasıl olur ise işbu süvâriler mümkün olduğu mertebe metrisin kendi ordularına yakın olan taraflarına ta'yîn ve piyâde kıtâ'larının arasına karışmak olarak vaz olunurlar. Atlı askeri yürüyüşlerde hendek doldurmak için demd ve'sâir o misilllû şeyler taşımaya ve memerr mahalleler inşâ etmeye ve sâir bu makule hizmetlerde istihdam olunabilir. Süvâri vezirleri ale'l-husus muhasaranın himayesi için gözetmeye ta'yîn olunan kıt'aların ve karakolların hizmetine memur olurlar. Gerek vüzerâ-yı mûmâ-ileyhim ve gerek süvârinin büyük zâbitleri, ahmal ve eskalin nakil ve muhafazasına ta'yîn kılınan asker herhangi kısımdan olursa olsun onların kumandasına dahi ta'yîn olunup iş bu müteaddid hizmetler kendilerini meşgul etmeye kâfi olmazsa ol halde metris hizmetine dahi muavenet ederler.

İki Yüz Yedinci Madde

(Mühendis ve topçu zâbitlerinin inha-yı yevmiyeleri beyânı)

Metrise memur olan mühendis ve topçu zâbitleri işledikleri işlere dair metrise memur vezir tarafından matlub olunan malumatı takrir ve kendi askerlerinden vâki olan zâbitanın defterini takdim etmeye mecbur olduklarından kât-ı nazar kendi hizmetlerine mütedair hususatı asıl zâbitlerine tafsilen inha etmekten dahi hali olmazlar. Ve her bir metrisin tekmilinde metris emini olan zâbit yirmi

222. sayfa

Dört saat zarfında görülen hizmete dair iki kıt'â takrir, tertip ve tahrir edip onlardan bir nüshası metrise memur vezire takdim ve diğerini dahi büyük ordunun reis-i erkânına irsal eder. Baş mühendis ve topçu kumandarı kendi taraflarından olarak beher yevm işlenilen işlerin derecesine ve esnâ-yı muhasarada kendilerine ihale olunan hizmetlerin icrasına dair bir kıt'â takrir tertip edip muhasarayı kumanda eden vezire takdim edegeldikleri misillû mîr-alaylar dahi kendi alaylarında vukuu bulan zayiat ve telefatı ve metris muhafazasına memur oldukları hengâmda zâbitlerin ve küçük zâbitlerin ve neferat-ı askeriyyenin tavır ve hareketlerini havi bir kıt'â takrir ve tahrir edip mir livâlarına takdim ederler.

İki Yüz Sekizinci Madde

(Fevkalade tabiatın hidmetevzîî keyfiyeti)

Muhasarayı kumanda eden vezir metris hizmetinde bulunan askeriye fevkalade verilecek mekulat ve meşrubatı tekmilen verdirmek hususunda ruhsat-ı kamilesi olmakla vezir müşârûnileyh bu babda icap eden kaffe-i tertibat-ı lazimeyi müdebbir asker olan memura, tenbih ve iş'âr eder.

İki Yüz Dokuzuncu Madde

(Mecruhlara lazım gelen iânenin beyânı)

Erkân-ı ordu reisi ile müdebbir asker olan memurlar bil-ittifâk

223. sayfa

Mecruhların nakil ve ianeleri için lazım gelen sâilin istihsal ve icrasını istişare ederler. Ve eğer bu hizmetin icrası için hastahane hizmetçileri mevcut bulunmazlar ise onların yerine ahaliden istihdam ederler

İki Yüz Onuncu Madde
(Yürüyüş vaktinde lazım gelen tertibatın beyânı)

Kale duvarında top darbıyla açılan gedik her ne kadar geçebilinecek kadar açılmış ve verâsında görünen enva istihkamlar her ne kadar harap olmuş görünür ise de yine kolların başı yürüyüşe azimet etmezden evvel mevani-i gayr-ı memuleyi suhuletle aşabilmek için daima bir miktar merdivenler beraber taşmak lazım gelir. Muhasarayı kumanda eden vezir, hücum eden asker kaleye dahil ettiği anda ebniyye-i miriyeyi muhafaza ve her halde nehb u gâret ve muamele-i cebriyeyi men etmek hususları için mahsus avcı bölükleri ta'yîn edip bunlar bil-tahsis bu memuriyete meşgul oldukları misillû zâbitler dahi kendi neferlerini nizâm tahtında tutup sarkıntılık ettirmemek emrinde sırf mahasal sa'y ve ikdam ederler. Vezir müşârûnileyh bil-husus muhafaza ve himaye olunacak mahalleri, yani cami ve imaret ve medrese ve mektep ve hastahane ve kebir hanlar ve askeri mahzen ve ambarlar ve'sâir bu misillû ebniye miriyenin muhafazası mültezem olduğunu iş'âr eyledikten maâda işbu tembihâtı tecviz

224. sayfa

Edenler divan harbe izhâr olunup müsellah hırsız namıyla davaları fasıl ve rüyet ve ol vechle muamele olunacak dîv ordu evamirinde derc ve tahrir ettirir.

İki Yüz On Birinci Madde
(Askeri ambarlarının ve emvâl-i miriye sandıklarının ahvali)

Bir kale gerek yürüyüşle ve gerek istimnân tarikiyle her ne vechle alınmış olursa olsun o kalede bulunan zahire ve mühimmat ve emvâl-i miriye sandıkları mücerred ordunun lüzum ve hizmetine mahsus olmak lazım gelmekle

mühimmat ve topçu ve mühendis zâbitleri ve zahireyi asker müdürleri ve nukudu dâhi ordu hazinedarı ve veznedarları ahz ve hıfz ederler.

On Dokuzuncu Bend
(Kalelerin muhafazası ahvali)
İki Yüz On İkinci Madde
(Kale muhafızlarının ve kale kumandarlığına memur kılınan büyük zâbitlerin ahvali beyânı)

Ordunun bulunduğu arazide ka'in bir kalenin muhafazasına canib-i cenah-ı hazret-i padişahiden muhafız nasb olunmamış olduğu takdirde serasker olan zât o kaleyi muhafız ta'yîn etmeye murahhasdır ve hatta düşman tarafından muhasarası mahûf olan kalelerde eğer taraf-ı hazret-i şehinşahiden henüz

225. sayfa

Bir büyük kumandar ta'yîn olunmamış olursa serasker müşârûnileyh hasbe'l-iktiza ve bazı esbab-ı mühimmeye mebni o kıt'âya kumandarlık memuriyetiyle bir büyük zâbit nasb edip sebeb-i nasbını der-âkâb arz ve ifade eder. Ve ber-vech-i balâ istihdam olunan büyük zâbitler memuriyetlerine dair ferman- âli-sudur edinceye değin ordu zâbitanından âdd olunduklarına mebni herhangi kısmı askeriyyeden olurlar ise ve herhangi rütbede bulunurlar ise ona göre aylıklarını ahz edip mükatebe masarifından gayrı hiçbir şey iddia etmeye istihkakları olamaz. Ve ordu usûlünce kale muhafızları ber mukteza-yı vakt ve hal o havaliye ta'yîn ve memur kılınmış olan vüzerâ ve büyük zâbitlerin emri tahtında olmayıp fakat kalenin ka'in olduğu eyalette vali bulunan vezirin emri tahtında olurlar.

İki Yüz On Üçüncü Madde

(Bir kaleyi kumanda eden zâbitin ve yahut bir eyaleti idare etmeye memur olan vezirin asker kumandasına olan münasebeti beyânı)

Vüzerâ-yı askeriyyeden veyahut büyük zâbitlerden biri müstashibi olan asker ile beraber bir kalenin derununda veyahut mahsus bulunan bir kalenin daire-i muhasarasına yakın bir mevkide bulunduğu takdirde o kaleyi kumanda etmeye istihkak tahsil etmek için kendisine memuriyet emri gelmeksizin kale-yi

226. sayfa

Mezkûrenin kumandasına memur bulunan zâbitin istidasına mebni kalenin, nizâm, intizâm ve emr-i muhafazasına dair iktiza eden emir ve tenbihleri neşr ve karakolları nasb ve ta'yîn etmeye mecburdur. Öyle bir keyfiyette işbu karakollar kaleyi kumanda eden zâbitin emri tahtında olurlar ve mezkûr kalenin derununda müfrez bulunan zâbitler ve küçük zâbitler ve neferat-ı askeriyye, kezâlik merkum kumandarın taht nezaretinde bulunmalarıyla eğer nizâma mugayir bir harekette bulunurlar ise onları haps edip sebeb-i tevkiflerini kumandar olan vezire ifade eder.

Bir orduya müteallik olan seferber bir feriki veya bir livâyı kumanda eden paşalar kıdem cihetiyle her ne kadar eski olurlar ise olsunlar zira idarelerinde olan askerin hareketi ve iktiza eden hizmetlerin icrası ve zapt ve rabt ve nizâm müstahsenenin vikâyesi velhasıl istirâhat-ı memleket keyfiyetine dair cemi hususat için eyalet veziri tarafından kendilerine tevarüd eden emirleri icra ve müsteshibleri için eyalet asâkirin ahval ve keyfiyet ve miktar-ı mevcuduna dair takrirlerini vali-yi müşârûnileyh takdim etmeye mecburdurlar.

İki Yüz On Dördüncü Madde

(Muhasara halinde iken muhafız kale olan zâtın derece-i nüfuz ve iktidarı beyânı)

Muhasara halinde iken büyük kumandar veyahut asıl kale muhafızı

227. sayfa

Olan zâtın nüfuz ve iktidarı istiklal üzere olarak alayların idare-i dahiliyyesi ve istihkamat işleri ve hidemât müteaddid-i saireye dair kaffe-i hususata cari olmak lazım gelmekle mîr-alaylar ve baş mühendis ve topçu kumandarı ve asker müdürleri idare-i dahiliyyeye dair lazım gelen kaffe-i vesailin istihsaline teşebbüs ve mübaşeret etmeye ve ebniyeye dair cem'i işleri icra ettirmeye velhasıl kelam emr-i muhafızanın menafine dair muhafızanın münasib görüp tenbîh eylediği kaffe-i hidemât ve tertibatı kuvveden fille getirmeye mecburdurlar. Ve büyük kaleye merbut olarak etrafında ka'in olan ufak kalelerin ve palankaların ve kulelerin ve sair istihkamların muhafazasına memur zâbitlere mücerred cümlesi o büyük kale muhafızının zîr-i kumandasında olurlar.

İki Yüz On Beşinci Madde[89]
(Emr-i muhafaza için evvelce lazım gelen tertibatın beyânı)

Her bir muhafız kendi kalesini düşman tarafından fücceten üzerine hücum olabilen kalelerden âdd edip o nazar ile bakmak lazım gelmekle emr-i muhfazanın ve hidemât müteaddidenin resim ve suretini en ziyade muhtemel farz eylediği hücumlara tatbikan tanzim ederler. Bazı cesim keyfiyatın vukuunda herkes kendi yerini ve memûriyetini bilmek için iktiza eden karakolları ve ihtiyatları ve askerin icra edeceği hareketlerini ve mecmu ve alayların muavenetini ve kaffe-i hidemâtın layıkıyla

228. sayfa

İcrâsını evvelce tertip ve ta'yîn eder. Muhafız-ı mûmâileyh bulunduğu kalenin vâz ve heyetini layıkıyla bilip hususuyla meşgul olmak muktezâ-yı memuriyeti olmakla) evvela kalenin derununu ve istihkamatını ve hâvi olduğu ebniye-i

[89] Söz konusu madde eserde 205 olarak yer almakta; ancak maddelerin genel sıralaması incelendiğinde bu numaralandırmanın doğru olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, metnin bütünlüğü ve madde gidişatı dikkate alınarak madde 215 olarak düzeltilmiştir.

askeriyyeyi) saniyyen zemin haricinde hücum etmeye ve kuşatmaya muvaffak olan mevkileri) salisen mustahfızların ve topların ve ecnas-ı mühimmat ve zahirenin miktarını) rabian muhasara halinde beslenecek halkın ve silah taşımaya muktedir olanların ve iktiza-yı halde işletmeye yarar olan veyahut harîk vukûnda istihdâm olunabilen ehl-i sanat ve hirfetin miktarını bilmek ve nefs-i şehirden ve etraf-ı memleketten tez elden tedarik ve celb olunabilen veyahut bulunabildiğini vaktiyle bi'l-ihtiyat tahkik etmek lazım gelen erzak ve enkaz ve âlat ve medar olacak eşya-yı sâ'ireyi tecessüs etmek muhafız-ı mûmâileyhin fariza-i zimmetinden ma'dûddur. Bir kaleye ki düşman askeri üç gün yürüyüp pîşgâhına vasıl olur. O kalenin muhafızı muhasara halini ve devletinin ve seraskerin emirlerini beklemeyerek) evvela derun kalede bulunan bi'lüzum kimesneleri ve yabancıları ve hükümetin indinde şüpheli ve sabıkalı olan eşhâsı kaleden ihraç eylemek) saniyyen ameleleri ve işe yarayan enkazı ve hayvanat ve zahire ve besiye yarar eşyayı sâ'ireyi kaleye idhal veyahut kaleden çıkarılmasını men etmeye) salisen derun-ı kalede topların ve askerin cevelânı ve hareketine muhill ve muzır

229. sayfa

Ve haric-i kalede dahi düşmanı setr edip az vakitte yaklaşmasına müsmir olan şeyleri müstahfızlar ve yerli asker marifetiyle hedm ve tahrip etmeye ruhsat-ı lazimesi olmakla muhafız-ı mûmâileyh işbu ruhsatın iptaline bi'l-istiklal me'zûndur.

İki Yüz On Altıncı Madde
(Divan-ı müdâfaanın tertibi beyânı)

Muhafız kale olan zât mîr-alaylar ve baş mühendis ve topçu kumandarı ve asker müdürleri ile ya başkaca veyahut divan-ı müdâfaada bil-istişâre cevaz vermek lazım gelip en çok onların re'yleri her ne vechle olursa olsun mûmâileyh müstakil bi'l-re'y olunduğundan bu babda başlı başına tahkikat mahsusasına göre karar verir.

İki Yüz On Yedinci Madde

(Kale muhafızının emr-i müdâfaada tavr u hareketi beyânı)

Kale muhafızı olan zât evvela ileri tabyalarını ve dış tarafta olan karakol mahallerini ve kalenin etraf haricini ve müteakiben hendek mukabilini ve kale duvarını nihâye-i emr en geride olan metrislerini ale't-tevâli muhafaza etmeye mecburdur. Muhafız mûmâileyh yalnız top darbıyla açılan gediklerin tabanını temizletip kesmek ağaçlar yaktırarak ve küçük lağm hafr ettirerek ve ateşler yaktırarak ve muhasaralarda istimâl olunagelen sâ'ir vesâ'ile

230. sayfa

Mübaşeret ederek o gedikleri geçilmeyecek derecelerde takviyet vermekle iktifa etmeyip velhasıl beden-i kaleyi bir veyahut birkaç yürüyüşlere dayandırabilmek için tabyalarının ve hücum mahallelerinin verâsınca lazım gelen metrislerin inşâsına vaktiyle başlatıp ikmâline mübaşeret etmelidir. İşbu metrislerin hafrine ahaliyi istihdam edip ebniye-i miriyyeyi ve rical konaklarını ve humbaradan harap olmuş evlerin enkazını bu hususa istimâl eder kaldı ki işbu müdâfa'a-yı mütevâliyyede muhafız-ı mûmâileyh mustahfızları ve mühimmat-ı seferiyyeyi ve zehâiri şu vechle idare etmelidir. Evvel gerek yürüyüşlerde ve gerek istihkamat hariciyenin düşman tarafından zabt ve istilasında ve bâ-husus asıl beden-i kalenin üzerine yürüyüş vukuunda taze asker bulunmak için eski ve müntahab neferattan ibaret bir ihtiyat daima hazır ve müheyya buluna ve sâniyen son yürüyüşlere kâmil metanetle dayanabilmek için lazım gelen mühimmat ve zahiresi kalmış ola.

İki Yüz On Sekizinci Madde

(Kale muhafızlarının mesûliyetleri ahvali)

Muhafız kale olan zâtların her biri muhasara eden düşmanı birbiri ardı sıra metrisler kazıp ağır ağır ilerlemeye mecbur etmeksizin ve asıl kalenin duvarında geçilebilecek gedikler açmış iken yine ekalli bir yürüyüşünü red etmezden evvel kalesini teslim etmeye mütecasir olur ise muhafız kavanin-i askeriyye mucibince

231. sayfa

Te'dibat şedideye müstahak olur. Ve istimyân tarikiyle zabt ve istila olunmuş olan kalelerde muhafız olan zât zâbitlerinden ve askerinden katan ayrılmayıp gerek esnâ-yı muharebede ve gerek ba'de'l muhasara mustahfızların giriftâr olageldikleri meşakkatleri kendisi dahi bil-iştirâk ihtiyar eder. Neferatın ve hastaların ve mecruhların ıslah-ı hallerine meşgul olarak ve onlara dair istihsali mümkün olan şurût-ı müsaaide ve müsaafeyi muahede-i istimâne derc ettirir. Ve kalesini teslim etmiş olan her bir muhafız bir divan-ı tecessüs huzurunda hareket ve sekenatını ispat ve tebrie-i zimmet etmeye mecbur olur.

Yirminci Bend
(Tertibat-ı umumiyenin beyânı)
İki Yüz On Dokuzuncu Madde
(Ta'zimat ve merasim-i şerriyenin ahvali)

Ordularda ta'zimat askeriyye ve tehniyet ve velâdet ve merasim matemi ve taziyeleri ve temhir-i tereke ve vasiyet ve miras ve umur-ı şeriyyeye müteallik kaffe-i hususat-ı saire bu babda te'bid ve te'sis kılınmış ahkam-ı şeriyye ve kavanin-i mer'iyye tatbikan icra olunmak lazım gelmekle büyük ordunun ve feriklerin erkân-ı ordu reisleri ve alaylarda meclis-i muhasebe erkanı iktiza-yı halde ahkam merkumeye müraccat ile birer suret ihraç ve tahsil vukuf-ı tamme için işbu ahkam

232. sayfa

Ve kavanin-i mütezammın birer kıt'â mazbatayı yanlarında taşırlar.

İki Yüz Yirminci Madde
(Muvakatten ihale kılınan kumandanın ahvali)

Vüzerâ-yı askeriyye ve zâbitan ve küçük zâbitandan biri gerek bir kumandaya ve gerek rütbesine muvaffak veyahut balater bir memuriyete muvakaten ta'yîn olunduğu halde onun ruhsat ve iktidarı vâcibe -i zimmeti ve hatta mesuliyeti

asıl memur bulunan zâbit gibi aynı olurlarsa dahi resm-i tâ'zimde asıl rütbesine ait olan tâ'zimden ziyadesine istihkak ve iddiası olamaz.

İki Yüz Yirmi Birinci Madde
(Süvâri askerin beyânı)

Rütbelerin iş'arı maddesinde bu mahalle değin ekser ya piyâdeye ait olan isimler istimâl olunmuş ise de işbu kanunnamenin mazmununca piyâde-gân rütbelerine mukabil olan süvâri rütbelerine dahi hizmetlerinin şamil olunduğu kaffe-i keyfiata nazaran aynı resim riayetin icrası hüküm olunur.

İki Yüz Yirmi İkinci Madde
(İşbu kanunnamenin usûl-i nazariyat üzere isti'mâli ve vakt-i hazarda bulunan ordularda icrası beyânı)

Mîr-alaylar kendi zâbitlerine ve küçük zâbitlerine işbu kanunnameyi nazariyat usûlü üzere icra ettirdiklerinden

233. sayfa

Kât-ı nazar gerek vakt-i hazarda ve gerek seferde bulunan ordu ve kışlıklarda aynen icra ettirebilir. Ve kanunname-i mezkûrenin suret-i icrasında ve karar bulmuş yahut bulacak olan tafsilatın cümlesinde teyit ve te'sis olunmuş olan kavâideden ve muteber tutulan usûlden udûl ve mücanebet etmek hiçbir vechle câiz değildir.

Bimennihi Sübhânehû ve Te'âlâ işbu "Hidmet-i Asker, Der Zamân-ı Sefer" nâm mecelle-yi mu'teberenin tâb' u temsîli Dâr-ut-Tıbâ'at-il-Âmire'de râtib-i merâtib-i lüyûs-il-İslâm, ve râsıd-i merâsıd-i sügûr-ı dâr-ül-îmân, es-sultân ibn-üs-sultân, (es-Sultân Abdülmecîd Hân), lâ-zâlet üsûd-ü devletihi sâtıyeten alâ zübâb-id-deverân, hazretlerinin zamân-ı hirz-i emânlarında, lâhız-ı lihâz-ıl-âmâl ilâ sehâ'ib-i lütf-ı Rabbih-il-Hamîd, Mehmed Sa'îd'in ma'rifet ü nezaretiyle, bin ikiyüz altmış üç senesi mâh-ı Cümâdel'ûlâ evâhirinde hitâm-pezîr oldu."

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında, Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatında yaşanan dönüşüm süreci ve bu süreçte etkili olan Koca Mehmed Hüsrev Paşa ve eseri *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer* ele alınmıştır. Osmanlı askerî sisteminin tarihî gelişimi, özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yaşanan reform girişimleriyle birlikte değerlendirildiğinde, modernleşme çabalarının temelinde askerî alandaki yapısal değişikliklerin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Yeniçeri Ocağı'nın bozulması, askeri disiplinsizlik ve dış tehditlerin artması, devletin düzenli ve disiplinli bir ordu kurma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Koca Mehmed Hüsrev Paşa, Enderun Mektebi'nde aldığı eğitimle saray çevresine dâhil olmuş ve burada çeşitli görevlerde bulunarak askerî alanda önemli bir tecrübe edinmiştir. Mısır Valiliği sırasında hem dış tehditler hem de iç karışıklıklarla mücadele etmiş, bu süreçteki faaliyetleri onun yönetim anlayışını ve askerî reformlara olan ilgisini yansıtmıştır. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye teşkilatında rol alması, onun reformcu kimliğini güçlendirmiştir. Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın seraskerlik görevine atanmasının ardından uygulamaya koyduğu "Talim-i Hüsrevî" sistemi, Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasında önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Bu sistem çerçevesinde Fransız askerî eğitim yöntemleri örnek alınarak, yeni komuta düzeni, terim değişiklikleri ve eğitim biçimleri benimsenmiştir. Tabur, bölük, mîr-alay, binbaşı ve yüzbaşı gibi rütbelerin yeniden tanımlandığı bu yapıda, eski ocak sisteminin kalıntıları tasfiye edilmiş ve teknik sınıflarla birlikte tam teşekküllü birlikler oluşturulmuştur. Ayrıca, eğitimlerin standart hâle getirilmesi amacıyla tercümeler yapılmış, askerî terminolojiye Fransızca kökenli ifadeler kazandırılmış ve ordu kıyafetlerinde değişikliklere gidilmiştir.

Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın askerî reformlara olan katkısı, yalnızca uygulamalarla sınırlı kalmayıp kaleme aldığı eserlerle de somutlaştırılmıştır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer*, dönemin askerî anlayışı, talim usûlleri, rütbe ilişkileri, lojistik hizmetler ve savaş düzenlemeleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu eserde ordu

içindeki hiyerarşi, görev paylaşımı, talimlerin icrası, karakol sistemleri ve iaşe konuları ele alınmıştır. Çalışma süresince ele alınan diğer ıslahat girişimleri, özellikle Sultan III. Selim ve Sultan II. Mahmud dönemlerinde hız kazanmış, Nizam-ı Cedid ve ardından kurulan Sekban-ı Cedid, Eşkinci ve en sonunda. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye gibi ordular, Osmanlı askerî sisteminin Avrupa'ya uyum sağlama çabasını ortaya koymuştur. Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının ardından yapılan düzenlemeler, yalnızca askerî değil, idarî ve malî alanlarda da çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu ıslahatların kalıcılığı, askerin modernleştirilmesinin yanı sıra halkın tepkilerinin gözetilmesi ve mali kaynakların yeniden yapılandırılması gibi unsurlara bağlı olarak şekillenmiştir. Sonuç olarak, Koca Mehmed Hüsrev Paşa'nın askerî teşkilatın modernleştirilmesinde oynadığı rol, Osmanlı ordusunun geleneksel yapısının tasfiyesi ve Avrupa tarzı bir düzenin benimsenmesi sürecinde belirleyici olmuştur. Gerek uygulamaya koyduğu yeni talim düzeni gerekse kaleme aldığı eserlerle Osmanlı askerî tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda, Paşa'nın seraskerlik süreci ve ortaya koyduğu askerî vizyon, Osmanlı Devleti'nin modernleşme tarihindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Osmanlı askerî sisteminde gerçekleştirilen reform süreci yalnızca Paşa'nın girişimleriyle sınırlı kalmamış, dönemin pek çok müellifi de askerî yapıya dair önemli eserler kaleme alarak sürece önemli katkıda bulunmuştur. Bu çalışmalar, sadece mevcut düzenin eleştirisini değil, aynı zamanda teklif edilen yeni düzenin esaslarını da içermektedir. Dolayısıyla bu tür metinler, modernleşme çabalarının hangi zihinsel temellere dayandığını ve reformların sahadaki yansımalarını anlamak açısından oldukça kıymetlidir. Askerî alanla ilgili kaleme alınan bu özgün eserler, Osmanlı devletinin yapısal dönüşümünü anlamada vazgeçilmez tarihsel belgeler arasında yer almaktadır.

Tezin temel inceleme konusunu oluşturan *Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer* adlı eser de dönemin askerî yapısını ve organizasyonunu anlamak açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu eser ve benzeri çalışmalar sayesinde, Osmanlı Devleti'nin askerî teşkilatlanmasına, uygulamalarına ve reform süreçlerine dair kapsamlı bilgi edinmek mümkün hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Y., (2011), *Osmanlı Taşra Maliyesinde Reform: Merkez – Taşra Arasındaki İdari – Mali İlişkiler ve Vilayet Bütçeleri (1864-1913)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul.

Akay, S., (2024), *III. Selim Döneminde Nizam Kavramının Dönüşümü*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan.

Aydın, O., (2022), *Mehmed Nazif'in Divanı'nın Tahlili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Aydın, H., (2022), *Keçecizâde İzzet Molla'nın Islah-ı Nizam-ı Devlete Dair Risalesi'ndeki Tekliflerin Osmanlı Modernleşmesine Yansımaları*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sivas.

Ahmed Cevad Paşa, *Tarih-î Asker-î Osmâni,* Maatba-i Âmire, 1299 (1882).

Beydilli, K., (1999), *Küçük Kaynarca'dan Tanzimât'a Islahat Düşünceleri*, İlmi Araştırmalar, İstanbul.

Beydilli, K., (2010), *III. Selim Aydınlanmış Hükümdar, (ed.), Seyfi Kenan, Nizâm-ı Kâdîm'den Nizâm-ı Cedîdü'e III. Selim Dönemi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İSAM, İstanbul, Aralık.

Boynukalın, H., (2020), *Osmanlı Askeri Teşkilatı Üniformalarının Tezyinatı ve Mâliyeti Üzerine Bir İnceleme*, Ariş, s. 16, Haziran.

Bahadır, H., İ., (2024), *Seyyid Mehmed Nâili Efendi'nin Miratü'n-Nizâm Fi Devleti'l-Fiham Adlı Eseri (Tahlil ve Metin)*, Marmara Üniversitesi, TAE, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Cantez, E, (2012), *Osmanlı İmparatorluğunda Batılılaşma Hareketi ve Getirdikleri*, Piskoloji Çalışmaları, Şubat

Çelik, Y., (2005), *Hüsrev Mehmet Paşa Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri (1756-1855)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul.

Çelik, Y., (2008), *Asâkir-i Mansûre Ordu'sunda Talim Sisteminin Değişmesi ve Avrupalı Uzmanların Rolü (1826-1839)*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 19, İstanbul.

Çelik, Y., (2013), *Şeyhü'l Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa; (II. Mahmud Devrinin Perde Arkası)*, TTK, Ankara.

Çetin, Ş., (2020), *II. Mahmud Dönemi Askerî Eserler: Hüsrev Paşa'nın Müzekkere-i Zâbitân Adlı Eseri ve Tahlili*, Milli Savunma Üniversitesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Temmuz, İstanbul.

Çoban, A., H., (2009), *Ahmed Cevad Paşa'nın Târih-i Asker-i Osmanî (Kitab-ı Rabi) Adlı Eserin Transkripsiyonlu Metni*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül.

Dilbaz, M., (2014), *Askeri Modernleşmenin Dini Müdafaası Es'ad Efendi'nin Şerhli Es-Sa'yü'l-Mahmûd Tercümesi Metin ve Tahlil*, Dergâh Yayınları, Mart, İstanbul.

Yıldırım, Deveci, S., (2023), *II. Mahmud Döneminde Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler*, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Erkek, M., S., (2023), *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusunda Emeklilik ve Emeklilik Uygulamaları*, CTAD, Yıl 19, Sy. 37, Bahar.

Faraşoğlu, Y., (2018), *Mahmud Şevket Paşa'nın Gözüyle Osmanlı'da Askeri Kıyafetler*, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, III. Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi Tam Metin Kitabı, 15-18 Kasım, Mardin.

İhsanoğlu, E., (1989), *Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Başhocası İshak Efendi, Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Arşiv Belgelerine Dayalı Bir Değerlendirme Denemesi*, TTK, Belleten, C. 53.

İhsanoğlu, E. (2004), (Ed.), *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi*, İstanbul: IRCICA.

Kalaycı, G., (2024), *Osmanlı Kara Ordusunda Küçük Zabitliğin Gelişim Süreci ile Ordu, Disiplin ve İtaat Algısındaki Rolü (1826-1914)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.

Karal, E., Z., (1999), Osmanlı Tarihi (V. Cilt) Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), TTK, Ankara.

Karagöz, T., (2021), *Batı Dışı Toplumlarda Modernleşme: II. Mahmut ve I. Petro Dönemlerinin Kıyaslaması*, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, Ocak.

Karataş, Ö. S., *Sultan II. Mahmûd'un Modernleşme Politikası Dâhilinde Yeniçeri Teşkilâtı ve Teşkilâtın Mûsiki Unsurları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Keleş, H., (2006), *Asâkir-i Mânsûre-i Muhammediyye Kanunnamesi*, Kastamonu Eğitim Dergisi, C.14, No: 1, Mart.

Helmuth Von Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (Çev.) Hayrullah Örs, İstanbul, Remzi Kitapevi,1969.

Öğreten, A., (2014), *Nizâm-ı Cedîde Dâir Askeri Lâyihalar*, Türk Tarih Kurumu, Sy. 9, Ankara.

Özdemir, H., (2019), *İkinci Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Ordusunda Yenileşme Hamleleri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Slade, A., (1945), *Sir Adolphus Slade'nin (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi,* (Çev.) Ali Rıza Seyfioğlu, İstanbul.

Salem, A., M., (1996), *Mısır Uleması 1798-1848*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul.

Sarı, H., *Kölelikten Zirveye Hüsrev Mehmed Paşa (1756-1855) Ve Tanzimat Hakkındaki Görüşleri*.

Shaw, S., J., & Shaw, E., K., (1982), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye: Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975*, (Çev.) Mehmet Harmancı, C. II, E Yayınları.

Şimşek, A., R., (2006), *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mayıs.

Türkgeldi, A., F., (2013), *Maruf Simalar*, (Haz.) Selçuk Akşin Somel – Mehmet Kalpaklı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Unat, F., R., (1968), *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ünsal, F., (2007), *Modernleşme Dönemi Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri (1826-1876) (Teşkilatı-Gelişimi)*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale.

Yaramış, A., (2002), *II. Mahmut Döenminde Asakir-i Mansure-i Muhammediye, 1826-1839*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Yakşi, S., (2022), *Ahmet Muhtar Paşa'nın DisiplinYahut İnzibât-ı Askeri Adlı Eserine Göre Osmanlı Kara Ordusunda Disiplin*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Milli Savunma Ünversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Harp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Yeşil, F., (2016), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme* (1793-1826), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Mart.

Yıldız, G., (Ed.), (2017), *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Rüveyda Nida Yıldırım, *II. Mahmut Dönemi Islahat Hareketleri-Reformlar Döneminde II. Mahmut*, Fırat Üniversitesi, SBE, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2006.

İnternet Kaynakları

İnalcık, H., "Hüsrev Paşa, Koca", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/husrev-pasa-koca ET: (01.11.2024)

ÖZCAN, A., "Bostancı", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/bostanci ET: (03.09.2025).

Ünver, İ., "Aynî, Ayıntablı", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ayni-ayintabli ET: (22.12.2024)

EKLER

ÇEVİRİ ESERDE YER ALAN OSMALICA TERİMLER VE ANLAMLARI

Alât-ı nâriye: Ateşli silahlar
Ârâm-gâh: Dinlenilecek yer
A'sâkir: Askerler
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye: Sultan II. Mahmud zamanında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması üzerine kurulan ordu teşkilatı
Âtiyül beyan: Aşağıda anlatılacak olan
Ale's seviyye: Birlikte, birbiri üstüne
Alel-ıtlak: Umumiyet üzere, mutlaka
Alel-umum: Genel olarak
Ahmal ve Eskal: Ağır yükler
Ahz: Alma, kabul etme
Sancakdar: Sancak taşıyan
Ârâm-gâh: Dinlenilecek yer
Ba'dehû: Sonra
Bârgîr: Yük taşıyan, yük
Bervech-i ati: Aşağıdaki gibi
Bağteten: Birdenbire
Bâzergân: Bezirgan, tacir
Binbaşı: Bin kişiden ibaret olan bir tabur, askere kumanda eden zabit
Cenâh: Ordu kolu, sağ cenâh, sol cenâh
Cerahor: Osmanlılarda ordu hizmetlerinde kullanılan Hristiyanlara verilen isim
Çapulcu: Yağmacı asker
Çarha: Talim, harp
Derkâr: İçte bulunan
De'rûn: İç taraf, dahil
Defterdar: Bir vilayetin para işlerini idare eden kişi
Dide-bân: Gözcü, gözetleyici, bekçi
Destres: Nâil, muvaffak
Divan-ı harb: Askerî mahkeme.
Dûn: Aşağı, alçak, soysuz**.**
Dûçâr: Yakalanmış, tutulmuş
Dümdâr: Ordunun arkasında gidip onları muhafaza eden sınıf.
Ecnebi: Yabancı.
Ecnas: Cinsler**.**
Emâkin: Mekânlar.
Emanet-gâh: Emanet bırakılan yer.
Enhâr: Irmaklar.
Esvab: Giyilecek şeyler.

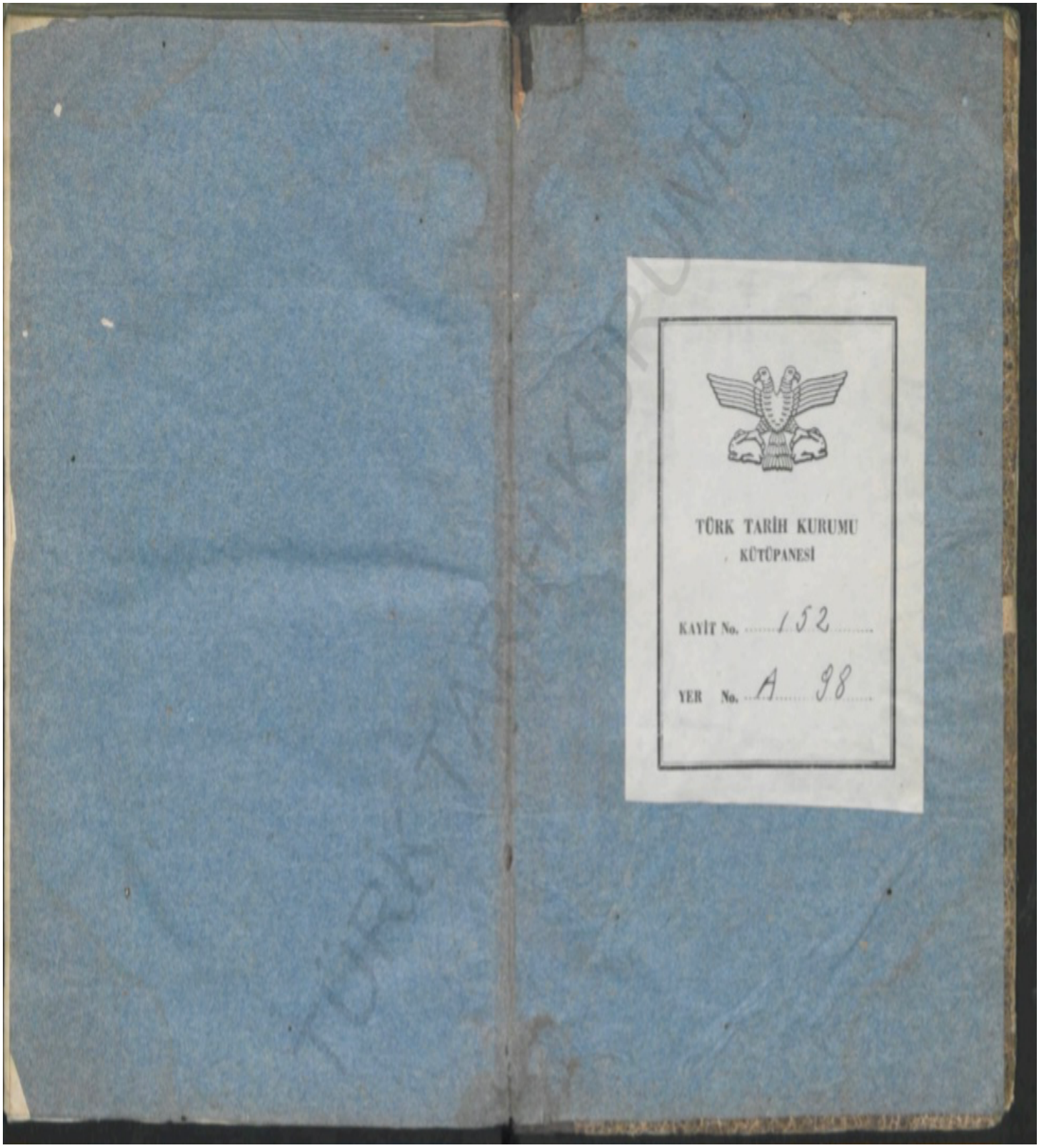
Esnâ-yı rah: Yolda giderken, yürürken
Eşyâ-ı cedide: Yeni eşyalar.
Etraf ve Eknaf: Yanlar ve yönler
Fariza-i zimmet: Boyun borcu.
Ferik: Korgeneral, bir fırkaya kumanda eden.
Hamule: Gemi yükü, bir geminin taşıdığı eşya
Havaic-i zaruriye: Zorunlu ihtiyaçlar.
Hatve: Adım, mesafe.
Hidemât: Hizmetler, iş görme
Hûsn-i nizâm: Güzel iyi düzen.
Hûsn-i Süluk: Doğruluk, dürüstlük
Hengâm-ı sefer: Sefer zamanı.
Gayretkeş: (keşiden) çekmek, hamiyyetli, çalışkan
Ganâ'im: Ganimet
Giriftâr: Tutulmuş, tutsak, esir
İaânât: Yardım paraları**.**
İbzâl: Bol bol harcama, bol kullanma
İnha: Resmi bir işin bir daire-i resmiyeden mâ'fevka yazılması
İhzar: Hazır etme
İktiham: Hücum, saldırma
İktiza: Gerekli olma, ihtiyaç
İdhâl: Dahil etme
İhtiyat: Hazır bulunma
İhtisâren: Kısaca
İnhizâm: Hezimet, bozgun
İntihâb: Seçim, ayırma
İrsal: Gönderme, yollama
İstiksafât: Anlama, keşfetme
İstimâl: Kullanma
İttihâz: Kabul etme, sayma
İnhâ-i yevmiye: Günlük rapor
İş'ar: Haber verme, bildirme
Karargâh: Ordunun bulunduğu merkez
Karakol: Nöbetçi asker birliği
Karye: Köy
Kâlliye: Mengene, sıkıştırıcı alet
Kavâide: Kaideler, usuller
Kezâlik: Bunun gibi, böylece, bu da böyle
Kolordu: Askeri birlik
Kulağuz: Kılavuz, yol gösteren
Kumandar: Komutan
Kıtaat: Parçalar, bölükler

Kıt'a-i Müfreze: Askeri birlikten ayrılmış
La'yankatı: Kesintisiz
Levazım-ı Mühimme: Gerekli önemli işler
Liva: Sancak
Ma'dud: Sayılmış, belli
Ma'hûd: Sözü geçen
Maâda: Başka, haricinde, (den) başka
Mahûf: Korkunç, tehlikeli
Maksud: Amaç, hedef
Marrüz-zikr: Yukarıda zikri geçen
Matbah: Mutfak
Matlub: Talep edilen
Mâriz: Hasta, keyifsiz
Mess: Dokunma, meydana gelme
Mazmun: Ödenmesi lazım gelen şey
Mecruh: Yaralı
Medhal: Dahil olacak, girilecek yer
Memşâ: Üzerine basılan yol
Merâtib: Mertebe
Meram: Maksat, gaye
Meks / Ârâm: Durma, bekleme
Mesâkin: Oturulacak yer
Meskûn: İçinde insan oturmuş yer
Metrîs / Mitres: Toprak siper
Mezkûr: Adı geçen
Mîr-alay: Alay komutanı (Bey rütbesi)
Mîr-livâ: Liva komutanı (Paşa unvânı)
Musammem: Kesin olarak karar verilmiş
Mübâşîr: Memur
Mükatebe: Mektuplaşma
Mülâzım-ı evvel: Üst teğmen
Mülâzım-ı sânî: Teğmen
Muma-ileyh: Yukarıda adı geçen
Münferid: yalnız, tek, kendi başına
Müsaraat: Acele, sürat
Müsellah: Silahlı
Mücerred: Yalın, tek, yalnız
Mümtâz: İmtiyazlı
Mümted: Süren, devam eden
Mürur: Bir yerden bir yere geçmek
Müstahfız: Koruyan
Müte'allik: İlgili

Müteferrik: Dağınık
Mütemâdî: Uzun süren
Mütenevvi': Türlü, çeşitli
Müteşekkir: Minnettar
Müteyakkız: Uyanık, gözü açık olan
Mütevakkıf: Bağlı, bir yerde duran
Müteharrik: Hareket eden.
Müzâkerât: Görüşmeler
Müzeyyen: Süslenmiş, süslü
Muasker: Asker karargâhı
Muhasara: Kuşatma, etrafını çevirme
Nakd-i rüsûm: Resmi vergi
Nasik: Tertip eden, düzenleyen
Nefer: Er, asker
Nezâfet: Temizlik
Nizam: Tertip, düzen
Onbaşı: Askerî rütbe
Orduğah: Ordunun konakladığı yer
Pâye-dâr: Rütbeli, itibarlı
Pay-bend: Engel
Palanka: Ahşap ve toprak kale
Piyâde: Yaya asker
Pişgâh: Ön
Reis-i erkân: Ordu, zabitân, ümera
Rişte-i muhaberât: Haberleşme hattı
Sağ kol / Sol kol: Ordunun iki yanındaki kısımlar
Sancakdar: Sancak taşıyan
Sarraç: Eyer yapan zanaatkâr
Saff-ı harb: Harp hattı
Sayd u Şikar: Av, avlanan hayvan
Serasker: Ordu kumandanı
Şâmil: Kapsayan, içine alan
Şakk: Yarma, yıkma
Şümûl: Ait olma, kapsama
Şümuliyyet: Kapsayıcılık
Süvari: Atlı asker
Siyânet: Koruma, muhafaza
Şi'ar: Alamet, işaret, ayırıcı işaret
Tabur: Askerî birlik
Ta'lim: Öğretme, eğitim
Taharet: Temizlik
Tanzim: Düzenleme

Ta'yinat: Maaştan başka verilen yiyecek
Takrîr: Yerleştirme, sağlamlaştırma
Taammuk: Ahmaklaşma
Tamme: Noksansız
Tefriz: Yetki devri, işi başkasına verme
Tafsil: Açıklama
Temelluk: Yaltaklanma
Tearuziyye: Karşılıklı saldırı
Tecârib-i Seferiyye: Deneyimli, tecrübeli seferler
Tenbîhât: Uyarılar
Tefviz: Yetki verme
Tehacüm: Saldırılar
Tecessüs: Yoklama, araştırma
Ta'yin: Atama
Terfi: Yükselme
Terfîk: Birlikte hareket ettirme
Tesmiye: Ad koyma
Tensik: Yoluna, düzene koyma
Tesviye: Beraber etme, düz
Teyakkuż: Uyanıklık.
Tertip: Dizme, konma, sıralama
Tekâyüd: Birbirine hile yapma
Top-keşân: Top çekenler, çeken
Tüfeng: Tüfek.
Tehniyet: Tebrik etme, kutlama
Udûl: Sapma, yola çıkma
Usûl: Yöntem, sistem
Üsâra: Esir
Vakt-i Hazar: Sulh zamanı
Vikâ'ye: kayırma, muhâfaza
Vüs'at: Genişlik, bolluk.
Vürûd: Varmış olan, ulaşmış.
Vüzera-yı Askeriyye: Askerî vezirler sınıfı.
Velâdet: Doğma, dünyaya gelme
Yüzbaşı: Yüz askerlik bölüğe kumanda eden rütbeli subay.
Zâbit: Zâbıta, zabt u rabt ve idâreye muktedir, icra-yı hüküm ve nüfûza ehil olan: zâbit adamdır. **zâbitân:** askerde efrâda kumanda ve kendilerini idâre ve sevk eden askeri ki mülâzım-ı sânîden binbaşıya kadar olan rütbe-i muhtelifenin birinde olur. **küçük zâbitân:** bölük emini ve başçavuş gibi zâbit namzetleri.
Zîr: Alt aşağı, rütbe

Hidmet-i Asker der-Zemân-ı Sefer adlı yazma eserin içeriği ile ilgili görseller;

خدمت عسکر در زمان سفر

باسم الناصر المعین

الحمد لله الذی حفظ بلاد الاسلام بحراسة امانة بسم الله * ونصر غزاة الموحدین بنصرة آیة نصر من الله * فسبحان الذی اید عساکر المنصورة المحمدیة بالتعلم والتعلیم فعلی ذلك الحمد لله * والصلاة والسلام علی سیدنا وسندنا محمد الذی امر بالتسبیح والتحمید اذا جاء نصر الله * وبشره الله تعالی بشارة وینصرك الله * وعلی آله وصحبه الذین کانوا منصورین اینما توجهوا ومکرمین بکرامة رضی الله * بعد ذا فحمدا ثم حمدا ثم حمدا بتوفیق الله تعالی سایهٔ طوبی وایهٔ حضرت شاهانه ده بدایت نظام استحسان انسجامدن بو آن سعد اقترانه دکین عساکر نصرتمأثر جناب جهانداری تعلیم وتعلم ایدرك تحصیل فنون حربیه ده کسب

(مهارت)

مهارت واولوجهله مراتب جلیلهٔ عسکریه یه اکتساب لیاقت ایتمش وایتکده اولمشلر ایسه ده بالایجاب سفر براولدقلری حالده صنوف عسکریه دن هر بر صنف بولندقلری اردوزده خدمتلری نه اولدیغنی دخی بیلمك واوکرنمك مستلزمات فنون حربیه دن اولمغله مجدد دین ودولت * مشید ارکان سلطنت * خورشید اوج معدلت * نیر برج عظمت * خلیفهٔ رسول الثقلین * خادم الحرمین الشریفین * آمر العباد بالجهاد * عامر الممالك والبلاد * حامی حوزة الاسلام * ناصب خیام النصفة فی اللیالی والایام * رافع لواء الفتح والظفر * قامع رؤس البغاة فی الحضر والسفر * کاسر ناقوس البدعة والضلاله * ناشر احکام الشریعة بالانصاف والعداله * پادشاه دارادریان * وشهنشاه اسکندر توان * سلطان البرین وخاقان البحرین السلطان ابن السلطان السلطان الغازی (محمود عدلی) خان ابن السلطان الغازی عبد الحمید خان ادام الله تعالی اطناب خیمهٔ شوکته باوتاد الخلود مشدوده * وظلال رأفته علی مفارق الانام ممدوده * افندیمز حضرتلرینك تعریفدن مستغنی اولدیغی اوزره بنده کستری وعسکر پرور یده آیان میدان همت پیورد قلری اطوار کونا کون فلاطون پسند وکردار سماحت دثار حکمت پیوند ملکدارانه لری تعداددن بیرون ونو بنو سرزدهٔ ظهور اولان آثار حکمتشعار ملوکانه لرینی رومون اولدیغندن خدمات لازمهٔ سفریه مستقلا قبله الذی رفق تلفیق اولنماسنی بوعبد عاجز یعنی صایهٔ کردون

پایهٔ خلافتنا هیلرنده سر عسکرلك خدمت شرف غایت
جلیله سنه مفتخر محمد خسرو قولرینه امر وفرمان بیورملریله
درعقب امر همایون اطاعتمقرون ملوکانه لرینه امتثالا
مواد مرقومه کشیدهٔ سلك تقریر واملا برله (خدمت عسکر
در زمان سفر) اسمیله توسیم وحضور فیض موفور
شهنشاهانه لرینه عرض وتقدیم قلنه رق
خدمت مأموریت
ایفا اولندی
وبه نستعین
م

) فرق رنجی ماده (

(پیاده اردوسی بیانی)

پیاده عسکرنده هر بلوکك قوله‌ری ایکی دیزی اوزره تنظیم اولنه‌رق آره‌ری یوك بر زقاق ایله آیرلش اولغله اشبو زوقاغك انی خط حرکت یوزی احاطه ایلدیکی مسافه‌نك اوزونلغنه قیاسله تعیین اولنور ایسه‌ده بنه بش قدمدن آز اولمق جائز کلدر و بر بلوکدن اول بر بلوکه قدر ارازنده اولان مسافه ایکی قدم یعنی بر خطوه ایتمه‌ده کچوب برزوقاقدن عبارت اولوب طابور‌لك صاغ باشنده وصول باشنده اولان بر صره قوله‌لر آریه‌جه پایلور‌لر وطابورلرك اراسنده اولان مسافه صف حربه نظامنده کی یکرمی درت خطوه یراغیلور واکر قوله‌لر یکرمی وبا خود اون التی نفر صیغه‌جق قدر یوك ایتمك لازم کلورسه انلرك انلی یوزلی اردونك درینلکنه طوغری ترتیب ایدوب قپولری دخی یوزلی اردونك ایکنجی یوزینه پایه‌رق اردونك ایلروسنده اولان میدانه طوغری آچیلور واوحالده هر بر صره‌نك اراسنه بش خطوه ایتمه‌ده زوقاق یراغیلور (صحیفهٔ اشکال ۱ شکل ۱) وپیاده اردوسنك درینلکنی ممکن مرتبه آز یراقمغه جهد ایتمك لازم کلمکله اکر قوله‌لر سکز نفر ایچون یاپلش اولورسه انلی یوزلی اردونك بوینه متوازی اولمق اوزره انشا اولنوب قپولری یوك زوقاغه آچیلور واوحالده هر بر صره‌نك اراسنه اوچ خطوه اتمه‌ده زوقاق یراغیلمق کفایت ایدر (صحیفهٔ اشکال ۲ شکل ۱) وهر بر

بلوکات ایکی عدد تفنکاکاری اوله‌رق بر نجی صره قوله‌لر ندن اون بش خطوه ایلریده بلوکات اورتاسنه طوغری یاپیلوب ارازنده لازم کلان مسافه بلوکات یوزینه کوره تعیین اولنور وهر برسواری بلوکنك درت عدد تفنکاکاری اولمغله هر بری بر دیزی قوله‌نك ایلریسنده یاپیلور والایك سنجاغی تفنکاکار ایله برحذاده نصب اولنور واردونك کریکی صره سی قوله‌لر ندن یکرمی خطوه مسافه کریده مصنع قوله‌لری وانلرك یکرمی خطوه کریسنده کچوك ارکان اردو والایك کیلاری قوله‌لری وانلردن یکرمی خطوه کریده بلوك ضابطلریتك قوله‌لری واحاصل انلردن یکرمی خطوه کریده دخی ارکان اردونك قوله‌لری ترتیب وانشا اولنور وهر بر بلوکات ضابطلری کندی بلوکلرینك اورته سی کریسنده یولنمق لازم کلمکله یوز باشینك قوله‌سی بلوکنك صاغ طرفنده وملازم اول ایله ملازم ثانی دخی ایکیسی برقوله ده اولمق اوزره بلوکات صول طرفنده پایلور وهر یکباشینك قوله سی اکثری درد نجی بلوکنك آردنده پایلوب صاغقول اغاسنك قوله سی ایکنجی بلوکات وجراح باشینك قوله سی دخی بدنجی بلوکات آردنجه ترتیب اولنور میر الایك وقائمقامنك قوله‌لری الایك اورته سی کریسنده بالمثل لازم کلوب انجق طابورلرك اراسنده اولان مسافه بی دائما اردونك درینلکجه یوریدن بویه خالی یراقمق اقتضا ایتمکله مومی الیه ضابطلرك قوله‌لری اول میدانی قپاتمق اوزره انشا اولنور والایك

سواری آچمغه قونمش اولور ایسه ویا خود قریه لرا اولوب انجق قونمق مراد اولمزسه وزرای عسکریه والایلرك یوك ضابطلری علق طوپلیوب ودعه باغلیوب طشره به کتورمك خصوصنی وقتیله اهالی یه تنبیه ایتملریله الدوغی نظام اوزره تعیین اولنان محله کتورملر وانثنای راهده املرك امینلری یجون لازم کلان احتیاطه رعایت اولنور

اشبو اهالی معرفتیله یم وعلف جمع ایتدرمك ترتیبی اردوك لزومیجون اولان مصالحك تدارکنده دخی عینی وجهله جاری اولوب برقریه یه تعیین اولنمش اولان هر بر قوماندار یوبایده وزرای عسکریه طرفندن وارد اولان امرلری ومدیرلرك مطلوبلرینی اجرا ایتمکله مأموردر وعسکرك نفقه سنه دائر سائر ریشی ایجون بنه عینی یوزجهله حرکت اولنور

طوبکشان بارکیرلر وپیاده ضابطلرك بارکیرلری تعیینایجون لازم کلان شعیر وعلق وپره جك قریه لری وزرای عسکریه بالنفس تخصیص ایدرلر واول قریه لرده مأمور یولنان قوماندارلر تعیینات اعطاسیجون وزرای عسکریمك امرینی کوردکارنده سواری عسکریه ویریله کلان تعینه قیاسله درعقب ویرمکه مجبوردرلر تعینات یوز باشیلری علف وصمان الغریه سنه کیدن نفراتك نظام اوزره کیدوب کلملرینه بغایت دقت ایدوب یولده آرپالق سوداسنده اولان خدمتکارلری تأدیبات شدیده ایله تربیه ایتدیرورلر

) یوزالتی اوچنجی ماده (

(یوسطه خانه رلك بیانی)

یوسطه خانه رلك ذخیره جهتیله فوق العاده طرح وتوزیع اولنه کلان ترتیبه قطعا داخل اولیوب انجق خانه مذکوردمرا تبارا اولنمش یولنان ذخیره اگر خانه صاحبنه متعلق اولیوب امانة وضع اولنمش اولور ایسه اولخالده ذخیره مذکوره مك اصابت ایدن خصه سی اخذ اولنور

) یوز التی درد نجی ماده (

(وزرای عسکریه نك قوناقلری احوالی)

وزرای عسکریه نك اسکان ایتدکاری قوناقلر ذخیره جهتیله فوق العاده طرح وتوزیع اولنه کلان ترتیبدن معاف ایسه لرده اردونك لزومیجون مفتش ویریله کلان مرتباتی ویرمکدن معاف اولمزلر

) یوز التی بشنجی ماده (

(اصیلا اولنمش مملکتده نفرات وضابطانك هر بر ینه ویریلان شیلرك بیانی)

اردوده یولنان وزرای عسکریه اصیلا اولنمش ممالکه قوندیرلمش عساکرك نفرات وضابطانه توزیع وتقسیم اولنه جق عطیه وسائر انتفاعه دائر کافه اسنه عالیلرینی پادشاه حضرتلرینك اراده سنه ویالاستقلال سرعسکر اولان ذاتك رأی ونسبتیه توقیف ایدرلر

) یوز التی التنجی ماده (

(سفریلك وقت وحالتك کیفیتی بیانی)

برالایه امرلر ویریلوب یرطرفدن امانکاهنی ترتیب واول یرطرفدن دخی سفریراوله جق طابورلرینی وباخود اگر سواری ایسه

تجاوز ایتمیه رك اندن حاصل اولان مبلغی قوماندارم قوم ورئیس ارکان اردوسنك رأی وتنسیبیله کندی خدمتنه دائر خصوصلره صرف ایدر

(*) یوزیکمش التنجی ماده (*)

(خدمتکارلرك کیفیاتی بیانی)

ضابطلرك وارد ومأمور لرینك خدمتکارلری کندی اغالرینك اسمیله معنی وخدمتلرنده بولندقلرینی مشعر برقطعه تذکره المغه مجبور اولملریله انلرا کرعسکر ضابطلری خدمتنده بولنورلر ایسه متعلق اولدقلری الایك میرآلایی واکر ارکان اردو ویاخود اردو مأمورلری خدمتلرنده ایسه لرایکنجی اولان ضابط اول تذکره یی کذلك امضا سیله تصدیق ایدر وهرنوقت مذکور خدمتکارلردن تذکره سؤال اولنورایسه آنی کوسترمکه مجبوردرلر وآنلرك اذن تذکره لری یننه عینی وجهله اولوب اندن صکره اذن تذکره سی اولدیغی حالده اردودن خدمتکار المق بالکلیه ممنوعدر واثنای سفرده برخدمتکار اغاسنی ترك ایدوب آیرلدقده اولخدمتکار باشی بوش کزکنجی نظریله باقلدیغندن خوارندن مثللوتوقیف اولنور

(*) یوزیکمش دردنجی ماده (*)

(مجبلرك کیفیاتی بیانی)

هربرفریقك قرارکاهنه ایکنجینك اهتمامیله برمحبس تدارك وتعیین اولنوب محبسك نظارتی ذکری مسبوق قرارکاهی قوماندا ایدن ضابطلرك وایکنجینك عهده لرینه احاله اولنور

انلره معین و یرلوب یونلرك اجرتنی اصل كندی عمله لرینه و یره
كلد كاری اجرت مثلاو ادا ایدر لر

ومنزسله كیدن قره غوللك وعمله لرك طاپور لری تزئینه سز
ومبوز بقاسز اوله رق محل اجتماع تخصیص اولنان میدانده جمع
اولورلر ومنزس آچا جغاری كون دشمنك دقت ونصیرتنی موجب
اوله یله جك وسیله لره سرمشه و یرمامكه كمال درجه اعتنا ایدر لر
حتی محاصره ده قوماندار اولان وزیر یوغرضه مبنی قره غول
دكمه لك مقتضاسنی اولان ساعتلرینی یله دكندیره یلورلر
محاصره اولنان دشمنك ایچروسندن هجوملرینی دفع ایتمك وكرك
اوزرینه یورویش ایتمك ایچون اكریتون الایی هیئت
مجموعه سیله یورومك لازم كلورایسه اوحالده سنجاقلری دخی
منزس اوزرینه كتورمك جائز اولوب او یله پرچمیده یله
محاصره یی قوماندا ایدن وزیر طرفندن رسما امر و یرلدكجه
مارالذكر سنجاقلر كشاد اولمز قره غوللر وعمله قطعه لری
كندی یرلرینه كلهجك نفراته دلالت ایتمك ایچون منزسك انتهاسنه
یرلرینه اونباشی كوندیرلر ومنزسه اینه جك عسكر چیقارمكن
صاغ باشی ایلریده یولنمق ایچون دائما صول باشی ایلریده اوله رق
بان طرفله یورومك لازم كلوب انجق اكر منزسدن چیقاجق
محله صاغ باشی دخی یقین یولنورسه اوحالده صاغ باشی ایلریده
وسلاح ایندرمش اوله رق منزسه كیرر وقره غول طاپورلری
كرك عمله لری وكرك طابیه لری محافظه ایتمك اوزره وضع وتعیین

(اولنوب)

اولنوب نوبتجی نفراتی دخی دشمندن ستر وتحفظ ایچون طو پراقله
طولی طو پرلری مزغل شكلنده پر پری اوزرینه دیزه رك منزسك
بدنی ودیرسكاری اوزرینده وضع وتعبیه ایدر لر حتی اشبو نوبتجی
نفراتك طوردقلری موقعلر دشمن طرفندن بس بالی اكلاشیلمق
ایچون بوشلاو طو پره لری ازمندن زیاده یاپوب منزس پوبجه
دیزلر وعمله لری دشمندن ستر واخفا ایتمك ایچون بعض قطعات
عسكریه منزسك ایلریسنه تعیین اولنمق لازم كلمكله یونلرزمینك
كیفیتنه كوره دشمنك كوزی اوكندن ممكن مرتبه صاوشمق ایچون
یاانوورمش وباخود یاكمش ودائما سلاحلری اللرنده اوله رق بكلر لر
ونوبتجی نفرلر صفحه صفحه وباخصوص كیجه وقتنده قلعه دن
چیقان اولورسه اكلایه بیلمك ایچون قولاقلرینی پره پره قو یوب
آنلو وباخود یایه كلان اولورایسه اياقلری یاز دیسندن عكس
وحس ایدرلر وعمله لری سهودن وطاتمامقلقدن وقایه ایتمك ایچون
محافظه لرنده اولان عسكری اوجه كندیلرینه كوسترو ب
كركی یپلدیرلر وعمله لر فلیچ وچاتمه لرینی ارد وده یراغوب
فقط تفنك و پلاسقه لریله منزسه كیدرلر وایشلدكاری وقت
سلاحلرینی یانی باشلرینه قو رلر وراحتلنه جكلری زمان وباخود
یاره لندكاری حالده اورتمك ایچون قیوطلرینی دائما یراطاشورلر
وقطعه مفرزه لر عمله یه اقتضا ایدن صو یی طاشیمق ایچون

مطره لرینی یرایر الورلر

عمله لرك احتیاط نفراتی دائما منزسك امانكاهنده وباخود خدمت

* برنجی بند *

(اردونك اساس ترتیبی)

* برنجی ماده *

هر برارد ونك اساس ترتیبی فریق اصولی اوزره تأسیس اولنور
برفاج فریقلر برسر کرده نك معینلرده جمع اولنه قلرنده
انلرك بر بیوك اردو یا برقول اردو یا برجناح یا برمرکز و یاخود
براحتیاط ترتیب اولنور فوق العاده کیفیتلردن ماعدا برقول اردو
ومجرد برفاج فریقلرك پر برده براشوب اقلی برسفر اثناسنده
بشقه جه حرکت ایتلری بجون ترتیب اولنور اشبو قول اردو بیوك
اردونك دائره حرکتنده بولندیغنه مبنی انك سرکرده سی دخی
مفرز اولدیغی بیوك اردونك سر عسکری اولان ذاتك تحت
امرنده بولنور

بر بیوك اردوده برفاج فریق براشدیروب یاجناح یامرکز یااحتیاط
و یاخود بشقه جه برقول اردو ترتیب ایتمك خصوصی سرعسکر
اولان ذاتك رأیته منوط مواد دن اولوب مشارالیهك مناسب
ومقتضی کوردیکی وقته قدر براشمش بولنورلر

برفریق کرك پیاده وکرك سواری هرقنغسی اولورسه اولسون
اکثری ایکی ویاخود اوچ لوادن عبارت اولوب مأمور بتمك
نوعنه کوره اشبو فریقده صنوف متنوعهٔ عسکریه نك هربرندن
بالقیاس مقدار کافی موجود بولنور لوالر اقلی ایکیشر الیدن
اوله رق برنجی الایلر صاغده و ایکنجیلر دخی صوله اولورلر

(واکر)

واکر برفریقده الایلرك عددی تك اولورسه انلردن بریسی
لوادن خارج عداوانه بیلور

پیاده ممتاز و یاآوجی وسواری مرزاقلی یاخود آوجی بلوکلر بنك
دائما متعلق اولدقلری الایلرنده درجهٔ لزومی درکار اولمغله
سرعسکرك امری وارد اولمدجه انلری الایلرندن آیرمق جائز
اولیوب اکر بومه حال آیرملری لازم کلورسه الایلری صف حرب
انتظامنده اولمدقلری حالده و یاانکز حصول مدت قلیله به
متوقف اولان برحرکتنك وقوعی تقدیرنده تفرقلری امکان
قبول ایدر

خفیف سواری عسکرینك برقسمی دائما اردونك یان طرفلرینه
کوندرلك وسائر پوسته لرو خط حربدن خارج اولان خدمتلرده
استخدام اولنمق اوزره احتیاطه آیرلیور

سواری عسکرندن عبارت اولان فریق یاخود لوالر جناحی
و یاخود فریق قوماندا ایدن پیاده سرکرده لرك معینلرینه
تعیین اولنه بیلور

احتیاطه تعیین اولنان سواری عسکری اردونك احتیاطنه تعیین
اولنان پیاده عسکرینه مربوطدر

محاربه نك صورتنه کوره اکر احتیاط سوارینك عزیمتی
و یا اردوسی یاخود قوندیغی محلدن ستراتیکه احتیاج واقع
اولورسه اشبو خدمت ایچون کفایت مقداری خفیف پیاده
عسکری اول سواری به ترفیق اولنور

کوردکاری اینده بی انشا اینه درمکدن وعسکر مروری واعمال
وحرکتی سهولتیچون کیسه آچمق ومجددا پول یامق وياخود
آچلمش پولاری تسویه اینمك وثابت وقوی کوپری قورمق
وياحسب الایجاب اول کچیدی ویول وکوپری بی هدم اینمك
حاصلی بوشلاوزومی درکار اولان خدمتلرك اجراسنه مباشرت
اینمکدن عبارتدر

طوپچی ومهندسانك بهر رتبه ده اولان ضابطاری عسکر معینه
مأمورا برمسنه کوندرلمش اولدقلری حالده مستخدم اولدقلری
بیوك اردولرك یاقول اردولرك وياخود فریقلك ارکان اردوسنه
مربوط درلر

مار الذکر طوپچی ومهندسانك قوماندارلری مأمور بنلرندن
طولابی کندیلرینه وبریله کلان امرلری یا بلاواسطه معینده
بولندقلری سرعسکردن وياخود رئیس ارکان اردو اولان ذاتك
واسطه سیله اخذ ایدوب کندی بیوك ضابطاری طرفلرندن
کندیلرینه ویرلمش اولان امرلری دخی انلره افاده وانلها ایدرلر
اکر قلعه لرده یادشمندن آلنمش وياخود اردو طرفندن نصب
وتعیین اولنمش بعض مواقع عسکریه ده تملی مستحفظ عسکری
تعیین اینمك لازم کلورایسه اول محللرده طوپچی ومهندسان
قوماندارلری کندی خدمت ومأمور بنلرینی طبق درون ممالك
محروسه ده کائن قلعه لرده اجرا ایده کلدکاری اصول وجهتی
اوزره ایفا ایدرلر

(طوپچی)

طوپچی ومهندسان ضابطاری کندیلرینده محفوظ بولنان ذخیره
دفترلرینی وانشا ایتدردکلری وياخود ایتدیره جکلری اینه بنك
رسملرینی سرعسکره یا معینده بولنان قلری وزیریاخود متعلق
اولدقلری ارکان اردونك رئیسنه تقدیم ایتمکه مأذون اولوب آخر
یرفرده کوسترملری کلیا ممنوعدر

) اون ایکنجی ماده (

(اردونك دفتردارلغی مأموریتی براردونك اداره سی احوالی)

متعدد اردولر برقوماندارلك معینده جمع اولدقلری حالده مصالح
جسیمه عسکریه نك تنظیم وترویجیچون اول بیوك اردویه موقت
عنوانیله بردفتردار اول نصب وتعیین اولنور وکذلك هر بر
اردو وقول اردویه بردفتردار ثانی تعیین اولنوب انلردخی موقتا
فلان اردونك وياخود فلان قول اردونك دفتردار ثانیسی
عنوانیله یایه دار اولورلر ویونیدن بشقه بهرفریقده برمدیر بولنمق
لازم کلوب مصلحتك جسامتنه کوره معینه برمعین دخی تعیین
اولندیغی مثلوهر براوا یا قطعه مفرزه ایله برابر برمدیر وياخود
برمعین دخی بولنمق اقتضای حالدر

ادارهٔ امور عسکریه بی لایتی وجهله تنظیم ایتمك وسرعسکر
وسائر وزرانك قرارکاهلری اولان محللرك واحتیاطلرك خدمتلرینی
کورمك وبعض مأموریتلرینه اقتضا ایدن محللره مباشر
کوندرلمك ایچون دفتردار اول وثانیلرك معینلرینه مأمورلر تعیین
اولندقلرندن قطع نظر ادارهٔ عسکریه نك امور جسیمه سنه دائر

وقوانینی متضمن بر قطعه مضبطه بی یازلرنده طشرلر

) ایکیوزیکرمنجی ماده (

(موقتا احاله قلنان قوماندانك احوالی)

وزرای عسکریه وضابطان وکیوك ضابطاندن بری کرك
بر قوماندایه وکرك رتبه سنه موافق وياخود بالاده برماموریته
موقتا تعیین اولندیغی حالده الك رخصت وافتداری وواجبه ذمتی
وحتی مؤلیتی اصل مأموریتلرنده ضابطکی عینی اولوراسه دخی
رسم تعظیمده اصل رتبه سنه عائد اولان تعظیمدن زیاده سنه استحقاق

والدعاسی اولمز

) ایکیوزیکرمی برنجی ماده (

(سواری عسکرلکیانی)

رتبه لرك اشعاری ماده سنده بو محله دکین اکثر یازیلده به عائد اولان
استعمال اولنمش ایسه ده اشبو قانوننامه نك مضمونجه یازیلده کان
رتبه لرینه مقابل اولان سواری رتبه لرینه دخی خدمتلرینك شامل
اولدیغی کافه کیفیاته نظرا عین رسم رعایتك اجراسی حکم
اولنور

) ایکیوزیکرمی ایکنجی ماده (

(اشبو قانون نامه نك اصول نظریات اوزره استعمال ووقف
حضرده بولنان اردولرده اجراسی بیانی)

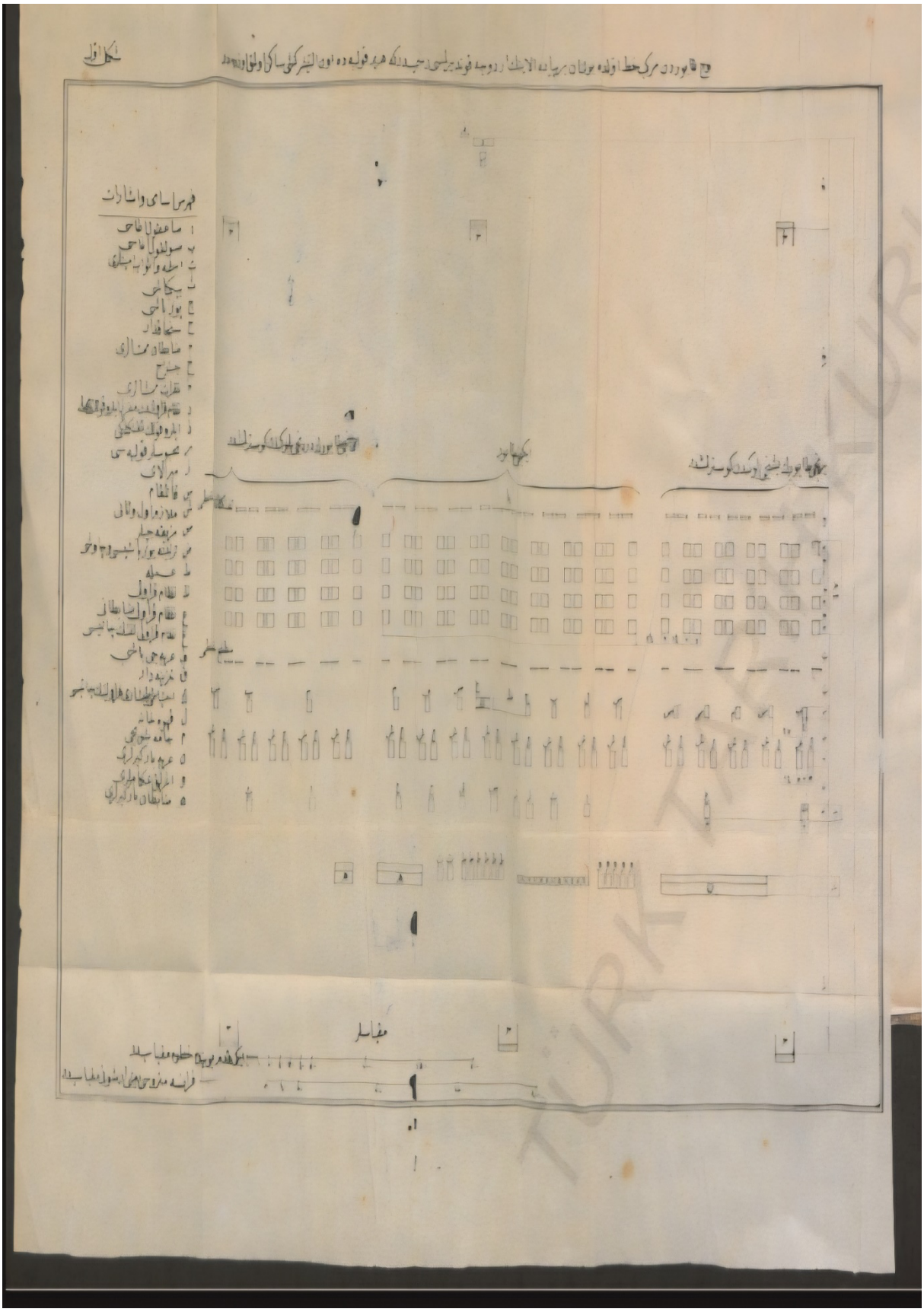
میر الایلر کندی ضابطلرینه وکیوك ضابطلرینه اشبو
قانون نامه بی نظریات اصولی اوزره اجرا ایتدیرمك لزوم

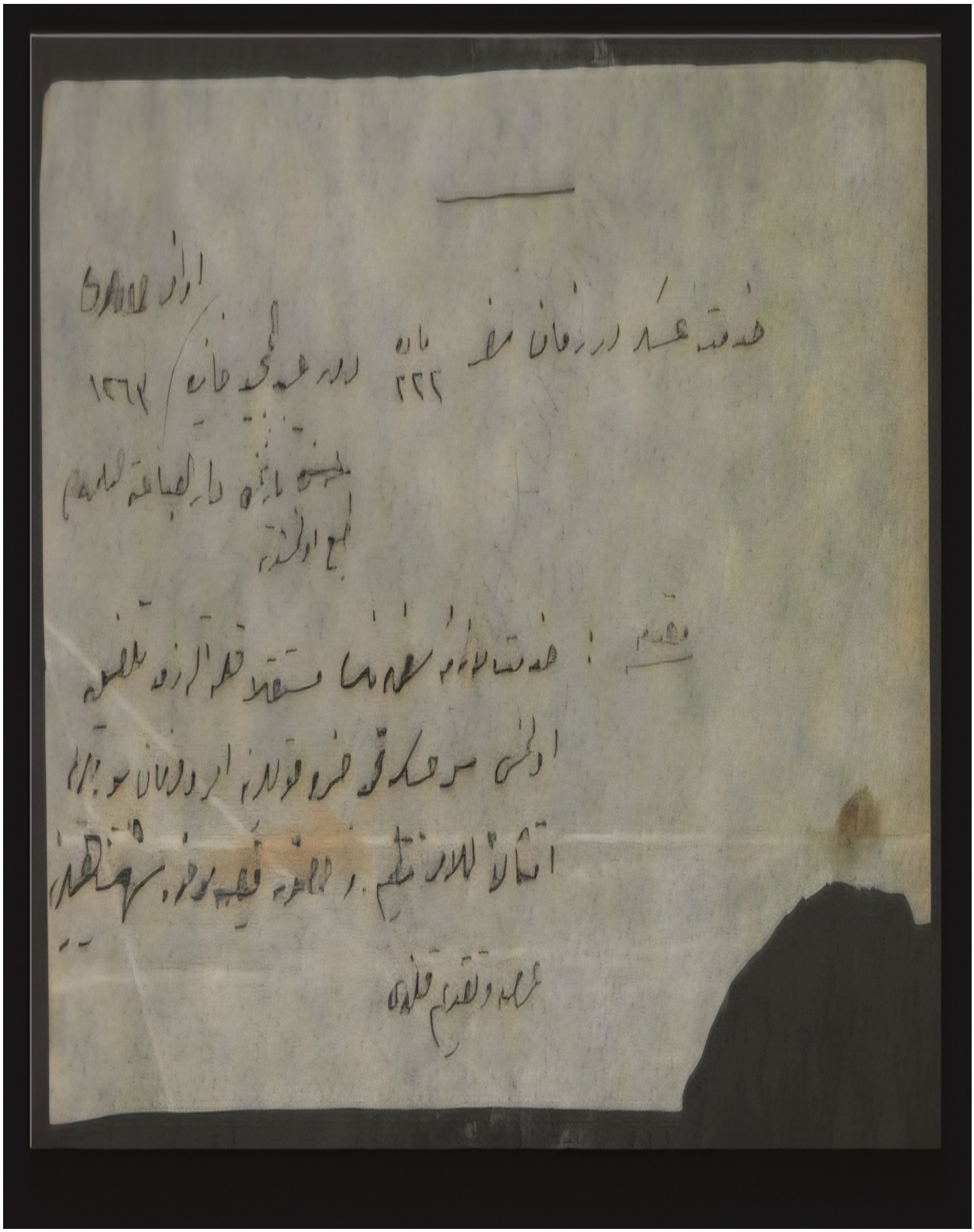
(قطع)

قطع نظر کرك وقت حضرده وکرك سفرده بولنسان اردو
وقلاعلرده عینا اجرا ایتدیرلور وقانوننامه مذکوره نك صورت
اجرا سنده وقرار یولمش یاخود یولمه جق اولان تفصیلات
جعله سنده تأیید وتأسیس اولنمش اولان قواعد دن
ومغایر طویلان اصول دن عدول
ویجانب اینلك هیچ بروجهله
جائز دکلدر

سنه سبحانه وتعالی اشبو ﴿خدمت عسکر در زمان صفر﴾ نام
محله مضبوطه نك طبع وتسبیل دار الطباعة العامره ده راتب مراتب
ایوب الاسلام وراصد مراصد ثغور دار الایمان السلطان ابن السلطان
﴿السلطان عبد المجید خان﴾ لازالت اسود دولته ساطیة علی
رقاب الدوران حضرتلرینك زمان حرز امانلرنده لاحظ لحاظ
الآمال الی مهاب لطف ربه المجید محمد سعید لك
معرفت ونظارتیله یك ایکیوز التمش اوچ سنه سی
ماه جمادی الاولی اواخرنده
ختام پذیر
اولدی

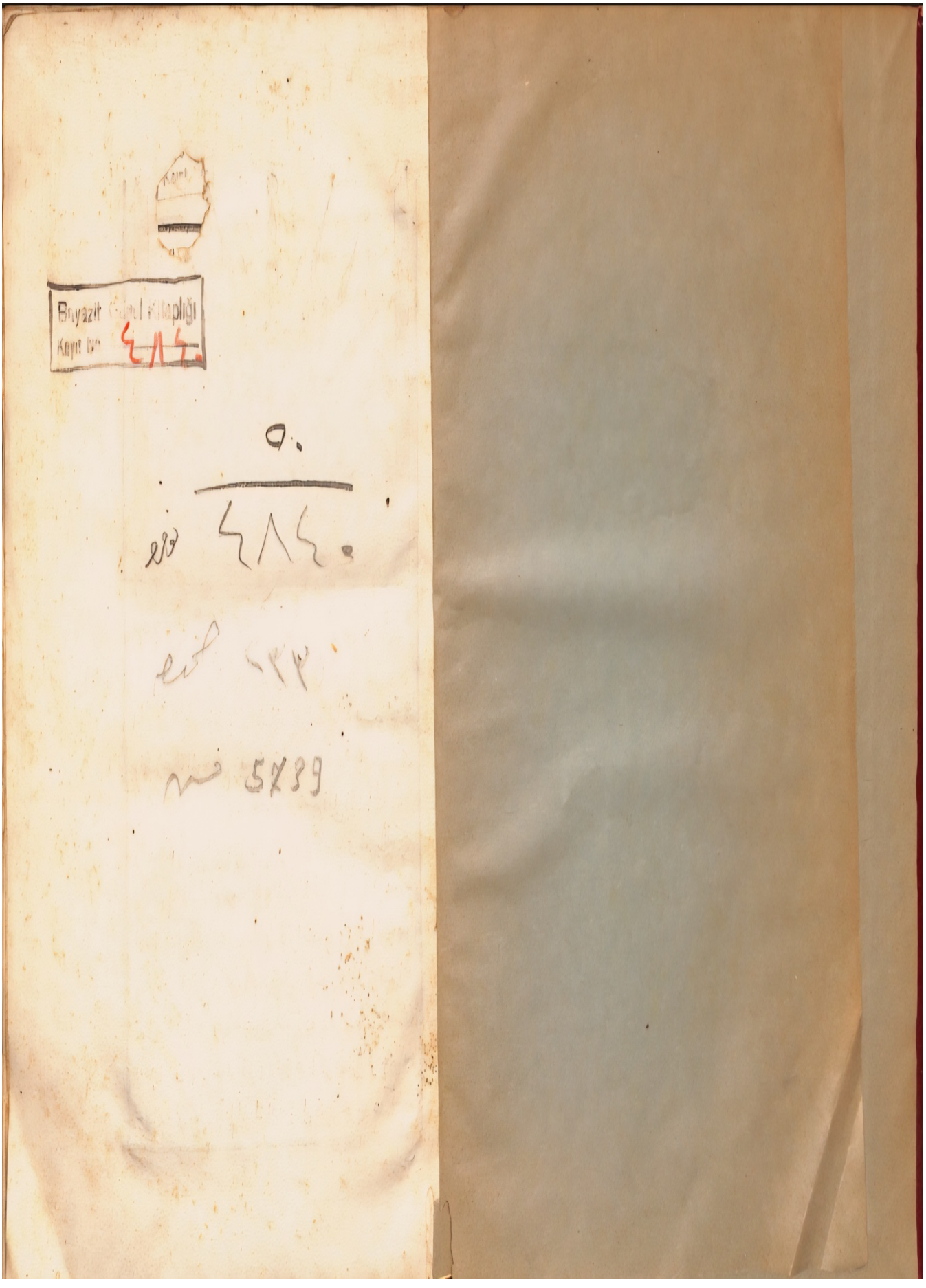
TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

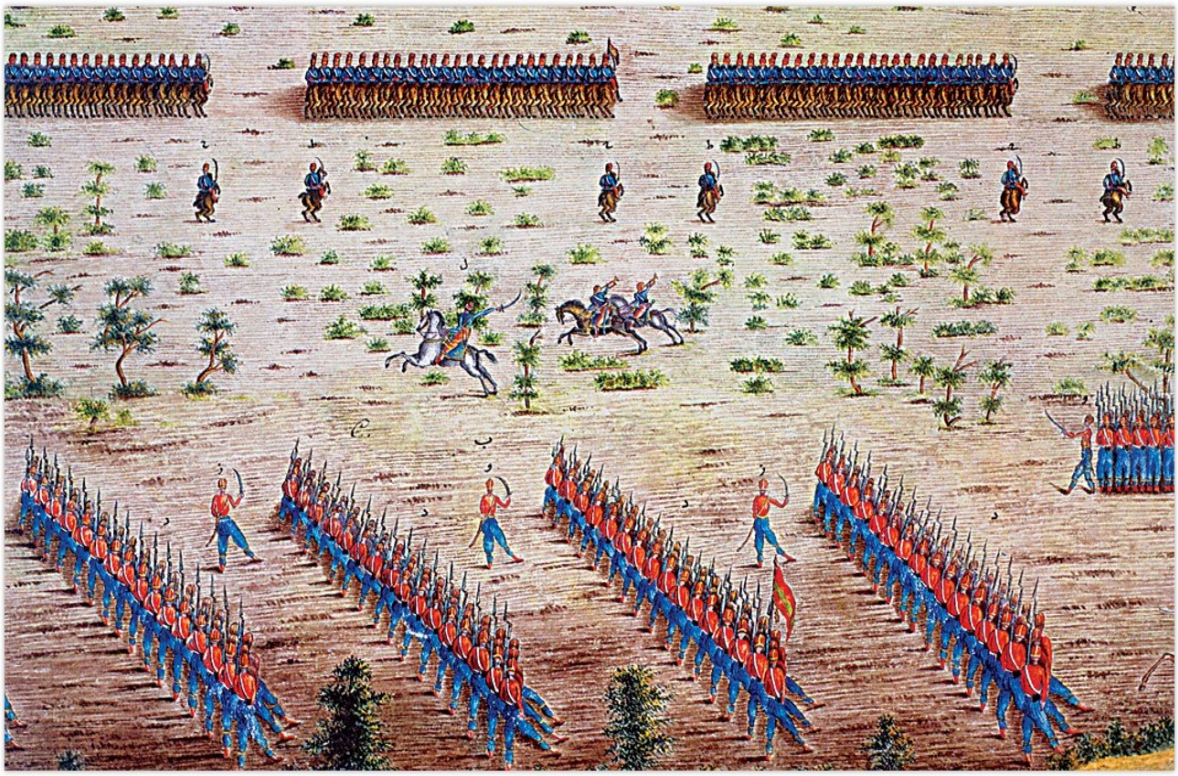

Beyazıt Devlet Kütüphanesi
Kayıt No
٤٨٤٠
٩٠
٤٨٤٠
5289

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu'na dair bazı görseller

Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu, kılık kıyafette yapılan ıslahattan öncesi ve sonrası (Temsilî)

REGNE DU SULTAN ABDUL MAHMOUD II
(AVANT L'INTRODUCTION DE L'UNIFORME EUROPÉENN)
(٧) (٨) (٩) (١٠) (١١) (١٢)
SOLDAT MUSICIEN
Müzik Neferi
OFFICIER DE MARINE
Bahriye Neferi
OFFICIER D'INFANTERIE
Piyade Zabiti
ELÈVE DE L'ÉCOLE MILITAIRE
Mekteb-i Harbiye Şakirdi (Öğrencisi)
SOLDAT D'INFANTERIE
Piyade Neferi
SOLDAT D'INFANTERIE DE MARINE
Bahriye Silahdar Neferi

istanbultarihi.ist

KOCA MEHMED HÜSREV PAŞA